

**ИСТОРИЯ
НА
ЧОВЕЧЕСТВОТО
И
СВЕТОГЛЕДИТЕ
НА
КУЛТУРНИТЕ
НАРОДИ**

Лекции
за
строителите
на
Гьотеанума
от

Рудолф Щайнер

Поредица „Просветление“

Поредица «Просветление»

1. Рудолф Щайнер, «Същност на музикалното», 2003
2. Рудолф Щайнер, «Прераждане и карма», 2004
3. Рудолф Щайнер, «Мистерийни драми», 1 том, 2004
4. Рудолф Щайнер, «Мистерийни драми», 2 том, 2004
5. Рудолф Щайнер, «За мистерийните драми», 2005
6. Рудолф Щайнер, «Стихове и медитации», 2005
7. Рудолф Щайнер, «За инициацията», 2006
8. Рудолф Щайнер, «Проблеми на модерната психоанализа», 2012
9. Рудолф Щайнер, «Смъртта като преобразуване на живота», 2013
10. Рудолф Щайнер, «Окултна история», 2013
11. Рудолф Щайнер, «Индивидуални духовни същества», 2013
12. Рудолф Щайнер, «Моят жизнен път», 2013
13. Олаф Кооб, «Азът и неговият двойник», 2013
14. Рудолф Щайнер, «История на човечеството», 2014

© Рудолф Щайнер, автор

© Евгени Мангуров, преводач

© Христо Маринов, технически редактор

© Светлозар Писаров-Белката, художник

© Издателско ателие А^б

ISBN 978 - 954 - 737 - 906 - 0

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

**ИСТОРИЯ
НА
ЧОВЕЧЕСТВОТО
И
СВЕТОГЛЕДИТЕ
НА
КУЛТУРНИТЕ
НАРОДИ**

Седемнадесет лекции,
изнесени за строителите на Гьотеанума в Дорнах
от 1 март до 25 юни 1924 г.

Превод от руски
Евгени Мангуров

Аб
*Издателско
Ателие*
София, 2014

RUDOLF STEINER

Die Geschichte der Menschheit und
die Weltanschauungen der Kulturvölker

GA-353

Rudolf Steiner Verlag, Dornach

*На корицата е използван фрагмент
от картината на Ван Гог
«Звездна нощ».*

Всички права върху българското издание на тази книга
са запазени от *Издателско ателие Аб*.

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ *от Мари Щайнер* 11

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, *Дорнах, 1 март 1924 г.* 13

Въздействие на гробищната атмосфера върху човека. Орехите и липите като компенсатори на вредните въздействия. В близост до гробище са по-силни разлагащите сили, а в гората – укрепващите. В близост до гробище астралното тяло получава стимул да мисли добре. Гробищната атмосфера засилва селската хитрост. Орехите и липите оживяват астралното тяло, а лозите – Аза. Гробищата започват да се правят извън градовете. Силно въздействие върху етерното тяло оказва водата. Водата, съдържаща въглена киселина, действа като компенсация на отровената вода от гробищата. Кастовата система в Индия. Светогледът на древните индуси, египтяни, вавилонци и евреи. Индийците разглеждат физическото тяло като духовно. Египтяните откриват етерното тяло. Вавилонците като създатели на учението за звездите и откриватели на астралното тяло. Евреите стигат до идеята за Аза чрез Яхве.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ, *5 март 1924 г.* 30

Свръхфизическите връзки в човешкия живот. Елинизъм и християнство

Първоначалното значение на карнавала преди Велики пости и в какво се е превърнал днес. За физическите взаимоотношения при ферментацията на виното, радиопредаването и близнаците. Животните като предсказатели на природни бедствия. Влияние на един човек върху друг. При гърците очите се отварят за външния свят. Човек произхожда от духовния свят и когато умре, отново се връща в духовния свят. Исус и Христос. Връзка между училище и култ в мистериите. «Отци» и «синове». «Синове на Божиите» и «синове човешки». Тайната връзка между езиците по земята.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, *8 март 1924 г.* 50

Навлизване на християнството в античния свят и мистериите. Ромул и основаването на първата римска разбойническа държава. Тацит и Исус. Отношението към първите християни в Рим. Християнството – от катакомбите до сливането с държавната власт. Седемте степени на посвещение в мистериите. Най-важното в Христос Исус е,

че Той е учил на слънчевото слово, явяващо се всеобщо за всички хора. Той е бил първият, Който извън мистериите е встъпил в контакт с небето.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, 12 март 1924 г. 70

Звездната мъдрост, религии на Луната и Слънцето

Човек идва в земния живот благодарение на лунните сили. Христос Исус носи идеята, че човек в течение на своя живот притежава вътрешна воля, посредством която той може да направи своята личност по-добра или по-лоша. Евреите се отличават от другите земни народи. Двойното раждане на Исус – от Луната и от Слънцето. Скритото в мистериите се представя пред целия свят. Чрез Рим навлиза подмененото християнство, опиращо се само на външните събития в Палестина. Хайнрих II искал да отдели Католическата Църква от световното господство. Кръстоносните походи.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ, 15 март 1924 г. 87

Как е изглеждала Европа по времето на разпространението на християнството?

От древното келтско население до преселилите се от Азия народи, заради издигането и запустяването на Сибир. Преводът на Библията от Вулфила. Тацит и произведението му «Германия». Религията на северните народи. Трите основни занимания на германските народи. Начините на разпространение на християнството в Европа и в какво се трансформира то. Римската хитрост и проявленията ѝ в налагането на религия, бит и култура.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ, 19 март 1924 г. 105

Троицата, трите форми на християнство и ислям. Кръстоносните походи

Източното християнство отделя повече внимание на култа и е поконсервативно. В римския католицизъм се запазва култът, но преобладават проповедта и вероучението. Основополагащ закон на мохамеданската религия е: има само един Бог, за Когото ви възвестява Мохамед. Троицата. Бог Отец е навсякъде в природните сили, Бог Син се проявява в човешката воля, а Светият дух изцелява нездравата воля. Фанатизмът на мохамеданството. Карл Велики и Харун ал Рашид. Духовният елемент на мохамеданството дава тласък в развитието на науката. В източното християнство се акцентира на Бог Отец, като върху Христос се пренасят негови качества. Голямата схизма. Турците променят мохамеданството. Стремещът за

изучаване на Библията поражда евангелското християнство като трети клон. Изначалното християнство е имало едно Божество в три облика, а след това то се разпада на три вероизповедания, като всяко притежава по една правомерна част от християнството.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ, 26 март 1924 г. 123

Представата за Христос в древното и новото време

Преход от образа на Добрия Пастир към образа на Разпнатия и раждането на догмата за непорочното зачатие. Трихотомията като ерес през Средновековието. Агнец Божий. Дарохранителницата. Полумесецът като символ на турците. Евхаристийните противоречия. Тридесетгодишната война. Светият Дух действа в появата на протестантството. «Евангелска хармония» на Отфрид и «Хелианд». Духовното християнство преди Христос. Материализмът в религиозните вярвания.

ОСМА ЛЕКЦИЯ, 12 април 1924 г. 137

Великденът като подвижен празник

Метаморфозите при растенията като резултат от лунната и слънчевата дейност. Празникът на Адонис, отбелязван през есента, като първообраз на Пасхата. Император Константин. Юлиан Отстъпник. Спиритуалната концепция на Великдена. Задушницата като Разпети Петък и Пасхата – като деня на Възкресението съставляват едно цяло.

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ, 26 април 1924 г. 155

За образуването на белезите. За мумиите

Зарастване на рани и белези. От силата на етерното тяло зависи дали ще остане траен белег. Работата на чист въздух способства за здраво етерно тяло. Абсцесът като следствие от слабо етерно тяло. Преминаването от естествени към синтетични мастила и вредното им действие върху човека. Отровната атмосфера в гробниците на мумиите. Периодът между две прераждания. Нашите собствени сили унищожават условията, при които сме били в предишния живот. Мумията съдържа разрушителните сили на човека, обитавал балсамираното тяло. Магическата сила на езика. Зареждане с разрушителна сила на веществата, използвани при балсамирането. Атмосферата, създавана от тамяна. Запазване на кълняемостта на зърното от гробниците. Мумиите са враждебни на живота. Как са построени пирамидите. Силата на фараоните.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 5 май 1924 г.	172
--------------------------------------	-----

Влиянията на космоса върху растенията, животните и човека
Историята на Русо с жабата. Как Ван Хелмонт достига до имагинации. Влияние на Луната върху корените на растенията. Ефектът на червеното цвекло върху чревните паразити. Коренова диета. Влияние на Луната върху размножението и растежа. Зависимостта на вътрешната животинска сила от Слънцето. Мисленето и душевният живот зависят от Сатурн. Познанието на асирийците и вавилонците за ефектите от положението на Слънцето в Зодиака. Всички минерали са били растения, а преди това – животни. Металите и планетите. Ликвидиране на старото знание между V и XII век. Комод като «посветен». Свигъците от Константинопол. Коперник основава съвременната астрономия. Сведберг и алхимията. Как може отново да добием старото знание. Бедата на съвременното знание.

ЕДИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 8 май 1924 г.	191
---	-----

За същността на юдаизма
Слънчевото затъмнение при смъртта на Христос. Как Христос е лекувал. Участието на хората, природните и небесни явления в живота на Христос. Монотеизмът на евреите. Националният егоизъм прави евреите големи музиканти и слаби художници. Езическото в християнството. Приносът на евреите в развитието на средновековната медицина. Ционисткото движение и стремежът към собствена държава. Съдбата на евреите в изгнание. При формиране на еврейския народ вземат участие народностните духове на околните народи.

ДВАНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 10 май 1924 г.	210
--	-----

За дървото Сефирот
Десет сили – според представата на древните евреи – действат върху човека отвън. Три сили формират главата: Кетер (корона), Хокма (мъдрост) и Бина (интелигентност). Три сили от обкръжението действат върху средния човек – Хесед (свобода), Гебура (жизнена сила) и Тиферет (красота). Три други сили действат главно върху долния човек – Нецах (преодоляване), Ход (съчувствие) и Йесод (това, което е в основата на човека). Десетата сила – Малкут (полето на действие). Това са силите на Земята, които действат върху човека. Сефирите като духовни букви за четене в духовния свят. Раймонд Лулий за духовното познание. Духовната основа на азбуките. Спиритичните сеанси.

ТРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 14 май 1924 г. 229

За Кант, Шопенхауер и Едуард фон Хартман

Как Кант разглежда света и неговата «Критика на чистия разум». «Нещото в себе си» на Кант. За «нещата в себе си» е невъзможно да се знае нещо, а целият свят е създаден само от въздействието, което ние получаваме от тези неща. Шопенхауер като последовател на Кант. Последици от учението на Кант. Куриозната фраза на Кант: «Аз трябваше да стесня, да дискредитирам знанието, за да освободя място за вярата». «Критика на практическия разум» – за вярата в Бог, в свободата и безсмъртието. Кант е болест за науката. Едуард фон Хартман – «Философия на безсъзнателното» и «Безсъзнателното от гледна точка на дарвинизма».

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 17 май 1924 г. 247

За кометите и Слънчевата система, за Зодиака и за неподвижните звезди на небето

Падащите звезди и кометите. Мировите системи на Птолемей и Коперник. Абсолютно решение за правилност на мировите системи не може да има. Кометите създават нередовност в движението и покоя на планетната система. Слънцето и планетната система се движат по направление към съзвездието Херкулес. Кометите попълват изгубената субстанция на планетната система. Добри и лоши години за реколтата от грозде. Съзвездията от Зодиака като пътепоказатели по небесния път на Луната и Слънцето. Влиянията на зодиакалните съзвездия са по-важни за човека, поради периодичното им закриване от Луната. Слънцето е кухо. Луната е най-материалното тяло в пространството, а Слънцето – най-лекото. Лунни и слънчеви влияния.

ПЕТНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 20 май 1924 г. 266

Мойсей. Декадентската атлантска култура в Тибет. Далай-лама. Как Европа може да разпространи своята духовна култура в Азия? Англичаните и германците като колонизатори

Мойсей и разделянето на морето. Тибетската култура е наследник на атлантската, но в упадъчен вид. Принципи на управление и силата на свещеничеството в Тибет. Далай-лама. Досега европейците не са направили нищо съществено, поне малко да разпространят истинския духовен живот в Азия. Александър Велики пренесъл в Азия много от гръцката култура. Англичаните и германците като колонизатори. Основно условие за налагане на духовната култура

е уважението към културата на другите. За Ницше и Хекел. Освалд Шпенглер и «Залезът на Запада». Европа трябва да достигне до тази духовност, която е била изгубена по време на Великото преселение на народите, за да противостои на регресивната тенденция в Азия.

ШЕСТНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 4 юни 1924 г. 284

Природа на Слънцето. Произход на масонството. За знаците, докосванията и думите. Ку-клукс-клан

Какво представлява Слънцето и как възникват лъчите му. Днешното масонство е само сянка на това, което е било някога. В древната мистерия са се съчетавали едновременно училището, школата по изкуство и религията. Обучението за фина сетивност и за използването на знаци. Първоначално, когато още са се чувствали звуците, човечеството е имало един-единствен език. В езика е заложено нещо, което позволява напълно да се изучи човекът. Култът, който практикуват масоните, е на основата на подражанието, а не на разбирането. Католическата църква и масонството като най-големи противници. Целите на масоните. Ку-клукс-клан като израз на крайния национализъм.

СЕДЕМНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ, 25 юни 1924 г. 302

Човекът и йерархиите. Загубата на древното знание. За «Философия на свободата»

Човек носи в себе си всички царства на природата. Третата йерархия има отношение към мисленето, втората – към сетивата, а първата – към волята в човека. Залезът на древните знания настъпва с появяването на свободата. Живеем в епоха, когато човечеството с помощта на материализма купува свободата. Голямата грешка на Кант и защо философията му всъщност е безсмислена. За косата при мъжете и жените.

Бележки 322

Цветни дъски 330

Рудолф Щайнер – живот и творчество 342

ВЪВЕДЕНИЕ

*към изданието на лекциите на Рудолф Щайнер
за строителите на Гьотеанума
от август 1922 г. до септември 1924 г.*

Бихме могли да наречем тези лекции диалог, доколкото съдържанието им, по настояване на Рудолф Щайнер, се определяше от самите работници. На тях им се разрешаваше сами да избират темите, той ги стимулираше да задават въпроси и да се изказват, поощряваше ги да се изявяват и да възразяват. Разглеждаше се и далечното, и близкото. Особено интересни се оказаха терапевтичните и хигиенни страни от живота, защото за тези неща на работниците се налагаше да се грижат всеки ден. Но също така се засягаха и всички явления в природата, битието на минералите, растенията и животните, при това разглеждането се извеждаше в космоса, към първоизточника на нещата и съществата. Накрая работниците молеха да им се даде въведение в духовното познание, в познавателната основа за разбирането на Мистериите на християнството.

Общата духовна работа се появи на основата на няколко курса, които доктор Роман Бос проведе при приключване на работата на строежа за интересуващите се. По-късно тези курсове се провеждаха и по-нататък от други членове на Антропософското общество. След това работниците помолиха Рудолф Щайнер да ги приеме и утоли жаждата им за знания и ако е възможно, да посвети на това един час нормално работно време, докато те са още бодри и могат да запазят възприемчивостта си. Това е ставало в сутрешните часове, след прекъсване на работата. Можели са да присъстват също и някои служители на строителната кантора и още двама-трима от тесния работен кръг около доктор Щайнер. Обсъждали са се практични неща, например развъждане на пчели за тези, които се интересуваха от отглеждане на пчели. Когато Рудолф Щайнер вече не беше между нас, експерименталната агро-

група публикува за своите членове конспект на тези лекции във вид на брошури.

Мнозина проявяват голямо желание да се запознаят с тези лекции. Обаче те бяха съобразени със специфичната аудитория и в тази специфична ситуация се провеждаха под формата на импровизации по теми, продиктувани от обстоятелствата и настроенията на работниците слушатели. Поради това те не бяха предназначени за печат. Именно формата, в която те бяха изнесени, позволи да се съхрани свежестта и непосредствеността, които не бих искала да се изгубят. Беше създадена особена атмосфера между душата на питащия и душата на даващия отговор. Не би ми се искало този колорит да се изпусне, да се изгуби тази окраска в хода на педантичната редакторска преработка. Затова се постаряхме да я ограничим, доколкото е възможно. Дори и не всичко тук да съответства на стилистичните литературни канони, важно е да се запази истинският живот в цялата си непосредственост.

Мари Щайнер

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 1 март 1924 г.

Добро утро, господа! Имате ли нещо за днес?

Господин Долингер: Бих искал да попитам защо става така, че хората, живеещи близо до гробища, често са по-малко жизнени и са бледни на вид? (Привежда пример за потвърждение.) Искане ми се да узная що за ритъм действа в тялото, не може ли той да действа положително?

Доктор Щайнер: Предполагам, че ще съумея достатъчно добре да осветля този въпрос, тъй като аз самият от осмата до осемнадесетата година от живота си живеех в непосредствена близост до гробище. Следователно аз също би трябвало да съм доста бледен. Отчасти това е вярно. Твърденията, направени от вас, би трябвало да се окажат верни именно в моя случай.

Гробището беше в малко селце¹ – някъде към петстотин жители, – следователно то не беше много голямо. Но именно там се намираха гарата и домът, в който живеехме. Наоколо съвсем близо живееха други хора, както обикновено става по такива места. Имаше църква до гробището и по-нататък започваха къщите. Така че винаги можеше да се види как са със здравето хората, които живеят около гробището. Може да се каже, че сред жителите имаше твърде забележими различия и че например пасторът, живещ недалеч от гробището, не беше бледен и хилав, а беше доста як и изглеждаше много добре. Това ми се удаде да наблюдавам тогава.

В много селища гробищата се разполагат около църквата, но все пак, ако оценим обичайното състояние

Рис. 1*
вляво,
долу

---

* Вж. цветните дъски на стр. 330. – Бел. ред.

на здравето, първото впечатление е такова: не трябва да се смята, че този факт вреди много силно. Наистина в такива селища по това време имаше много орехови дървета. Тези орехи, благодарение на аромата, който разпространяват, изключително силно въздействат върху здравето. Трябва да приемете за сведение фактът, че в такива селища, където изначално царят благочестиви настроения, са се съхранили здрави инстинкти, които довели до това, че доколкото гробището се е разполагало в центъра на селището и около него са живеели хора, в близост са били засадани кестени, орехи и липи. Липите и орехите противодействали и компенсирали вредните въздействия, излизащи от гробището.

Тук също трябва да обърнем внимание на следното. Виждате ли, ако разгледаме по-точно това, което всъщност иска да узнае господин Долингер, а именно въздействието върху висшите тела, трябва да си изясним, че сред тези тела, за които съм разказвал, само физическото тяло и етерното тяло действат оживяващо. В същото време астралното тяло и Азът действат не оживяващо, а напротив, преимуществено по разрушителен начин. Те действат като душа и дух. От това, което съм казвал, можете да видите, че физическото тяло и етерното тяло са подобни на растението. Те растат, строят органи. Но ако притежавахме само тях, само физическо тяло и етерно тяло, ние постоянно бихме се намирали в безсъзнателно състояние. Ние бихме водели съноподобен живот като растенията, ако не бяхме подложени постоянно на разрушението. Само вследствие на факта, че в нас постоянно протича разлагане, ние не живеем съноподобен растителен живот. Астралното тяло и Азът отново и отново разрушават, действат деструктивно. В човека винаги има място за изграждането и разлагането. Именно астралното тяло произвежда най-силни разрушения в нашето човешко същество. Всички отходни продукти, за които ви говорих, се подлагат на разлагане именно от страна на астралното тяло и Аза. Етерното тяло съвсем малко съдейства при този процес. Всичко това съм ви го казвал.

Виждате ли, господа, издигащите се от гробището изпарения са родствени на това, което в астралното тяло предизвиква разлагането. Тези изпарения поддържат процеса на разлагане. Човек се разлага в по-голяма степен, ако живее в близост до гробище, отколкото ако живее в гората. Ако той живее сред природата, в гората, неговите формиращи сили укрепват, а ако живее до гробище, тогава укрепват неговите разрушителни, разлагащи сили. Обаче ако ние не бихме имали никакви разрушаващи сили, тогава, както вече казах, в продължение на целия си живот бихме оставали глупави². Ние се нуждаем от разрушаващите сили. Трябва да отчетем и нещо друго. Казах ви, че мога да говоря за тези неща, доколкото съм ги преживял от собствен опит, при това в юношеска възраст, когато човек се формира. Винаги съм имал склонност да мисля колкото може по-точно. Тази склонност към точно мислене, по мое убеждение, дължа именно на обстоятелството, че съдбата ми даде възможност да порасна близо до гробище. Следователно тук има и нещо положително, господа. Това също трябва да приемете за сведение. Вредният фактор на гробището са труповете, които се намират там, нали? Труповете само се разлагат. Когато умрем, отпада това, което ние отново и отново строим и разлагаме. Тогава разложението продължава. Следователно в близост до гробище астралното тяло получава стимул да мисли добре. Това не може да не се признае.

Областта, която сега наричат Бургенланд (историческа област в Австрия – бел. пр.) и където аз израснах, беше пълна със села с гробища в средата. Бургенланд е област, която е пораждала много спорове. Там има отделни големи градове, такива като Айзенщад и подобни на него, но те са разположени далеко един от друг. Навсякъде са пръснати села и винаги гробищата са разположени в средата. Може да се каже, че там хората са притежавали известна селска хитрост. И трябва да се признае, че тази селска хитрост се е развивала под влияние на гробищната атмосфера. А вредните фактори се отстраня-

вали благодарение на факта, че наоколо засаждали орехи и липи.

Тогава тази местност беше с развито винопроизводство. Атмосферата на лозите също действа по някакъв начин като компенсация. Ароматът на цъфтящи липи, както знаете, е много силен, орехите също миришат много силно. Този аромат въздейства върху астралното тяло оживяващо. Атмосферата на лозята също действа оживяващо, но вече върху Аза. Така че даже в този случай ние се сблъскваме с много силно въздействие върху висшите тела на човека.

Разбира се, без съмнение, заедно с развитието на цивилизацията и тези неща се изменят. Разбира се, откак градчетата се окрупниха, когато наоколо се застроиха много къщи и вследствие на факта, че много къщи бяха построени наоколо, на въздействието на дърветата беше нанесена вреда, вредното въздействие на гробищата се усили. Тогава се появиха и бледните лица у живеещите в близост до гробищата. Компенсации вече нямаше и като следствие гробището действа така, че хората страдат от гробищните изпарения. И все пак, благодарение на природния инстинкт, при разрастването на селищата в градове, гробищата започват да се правят извън градовете.

Тук, разбира се, играе роля още нещо. Става дума за случая, когато въздействието се разпространява още по-далеч и достига етерното тяло. Виждате ли, всичко това, което се издига в атмосферата в качеството си на фини изпарения, действа върху астралното тяло и Аза. Следователно този слаб мирис на трупове, който винаги съществува около гробището, също както мирисът на ореха, липата и конския кестен, действат особено оживяващо, може да въздейства само върху висшите тела. До етерното тяло той достига не толкова силно.

Особено силно въздействие върху етерното тяло оказва водата в една или друга местност. Водата предизвиква много особено, силно въздействие. А в околностите на гробищата водата много леко се прониква от това, което се отделя от труповете. От тази вода пият, с тази вода приготвят храна.

Следователно, ако някъде в селото, където гробището се намира близо до къщите, водата се оказва развалена и тогава никакви дървета няма да помогнат! В този случай природата помага много малко. Като следствие хората много лесно заболяват от туберкулоза.

Виждате ли, мога уверено да го констатирам. Там имаше едно място – беше на час и нещо пеша от мястото, където живеех, – беше малко селце. Там почти всички живееха около гробището. Там по природа хората бяха много вяли. Те просто не бяха способни на нищо. Имаха хилави мускули, слаби нерви, всичко в тях беше отслабено, бяха бледни. Тогава се питах: защо става така? Виждате ли, интересното беше, че у нас, в Нойдорфл, хората, живеещи също около гробището, бяха сравнително здрави. Това е сериозен въпрос за този, който изучава свойствата на местностите, имащи значение за хората. Там имаше село, където хората живееха около гробището и не предприемаха нищо друго освен засаждане на орехи. И това засаждане беше проява на здрав инстинкт. Обаче в останалото – даже водата за приготвяне на храната много често се вземаше от селския поток! Тук бяха разположени редица къщи (рисува ги на рисунка, вляво горе), между тях – селският поток. Тук имаше църковно дворче, тук беше църквата. Тук живеехме ние, тук – пасторът, тук беше сградата на училището, след това имаше ред къщи, а между тях – потокът и навсякъде имаше орехови дървета. Хората просто вземаха вода от потока. В този поток попадаха, разбира се, и остатъци, и бактерии, и бацили от всичко, което изтичаше от гробището. Така беше навсякъде. Хората – именно тези, които живееха там – не се отличаваха с особена чистоплътност. Там къщите бяха покрити със сламени покриви, навсякъде направо до вратите имаше купчини боклук, до къщите имаше свинарници – прекрасно съчетани свинарници и купчини боклук. Оттам се оттичаха вади, които попадаха

Рис. 1
вляво,
горе

в селския поток. Приблѝжиш ли се до него, нагазваш в кафѝва лепкава оборска тор. Така че, както виждате, всичко това не е било – както казваме днес – много хигиенично! А хората, въпреки всичко, бяха здрави. Първо, ако хората са здрави, тогава даже труповете отначало не са толкова лоши, както по местата, където хората са отровени. Макар това и да няма съществено значение. Имаше нещо по-съществено. Защо ставаше така, че тук хората бяха здрави, а на друго място – болни, вяли и нежизнеспособни? Този факт може да се обясни така. Близко до това селище се намираще друго³, съвсем малко, което беше курорт. Там се намираще студен извор с вода, съдържаща въглена киселина. Цялото село получаваше питейна вода от това място. Питейната вода, съдържаща въглена киселина, действаше като компенсация на отровената вода от гробището. А другите хора, намиращи се далеко от този извор, не ползваха водата му. Така че от този пример може да се изследва как водата, съдържаща въглена киселина, тази, за която ви казах веднъж, особено силно въздейства върху Аза и мисленето, как тя се отразява върху Аза и етерното тяло и как компенсира в етерното тяло разрушителните въздействия, оказвани от просмукалото се в селския поток от гробището.

Естествено, ако в градовете останат гробищата, тогава – ако водата не се доставя отдалеч – подобряването на гробищната атмосфера едва ли ще помогне. И така, ако в града гробището заема централно място и водата се взема от кладенци, по този начин се създават вредни условия за здравето, доколкото става отравяне на етерното тяло. Етерното тяло е такова, че не се подчинява на влиянията, идващи от астралното тяло и Аза.

Виждате, че санитарно-хигиенните условия от тази гледна точка представляват голям интерес. При това, разбира се, не трябва да изпускаме от внимание, че на хора, живеещи около гробища – ако са вярващи хора, ако те още не са се превърнали в атеисти, – повтарящата се картина на погребенията действия сгриващо! И това пак действия като компенсация,

действия върху Аза. Действа укрепващо. Ако разглеждаме това от гледна точка на здравето, то също действа като компенсация.

Това е примерно, което искахте да знаете. Може би някой да иска да попита още нещо?

Е, господа, тогава искам да продължа разглеждането на този въпрос, но вече от съвсем друга страна. Виждате ли, ние сме разглеждали много неща. Нека днес, от гледна точка на познанието, което вече сме достигнали, да разгледаме следното.

Ако погледнете географската карта, можете да се заинтересувате от нея и да кажете: ето тук живее един народ, а там живее друг народ. Нас ни интересуват различните народи, живеещи един до друг. Но можете да кажете и така: искам да погледна географската карта от гледна точка на еволюцията на човечеството. Тогава географската карта действително става много интересна.

Да разгледаме част от географската карта. Ще го нарисувам само приблизително. Тук например, ако преминаем към Азия – това ви го рисувах, когато говорих за човешките раси, – ние имаме Индия, Предна Индия⁴; тук се намира Арабия; после идва Мала Азия. Тук Азия преминава в Европа; ние преминаваме в Европа, тоест към тези острови, които се отнасят към Европа. Това е Гърция. Виждате ли, днес неголеми народности живеят навсякъде. След това тук ние преминаваме към Африка. Тук имаме реката Нил; а тук се намира Египет, който, както знаете, днес напълно го владеят англичаните; някога това е била свободна страна. Навсякъде тук живеят народности. В Индия живеят индуси, днес те са в подем. Дълго време те са се намирали под владичеството на англичаните, така е и днес, но въпреки всичко индусите се надигат и тези, които в Англия могат да прогнозират, изпитват откровен страх, че някога индусите могат да станат независими. Днес съществува голямо индийско

Рис. 1

движение. Пробудил го е в Индия така нареченият Махатма Ганди^{4а}, който бил хвърлен в затвора, но сега отново е освободен по здравословни причини. Тук, в Арабия, също така живеят хора, в по-голяма или по-малка степен намиращи се под господството на англичаните. Това е все още почти непроходимата местност Арабия. Знаете, че причина за Световната война беше преди всичко намерението да се направи път през Турция, на който едното разклонение да се насочи към Индия, а другото – към Арабия. Това се канеше да направи Германия. Вследствие на това другите народи изпитаха силна завист и ревност, насочена срещу Германия, искаща да построи през Турция така наречения Багдадски път към Азия. Тук някога е била Сирия.

Виждате ли, от най-различни гледни точки би било интересно да си кажем: от най-древни времена навсякъде са живели народи, те имали най-различен начин на живот. Достатъчно е да назовем само няколко неща, за да установим колко се различава животът на тези хора. В Индия например е съществувало строго разделение на касти, разделение, в сравнение с което всичко, което ни е известно като класи, е само бледа сянка. В Индия човек се е раждал в каста. Висшата каста са били брахманите. Те са изпълнявали свещеноедействията, на тях е било позволено да се учат. В древните времена всички деца на брахмани са ходили на училище. Те са умеели да пишат, това е била висшата каста. От тази каста са набирали свещениците, но не и раджите. Раджите са вземали от втората каста, от кастата на воините. Но никога никой не е можел да се издигне от кастата на воините до кастата на брахманите. Те са били строго отделени. Третата каста са били селяните, селските жители, и четвъртата каста са били тези, които всъщност са се считали за работници, работещите физически. Между тези касти е имало строго разделение. В Древна Индия преходът на човек от една каста в друга би изглеждал така, както ако лъвът би станал агне! Кастите се отличавали една от друга така, както се отличават един от друг видовете животни. Ето защо

на тази основа между хората не е имало сблъсъци. За тях да преминеш от третата каста в първата е било същото безумие, както ако лъвът поиска да стане бик. Различието е било очевидно, то е било от само себе си разбиращо се при тези хора. Така е било в Индия.

Сега да преминем към Египет: тук също са съществували касти. Това, което днес вие разказвах, трябва да го отнесете към времето от три, три и половина хиляди години преди възникване на християнството. Следователно трябва да се върнем пет или шест хиляди години назад, ако искаме да надникнем във времето, за което ви говоря. И така, в Египет също е имало касти, но те са били не тъй строго разграничени; там един или друг човек вече е можел да премине в тази или онази каста. Така че макар и не толкова строго разграничени, касти в Египет все още е имало. Но от друга страна, в Египет цялото държавно устройство произтичало от жреческото съсловие. Жречеството установявало порядък във всичко. В Индия също е било така, но там всичко се определяло от устройството на кастите, докато в Египет кастовата организация не е била много строга. Обаче твърдо са се придържали към това, че всички закони излизали от жреческото съсловие.

По съответен начин са съществували и други народи, живели в Сирия, в Мала Азия. Те са имали своите отличителни признаци, били са различни.

За да видите каква роля са играли в историята на човечеството тези неща, които изучаваме тук, бих искал да ви разкажа нещо друго за тези народности. Да вземем четири народа: първо индусите, после египтяните, а след това народите, които са отседнали тук. Ефрат и Тигър се вливат тук в морски залив; тук е живеел един народ, който по-късно нарекли вавилонци. Него ще разгледаме като трети.

Знаете, че тук е действал народ, по-късно играл голяма роля в историята; това са семитите, евреите, юдеите. Отначало те преминали в Египет, но по-късно се върнали назад и живели тук, в Палестина. Те са били относително малоброен

народ, но народ, който е изиграл огромна роля в историята. И така, ние можем да ги разглеждаме един след друг: първи, индусите, втори, египтяните, трети, вавилонците и четвърти, евреите. Да разгледаме днес тези четири народа.

Виждате ли, за индусите е особено характерно, че те са разграничавали хората като отделни видове животни и са ги делили на четири касти. Към това водела своеобразната религия, която индусите са имали в древността. Индусите не са правели разлика между духовния и телесен свят. По времето, когато индийското население се формирало първоначално, разлика между дух и тяло не са правели. Например в дървото не са правели разлика, както други народи: ето тук се намира физическото дърво, а тук, вътре, живее дух – не, такава разлика индусите не са правели. Дървото е било и дух, само че по-груб дух от животното и човека. В животното индусите също не различавали тяло и душа, то е било същата душа, както и човек. Нямало е разлика между тяло и душа. Ако на древния индус се задавал въпрос за душата – а той е знаел какво човек вдишва, вдишва въздух, – за него вдишваният въздух е бил дух. Тогава той знаел: въздухът се намира навън, той е дух, обгръщащ цялата Земя. Ако този обгръщащ цялата Земя дух започвал да струи, да духа, тогава индусът го наричал движещ се, веещ над цялата Земя, Варуна. Но и това, което той имал в себе си, също било Варуна. Ако той бушувал навън, това е бил Варуна; вътре – също Варуна. Днес може да се чуе често да казват: индусите са се покланяли на природата, тъй като те са почитали вятъра и бурята и т. н. Но със същото право бихме могли да кажем, че индусите са се покланяли на духа, доколкото са разглеждали всичко и навсякъде като дух. Понятието «тяло» индусите не са имали. Затова при индусите всяка част от тялото на човека е била в същото време дух: черният дроб е бил дух, бъбреците са били дух, всичко е било дух. Те не са правели разлика между тяло и дух. Именно в това се състои тайната на древната индийска мъдрост, че те не са правели разлика между тяло и дух. Черният дроб е бил духът

на черния дроб, стомахът – духът на стомаха.

Виждате ли, ако днес разглеждаме стомаха, намираме, че в него, за обезпечаване на правилното храносмилане, трябва да се намира нещо, което ние наричаме пепсин. Ако пепсинът отсъства, храносмилането е неправилно и се налага да добавяме малко солна киселина. Индусът е казвал – названието той още не е използвал, но е знаел, че тук има дух, – че това е духът на стомаха. Днес можем да си купим капки за стомах под името «Хофман-гайст» («духът на Хофман») или наречени по друг начин, но в случая винаги ще намерите на обичайния език понятието за духа, отпечатано в думите.

И така, индусите виждали духа навсякъде. Те са разглеждали кастовостта като нещо духовно, също както са разглеждали и различията при животните като нещо духовно, и поради това е нямало недоволство.

При задълбочаване в индийския светоглед не можем да не се заинтересуваме от факта, че индусите са притежавали твърде точни познания за всички човешки органи. Индусите са разглеждали тези органи именно като дух. Човек е бил съставен от чисти духове: духът на дробовете, духът на стомаха, духът на бъбреците и т. н. При това индусите са гледали само физическото тяло. По отношение на индусите може да се каже: в своите възгледи индусите са взимали за основа физическото тяло като дух.

1. Индуси: физическото тяло е духовно.

Рис. 2

Това е много интересно, защото тук ни се открива народ, който на първо място е имал точно знание за физическото тяло, за физическия организъм.

Сега преминаваме към египтяните. При египтяните ситуацията е била следната. При тях на първи план е бил Нил. Нил е всъщност хранилник и баща на тази страна. Всяка година през юли Нил излиза от бреговете

си, а през октомври се връща обратно. Древните египтяни са знаели следното. В Нил се намира вода. Водата отстъпва в периода на хладното време на годината. Водата отново приижда, заливайки страната, и се превръща в благотелка за човека. Но когато през октомври водата отстъпи, остава много плодороден нанос, така че никакво торене не е нужно! В тази утайка може да се посеят разнообразни зърнени култури и когато узреят, да ги приберат. И така до новия разлив на Нил. По такъв начин Нил ежегодно им е подготвял обработваемите площи. Така че египтяните дълбоко преживявали тази благодатна дейност на водата. Тях ги занимавал въпросът какво представлява водата в природата. Виждате ли, ние в настоящето се възхищаваме на нашето инженерно изкуство, създадо канализацията. Но хиляди години преди нас египтяните много добре са решавали канализационните си проблеми! Защото ако Нил е излизал от бреговете си и се е разливал, той се е оказвал и там, където това е било нежелателно. И ето, египтяните още в древността създали езерото Мерис, цяло езеро! То не е било създадено от природата, а е било изкуствено направено, за да удържа пълноводието в необходимите граници. Водите на разлива се събирали в езерото Мерис. Така по изкуствен начин египтяните са подчинявали природата. Но като следствие от това вниманието им е било особено към водата. Отговаряйки на въпроса, зададен от господин Долингер, аз ви казах: водата оказва необичайно влияние върху етерното тяло на човека. Ръководейки се от инстинкта, който египтяните още са притежавали, те създали следното учение: човек се състои не само от физическо тяло, но той има също и етерно тяло. Това е интересно, както виждате. Тук, отзад, в Индия, са живеели най-древните народи. Много от тези древни народи, минавайки през Арабия, се заселили в Египет. В Египет е имало особена форма на древния култ, произхождащ от Индия. Преселили се в Египет, индусите усетили благоденствието на водата. Тогава те си казали: водата действа не на физическото тяло, което ние изучавахме в Индия, но действа върху по-

висшето тяло на човека. Ето така, най-вече благодарение на преживяванията, свързани с водата, египтяните – а също и индусите – открили етерното тяло.

Благодарение на факта, че египтяните открили етерното тяло, се формирала цялата им религия, защото тя се явява религия на етерното тяло. Ако трябва да вземем най-важното от египетската религия, това е следната легенда. Египтяните навсякъде я разказвали така, както известно време в Европа са разказвали за евангелските събития. Египтяните разказвали, че съществува висок бог. Наричали го Озирис. Този висок бог е благодетел на човечеството. Той е създател на всичко, което идва към човека чрез водния елемент. Но той има враг. Този враг живее в знойния вятър, който духа от пустинята. Ето тук е била тази пустиня (изобразява се на рисунката). Така че египтяните са имали две божества: Озирис и Тифон. Озирис и неговият враг Тифон. Всичко, което египтяните наблюдавали в природата, го виждали в същото време и в човешкия живот. Но за разлика от индусите, за основа те вземали не физическото тяло, а етерното. По-нататък легендата гласи: веднъж Тифон убил Озирис и го похитил. Съпругата на Озирис, Изидата, поискала трупа и разни негови части, които погребала на различни места. Затова навсякъде в качеството им на паметници били издигнати архитектурни съоръжения. Оттогава Озирис се явява господар на мъртвите. Някога той бил господар на живите, но след това станал господар на мъртвите. Египтяните вече мислели по темата за смъртта. Вие знаете – вече съм ви го разказвал, – че няколко дни след смъртта етерното тяло на човека излиза. Тогава човек постепенно отново идва в съзнание. Това е изразено в легендата по такъв начин, че Озирис си отива, но Изидата отново го връща. Човек отново получава своето съзнание след смъртта.

Така че може да се каже: египтяните стигнали до

Рис. 1

разбирането, че човек има етерно тяло. Това е много интересно! Индусите все още признавали в качеството му на духовно начало физическото тяло. Египтяните в качество на духовно начало вече разглеждали етерното тяло.

Рис. 2

2. Египтяни: етерното тяло е духовното.

Озирис, Тифон и Изида.

И всичко, в което вярвали египтяните, всичко, над което те работели, било всъщност етерното тяло. То изцяло определяло техните възгледи.

Виждате ли, господо, вие сте наблюдавали при египтяните още нещо: мумиите. Неотдавна стана дума за това⁵, като казах: когато средновековните медици говорили за мумиите, те са имали предвид нещо духовно. Обаче ако днес стане дума за мумии, се имат предвид само египетските мумии. Трупове се балсамирали, при това ги балсамирали умело и ги съхранявали. Защо е било така? Египтяните знаели само за етерното тяло и съхранявали физическото тяло за това, че ако човек някога живее отново, да може да си намери физическото тяло^{5а}. Ако са знаели за астралното тяло и Аза, те не биха вярвали, че физическото тяло трябва да се съхранява (вж. бел. 6а). Те знаели само за етерното тяло, което наистина е много духовно. Ако би им било известно за Аза и за астралното тяло, те биха казвали, че сами ще си построят физическото тяло. Но на тях им е било известно само това фино етерно тяло. Затова и вярвали, че е необходимо да се съхрани физическото тяло, за да може човек да го намери, връщайки се отново (вж. бел. 6а). И така, съществуването на етерното тяло е било открито от египтяните.

Сега ще преминем към третите, към вавилонците. Те били широко и разностранно образовани, имали са добре отработено мислене, така че много мисли, при-

надлежащи на вавилонците, са се запазили и до днес. Но особено добре било разработено при тях учението за звездите. Те строели високи астрономически кули, от които наблюдавали звездите. Още тогава забелязали, че човек зависи не само от намиращото се на Земята, но и от това, което става със звездите. Особено добре изследвали въздействието на звездите върху човека и на първо място подлагали на наблюдения редуването на годишните времена. Благодарение на звездите годината оказвала голямо влияние върху човека. И така, вавилонците се откъснали от своя живот на Земята и създали учението за звездите. Знанията за въздействието на звездите върху човека те оформили като специална наука. Ето защо в основата на бройната си система те поставили числата шестдесет, дванадесет и т. н.

Например те броели парите, използвайки числата шестдесет и дванадесет. Едва по-късно се появила десетичната система за изчисляване, смятането по десетки. Но даже и днес в случая с английския шилинг вие ще откриете вавилонската система за изчисление по дузини⁶. И така, именно във Вавилон тази система за изчисление била свалена от небето на Земята. Върху кое в човека оказвал особено въздействие светът на звездите? Върху астралното тяло, господата. Астралното тяло изцяло и напълно е подчинено на влиянието на звездния свят. Но доколкото в настоящото време астрономията нищо не желае да знае за астралното тяло, тя не предприема усилия за наблюдение на влиянието на звездите върху човека. Това, което изчислява днешната астрономия, действително не оказва особено силно влияние върху човека. Но науката за звездите при вавилонците е била много по-фина. И благодарение на нея те открили астралното тяло на човека. Това е нещо удивително. Ние можем да кажем: вавилонците открили астралното тяло по духовен начин.

3. Вавилонци: Астралното тяло е духовно.
Затова астралното тяло получило такова название. Вавилон-

ците първи го открили. А доколкото го открили благодарение на звездите, благодарение на астралното – астрологията, астрономията, науката за звездите, учението за звездите, – те го и нарекли астрално тяло. И така, вие виждате, че следващите един след друг народи откривали, изхождайки от духа, едно след друго: индусите – физическото тяло, египтяните – етерното тяло, а вавилонците – астралното тяло.

Ако изследваме какво стои в основата на вавилонската митология, ще се окаже, че това са звездите. Само не позволявайте на съвременната наука с нейните книги да ви заблуди. Тук някой учен казва: първоначално всички религии са произлезли от звездния култ. Затова ние трябва да разглеждаме астралния, звезден култ като първоизточник на всички религии. Друг пък твърди: не, всички религии възникнали от прекланянето пред природата; прекланяли се пред вятъра, бурята. Трети ще каже: всички религии произлизат от водната стихия и нейното влияние. Да, господа, но на какво почива разногласието? Който ви каже, че религията произлиза от звездния култ, не е изучавал нищо друго освен вавилонската епоха. Той предполага, че ако така е било при вавилонците, то и навсякъде е било така. Този, който ви говори, че религията се основава на преклонение пред стихииите, не е изучавал нищо друго освен Египет. Той гледа на всичко от гледна точка на египтологията. Той казва: всички религии са възникнали като преклонение пред вятъра и бурята. Разногласието възниква от факта, че тези хора са ограничени, те изучават само отделните предмети. Религиите имат най-различни източници.

Освен това, казах ви, че има още един малък народ в Палестина – евреите, юдеите. Виждате ли, те живеели сред другите народи, но били не съвсем доволни от тези народи. Можете да прочетете в Библията, в Стария Завет, как евреите през цялото време са били недоволни

и как се е формирало при тях отношение със съвсем невъзприемаемо духовно същество. Защото физическото тяло е напълно възприемаемо, видимо. Етерното тяло се проявява в разливите, във водните въздействия на Нил, то също е налице. Изучавайки звездите, вавилонците откриват астралното тяло, макар то да било невъзприемаемо на Земята. Евреите не желяели да имат работа с всичко изброено, а само с невъзприемаемото, с невидимия Бог. Кой е този невидим Бог? Той е този, който действа върху човешкия Аз. И така:

4. Евреи: духовен Аз (Яхве).

Рис. 2

Евреите стигнали до Аза като духовно начало и го наричали «Яхве».

Ето каква е историята! Вие можете да прочетете колкото си искате исторически книги, но няма да разберете как са се развивали древните народи. На вас ще ви разкажат за всичко на света, за всевъзможни войни, за царе; всичко това предизвиква в главата на човек калейдоскопичен хаос, но така и не се разбира в какво се състои работата. В най-добрия случай ще ви разкажат за религиите, но никой не знае откъде те са произлезли. Сега вие знаете: човек се състои от физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и Аз, и всички те последователно, едно след друго, първо са били открити от хората, а след това са застанали в основата на техните светогледи. Ще получите следната картина: индусите открили физическото тяло, египтяните – етерното тяло, вавилонците – астралното тяло, евреите открили Аза. Малко по малко се откривало, че човек има тези различни тела. Това знание не слязло от небето, то било открито от хората в съответствие с условията им на живот.

1. Индуси: духовно физическо тяло
2. Египтяните: духовно етерно тяло,

Озирис, Тифон, Изида

3. Вавилонци: духовно астрално тяло

4. Евреи: духовен Аз (Яхве)

Индусите, сред които е имало много народи, така че в равното отношение те се различавали един от друг, стигнали до физическото тяло. Египтяните, на които им се налагало да имат много работа с водата, стигнали до етера и благодарение на този факт, до етерното тяло на човека. Вавилонците стигнали до учението за звездите, при това всичко, което ги довело до астралното тяло, те заимствали от други народи, а именно от тези, при които жреците се научили да строят високи кули. И евреите, които винаги странствали – можете да го проследите в историята на Авраам, Мойсей и другите, – въобще се отказали от почитане на нещо видимо както горе, така и долу. Те стигнали до невидимия «Яхве», който се явява Творец и Ваятел на човешкия Аз.

По такъв начин всичко в цялост добива за вас смисъл! Вие виждате как малко по малко човек откривал сам себе си. Този процес продължава и по-нататък. Ще го разгледаме и него. И така, господа, днес е събота, а в сряда ще се видим отново.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 5 март 1924 г.

Е, господа, някой има ли въпроси?

Въпрос: Какво е предназначението на навечерието на поста, какво представлява карнавалът преди великия пост. Можем ли да чуем от доктор Щайнер нещо по тази тема? Откъде произхожда празникът Сирни заговезни, какво означава той?

Доктор Щайнер: И така, вие имате предвид карнавала, празника Сирни Заговезни*. Каква е неговата цел? Виждате ли, няма да разберете празника, питайки каква цел има той. Най-малкото, формата на провеждането му говори, че в края на краищата хората с години са могли напълно да минат без този празник. Бихме могли да кажем, че според сегашния възглед празникът няма никакъв смисъл. Той е изгубил своето първоначално значение. С карнавала и други подобни неща работата стои така, както с ордените, пищните одежди и т. н. В миналото те са имали определен положителен смисъл, но постепенно този смисъл се е изгубил. Не е ли вярно, че и други празници също малко по малко изчезват: постепенно те ще загубят своето значение, ако не бъдат обновени в своя първоначален смисъл. По отношение на карнавала не се предприемат никакви усилия за възстановяване на предишното му значение. А карнавалът би могъл да проникне още по-дълбоко в социалния живот, ако би получил отново своя първоначален смисъл, който е имал, например в Древния Рим.

Ако се върнем към Древния Рим, ще намерим следното. По онова време между хората съществувало, ако може така да се изразим, такова разделение, както и сега, в настоящото време: едни са били държавни чиновници, други – воители, трети – работници и т. н., като това разделение, най-малкото в социален смисъл, е било тогава още по-рязко отсега. Защото тези, които са били роби, са можели даже да ги продадат, човек е бил обект на покупо-продажба. Можем да кажем: различията между хората в Древния Рим са били много по-значителни. Обаче съзнанието на социално неравенство е трябвало да из-

---

* До началото на 20 век Римската църква празнува Сирни Заговезни в сегашната първа постна неделя. В отговор на забележката на източните християни тя решила да измени датата, защото шест седмици по шест постни дни правят 36 дни, а не 40. Затова папата увеличава великия пост с още 4 дни, вследствие на което той вече започва от «Пепеляна сряда». При католиците Заговезни се празнува винаги във вторник, като на някои места се правят карнавали. – Бел. пр.

чезне, макар и за няколко дни в годината. Днес говорят за демокрация и предполагат, че всички хора, макар и чисто теоретически, са равни помежду си. Римляните в никакъв случай не са считали така. Напротив, при тях за истински се считал само този човек, който по рождение принадлежал към висшето съсловие. Вие знаете, че чак до наши дни някои хора се ръководят от поговорката «Човекът започва едва от барона». Тоест който е бил под барон, и за човек не са го броели.

Такива традиции са били, разбира се, много силни в Древния Рим. Макар и дворянството по онова време да не е съществувало още във формата, под която се проявява покъсно, защото дворянството е чисто средновековно явление, свойствено на така наречената епоха на феодализма, въпреки това в Древния Рим съсловните различия са били много големи. Но макар и за няколко дни в годината хората е трябвало да почувстват равенството, господството на демокрацията. Разбира се, това не е могло да става, като хората са в обичайното си облекло, защото биха се познали един друг, ето защо те е трябвало да носят маски. Тогава те се превръщали в това, което е била маската. Някой човек ставал крал на карнавала. В тези дни той е можел да прави всичко, което поиска. Той е можел да издава заповеди, макар и през останалото време да му се е налагало само да изпълнява чужди заповеди. И целият Рим за няколко дни ставал като обезумял. Хората са можели да се държат даже със своите началници по съвсем различен начин, като не е трябвало да им оказват уважение – и така, за няколко дни хората ставали равни! Тази традиция, разбира се, довеждала до това, че в тези дни хората не тъгували и не са плачели, те се радвали на възможността, макар и за няколко дни, да поживеят така. Тази радост се превръщала в карнавално веселие: хората правели всякакви глупашки шеги, освободили се за няколко дни. Ето така възникнали всички тези карнавални удоволствия, тази карнавална разпуснатост.

Вследствие на факта, че тази традиция много се е харесвала на хората, тя се е запазила. Но макар и запазила се, за

първоначалното ѝ значение вече не са знаели. Останал е само карнавалът – време, през което би могло да се правят глупашки шеги, тъй като тогава е позволено да се правят такива. После църковните власти решили, че е необходимо след празника да се отбелязва пепеляната сряда, за да чувства човек своята вина, да не смее да прави всичко, което иска и т. н. Тогава християнството развило традиция, обичай, характерен, най-малкото, за миналото. Човек е трябвало да изпитва лишения и това се проявило в установяването на поста. Било, разбира се, целесъобразно да се съчетаят времето на карнавала и времето на поста (в православната традиция Сирна неделя и Великия пост – бел. пр.), доколкото по време на карнавала хората най-малко се съдържали, незабавно правели всичко, което им харесвало. А после ставало много по-лошо, не е можело да се яде, каквото се ядяло преди това. По-късно станало така, все едно предшествашкото време го е нямало. Така са се съчетали тези празници.

При това в Рим, в по-отдалечено минало, карнавалът е започвал много по-рано, примерно около днешните Коледни празници. След известно време, с малки допълнения, той е преместен в по-късно време от годината. Именно благодарение на това ние сме запазили сегашния карнавал. Датите на карнавала се смятат, както предполагам, по всички места, спрямо Великден, само в Базел се празнува седмица по-късно, доколкото ми е известно. Впрочем това води, както съм чувал, само до двойно празнуване!

Това е, което трябваше да кажа по този въпрос. Същото може да бъде казано и за много други свойствени на човечеството неща: първоначално те са имали смисъл, но по-късно смисълът е изгубен. И вие питате: защо се случва така?

Може би някой иска днес да попита още нещо?

Въпрос: Бих искал да попитам господин доктора, не можем ли да продължим историческата тема, като миналия път?

Въпрос: Бих искал да попитам господин доктора, възможно

ли е хората да си нанасят вреда един на друг или да си причиняват болка, следователно да могат да си въздействат един на друг (избягвайки пряк контакт – бел. пр.)? Госпожа – да я наречем А. – имаше тригодишно дете, което винаги виждало как през вратата и през прозореца влизат някакви същества. Детето често се безпокояло нощем, особено ако жената, перяща бельото, е вземала назаем неща от къщата – детето винаги се е обезпокоявало. В края на краищата, това се прекратило, след като по-късно жената умряла. Искате ли да попитам господин доктора, възможно ли е нещо подобно? (Въпросът или е зададен сбито, или е записан непълно – бел. пр.)

Доктор Щайнер: Тези неща се отнасят, разбира се, към областта, в която, заради лековерието на хората, могат да играят особено силна роля всевъзможни суеверия. Макар тук да има и фактическа страна. Трябва само да си изясните, че в света съществуват закономерности, връзки, които не могат да бъдат проследени само физически. Искам да започна с много прости закономерности.

Да вземем пример с обирането на гроздето. Вие събирате грозде, мачкате го, правите вино, наливате го в бъчви и го складирате в мазето. И ето, вие забелязвате, че виното става неспокойно, като наближи времето за правене на вино от следващата реколта. Между двете няма никакъв физически контакт и въпреки това, връзката е налице. Това е прост факт, който ви показва, че и в самата природа има връзки, които не могат да се проследят с очи, ако не прибегнем до още нещо.

Днес, както ви е известно, има примери, излизаци извън пределите на ежедневната очевидност. Помислете само за това, че даже в областта на неживата природа в днешно време съществуват устройства, които не само във фин, но и в битов смисъл се намират извън пределите на очевидното. Помислете за радиопредаванията! На какво се основава радиопредаването? То се основава на факта, че някъде се намира електрогенератор, радиопредавател; към него не се закачат кабели, той се разполага отделно, сам за себе си. Някъде на друго място се намира друг апарат, несвързан с първия, вътре

в него се намират тънки пластини, които могат да се движат (вероятно се има предвид въздушен кондензатор – бел. пр.). Този апарат се нарича кохерер. Струва ви се, че няма никаква физическа връзка, но ако тук (в първия апарат – бел. пр.) се възбуди електричество, тогава там (в другия апарат – бел. пр.) се приема сигнал. Ако вие установите връзка с първия апарат, ще можете да получавате съобщения оттук така, както с помощта на проводници получавате електричество. Несъмнено това се основава на свойството на електричеството да се разпространява, но то не може да се види; разпространението на електричеството тук се осъществява без грубо-физическите връзки. Така че тук вие даже в областта на неживата природа имате работа с такава връзка, за която може да се каже, че стои зад пределите на очевидното, макар и до известна степен.

Неща от този род могат да се разпространят и по-широко. Да вземем двойка близнаци. При двойките близнаци отсъстват каквито и да е физически връзки, ако те вече са достигнали определена, по-късна възраст. Единият може да се намира на едно място, вторият – на друго. И все пак, именно при близнаците може да се наблюдава, че ако единият от тях, например в определено време заболее, тогава и другият, намиращ се много далеч, също боледува! Ако единият по някое време е силно опечален от нещо, и при другия се проявява същото. Всички тези неща ви показват, че в света има въздействия от такъв вид, че не може да се говори за каквото и да е физическо въздействие.

Ако се обърнем към света на животните, и там много скоро ще забележим, че има такива възприятия, които ги няма при човека. Да вземем пример, когато в някаква местност става земетресение или избухване на вулкан, толкова вредно за хората. Хората спокойно остават на място, докато животните още ден преди събитието се стремят да избягат далеч оттук, стремят се да напуснат тази местност! От този пример вие също можете да видите, че при животните може да има усещания, непобиращи се в рамките на физическото. Ако ставаха

на физическо равнище, и хората биха били в състояние поне нещо да възприемат в такава ситуация.

От всичко това виждате, че в света има връзки, реализиращи се извън физическото. Ако се отнасяме към такива фини връзки с разбиране, стигаме до извода, че понякога хората чувстват нещо, което в никакъв случай не би могло да бъде възприето на физическо ниво. Искам да приведа пример. Човек се намира на някакво място – такива неща стават на стотици и хиляди километри от случващото се, – изведнъж потръпва, пред него внезапно се появява образ, подобен на сън, той извиква и произнася: Приятелят ми! Но приятелят изчезва. Той може да преживява това в Европа, а приятелят му да се намира в Америка. Приятелят ми! С него нещо е станало. Изяснява се, че е умрял. Следователно такива неща съществуват. Отново може да се констатира, че такива неща могат да се реализират без физическа комуникация.

Трябва обаче да отбележим: положително е за нашето човечество, че такива неща не се разпространяват повсеместно. Представете си само, че главата ви би била приспособена да възприема всичко лошо, което мисли или казва за вас един или друг човек – това би била скверна история! Знаете, че ако имаме работа с телеграф, първо трябва да монтираме оборудването, да включим кабелите и тогава вече да предаваме съобщения. Точно така е и в случая с безжичната телеграфия и радиопредаванията, трябва първо да се въведе ред тук, това нещо не трябва да се маха (показва рисунката), и тогава може да се осъществи предаване (вероятно се има предвид настройка на приемника на честотата на предавателя с помощта на въздушен кондензатор – бел. пр.). В най-разпространения случай при напълно здрави хора работата стои така, че човек не се включва към протичащите тук токове; но в особени, специфични случаи може да стане така, че човек да се включи към един или друг (поток).

Рис. 3

Да вземем например ето какво. По понятни причини аз не мога да изследвам достатъчно добре вашия случай, доколкото, по всяка вероятност, вие самият не знаете правдоподобен ли е той. Но искам да изследвам подобен случай, с което и вашият случай ще ви стане по-понятен. Винаги ми се иска да говоря само за абсолютно достоверни неща, тъй като в противен случай можем лесно да изпаднем в обикновено дърдорене. По всяка вероятност вие не сте преживели този случай, а сте прочели или чули да се говори за него? И така, бих искал да изследвам само това, което е съвсем достоверно. Да допуснем следното: една жена, да я наречем госпожа А, по време на бременността се скарва с друга жена, госпожа В, която живее в съседство. Става така, че хората се карат един с друг, нали? Би могло да стане така, че тази госпожа В, живееща в съседство, така силно да прокълне другата госпожа А, че тя, вследствие на ругатните и яростта на госпожа В, да бъде много силно напласена. Заради това, родилото се по-късно дете може да попадне в определена зависимост от тази госпожа В, при което и самата госпожа В. става зависима от детето. Може да стане така, че заради това детето да стане особено чувствително по отношение на всичко, което му слагат като пелени или нещо подобно, ако тези неща ги пере госпожа В. Но от друга страна, и за самата тази госпожа В може да се окаже важно да получава това бельо. На нея то ѝ е нужно, защото тя изпитва все пак някакво разкаяние за това, което е причинила на госпожа А, и за нейно успокоение са ѝ нужни някакви неща от този дом. В момента, когато госпожа В връща тези неща, ѝ се иска, по какъвто и да е начин да получи нещо от тях отново. Хора, страстно желаещи да получат нещо и не бидейки крадливи по природа, могат да «заимстват» разни неща. Склонността към крадене се проявява при тях само по отношение на тези неща, в друг случай те не биха откраднали, но търсят всякакви начини, само и само да получат именно тези неща. Може да стане даже така, че вследствие на духовно-душевното влияние върху здравето на госпожа В., когато ѝ вземат нещата, да изпита

своего рода вътрешен потрес, изтощение, изтощаващо я трескаво състояние и да умре. Или може би да умре, да кажем, от сърдечен или нервен пристъп. Напълно възможно е.

Следователно може да се каже: такива неща стават в света, такива неща са обясними, тъй като при определени условия те могат да имат място, вследствие влиянието на един човек върху друг, влияние, осъществявано без каквито и да било физически връзки. Обаче при това винаги трябва да изследваме предпоставките. В описания случай предпоставките са могли да бъдат съвсем различни. Въпреки това, ако например по време на бременността е станала караница между двете жени, тя би могла да послужи като причина, по-късно да се състои взаимното включване, установяването на комуникация между втората жена и детето.

Господа, беше изказано желание да продължа да говоря по-нататък за разказаното от мен неотдавна. Показах ви как хората в Древна Индия са живели в съвсем различни условия в епохата, отстояща от нашето време примерно на четири до пет хиляди години. Именно благодарение на особеностите на индийската природа, благодарение на формата на съвместно съществуване на народите древните индуси формирали своите възгледи за човешкото физическо тяло.

Египтяните, чиято страна изцяло и напълно се намирала под влиянието на Нил, които са били задължени на Нил за всичко, което са имали и вследствие на това вниманието на човека се насочвало към етера, формирали своя възглед за етерното тяло на човека.

Живеещите в Асирия, а също така вавилонците – благодарение на факта, че те в определено време на годината с лекота са могли да наблюдават звездите, за което способствали чистотата на въздуха и разположеността на жилищата им по възвишенията – поставяли в центъра на своите възгледи астралното тяло.

А юдеите, евреите, които в началото на своята история били принудени да странстват, никъде не могли да уседнат

и едва по-късно станали уседнали, мислели и усещали в по-голяма степен вътрешното в човешката природа и така формирали възгледа за Аза на човека.

Така постепенно се формирали възгледи за физическото тяло, етерното тяло, астралното тяло и Аза. Виждате ли, думата Яхве означавала не нещо друго, а Аз съм. Ето какво било значението на думата. По такъв начин почитането на Яхве като висш Бог, изповядването на висшия Бог ясно сочи към човешкия Аз.

Изследвайки историческото развитие, ние намираме, че всички тези народи в своите мисли и чувства изразявали това, което преживявали. Индусите преживявали плодородната, богатата природа, всичко там се намирало в непрекъснато цъфтене и растеж, природата била пишна. Индусът по особен начин възприемал богатството на физическия свят и в съответствие с това особено разработвал в своя мироглед представата за физическото тяло. На свой ред египтянинът, наблюдавайки Нил и забелязвайки, че само този Нил му помага, съответно създал учението за етера. Но и единият, и другият създавали всичко това в съответствие със своите преживявания.

На тях им противостоял друг народ. Можем да кажем така (рисува): тук е Древна Индия, тук – Арабия, тук следователно е Египет, тук протича Нил. Сега това преминава насам и тук, срещу Африка, се намира страна, присъединила се по-късно към Европа. Тук се намира Сирия, както ви казах последния път, тук – Египет, тук – Индия. Тук е разположена Палестина, където уседнали евреите, а тук се намира Гърция. В Гърция са усядали народи, мигриращи от различни области на Азия и Европа, тук те се смесвали един с друг. Преселилите се народи, намирали тук и коренно население. Така на този полуостров на Европа постепенно се формирал гръцкият народ. Този гръцки народ всъщност бил първият, на който, може да се каже, за първи път му се отворили

Рис. 3

очите за външния свят. Преживяванията при този народ възниквали не само отвътре. Индусите преживявали природата вътрешно, отвътре, египтяните преживявали въздействието на етера, асирийците преживявали астралното тяло с помощта звездите, юдеите, евреите преживявали своя Аз. Гърците за първи път изградили възглед за външното и започнали да разглеждат света. Другите (народи) всъщност още не са разглеждали света. Така че може да се каже: природознанието не е било особено развито нито при индусите и египтяните, нито при вавилонците и евреите. Те знаели за природата малко, доколкото техните очи още не са били отворени и насочени към наблюдение. Природознанието възникнало едва при гърците. Доколкото именно при гърците очите се отворили за външния свят, започнали да наблюдават външното. И така, едва в Гърция човек за първи път обърнал внимание на външния свят.

Виждате ли, индусите много добре знаели следното: този физически свят се явява част от света като цяло; при раждането си аз излизам от духовното; след смъртта си отново влизам в него. Египтяните даже вярвали^{6a}, че трябва да се запазят мумии, за да може човек отново да се върне назад*, при това те по особен начин гледали към духовното (духовния свят). Вавилонците виждали волята на духовете в звездното небе, което те наблюдавали, тоест в астралното. И така, всички те вярвали в духове. А за евреите, юдеите, вие знаете, че според техните възгледи Яхве отново ще ги върне в древните времена, когато са живели праотците. Следователно и те всъщност също гледали към това, което свързва човека с духовния свят.

---

* Р. Щайнер пише, че египтяните смятали така, защото не са знаели за астралното тяло и Аза. В този контекст става дума за ранния Египет от IV хилядолетие пр. Р. Хр. Макар и мнението, че мумията е била нужна за следващия живот, да се оспорва, има някаква истина в него. Р. Щайнер съобщава: «По силата на определен закон, отнасящ се до душите, трупове на които били мумифицирани, именно тези души сравнително скоро се призовават за ново възплъщение на Земята», Събр. съч. 238. – Бел. пр.

При гърците това станало различно. Гърците били, по същество, първите, които започнали с любов да обитават външния свят. Предишните народи не се доверявали много на външния свят. Гърците се доверявали именно на външния свят. Известно е едно гръцко изречение, което гласи: по-добре просяк в горния свят – тоест, както смятали в Гърция, на Земята, – отколкото цар в царството на сенките⁷, тоест в царството на мъртвите. Следователно преди всичко гърците обитавали с любов света и благодарение на този факт за първи път създали природознанието.

При другите народи в частност бил развит възгледът за човека, учението за човека. При индусите още в най-древните времена е съществувало някакво учение за човека. Но те създавали това учение за човека по съвсем различен начин отсега. Те не разчленявали труповете на мъртви хора в патологичната зала! Ако на индусите би им се налагало да правят това, те никога не биха създали своето учение за човека. Те умеели да се вживяват в отделните части на човека – по това време това още е било възможно, – умеели да усещат как функционират черният дроб, белите дробове и пр. Те узнавали за това благодарение на вътрешното познание. Именно този факт довеждал индусите към тяхната велика мъдрост, доколкото те, благодарение на вътрешните усещания и сетива, узнавали как действат черният дроб и другите вътрешности. Днес човек знае само какъв вкус има в устата му парче месо. Индусът е знаел какво става с месото в червата, какво правят черният дроб и жлъчката, той го е знаел благодарение на вътрешното преживяване така, както днес човек усеща в устата си парчето месо, което яде.

Египтяните разработили геометрията, доколкото тя им била нужна. На тях им се налагало всеки път отново да определят къде са разположени обработваемите площи, защото всяка година Нил заливал всичко. Обаче създаването на геометрията ставало благодарение на дейността на главата, формирало се в главата.

Вавилонците създали астрологията, учението за звездите – отново нещо, не свързано със земното. При тях и не е имало силен интерес към земното, а фактът, че юдеите (евреите) също не са имали особено силен интерес към земното, се подразбира от това, какъв интерес са проявявали те към намиращия се около тях сетивно възприемаем свят. Евреинът е умеел добре да мисли, но той не е проявявал особен интерес към обкръжаващото го в сетивния свят.

Именно гърците били народът, проявил преимуществен интерес към намиращото се около него в сетивно възприемания свят. Провеждайки изследвания, се открива, че гърците виждали целия свят по по-друг начин от нас в настоящото време. Това е интересно. Впечатлението от синия цвят било при гърците по-различно, отколкото при нас, небето те виждали много по-тъмно, почти черно, с лек зеленикав оттенък. Особено силно възприемали те червения цвят. Ние, с нашето помръкнало възприемане на червения цвят, даже не можем да си представим колко силно впечатление е произвеждал върху гърците червеният цвят! Именно защото човечеството малко по малко развило в себе си усещането за синия цвят, то отчасти загубило остротата на сетивните впечатления. И така, гърците се отнасяли преди всичко с любов към това, което се намирало около тях. Благодарение на него те изработили по съвсем особен начин това, което днес наричат митология. Гърците почитали цял свят от богове: Зевс, Аполон, Атина Палада, Арес, Афродита. Навсякъде виждали богове. Те почитали целия божествен свят, доколкото за тях цялата им любима външна природа все още навсякъде била одушевена и одухотворена. Не такава мъртва, както е за нас, а навсякъде оживена и одухотворена била тя за гърците. Те почитали божествата, намиращи се в самата природа, която толкова обичали.

Обаче в течение на гръцката епоха всички хора, принадлежащи към тази гръцка цивилизация, към тази култура на елинизма, зависещи от гръцкия духовен живот, забравяли за това, което в качеството си на духовно начало преживявали

индусите, египтяните и вавилонците. Ако само знаехте, господа, какво огромно влияние върху цялото развитие на човечеството е оказала Гърция. То действа чак до наши дни! Този, който е в състояние да прати сина си в гимназия, му дава възможност и днес да изучава гръцки език. Но по-рано този език е бил много по-разпространен. По-рано са смятали човека, тъй да се каже, за магаре, ако той не е разбирал гръцки или, най-малкото, не е можел да чете гръцките писатели и поети. Гърция оказала необичайно силно влияние върху света именно защото от самото начало се е интересувала от този външен свят. По същото време, когато в Гърция развивали този интерес към външния свят, тук, в Азия, се проявило като най-значително това, което се развивало в резултат на Мистерията на Голгота. По това време Гърция е била завоювана и се намирала под владичество на Рим. Но какво означавало това римско господство? То било изцяло проникнато от гръцкия дух. Всички образовани римляни учили гръцки език, всеки образован човек в Рим е знаел и гръцки. Елинизмът навсякъде е оказал огромно влияние. И ето, във времето, когато елинизмът се разпространил така, в Азия, в една малко известна римска провинция – това била Палестина, евреите били покорени и Палестина станала римска провинция – се появил един човек, Исус от Назарет, който говорил нещо съвсем различно от това, което говорили хората дотогава. Можете да си представите, че доколкото той е говорил нещо по-особено, другите не веднага са Го разбирали. Затова на първо време са Го разбирали само малцина. Какво всъщност говорил този човек Исус в Палестина? Исус като личност говорил в тази форма, в която той е можел тогава да изрази себе си: днес навсякъде вярват – има се предвид тогавашното «днес», – че човек е земно същество. Но това не е така. Той е същество, което произхожда от духовния свят и което, когато умре, отново се връща в духовния свят.

В настоящото време, когато християнството действа вече почти в продължение на две хиляди години, може да ни

се стори странно, че нещо подобно се е говорило по онова време. Но тогава нищо странно не е имало в това. Азиатските и африкански представи за духа били малко известни в Гърция, малко разпространени. Тук човек бил в по-голяма степен обърнат към света. Затова учението на Исус от Назарет било необичайно значително, особено в сравнение с разпространеното в света на елинизма, което е имало място и в Рим.

Обаче само с това Той не би направил още нищо по-различно, освен възстановяване на представите, съществували вече у древните народи, индуси, египтяни и други подобни. Това би било само възобновяване, повторение на вече съществувалото. Но Исус от Назарет не само отново разпалил това, което вече го е имало тук. Той говорил също така и следното: ако днес се вслушвах само в това, което могат да Ми кажат хората, нямаше да Ми се отдаде да създам учение за Духа, доколкото тези хора в действителност не знаят нищо вече за Духа. Това идва към Мен не от земята (от този свят).

Така Той осъзнавал, че е бил не само Исус, но че в душата Му се разкрива същество, което е било Христос. Исус е бил за това Същество този, който се е родил на Земята от тялото на майка си. Христос бил Този, който проникнал в душата му подобно на поток, макар и в по-късно време. Благодарение на този факт в душата Му се разкрила истината, че хората притежават духовна природа.

Сега трябва да се попитаме: как са се отнасяли различни-те древни учения в Индия, в Египет, във Вавилон, а също така и сред евреите? Ако днес направите обзор на духовния живот, вие ще намерите, от една страна, църквата, а от друга – училището. Църковните власти и ръководителите на училищното образование, в краен случай, спорят само за това, колко голямо трябва да бъде влиянието на едното върху другото. Обаче те са напълно отделени едно от друго. При древните народи – индуси, египтяни, вавилонци или евреи – това никога не е било така. Всичко, свързано с религията, е било в същото време свързано и с училището. Имало е място единството на

църковната служба и училищното образование. Много от това прониква чак до наше време. Обаче все пак работата не стои така, както преди, когато свещеникът е бил в същото време и учител. Свещеникът е бил и учител както в Индия, така и в Египет, Вавилон и т. н. Свещеникът е бил учител. Къде е преподавал той? Той е преподавал там, където се е извършвало богослужението, където се е извършвал култът. Култът е бил тясно свързан с обучението. Съществували са мистериини центрове, мистериини места. Не е имало църкви и училища, а е имало такива места, такива учреждения, където се извършвало и едното, и другото едновременно, които днес ние наричаме мистерии. При това повсеместно е било разпространено мнението, че е необходимо голямо внимание по отношение на всичко, което е можело да се научи там.

Виждате ли, господа, имало е такъв древен възглед, че човек трябва първо да узрее, за да получи определено знание. Днес такива правила са съвсем изгубени. Тези, които достигали в мистериите висша степен, навсякъде ги наричали «Отец». Този обичай се запазил например в Католическата Църква. Там някои свещеници ги наричат «патер» (тоест Отец). В древните времена, при индусите, египтяните, вавилонците и т. н., е имало хора, посветени в знанието, в познанието, и тях ги наричали «Отци». Когато такива Отци са обучавали след това тези, които били избрани, за които Отците смятали, че ще могат да ги направят зрели, те по аналогия се наричали обучаемите «синове». Всички останали, които нямали достъп до мистериите, защото не били избрани, също се наричали «деца» на Отците. Към тях се обръщали със «сине» или «дъще». Можете да разберете, че тези думи са били проява на определени възгледи. В съответствие с тези възгледи хората, които по онова време са били много по-вярващи отсега, действително в духовен смисъл усещали като свои отци хората, които принадлежали към мистериите. Те охотно гледали на тях като на свои отци, като на свои духовни отци. И преди всичко те вярвали, че тези духовни отци се намират в по-тясна връз-

ка с боговете, отколкото останалите, стоящи отвън. Бидейки външни, отначало те е трябвало да приемат вести, сведения от отците. По такъв начин те постепенно попадали в зависимост от тези отци. Това положение, което, както предполагам, от все сърце е искала да установи Католическата Църква, е било в древността нещо разбиращо се от само себе си. Така било навсякъде. Нито един човек тогава не е протестира по този повод. Казвали са така: ако искаш да станеш истински човек, ти или сам трябва да станеш «Отец» и тогава боговете ще общуват с теб непосредствено, или трябва да научиш нещо за боговете от «Отците». Ти си човек благодарение на това, което ти разказват тези, които присъстват в школите, в мистериите. Вследствие на този факт възникнала разлика между «божествените деца» и «човешките деца», между «синовете Божии» и «синовете човешки». Тези, които участвали в мистериите, ги наричали «синове Божии», доколкото последните гледали на самите богове като на «Отци». Но тези, които живеели външно и са можели да получават само съобщения за случващото се в мистериите, се наричали «човешки деца» или «синове човешки». Днес това може даже да ни изглежда смешно, но тогава е било напълно естествено. И все пак даже и сега – макар и не в Швейцария, въпреки, не зная, може това още да има място и тук, но в съседните страни е било до съвсем неотдавна, макар и вече да се прекратява – тук отличавали човека от обикновения човек с титлата «ваше превъзходителство», отличавали барона от обикновения човек. Това се възприемало като нещо разбиращо се от само себе си. Но в древността като нещо разбиращо се от само себе си се възприемало различието между синовете Божии, децата Божии и децата човешки.

Този, Който се наричал тогава Христос Исус, говорел така: Син Божи, божествено дете се става не благодарение на хората, но всеки става такъв благодарение на самия Бог. Работата тук е дали човек се осъзнава като такъв. Древният човек казал: «Отецът» от мистериите трябва да доведе последното до съзнанието на всеки. Христос Исус казал: човек носи заро-

диша на божественото и той може да израсне от него, ако се полагат усилия по правилен начин.

Обаче с това Христос Исус учил какво прави душевно равни хората по цялата земя. И чрез него, благодарение на Христос Исус, се преодолявала най-голямата разлика между Синовете Божии и синовете човешки.

Хората, всеки по своему, неправилно разбрали това, защото не искали премахване на различията между Синовете Божии и децата човешки. Тези, които живели по-късно, въобще не разбирали за какво става дума. Точно както живеещите по-късно не разбирали повече карнавала, така не разбирали и това, което се подразбирало под Синове Божии и синове човешки.

В Библията, в Новия Завет в тази връзка постоянно се използват изрази, където Исус Христос се нарича ту Син Божий, ту син човешки. На всички места, където става дума за Сина Божий и за сина човешки, се има предвид еднозначността на двата термина. Именно затова се използва ту единият, ту другият. Но ако това не се знае, Евангелието въобще не може да се разбере. Ето защо в настоящето то се разбира толкова лошо от тези, които го изповядват.

Така на емоционално равнище вие получавате отражение на това, което е дошло в света благодарение на Христос Исус. По отношение на нещата, ставащи днес във външния свят, трябва да кажа: вие виждате, че навсякъде между хората обичайно е господствало неравенството. Достатъчно е да си представим Древна Индия. Там различието било като при животните, между различните видове животни: брахманите – свещеници, селските жители – труженици. Египтяните също имали цяла армия роби. Макар и кастите да не били отделени една от друга така строго, но въпреки това те още съществували в някакъв смисъл. В Древна Гърция и Рим още съществувало различие между свободно родените и робите. Тези външни различия започнали да се отстраняват в хода на историята в Новото време, и то благодарение на факта, че се отстранявали

различията между «децата Божии» и «децата човешки». Следователно върху целия социален живот на човека било оказвано огромно влияние в резултат на случилото се в Палестина благодарение на Христос Исус.

Възниква обаче въпросът: може ли да се открие как по неземеен начин духовното начало влиза в човека? Виждате ли, днес не е много лесно да се говори за това, тъй като всичко се разглежда от гледна точка на материализма. Ето например речта. Вие знаете, че в различните области, в различните страни по Земята се говори на различни езици. И все пак в езиците има тайно сходство. Това сходство не е толкова очевидно, както, да кажем, в немския и английския, в немския и холандския. И все пак работата стои така, че в езиците, без значение от различията им, има някакво сходство. Може да се открие, че например езикът, на който говорят в Индия, ако не се възприема повърхностно, ако се вникне в него, съдържа отделни фигури на речта, подобни на германските.

Какво казват хората, желаейки в настоящото време да дадат обяснение на това? Предполагайки, че всичко на Земята е обусловено, те казват: езикът възниква на определено място на Земята, после народите мигрират, пренасяйки езика на друго място и от това той се променя. Но всичко произхожда от един език.

Това е едно от най-големите научни суеверия, появили се в Ново време. Виждате ли, господа, това научно суеверие е равносилно на следното. Представете си, че човек живее в Индия. Когато слънцето грее, на него му става горещо. И ето, появява се такова съждение: на човек може да му стане горещо. По-късно хора, намиращи се в Европа, намират, че през лятото на тях също им става горещо. На тях също им е горещо. Сега те извикват на помощ не разсъдка, а чувството и казват: въз основа на съвременните събития не може да се обясни защо на човек му става горещо, но ето, в Древна Индия на хората им ставало горещо, те се преселили в Европа и пренесли в Европа това свое свойство, вследствие на което им

ставало горещо. Ако някой би казал така, това, разбира се, би било глупост, господа. Но филолозите твърдят същото! Те не казват, че ако в Европа и Индия езиците си приличат един с друг, това значи, че и в Европа, и в Индия действа едно и също извънземно (космическо) влияние. Вместо това те казват: езикът е бил пренесен при преселенията! Ако в два региона на човек му става горещо, не можем да кажем, че свойството, вследствие на което му става горещо, той е придобил благодарение на преселението. Човек може да погледне Слънцето, общо за всички, греещо както в Индия, така и в Европа. Намирайки сходството на езиците в отдалечени един от друг региони, би следвало да се търси причината за това не в пренасянето на езика при преселението, а в общото влияние, подобно на влиянието на Слънцето върху цялата Земя, в общото въздействие, което от извънземното обкръжение, от Космоса се оказва върху народите в най-различни региони по Земята. Но доколкото хората решително не желаят да се съгласят с наличието на извънземни влияния, имащи духовен характер, те измислят всевъзможни небивалици. При това обаче никои не забелязва глупостта, тъй като тя се маскира под формата на ученост. Ако тези хора не се опасяваха да не бъдат обявени за пълни глупаци, те биха отrekli и това, че от Слънцето ни става горещо. Те биха започнали да казват: някога в древността възникнало свойство, вследствие на което на човек му става горещо и по-късно свойството се разпространило по цялата Земя.

Те биха отrekli и влиянието на Слънцето, ако такова отрицание не би било явна глупост! Именно на това трябва да се обърне внимание, ако искаме да разберем възникването на християнството.

За по-нататъшни отговори днес вече е твърде късно. Можем да продължим следващата събота.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 8 март 1924 г.

Добро утро, господа! Днес ще продължа започнатото от нас разглеждане. Положението е ясно: на Изток се простира Азия. В дълбока древност човек е дошъл от Азия в Европа, в Гърция, по протежение на целия ред острови. Работата стояла така (изобразява го на рисунка): тук свършва Азия, тук е преходът в Африка; тук е Нил, за който много съм ви разказвал. Тук е Гърция, тук – Адриатическо море, тук – Италия, тук – остров Сицилия. А тук са разположени множество острови: Самос, Родос, Кипър и т. н. По тези острови от Азия преминавали в Гърция. Тук се намира Гърция, тук – Римската империя, съвременна Италия.

Рис. 4

Вие, господа, сега трябва да извикате в своята памет следното. Виждате ли, може да се каже, че в Древна Гърция, 1000, 1200 години пр. Р. Хр. се развивало всичко това, за което ви разказвам. Хората се учили да насочват вниманието си към света. Но вече към IV и III век пр. Р. Хр. Древна Гърция изгубила своята самостоятелност и там се установило римското господство. Рим тогава бил столицата. Работата стояла така, че започвайки от най-дълбоката древност, гърците, особено тези, които били недоволни от положението в самата Гърция, емигрирали, премествали се оттук и се заселвали както в Сицилия, така и в Долна Италия. Благодарение на това към първата половина на първо хилядолетие пр. Р. Хр., между IV и III век, древногръцката култура се разпространила навсякъде, така че Долна Италия и Сицилия даже ги наричали тогава Велика Гърция. Тук се премествали не само недоволните, но и такива хора като великия философ Платон⁸, който имал намерение да основе образцова държава. Всъщност най-значителните хора, създали

културата, са живели в Долна Италия. Може да се каже: тук, в Долна Италия, на юг, съществувал фин, проникнат от образованост живот тогава, когато нагоре (тоест в северна Италия – бел. пр.) се разпространявало нещо грубо, по-късно проявило се като римското господство.

Вие знаете, че първоначалното население на Рим е възникнало по много забележителен начин. Предводителят, известен под името Ромул^{8a}, привикал всички пройдохи от окръга. Всички мошеници били събрани в Рим и с тяхна помощ била основана първоначално първата римска разбойническа държава. Разбойническата настройка на ума продължавала и при първите римски царе. Обаче скоро, при четвъртия и петия цар започнала колонизацията и преселението на северното племе, етруските. Тези хора, така да се каже, се смесвали с потомците на разбойниците, благодарение на което в римския елемент се влял още един поток от хора. Обаче установеното по-късно от Рим световно господство, чак до нашето време предаващо се на човечеството като претенция за господство, произлизало – по този въпрос не трябва да храним никакви илюзии – от тази първоначална колония от негодници, основана на седемте хълма на Рим. Тук, разбира се, се вляло де що има: всичко придобило по-изтънчена форма. В същото време няма да можем да разберем как са стояли нещата тук в по-късно време, ако не знаем, че първоначално това е била колония, събрала разбойниците от горите. И оттук по цяла Европа се разпространявали претенциите към господство и други подобни, които играят голяма роля и до днес. В Рим било породено това, което после все повече и повече свързвало църквата със стремежа към световно господство. Вследствие през средновековието възникнали известни събития и т. н.

Виждате ли, в началото на нашето летоброене станала Мистерията на Голгота. Римското владичество възникнало, както ви описах, в осмото столетие пр. Р. Хр., а седем столетия след установяването на римската власт, тя се разпространила много широко, под владичеството на Рим попаднали цели об-

ласти чак до Азия. Римското владичество се разпространило и там, където станала Мистерията на Голгота. Евреите, живели в Палестина, сред които се проявявал Исус от Назарет, се намирили под владичеството на Рим. Би било добре, след всичко казано за Мистерията на Голгота, да обърнем внимание и на това, което всъщност се разигравало на италианския полуостров от най-древни времена.

Фактически работата стояла така, че е необходимо да кажем следното: Европа и сега още разбира само това, което води към римското начало, към латинството. Нашите така наречени образовани хора, макар и да изучават гръцки език, разбират крайно слабо гръцкото начало, елинизма в Европа. Виждате ли, много е интересно, че даже такъв крупен римски писател като Тацит⁹, сто години след Мистерията на Голгота, в своя обемист исторически труд написал за Исус Христос една единствена фраза^{9a}! Сто години след Мистерията на Голгота Тацит описвал например древните германци, прародителите на германците, при това така, както по-късно вече на никого не се удало да ги опише. И ето, в неговото съчинение може да се намери само една единствена фраза за Христос Исус, която гласи: «Така нареченият Христос основал сред юдеите секта, а по-късно бил осъден на смърт и екзекутиран». Това е единственото, което е могъл да каже сто години след основаването на християнството в Палестина образованият римлянин Тацит! Само си представете: кораби са плавали насам-натам, развивали са се разнообразни търговски отношения, духовни отношения, и въпреки това, в Рим, след посочените сто години, не може да се намери нито един запис за християнството, освен думите, че е била основана секта и че основателят ѝ, правомерно осъден на смърт, е бил екзекутиран!

Тук можем да отнесем и това, че при римляните, без значение, че все още не можем да наречем Римската империя държава (понятието за държава е дошло в Европа едва през XVI век), все пак е имал място държавническият начин на мислене. Благодарение на римското начало израснало това,

което впоследствие се превърнало в държавническо мислене. Следователно можем да кажем: Тацит вече е бил проникнат от държавническия начин на мислене. В събитията около Исус Христос на него му се сторило най-съществен само фактът, че той е бил, тъй да се каже, справедливо осъден на смърт и екзекутиран. Това първо.

Но сега трябва да помислите ето за какво: отначало християнството било съвсем не такова, каквото то се оформило по-късно. Първоначално християнството било действително свободно. Може даже да се каже: в християнството съществували най-различни гледни точки, съвпадащи само в едно. Всички те виждали в Христос Исус нещо особено. Но въпреки това, гледните точки били най-различни.

Господа, вие само тогава ще разберете какво е дошло в света заедно с Христос Исус и защо ми се наложи да ви говоря за това, как влияе върху Земята обкръжаващият я свят, даже относно речта – вие само тогава ще разберете това, ако ми се удаде сега да ви покажа как се е формирало християнството в качеството си на учение, възглед, мироглед, жизнена позиция и какво отношението към формирането на християнството е имал самият Христос Исус. При това трябва да отбележим нещо особено: в Йерусалим било основано християнството. Столетие по-късно един от най-образованите римляни знае за него не повече от това, което току-що ви съобщих! Та нали хората постоянно пътуват насам-натам, от Азия през Африка в Италия. И ето, под повърхността на това, което гледано от Рим, разглеждали като човечество, се разпространява тази християнска секта. Когато Тацит писал това, за което ви казах, в Рим вече е имало последователи на Христос, християни, както ги наричали. Те вече отдавна се разпространявали сред народа, докато знатните римляни не ги е било грижа за това.

Но как постъпвали с тези християни? Виждате ли, от време на време тези потомци на разбойниците на Ромул се събирали на определени места, където те «изостряли своята образованост». «Образоваността» от такъв вид се състояла в

това, че те, покрай всичко друго, са строели арени за сражения с диви зверове. Доставяло им огромно удоволствие да хвърлят на зверовете тези, които според разбирането на римляните не са достигнали човешката степен на развитие – били са не съвсем хора. Те се забавлявали, като хвърляли последните, след принудително сражение със зверовете, за храна на същите зверове. Това е било «изтънчено» наслаждение. Презряната секта на християните е била особено подходяща за това, да бъде изядена от зверовете. Така смятали в Рим. Римляните считали, че съвсем не е лошо на намажеш християнин със смола, да го запалиш и да го пуснеш по арената в качеството му на факел. Но християните, въпреки всичко, намирали възможност да живеят. Отдавало им се благодарение на факта, че те провеждали своите церемонии незабелязано. Това, което те считали за правилно и достойно за разпространение, осъществявали под Земята, в катакомбите. Катакомбите представлявали отдалечени помещения под Земята. Там християните погребвали тези, които считали за достойни. Тук е имало гробове и на тези гробове се извършвала божествената служба, извършвали са се свещенодействия. По онова време изобщо е било обичайно да се извършват богослужения на гробниците. Затова и днес още, ако разгледате олтара в католическата църква, вие можете да видите: това е истинска гробница (изобразява го на рисунка) и в нея могат да се намират реликви, мощи на светци и прочие. В древните времена олтарът въобще е бил надгробен камък, върху който се е извършвала божествената служба. Но под Земята, в тези катакомби християните от първото столетие са могли да скриват това, което са правили.

Ако погледнете няколко столетия по-късно, картината коренно се променя. Тогава е станало следното. Виждате ли, в първото столетие след основаването на християнството римляните седели горе и се забавлява-

Рис. 4,
вдясно

ли по описания начин, докато християните били долу, в катакомбите. Но след няколко столетия римляните изчезнали, а християните получили власт над света. Добре ли са управлявали или лошо, ние в дадения случай няма да обсъждаме, но световно господство те все пак получили. Обаче най-голяма вреда християнството понесла именно от това, че то се ока- за свързано със световното господство. Защото в световната история религиозният живот не понася сливането с външната държавна и световна власт. Работата стои така: формирането на християнството, участието на Христос Исус във формирането на християнството може да се разбере само ако знаем, че в древността религиозният живот е пронизвал буквално всичко. Вече съм ви казвал: в древността са съществували така наречените мистерии. Виждате ли, мистериите били, ако използваме съвременната терминология, такива учреждения, в които изучавали всичко, което въобще човек може да изучава. Но в същото време те са били и религиозни учреждения, култови учреждения. Целият духовен живот произлизал от мистериите. Обучението в древните времена е било не такова, каквото е сега. Какво е обучението в настоящето? Днес обучението в гимназията или реалното училище пълни главата на човек с повърхностни знания; по-късно той прекарва години в университет, но от това не става друг човек. Докато в мистериите човек ставал друг. Тук той е трябвало да достигне до друго отношение към целия свят. В мистериите той е трябвало да стане мъдър. Днес, благодарение на съществуващите в света учреждения и учебни заведения, нито един човек не става по-мъдър. Затова пък става много учен. Обаче две неща са съвместими едно с друго и две неща несъвместими: мъдростта е несъвместима с глупостта, но учеността много добре живее дружно с голямата глупост. Някога е било именно така: в древните мистерии се ставало мъдър и там човек бивал пронизан от духовността. Човек ставал сериозно приемащ духовността. Трябвало е да се преминат седем степени. Много малко достигали висшата степен. Тези седем степени имали

названия, които е трябвало да бъдат разбрани, за да се научи какво правели хората на една или друга степен.

За да се интерпретира това, с което са се занимавали хората, току-що приети в мистериите, се използва названието «врана». И така, първата степен е така наречената врана. Този, който бил приет в мистериите, ставал врана. С какво се занимавала враната? Враната се занимавала с това, че тя, преди всичко, ставала посредник между външния свят и мистериите. Защото тогава още не е имало вестници. Първите вестници се появили чак хиляда години по-късно, когато възникнало изкуството на книгопечатането. Тези, на които в мистериите е принадлежала ролята на учители, е трябвало да получават информация чрез доверени хора, които те са могли да изпращат за наблюдение в света. Следователно може да се каже, че враните били чисто и просто доверените лица на тези, които са били в мистериите. Трябвало е да се учи, за да се стане истинско доверено лице. Днес в качеството на доверени лица се проявяват много хора, особено в партиите и тем подобни, но при това остава въпросът, достойни ли са за доверието тези доверени лица! Обаче тези, които тук, в мистериите, се проявявали като врани, се разглеждали в качеството им на доверени лица само след проверка. Преди всичко те е трябвало да научат: с отговорност да наблюдават и после правдиво да съобщават в мистериите видяното. И така, по онова време е трябвало първо да се научат на това, какво всъщност означава в човека истината. Може с увереност да се каже: в древността хората лъжели не по-малко отсега. Но сега лъжата се разнася навсякъде. Преди обаче е трябвало отначало да се научиш да бъдеш правдив човек. Това е трябвало да се усвои, когато в течение на дълги години човек е бил врана, доверено лице в мистериите.

Втората степен представлявала нещо съвсем несимпатично за съвременния човек. Втората степен – това е така нареченият окултист. «Окултен» означава «таен», «скрит». Те вече не били момчета за поръчки, а в течение на определе-

но време се учили на това, на което съвременният човек не е склонен да се учи, а именно на мълчание.

В тези древни мистерии е имало такава степен на обучение: обучение на мълчание. Може да ви се стори странно, даже смешно, че човек, най-малко година и даже повече бил задължен просто да мълчи! Но това е истина. Благодарение на мълчанието човек научавал изключително много. Страшно много научавал човек посредством мълчанието. Днес това е невъзможно да се осъществи. Защото представете си, ако в нашите училища би било установено – а това е свършено необходимо за достигане на мъдрост – младите хора на възраст от осемнадесет до двадесет години цяла година да прекарат в мълчание вместо преминаване на военна служба. Тогава тези хора, благодарение на мълчанието, биха станали много мъдри! Обаче сега това е изпълнимо. А друго успешно се изпълнява. Несъмнено към това е невъзможно да се приучат днес тези хора, на които не им се иска да мълчат, а да дрънкат. Сега всеки човек знае много добре всичко. Когато и да срещнете – всеки има тъй наречената собствена гледна точка. Гледна точка има всеки. Разбира се, всеки има своя гледна точка, но от коя да е гледна точка светът изглежда различно. За този, който познава живота, в този факт няма нищо ново, това се разбира от само себе си. Ако вие стоите тук, тази гора ще изглежда различно, отколкото ако бихте стояли по-високо. Така става и в духовния живот. Всеки има своя собствена гледна точка и всеки може да види нещо по друг начин. Ако се съберат дузина хора, те биха имали поне тринадесет мнения! Впрочем това не е задължително. Обаче не следва да се удивляваме, че те имат дванадесет гледни точки, на този факт не си струва да придаваме особено значение. Защото всеки има своя гледна точка, която смята за много, направо страшно велика! По-рано хората в мистериите били задължени просто да мълчат по отношение на това, което е трябвало да изучават. На тях им се позволявало да бъдат само слушатели, послушници. Биха могли да се нарекат принадлежащите към «окулт-

ните» слушатели, «послушници», доколкото те е трябвало да слушат. Днес у нас тези, които се обучават във висше учебно заведение, ги наричат слушатели – при това се пропуска представката «по»: те вече не са ученици (в оригинала се прави паралел между «послушник» и «слушател» – бел. пр.). Но те често са не «слушатели», а просто дрънкачи. Дрънкането с приятели понякога значи за тях повече, отколкото слушането в аудиторията. Понякога към слушането не се отнасят с нужната сериозност. И така, това била втората степен, на която хората са могли да се научат на мълчание. В мълчанието особено силно се проявявало това – свързано едно с друго, като причина и следствие, – което вътрешният свят на човека започвал да му говори. Именно до това стигал тук човек. Представете си, че имате басейн с вода и вие ще я източвате по шланг; при условие, че в басейна няма източник на вода, водата ще изтече, а в басейна нищо няма да остане. Така стои работата и ако човек постоянно дрънка: заедно с думите навън изтича всичко и вътре нищо не остава. Древните хора разбирали това и затова на техните слушатели преди всичко се предписвало мълчание. И така, след като приучвали човека да цени истината, го обучавали на мълчание. Едва тогава той се учел на мълчание.

Третата степен била такава, че при превода би могла да се нарече «защитник». Сега хората започвали да говорят. Сега те смеели да защитават тази истина, на която посредством мълчанието се обучавали в мистериите. На тях им е била възложена защитата на духа. «Защитник» – това е думата, която може да се използва за тази трета степен. Издигналите се до трета степен е трябвало да знаят достатъчно много, за да може казаното от тях за духовното да има тежест, да бъде наистина значимо. Следователно в тези мистерии човек е трябвало не просто да говори за духа, той е трябвало отначало да изучи този дух, трябвало е отначало да стане истински защитник на духа. Тогава той се издигал към четвъртата степен.

Тази четвърта степен може да се опише с думата «лъв».

Обичайно тя се интерпретира така. Но би било още по-добре тя да се интерпретира с думата «сфинкс». Сфинксът – това е дума, която означава приблизително следното: сам да стане дух. Разбира се, човек още пребивавал в човешко тяло, но сред хората той се държал, както са се държали боговете. В древността хората не правели голяма разлика между човека и божеството. В мистериите човек постепенно ставал бог. Такава е несравнено по-свободната гледна точка на древните. Представителите на Новото време, разбира се, са разглеждали боговете като стоящи по-високо от човечеството. Но възгледите на древните не са били такива. А днес даже твърдят: човек е произлязъл от майmunата. Известният естествоизпитател Дюбоа Раймонд¹⁰ се изказа така: някога в естествената история станал гигантски скок от човекоподобната маймуна към човека, при това скокът се изразил в увеличение на главния мозък. Главният мозък изведнъж станал повече, отколкото при човекоподобната маймуна. Виждате ли, това изказване на съвременния учен заслужава внимание. Следва да се предположи, че говорейки за това, колко мозъкът на съвременния човек е повече от мозъка на човекоподобната маймуна, Дюбоа Раймонд знае този факт, защото му се е налагало да отваря човекоподобни маймуни, и му е известно какъв е размерът на техния мозък. Но ако продължите да четете по-нататък, ще намерите, че този учен е бил принуден да признае: в действителност човекоподобни маймуни въобще не са открити!* И така, знаменитият натуралист Дюбоа Раймонд говори за нещо, което въобще още не е открито, за нещо, което още никой не е виждал: за човекоподобни маймуни, при които главният мозък е много по-малък, отколкото при човека. На такъв вид «добросъвестност» се основава съвременната наука. Хората даже не се замислят над факта, че известният естествоизпитател Дюбоа

---

* Дюбоа Раймонд вероятно е имал предвид някакъв до този момент неоткрит вид, заемащ междинното положение между човека и майmunата, така нареченото «липсващо звено». – Бел. пр.

Раймонд говори за нещо, което не е виждал. Те си мислят: «Ах, това е великият учен, той знае всичко!» В съвременната епоха хората са много по-доверчиви, отколкото в древността. И така, древните смятали, че човек е способен да се развие до степен на божествено съзнание. Този, който се намирал на четвърта степен, говорел вече не като «защитник» от трета степен, а той говорел с такъв език, че изразите му били всъщност трудно достъпни за разбиране. Трябвало е да се размишлява над тях, за да се разберат. На съвременния човек му е трудно да си състави понятие за езика, на който са говорили «сфинксовите», доколкото съвременният човек не е в състояние повече по правилен начин да разглежда такива неща. Но в средновековието, даже чак през XVII век, тоест едва преди два века, още е съществувала традицията за използване на такъв език. Тя се е запазила тогава, преди два века, в така наречените розенкройцерски школи. Там някои посветени още използвали този език, представляващ нещо съкровено, език, който е трябвало да се изучава; те говорили на образен език. Така например едва преди две столетия вие сте могли да срещнете картина – може би това ще ви заинтересува, – която е трябвало да обясни на човек някои неща. Тази картина (рисува я на дъската) била такава: човешки облик с глава на лъв и редом до него човешки облик с глава на бик. Обръщайки се към тези, които са искали да обучат, и желаяйки да изразят отношението между тези две същества, «съществува с глава на бик и съществува с глава на лъв», са имали предвид мъж и жена. Но при това не използвали тези две думи «мъж» и «жена», а казвали: «съществува с глава на бик», подразбирайки мъж, и «съществува с глава на лъв», подразбирайки жена. В отношенията между бика и лъва виждали нещо, подобно на отношенията между мъжа и жената. Днес това се струва на човека твърде парадоксално, смешно. Но това се е пазело като традиция.

Рис. 5

«Сфинксовете» навсякъде използвали имена на животни, за да характеризират по-ясно живеещото в човека. Виждате, че «сфинксовете» говорили на такъв език, в който речта в по-голяма степен се е водела от духовното начало.

След това идвала пета степен. На пета степен се намирили тези хора, в задължението на които влизало въобще да говорят само от духа. Те се наричали в съответствие с принадлежността си към един или друг народ «персиец», или «индус», или «грък». В Гърция само те са били истинските гърци. Казвали за себе си така: ако някой принадлежи към определен народ, той има свои лични интереси, освен това иска още нещо, нещо различно от този, който принадлежи към друг народ! Само в случай, когато е отишъл толкова далеч, че се е издигнал до пета степен, той вече не иска нищо особено. Исква само това, което иска целият народ. Това става негов интерес. И така той става дух на народа. Тези духове на народа в древните мистерии, също и в Гърция, били наистина много, много мъдри хора. На тях им е било чуждо настроението: «Аз знам всичко, по отношение на кой да е човек противопоставям себе си, имам собствена гледна точка». Не, без оглед на достигнатата от тях пета степен, с помощта на упражнения те дълго се готвели, за да изнесат някакво съждение за каквото и да е. Виждате ли, ако днес някой е държавник, на него му се налага да отговаря на питания, внесени в райхстага, в парламента. Представете си, че това се прави така, както се е правело някога! Ако този, който е задължен да даде отговор, би казал така: отначало за осем дни аз трябва да се отдели от света, да се потопя в себе си, за да изкажа съждение за това. Бих искал да знам какво ще кажат партиите в Райхстага, да кажем, на господин Щреземан¹¹ или други корпорации, ако на питане би последвал такъв отговор: за да се състави зряло съждение по зададения въпрос, отначало за осем дни аз трябва да се отдели от света! Но някога са правели именно така. Тогава са се доверявали на духовния свят и са знаели: в мирската суета духовният свят не говори, духовният свят говори само тогава, кога-

то може да се отстраним от суетата. Във всеки случай човек придобивал способност да се отделя даже и сред тази мирска суета, но на това първо е трябвало да се научи. Научавайки се на това, човек в древността достигал шеста степен.

Шестата степен се състояла в това, че даденият човек въобще не е имал повече гледна точка, свързана със земното, например с определения народ. Той говорил така: аз съм «грък», докато моят брат, посветен в Асирия в пета степен, е «асириец», а този, който живее още по-далеч, е «персиец». Но всичко това са само отделни местоположения, едностранни гледни точки. Слънцето върви от Персия към Гърция; то свети над всички нас. Тези, които били посветени от шеста степен, не желали повече да се учат на това, което казва отделният народ. Те искали да се учат на това, което говори Слънцето. Те ставали «слънчеви хора», не «земни хора», а «слънчеви хора». Виждате ли, всички такива «слънчеви хора» се опитвали да разглеждат всичко от гледна точка на Слънцето. Как всичко това се е правело някога, съвременните хора вече нямат никаква представа, защото съвременните хора не знаят съвсем нищо за тайните на света.

Желаейки да се надникне в тези неща, би следвало да се обмисли например следното. Преди известно време при мен дойде един човек, който каза: появи се забележителна книга и в тази книга се доказва, че Евангелията са били написани в съответствие с цифров код, те са се подчинявали на числови закономерности. А именно, ако коя да е дума се намира в Евангелието – например, думата «начало» в Евангелието от Йоан: «В началото бе словото. И словото бе у Бога. И Бог беше слово», – тогава ние, анализирайки тази дума, откриваме, че коя да е част е два пъти по-дълга от друга и че на всяка дума може да съответства числово значение. На едно място стои дума, числовото значение на която е 50, след това следва 25, после отново дума със значение 50, и отново дума – 25. Може да се изчисли, що за дума трябва да стои на определено място.

Интересно е да се провери, господа, как се съгласуват

такива неща. Да вземем някаква дума – искам да направя пояснение с помощта на дума, още използвана в немския език. Да вземем думата Ева. Да допуснем, че на «Е» съответства единица, на «в» съответства двойка и на «а» – тройка. Да допуснем това. В древността всяка буква е имала числово значение. Буквеният знак не е бил само буква; знаели са, че имайки работа с L, имат работа с едно или друго число. Това вие можете да проследите в римските букви, на тях им съответстват числови значения.

Рис. 5

I = единица, V = пет, X = десет

Това са букви, но в същото време тези букви имат числови значения.

Да вземем като пример, макар и в случая с думата Ева числата 1, 2 и 3 да не подходат, но като пример за пояснение да допуснем, че това е така:

1 2 3

ЕВА – Майка на всичко живо. Сега да обърнем думата:

3 2 1

А в е – тук ние ще получим думата Аве, означаваща край на живота. Разглеждаме в различни направления, отзад напред, четем я наобратно:

1 2 3 Ева

3 2 1 Аве

Така може, изменяйки цифрите, навсякъде да се намират съответствия между числа и букви.

Съществува някакъв цифров код. Може да се каже: сега да разгледаме първия стих от Евангелието на Йоан. Той представлява някакво число. Да разгледаме втория стих. Това е същото число, само че обърнато наобратно, и във факта, че то е обърнато, се съдържа определен смисъл. Виждате ли, такива неща удивляват съвременните хора. Обаче, господо, аз познавах един човек – наричаше

се Лувие (Louvier)¹², – който, преобръщайки думата «сфинкс», получи «загадката е разгадана». Той е изследвал гьотевия «Фауст» по отношение на числовите съответствия и ги намерил. Гьоте даже и не е предполагал, съчинявайки «Фауст», за съответствие с каквито и да е числови закони. И въпреки това съществуват, защото във всяко поетично произведение са скрити числови закономерности. Даже ако вие кажете нещо, а аз се постарая да използвам някакъв цифров код, ще се окаже, че той е приложим и към казаното от вас. Такова е свойството на самата реч. В казаното от вас господства духовното начало.

Това, господа, се отнася към неземното. Това възниква в резултат на слънчевото влияние. Ето защо посочените «слънчеви хора» изследвали тайните на Слънцето. Например пирамидите се строели наистина не само за това, за да бъдат гробници на фараоните. В пирамидите е имало особени отвори, през които в определено време на годината е можел да проникне слънчев лъч. Слънчевият лъч описвал някаква фигура на Земята. И когато упоменатите хора са разглеждали такава фигура, те получавали инспирации от тази фигура. Благодарение на което те изследвали тайните на слънчевия живот. Следователно такъв човек, станал «слънчев човек», можел да каже, че той повече не се ориентира по земното, че се ориентира по Слънцето. И после, ако в течение на дълго време пребивавал в състоянието на «слънчев човек» и обучавал хората на това, което е неземно, космическо, той се извисявал до ранг «Отец». Това е било висше достижение, висш ранг, който малцина достигали. Това са били тези, които ставали съвършено зрели: тях ги слушали, следвали ги. Човек им се подчинявал, доколкото, първо, те достигали почтена възраст – защото, докато човек преодолявал тези седем степени, той остарявал, – тях ги слушали още и защото са притежавали житейска мъдрост, както и вселенска мъдрост.

Мистерии:

1. Врана;

2. Окултист: слушател (послушник)
3. Защитник – защитник на духа
4. Сфинкс
5. Грък: дух на народа
6. Слънчев човек
7. Отец

Сега, господа, представете си, че Христос Исус, Исус от Назарет е живеел по времето, когато в Азия навсякъде е било още нещо известно за тези мистерии. Било е известно например и това, че има хора, които възвестяват слънчевата мъдрост. Исус от Назарет искал не само в мистериите, но и извън мистериите да могат да се просвещават хората, за да може да им стане ясно следното: това, което Слънцето извършва за човека, вече е заложено в самия човек, то е заложено във всеки човек. Най-важното в Христос Исус е това, че Той Самият е Слънчевата Истина, че Той е учил на слънчевото слово, както Той го е наричал, явяващо се всеобщо за всички хора. Обаче вие трябва да виждате разликата между Христос Исус и другите «слънчеви хора». Неразбирайки това, вие никога няма да стигнете до разбиране на Мистерията на Голгота. Виждате ли, работата е следната: какво е трябвало да прави човек в древността, за да стане «слънчев човек»? Първо той е трябвало да стане «врана», след това «окултист», «защитник», «сфинкс», «душа на народа», по-късно е можел да се издигне до «слънчев човек»*. Друг път е нямало. Той е трябвало да бъде приет в мистериите. Какво направил Исус от Назарет? Той позволил да бъде кръстен в Йордан по обичая на евреите от това време. И при тези обстоятелства, без първоначално да е пребивавал в мистериите, върху Него слязло съществуването, което в други случаи имали само

---

* Понякога тази степен се наричала «слънчев герой». – Бел. пр.

«слънчевите хора». Какво е могъл да каже при това? Той е могъл да каже: това същество дойде при Мен от самото Слънце. Следователно Той е бил първият, Който извън мистериите е встъпил в контакт с небето. Какво е казал този, който ставал «слънчев човек» в мистериите, взирайки се в стоящия вече на седма степен? В този случай той казал: виж, това е «Отец». «Отец» стои на олтара в бели одежди, в облекло на свещеник. Това е «Отец». Той е бил «Отец» сред тези, които преминавали в мистериите по различните степени. Христос Исус не преминал това в мистериите. Той получил това от самото Слънце. Ето защо казал: «Моят Отец не се намира на Земята». Той е имал предвид «не в мистериите», но «моят Отец е горе, в духовния свят». И така, по очевиден начин Той сочи към Отца в духовния свят. Следователно Христос Исус искал да покаже на хората, преди приемащи всичко духовно от Земята, неземния източник на духовността. Ето защо през цялото време неправилно са разбирали това, което е имал предвид Христос Исус. Защото, виждате ли, говорят например как Христос Исус учи, че много скоро Земята ще загине и ще дойде хилядагодишно-то духовно Царство. Интелектуалните съвременници, бидейки разумни, понякога охотно проявяват благосклонност към древността. И към Исус те се отнасят благосклонно и казват: какво пък, есхатологията Исус е приел от своето време, нали той е бил син на своето време и е приел това.

Обаче всичко, което хората казват за това, е просто дивотия. Доколкото това хилядагодишно Царство действително е настъпило, то изглежда не така, както си го представят хората в света. Работата стояла така: в древността човек е получавал много от духовния свят по гореописания начин, получавал понятия, получавал преживявания. Това е било обичайно в древността, когато хората са били други. Но по времето, когато живял Христос Исус, това се прекратило и хората е трябвало да стигат до духа по някакъв друг начин. Духът е трябвало да се намери непосредствено. Това и направил Христос Исус. И ако Христос Исус не би сторил това, което било сторено от

Него, човечеството окончателно би изпаднало в упадък. Животът би станал безсмислен. Това не противоречи на факта, че в по-късно време именно по вина на много християнски учреждения се извършили куп безсмислици. Защото първоначално християнството било свободно от това. Хората биха започнали да изглупяват. Въпреки всичко мистериите биха стигнали до упадък, каквото и да се случвало с тях. Хората вече нищо не биха знаели от това, на което обучавали в мистериите. Да вземем например древния «слънчев човек». Какво казвали за «слънчевия човек»? Било е известно, че той знае за това, което излиза от Слънцето. Той е умрял за земния живот. Говорели като за умрял за земния живот, ако думата била за «слънчевия човек». Ето защо преди някой да станел «слънчев човек», в мистериите винаги изпълнявали церемония, имитираща смърт и погребение. Смъртта и погребението на Христос Исус станали навън, пред целия свят. Каквото е станало като смърт на Христа, било за хората от целия свят само повторение на това, което винаги е ставало в култа, в мистериите. Само че в единия случай това е било мистерийна тайна, а в другия се извършило на Голгота пред целия свят. Виждате ли, със «слънчевия човек» нещата били такива, че той сякаш умира по отношение на Земята, на земното. Благодарение на това той ставал прехождат между света на смъртта и света на възкресението, света на вечността.

Понякога на критика се подлагат неща, дошли от древността, смисълът на които вече не се разбира. Представете си например канонизация на светци, ставаща в Рим. Някой го провъзгласяват за светец в Рим. Голяма е церемонията, когато канонизират някого, стотици години след смъртта му. Как се извършва тази церемония? Церемонията започва, като първо излиза «адвокатът на Бога», *advocatus Dei*, божественият «защитник». Той превъзнася всички положителни качества на дадения човек, когото трябва да провъзгласят за светец. После излиза «адвокатът на дявола», *advocatus diaboli*, обвинителя от дявола. Той изброява всички лоши качества, които е имал

свещецът. И след това между тези двамата се произнася решението. Не искам да кажа, че решението винаги се оказва справедливо, но решението се произнася. Тази церемония се изпълнява и днес. Ако някой, като например Орлеанската Дева¹³, се провъзгласява за свят, излизат адвокатът на Бога и адвокатът на дявола. Между тях – този, който изброява само доброто, и този, който изброява само лошото, – духовно присъства и самият светец. Вие знаете това, което обичайно се изобразява на картината за Голгота: Христос Исус на кръста в средата и край него двама, така наречени злодеи, разбойници, както ги наричат. Забележително е това, което Христос казва на единия от тях: «Днес ти ще бъдеш с Мен в рая». Единият отива нагоре, а другият отива надолу. Това са Луцифер и Ариман – адвокатът на Бога и адвокатът на дявола.

Така стоят нещата и с древния «слънчев човек». Той се запознавал с Луцифер и Ариман, с този, който иска да възнесе човека нагоре в духовния свят, за да стане той изключително духовен – което също не е подходящо за него, – и този, който иска да увлече човека надолу, в земното, което пак не е подходящо за него, тъй като човек трябва да заеме междинната степен.

И така, благодарение на Мистерията на Голгота пред целия свят се представило това, което преди се извършвало само в мистериите, и то само в обредна форма, тъй като истински там никой не умираше. Там човек ставал «Отец». Христос умрял наистина. Но той казал: духът Ми няма да умре, той отива при Отец, защото Отец действа сега не надолу, като праотец, а действа в духовния свят. Тези възгледи изцяло и напълно произлизат от мистериите. И ако ние искаме да имаме представа за Отец, трябва да го търсим в древните мистерии. Само тогава можем правилно да разберем как се е формирало християнството.

Виждате ли, господа, всичко, което ви разказвам, в Азия се е смятало за напълно обичайно нещо. Също така то е играло роля във формирането на християнството. Гърците знаели

много малко за това, доколкото те строели външна култура. А народът на Ромул, произлязъл от разбойническа колония, въобще нищо не е знаел за това. Той е бил зает само с външното световно господство. На тях то добре им се отдавало. Римските кесари, императори даже към посвещението се отнасяли по външен начин. Това наистина ставало вече по времето, когато мистериите съвсем стигнали до упадък. Така например е имало римски император, един от първите в епохата на империята, когото наричали Калигула. Виждате ли, през XIX век един немски историк¹⁴ поискал да напише нещо за германския император Вилхелм¹⁵. Но не можел да го направи, защото ако го направел, биха го арестували! И тогава този добър човек написал книжка под заглавието «Калигула». Той описвал римския Калигула, но всяка негова крачка водела до Вилхелм Втори! Всеки човек, макар и малко разбиращ, знаел: Калигула – това е нашият император Вилхелм Втори. Авторът можел да пише само по този начин. Този Калигула бил в същото време и посветен, но тогава всичко ставало външно. Разбира се, благодарение на това, което правели управниците на държавата, можело да се разбере и какво е трябвало да правят «враните», особено ако не се отнасяме към това много сериозно. Ето и Калигула станал по такъв начин «слънчев човек» но, разбира се, само външно: така можем да смятаме, че някой е «генерал» за това, че пет-шест години поред се е пременявал във войнишка униформа. Подобно на това и Калигула е станал посветен. Той взел само външното. Но пък той е трябвало да посвещава други! Веднъж с него се случила история, когато по време на една церемония е трябвало да нанесе символичен удар с меч на един «сфинкс». Калигула насякъл с меча този човек до смърт! Но на него, като на император, му се разминало. При римляните всичко това станало изключително външно. Те изгубили вътрешното разбиране за него. Не е чудно, че не успели да разберат правилно и християнството.

Ето така християнството в Рим се идентифицирало със световното господство. Когато в Рим дошло християнството,

там се намирал притежателят на световното господство, владетелят на света, гледащ на себе си като на бог – разбира се, ако някой бил посветен, той ставал бог. Август го смятали за бог, приемниците му – също. Но освен това, там съществувал и върховен жрец, Pontifex maximus, «великият строител на мостове». Той бил духовният владетел. Обаче последният малко по малко се превръщал в сянка, нямаща никакво значение. Значение е имал единственият – властелинът на света. Това повече импонирало на народа, произлязъл от Ромул, събрал някога мошениците от целия окръг. Виждате, че именно благодарение на Рим християнството придобило мирски, държавен характер, било секуларизирано.

Това беше, което днес трябваше да ви кажа за външната страна на християнството. За вътрешната страна – действителното влияние на Слънцето върху Исус – ще ви разкажа следващия път, в сряда.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 12 март 1924 г.

Господа, да продължим разглеждането на Мистерията на Голгота. Казвал съм ви: по-нататъшното развитие е обусловено от факта, че ставащото на Земята зависи не само от Земята, но от целия свят. На съвременния човек му е много трудно да си състави представа за тази зависимост на земните събития от целия свят. Обаче нито едно, даже най-просто събитие, ставащо с човека, не би могло да бъде разбрано, ако не се знае, че мировото пространство постоянно оказва влияние върху Земята. Демонстрирал съм ви го с многобройни примери. Днес ще го продемонстрирам във връзка с Мистерията на Голгота.

Обръщал съм вниманието, че евреите, за които ви разказах като за четвърти народ в хода на еволюцията, открили чет-

въртия член на човека, открили Аза на човека. Тази четвърта съставна част, разбираана като божественото вътрешно начало на човека, те наричали Яхве. Също така в някакъв смисъл те съотнасяли Яхве към Вселената и звездното небе.

Знаете, че първоначално християнството е възникнало в Палестина. Исус от Назарет живеел в Палестина и обкръжението му от Назарет било юдейско. Господстваща религия в Палестина по това време бил юдаизмът, религията на евреите. Политическото господство вече принадлежало на римляните, но римляните не били в състояние да преправят религиите в отдалечените страни. И така, в обкръжението на Исус от Назарет господствал юдаизмът, религията на евреите.

Какво е представлявала тази юдейска религия, юдаизмът? Ще разберете това значително по-добре, ако ви разкажа още нещо за този народ, който нарекох предшестваш еврейския, народ, живял в Месопотамия, тоест не много по-далеч в Азия. Това са вавилонците, асирийците. Те живели малко по-далеч в Азия, били, във всеки случай, съседи на евреите. Религията им носила ясно изразен звезден характер. Сега хората казват: да, в Асирия са боготворили звездите. Обаче те не са боготворили звездите, но благодарение на инстинктивната мъдрост от това време знаели за звездите повече, отколкото знаят за звездите съвременните хора. Това е така, съвременните хора вярват, че им е известно всичко за звездите.

Възможно е тези дни да сте чели, че гарантираното знание за звездите не е толкова стабилно. Скоро стана известно нещо, което беше открито неотдавна: оказва се, че Земята е обкръжена не от празно пространство. Ако се издигнем на височина четиристотин километра, там Земята е обкръжена от твърдите кристали на азота! Налага се да допуснем, че кристалното небе, за което говорили древните, постепенно се реабилитира от науката. Но за това искам да спомена само мимоходом. От подобни примери достатъчно разумните хора от нашето време биха могли да видят колко малко всъщност е известно за света на звездите.

Само помислете за следното. Представете си марсианец, жителя на Марс – защото астрономията допуска, че Марс може би е заселен. Ако марсианецът погледне към Земята, хора на Земята той също няма да види. Ако този марсианец не се въоръжи със свръхсъвременен телескоп, той няма да види хората, затова пък ще види Земята, сияеща в мировото пространство със зеленикава светлина. Но по Земята въпреки това пъплят хора и тези хора са свързани с духовните същества. Така стои работата и на другите небесни тела, на другите звезди. И точно както физическите сили на звездите влияят върху Земята, духовните сили на тези звезди също, разбира се, оказват влияние върху Земята, като те влияят особено върху човешкото същество. Древната мъдрост, инстинктивната мъдрост на източните страни е знаела, че светилата също имат в себе си духовни същества и на тези духовни същества те оказвали своеобразна почит, именно на тях, а не на външните физически звезди. В този смисъл религията тук, на върха на предна Азия, е носила звезден характер. С други думи, хората смятали, че например на Сатурн има духовни същества, оказващи определено влияние върху човека. На Юпитер също има духовни същества и всички тези духовни същества оказват известно влияние върху земния човешки живот.

Евреите отделяли малко внимание на останалите светила, но те взели от древните религии влиянието на Луната. И своя Яхве, своя Йехова те свързвали с духовете на Луната. Така, в съответствие с изначалната древноеврейска религия Яхве, който живее в човешкия Аз, зависи от Луната. Господа, това не е просто някаква легенда, някаква суверна религиозна представа. Не, това е нещо, което може да бъде напълно доказано научно. Работата стои така, че фактически в това много важно за земното битие на човека време на бременността на майката, във времето, когато човек още пребивава във вид на зародиш, ембрион, той изцяло зависи от Луната. Тази зависимост на човека от Луната в ембрионалния период, докато е зародиш, е била известна много отдавна, така че даже продъл-

жителността на бременността се определяла на десет лунни месеца. Едва в последно време стана така, че лунните месеци бяха преизчислени на девет слънчеви месеца. Но в тези десет лунни месеца, в които нормално протича бременността, има място зависимостта от Луната, на която е подложен човек в своя ембрионален период в качеството му на зародиш в тялото на майката. Доколко се простира тази зависимост от Луната? Вече съм обръщал вниманието ви върху това.

Виждате ли, работата стои така, че първата оплодена яйцеклетка съдържа всъщност разрушена земна материя, съдържа разпаднала се на прах, пепеловидна земна материя, от която не би възникнало въобще нищо, ако върху нея действаша само земните сили!

От този човешки зародиш възниква нещо само защото съществува влиянието на Луната върху Земята. Може да се каже: човек идва в земния живот благодарение на лунните сили. Така че евреите, разглеждащи Яхве като лунно божество, всъщност искали да покажат тази зависимост на човека от лунните сили при спускането му на Земята.

Разбира се, хората, живели в Азия по-надалеч, вавилонците, асирийците, признавали също така и други влияния, а не само влиянието на Луната. Например те казвали: Юпитер оказва влияние върху това, дали човек при своето по-нататъшно развитие ще бъде умен или ще остане глупав, или нещо друго от този род. Обаче евреите не обръщали внимание на такъв род странични влияния. Те почитали само един Бог и това е било именно лунното божество. Обикновено като крупно достижение в религиозната област се разглежда фактът, че от много божества евреите се придвижили към единобожието, придвижили се от политеизма към монотеизма.

Този единствено почитан от евреите Бог, бог Яхве, Христос Исус срещнал в господстващата наоколо юдейска религия и. В някаква степен това Му било преподавано.

Можете да си представите, че ако се почита изключително лунен бог, от когото човек зависи през времето, когато

майката го носи в своето тяло, тогава и всичко останало се обяснява, като се изхожда от факта, че човек донася на Земята своето същество като цяло, донася това, което в него го има и ще го има. Този принцип намира израз в древната юдейска религия, религията на Яхве. Ако бихте попитали древния евреин, който, да кажем, е заболял: «Защо се разболя?», той би отговорил: «Такава е волята на Яхве». Ако му изгори къщата и го попитате: «Защо ти изгоря къщата?», той ще отвърне: «Такава е волята на Яхве», и т. н. Той има само единствения Бог, благодарение на когото човек встъпва в земния свят и всичко свежда към този Яхве. Заради това юдейската религия станала застинала, закостеняла. В течение на целия си живот човек чувствал себе си зависим от това, което той е донесъл със себе си на Земята.

Освен с юдейската религия, Исус от Назарет се запознал и с другите религии, които казвали: съществува не само влияние на Луната върху човека, а върху него влияят и други светила. Виждате ли, в Евангелията съществуват указания за отношенията между звездните религии на Изтока, на Азия, и населените с евреи земи, където се е родил Исус от Назарет. Казано е, че мъдреците от източните страни виждали звезда, която ги довела до месторождението на Исус от Назарет.

Обаче това, което е изобразено в Евангелията, се разбира днес невярно. Работата е в това, че мъдреците от страните на Изтока се опирали на своята наука за звездите. От звездните констелации, от положението на звездите те видели, че настъпва събитие от изключителна важност. Така звездната мъдрост на Изтока, звездната мъдрост на Азия при раждането на Исус от Назарет влязла в контакт с него самия. Тази връзка винаги се е поддържала.

Главната цел на Исус от Назарет била да даде на човека, намиращ се на Земята, вътрешната мъдрост. Евреинът казвал: всичко идва от Яхве. Но Яхве има решаващо значение само до раждането. Когато човек се е родил, бидейки странстващ по Земята човек, вече не се явява просто продължител на

този импулс на Яхве. Какво донесе Христос Исус преди всичко в света? Това, че човек в течение на своя живот не е само кръгло топче (тоест зародиш – бел. пр.), движещо се само по инерция в резултат на тласъка, получен от Яхве в тялото на майката. Не, в течение на своя живот човек притежава и вътрешна воля, посредством която той може да направи своето собствено същество, своята личност по-добра или по-лоша. За времето си това е било направо колосална идея. Защото, виждате ли, звездната мъдрост се е пазела като тайна и в самата Палестина за нея никой нищо не е знаел! В Рим знаели още по-малко. Звездната мъдрост била тайна, щателно скривана. Така че това било много значително деяние, когато Исус от Назарет, сочейки не към другите планети, а преди всичко към Слънцето, казал: влияние върху човека оказва не само Луната, влияние оказва също така и Слънцето.

С това тогава било направено изключително много. Трябва обаче да помним, че следва да разглеждаме тези неща не само като теория, но трябва да ги разглеждаме в съответствие с действителността. Какво всъщност произлиза от влиянията на Луната, когато човек се намира в тялото на майката? Господа, тогава от Луната във физическия човек влиза душевното, душевно-духовното начало. Като душа човек слиза долу от небесния свят, от Луната. Какво е означавало това, което са казвали евреите: «Яхве влияе върху човека по време на бременността на майката»? Означавало е, че, както считали евреите, всичко явяващо се в човек душевно-духовно, произхожда от Луната. В Луната се намира творецът на човешката душа. И така, за човека, пребиваващ на Земята, евреинът казал: това, което в човека се явява физическо, което е веществено, той получава от Земята. Това, което е душевно-духовно, той получава от Луната, от отдалечения свят. Следователно човешкият дух се устремява в човека през Луната. Казано е ето какво: по отношение на човека моето мнение трябва да бъде следното – твоята душа се устремява в теб през Луната и това, което живее в твоята душа, си го получил по пътя, преминаващ през

лунните божества.

Исус от Назарет учил: правилно, в човека има такава душа. Но по-късно в живота тази душа може да се измени. Човек частично притежава свободна воля. Душата на човека може да се измени в по-нататъшния живот.

Как стигнал Исус от Назарет дотам, че да утвърждава нещо подобно? Това е голям въпрос. И ако искаме да си отговорим на този въпрос, стигаме до следното.

Знаете, че евреите се отличават от другите земни народи. В основата на това различие е, че в продължение на столетия евреите се възпитавали в лунната религия и отстранявали в своята душа всякакви други влияния. Виждате ли, желаяйки да разберем тези неща, е необходимо да вникнем в някои своеобразни качества на еврейството. Можете да узнаете, че при евреите има големи музикални способности и, напротив, способностите им по отношение на скулптура, живопис и други подобни са много незначителни. У евреите има склонност към материализма и малка склонност към признаване на духовния свят, доколкото от целия извънземен свят те почитали само Луната и едва ли са знаели повече. Еврейският характер и гръцкият характер представляват пълна противоположност. Гърците били преимуществено скулптори, живописци, те били предразположени към архитектурата, най-малкото към ваянието. Евреите са музикален народ, народ на свещеници, които преимуществено изработват вътрешния свят, водещ своето начало от първоначалната надареност, получена от майчиното тяло.

По времето, когато е живял Исус от Назарет, тези свойства се изработвали извънредно силно. Евреите, с които в настоящото време може да се запознаете в Европа, отдавна живеят сред другите народи и са приели нещо от тях. Обаче този, който умее да различава, винаги ще може да отличи особеното духовно устройство на евреина от духовното устройство на друг човек. Това съвсем не означава, че те са по-лоши, но отличителните признаци при тях ги има. Та как е стояла рабо-

тата с евреите? Било така: цялото свое душевно устройство, своя нрав, цялата си душа те ориентирали към Луната. Благодарение на този факт те изработвали всичко, което е имало отношение към Луната, но не изработвали това, което се е отнасяло към Слънцето. Слънцето оставало в забвение. И ако Исус от Назарет би останал в лоното на юдаизма, той също не би могъл да се научи на нищо друго освен на лунната религия. Но той не останал изключително в лоното на юдаизма, а в хода на своя живот получил друг импулс. Той попаднал под прякото духовно влияние от Слънцето.

Виждале ли, вследствие на този факт, в определен смисъл той е два пъти роден. Тази двойнороденост още е имала място във всички по-ранни източни религии. Обаче това е било забравено. Днес има само сведения за това, повече не се разбира. И така, в определен момент Исус от Назарет почувствал: сега в някакъв смисъл аз се родих още един път. Както в тялото на майка си, благодарение на Луната, аз получих Моята душа, по същия начин сега получавам обновление на Моята душа от Слънцето. И в кръговете на посветените оттогава започнали да наричат Христос Исус този, който бил Исус от Назарет. Казвали: Исус от Назарет стана човек, стана юдеин благодарение на лунните сили, както и другите юдеи. Но благодарение на факта, че в определен момент от своя живот получи влияние от Слънцето, той се роди втори път като Христос.

Разбира се, съвременният човек, непостигащ духовно такива неща, въобще не може и да мисли за тях. Той не мисли за това, че човек до раждането си, намирайки се в майчиното тяло, съединявайки се благодарение на Луната със своята душа, получава тази душа от външния (извънземния) свят. Още повече той не мисли за това, че Исус от Назарет е получил слънчево влияние, че в него по някакъв начин е влязла втора личност. Както първата личност е влязла в майчиното тяло, така в Исус от Назарет, като втора личност, е влязло слънчевото същество.

Виждале ли, на думи Римокатолическата Църква съвсем

е забравила това, за което сега ви разказах. Но посетете литургия, меса. На празничната литургия ще видите стоящата на олтара и служеща за благословение най-святата от светите (Sanktissimum) дарохранителница (вж. рис.). Тук вътре е дарът, а тук – лъчите. Какво е това? Слънцето, а това – Луната. И цялата дарохранителница, цялата «най-святата от светите» със своята форма говори, че християнството е произлязло от мироглед, в който, за разлика от юдеите, почитащи само Луната, се е почитало също така и Слънцето. И както при своето раждане човек има влияние от Луната, така Христос има влияние от Слънцето.

Рис. 6

Би могло да се каже: всеки човек би могъл да бъде два пъти роден и през своя живот също да получава влияние от Слънцето. Но това не е така: работата все пак стои малко по-иначе. А именно: Христос Исус получил влияние, оказвано непосредствено върху човешкия Аз. Върху кое се оказвало влияние от Луната в майчиното тяло? Господа, вече съм ви казвал: човек се състои от физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и Аз. Лунното влияние се е оказвало върху астралното тяло, а астралното тяло в човека е безсъзнателно. Върху него влияе Луната. Напротив, слънчевото влияние при Христос се оказвало върху Аза, слизало върху Аза. Но Азът е самостоятелен, отделен!

Ако слънчевото влияние върху човека би било такова, каквото е лунното влияние, какво би станало тогава? Господата, в качеството си на отделни хора ние не оказваме особено силно непосредствено влияние върху нашето раждане, просто сме изпратени в света посредством нашето раждане. Ако слънчевото влияние би било точно такова, каквото и лунното, тогава ние, да кажем, на тридесетата година от живота си бихме изпитали това слънчево влияние, но нищо не бихме могли да направим, както нищо не можем да направим при нашето раждане. На тридесет години ние внезапно бихме станали други хора и даже бихме забравяли това, което сме правили преди. Представете си, че всички вие сте млади хора, доживели до двадесет и девет години, и ето, настъпва тридесетгодишнината. Всички вие се раждате отново. И срещате някого, който още не е достигнал тридесет години и ви казва: «Добро утро, Ербсмел!» (фамилията на един от слушателите – бел. пр.) – «Какво? Аз... аз не те познавам! Аз едва днес дойдох тук! Какво искаш от мен?» Така би станало в случая, ако върху всеки човек на възраст, да кажем, тридесет години би се оказвало слънчево влияние. Да, господата, това може и да ви се стори невероятно, но все пак е истина. За това са забравяли, доколкото историческите сведения постоянно се изкривяват. Затова и нищо не е известно. Нещо подобно е съществувало в древността, макар и да не се проявявало с толкова груба очевидност, както в приведените по-горе примери. Но в много дълбока древност, да кажем, преди седем-осем хиляди години, ако надникнем например в Индия, там действително е съществувало такова явление: достигайки тридесетата година от живота, хора забравяли за своя предишен живот, те ставали съвсем нови хора. И тогава, приемайки ги, хората от обкръжението им казвали: «Сега ти пристъпваш към «служене» – използвам съвременния израз. И едва тогава на дадения човек му съобщавали как се казва и кой е той. Разбира се, това преображение е ставало все по-слабо и по-слабо, но то, въпреки всичко, съществувало. Например при египтяни-

те още е било така, че хора, достигнали петдесет години, не са могли да си спомнят своето детство, техните спомени се простирали само до тридесетата им година. Всичко останало те узнавали от обкръжаващите ги хора, така, както ние узнаваме от заобикалящите ни хора за станалото с нас, когато сме били бебета или двегодишни деца. Историята не съобщава за тези изменения, ставали с човечеството, но въпреки това, тях ги е имало. Вследствие на особената ситуация Исус от Назарет бил последният от тези, които достигали до контакт със Слънцето, докато другите вече не го достигали. За това слънчево влияние се говори в Евангелията, макар и хората да го тълкуват неправилно. Виждате ли, в Евангелията се разказва, че Йоан е кръстил Исус в река Йордан. При което се спуснал гълъб. Този гълъб е означавал слънчевото влияние, контакта със Слънцето. Тогава Слънчевата Същност е влязла в Исус. Но всичко това свършило. Той бил последният, който приел в себе си тази Слънчева Същност. По Негово време другите, заради своите телесни свойства, вече не били зрели за това. Той бил последният.

Да се върнем назад към хората от Древния Изток. Там всеки е можел да каже: в хода на живота Слънцето е оказвало влияние върху хората, в човека е влизало ново същество. По времето, когато е живял Христос Исус, в общи линии това вече не е можело да бъде казано и свещениците го знаели само от външната наука, а не благодарение на вътрешно съзерцание.

Така че какво е трябвало да се прояви сега вместо почитането на Слънцето? В древността, до еврейската епоха са се покланяли на Слънцето, доколкото знаели: от Слънцето излиза мощно влияние в течение на живота. Но сега хората вече не са можели да се покланят на Слънцето, тъй като повече не получавали никакво влияние. Кой се проявявал вместо Слънцето? Самият Христос Исус! При основаването на християнството звездната религия е била съпътствана от слънчевата религия, при това човек се обръщал непосредствено към Слънцето. Когато Христос Исус се оказал последният от тези,

които достигали контакт със Слънцето, със слънчевото влияние, започнали да се обръщат само към Христос и са могли да кажат: в Него пребивава Духът на Слънцето.

Наистина това е бил голям преломен момент. Това е било необичайна революция в мисленето. Христос Исус свалил на Земята това, което преди е можело да бъде видяно на Слънцето. Ето защо в древността или в първите векове на християнството Христос винаги са го наричали Слънце. В Евангелията вие навсякъде ще намерите израза: «Слънцето, Христос», доколкото тогава знаели за какво става дума. Но по-късно това било изцяло и напълно забравено. При всяка празнична меса това може да се види в дарохранителницата, в «светая светих». Но ако някой сериозно е казал, че това може да се види, се е считало за голяма ерес и него са го преследвали като еретик. Защото в християнската църква винаги са смятали за опасни съобщаванията на истини за небесните тела, за звездите, в това число и за Слънцето.

Защо е било така, господа? Тук ние отново трябва да се върнем към древните мистерии и да ги сравним с християнството. Виждате ли, не всички хора се допусkali в древните мистерии. Казвал съм ви какви степени е имало там: «врана», «окултен», «защитник», «сфинкс» и т. н. Те знаели за звездните влияния. Затова посветеното свещеничество следяло строго, да не добият всички хора разум, за да съществува тази разумност само под техен контрол, в мистериите. Защото знанието е власт, даже ако понякога го потискат. Но засега свещеничеството било могъщо, знанието било тъждествено на власт.

Обаче тази звездна мъдрост загинала. И ето, дошъл Христос Исус. Той отново я възстановил, макар и преобразена. Той казал: трябва да се свали на Земята слънчевият Бог. Той възобновил религията на Слънцето. Ако Христос би действал в пълно съответствие със своето учение, цялата древна звездна религия отново би се възродила като действие на Слънцето! В първите векове на християнството това нерядко е ставало. От-

ново разцъфтели древните мистерии. Но Христос Исус произвел също така необичайна революция: каквото по-рано било скрито в мистериите, Той го представил пред целия свят, за да бъде видимо от всички. То трябвало да стане достояние на всички хора. Но никакви усилия не били в състояние да дадат на хората това, за което ви говорих сега.

В четвъртото столетие след Р. Хр. е имало римски император Юлиан¹⁶, когото назовавали Апостат, Отстъпник. Той искал отново да въведе древната звездна религия. Той бил убит по време на поход в Персия! Това, което станало в Рим, може да се обясни само по следния начин.

В Рим станало така, че звездният култ, който всъщност бил отново даден от Христос Исус, бил дискредитиран като суеверие, даже не просто като суеверие. Клеветата го приравнявала към сатанизма. Следователно именно това, което водело към истинското познание, към познаването на духовното начало в света, било дискредитирано, зашеметено и даже до някаква степен унищожено. От друга страна, сега се позволявало да се вярва само във външноисторическите събития, станали с Христос Исус в Палестина, както е съобщавала църквата. Вследствие на което над всеки, който ставал вярващ, църквата придобивала висша власт и определяла какво трябва да мисли човек. Виждате ли, християнството като такова не е навлязло в Европа чрез Рим. Чрез Рим е навлязло подмененото християнство, опиращо се само на външните събития в Палестина, а не на всеобщите мирови закономерности. Защо е станало това?

Виждате ли, Рим всъщност е произлязъл от шайка разбойници, които в самото начало се събрали заедно. И нещо от подобен начин на мислене е повлияло дълго време. Рим винаги се е стремил към световно господство и в същото време към духовно господство. Типично римска тенденция – да се свързва световното господство с духовното господство. На мястото на древния, още езически първосвещеник, Pontifex maximus, вземайки даже неговото име, застъпил римският

папа. През средните векове папата заел мястото на римските цезари, римските императори, придобил световно господство и едновременно с това господство над мислите. Само веднъж в началото на XI век в Средна Европа един много значителен германски император искал да направи нещо подобно на това, което направил Юлиан, наречен Отстъпник, ренегат. Това бил Хайнрих II¹⁷. Това е много интересно! Преди всичко Хайнрих II бил нещо като светец, тъй като той бил много добър представител на християнския мироглед. Той управлявал от 1002 до 1024 г. сл. Р. Хр. Управлявал като своего рода светец. Даже в историята той получил второ име: Свети. Виждате ли, ако днес погледнем в католическата богослужебна папска книга, където са изброени всички светци, там го има и този Хайнрих II Свети. Обаче този Хайнрих II бил този, който искал да се обърне към древната истина. Той искал да отстоява за християнството тази гледна точка, че в Христос Исус е живеел Духът на Слънцето. Той се е стремил към *Ecclesia catholica non romana*, което означава Католическа Църква, но не Римска. Замислете се над периода: началото на XI век! Лутеранството е възникнало значително по-късно. Ако тогава би се удало това, към което се е стремил Хайнрих II – създаване на Католическа Църква, която не би била римска, в Европа християнството би добило своето световно значение и благодарение на религиозния живот още тогава би могла да възникне истинска духовна наука. Но тогава Рим победил, победил така нареченият цезаро-папистки Рим. *Ecclesia catholica non romana* не възникнала, а *Ecclesia catholica romana* – Римокатолическата Църква продължила да живее по-нататък. Император Хайнрих II искал напълно да отдели Католическата Църква от световното господство.

Вие всички ще се съгласите, че това би било велико деяние, защото тогава нямаше да се състоят преследванията на ересите и еретиците. Защото всички тези преследвания са ставали заради господството над мислите. Но в действителност господство над мисленето не може да се установи. Замисле-

те се над това! Нима може да се установи господство над вашите мисли? Не, да се господства над тях е невъзможно! Да се господства над тях може само ако се установи всемирно господство над хората, като те се принуждават да ходят в определени училища, като им се набият в главите определени неща, детерминиращи принадлежността им към конкретна класа. При това човек ще получи класов мироглед и т. н. Но мислите не допускат господство над себе си! Църквата никога не би станала вредна, ако не беше стремежът ѝ към световно господство, съпровождащ нейното господство над хората като физически същества. Защото църквата може само да учи, а човек – самостоятелно да възприема това, на което тя го учи. Това е искал да постигне Хайнрих II Свети. Обаче, както беше казано, древният цезар, древният император – вече като римски папа – тогава удържал победа. Както знаете, световното господство тогава било доста силно. Този факт може да се оценява отрицателно, но във всеки случай, по време на управлението на Хайнрих II Свети световното господство е било много силно. И ако тогава би се удало да се организира Католическата Църква така, че тя да изгуби своя римски характер, да престане да бъде римска, учението на църквата би било отделено от идеята за световно господство.

Виждате ли, именно тази цел са преследвали кръстоносните походи¹⁸. За кръстоносните походи винаги се говори така, сякаш те се провеждали в качеството им на служба, оказвана на Рим. Обичайно кръстоносните походи се описват така: доколкото Йерусалим е бил обкръжен и завладян от турците, поклонниците не са можели повече спокойно да се молят в Йерусалим, добирайки се до там. Тогава Рим пратил Петър Амиенски^{18a} да проповядва в Европа кръстоносен поход. Това означавало, че много хора е трябвало да се устремят на кръстоносен поход, да се насочат към Азия, към Йерусалим. В резултат на проповедите на Петър Амиенски възникнала голяма армия кръстоносци, намираща се под командването на този Петър Амиенски и Валтер фон Хабенихт^{18б}. Защо той се

нарича фон Хабенихт, тоест «нямаш нищо», може само да се гадае. Във всеки случай той е бил също толкова «нямаш нищо», колкото и ние с вас. Трудно ще ни е да си представим сумата, на която би възлязъл един кръстоносен поход в Азия. Но цялата тази армия от кръстоносци още по пътя престанала да съществува. Така и нищо не било постигнато.

Рис. 6

Тогава за работата се захванали други хора под предводителството на Готфрид Буйонски¹⁹. Те не били на служба към Рим, напротив, техните намерения приличали на намеренията на Хайнрих II Свети. Те искали да попречат на установяването на световно господство. Тук се намира Италия (изобразява се на рисунка), тук Гърция, това е Черно море, тук е Палестина, тук Йерусалим. Тук е следвало да се пренесе кръстът и Йерусалим е трябвало да стане главен център на християнската религия. Рим е трябвало да се отрече от истинския първи кръстоносен поход. Кръстоносният поход е бил всъщност насочен срещу Рим. С това те отново искали да направят Ecclesia, Църква, независима от световното господство.

Но да се постигне всичко това не се удало. В по-късните кръстоносни походи пак се намесвали римските власти. Всичко това може да се прочете в историята на кръстоносните походи.

По-късно се случило така, че основата на християнството като цяло – величествената идея за сливането на слънчевите сили на Земята посредством Христос Исус и освобождението на всеки човек, разбрал това: «и ще познаете истината и истината ще ви направи свободни», само че истината останала непозната, – всички тези неща в хода на цялото развитие на човечеството оставали по същество неизвестни. И едва днес човек, благодарение на духовната наука, може да открие за себе си истинското християнство. Съвсем не е чудно, че представителите на официалното християнство в настоящето се обявяват

срещу християнството, което действително е свързано с Христос Исус и учи именно на това, на което е учил самият Христос Исус. Това и става в случая с антропософията. Ето защо съвсем не е чудно, че у тези, които познават християнството само в неговите съвременни форми, се поражда голяма антипатия към такова християнство. Но към християнството като такова тази антипатия не е насочена. Християнството достигнало не обичаен успех в социално отношение именно в това, че постепенно изчезнало робството. Ако не е било християнството, господа, нямаше да я има и съвременната наука. Вижте само: голяма част от действително великите открития са били направени от монаси. Въздушната помпа е изобретена от смелия бургомистър на Мариенбург господин Гуерике^{19a}. Повечето от значителните открития са направени именно от монаси. И този, който е създал системата, която носи неговото име – Коперник¹⁹⁶, е бил каноник, католически каноник. Всички училища също зависели от монасите.

Но тук възниква нещо друго. Виждате ли, в древната църква не гледали много доброжелателно на манастирите, доколкото монасите пазели още много от древната мъдрост. И у монасите – макар те и да не смеели да гъкнат за това – още се намирало знание за древната звездна мъдрост. При желание то е можело отново да бъде намечено. Нещата, които съм ви разказвал – последния път аз отбелязах различията между мъжа и жената през XVII век, – прораствали от древността благодарение на монашеството, а не благодарение на външната светска власт. Това е вървяло през монашеството и напълно е прекратено чак в XVII – XVIII век. Средновековието съвсем не е било толкова мрачно, както обичайно се смята. Мрачно е било само това, на което обикновено се обръща внимание. Но по тайнствен начин тогава хората притежавали голяма мъдрост. Само че днес тази мъдрост не се разби-

Рис. 5

ра, даже ако се четат древните книги. Показах ви с примера за думата «мумия», че днес нито един човек не знае какво представлява «мумията». Това ви го обясних.

И така, великата идея на християнството се явява идеята за слизането на слънчевите сили на Земята.

Виждате ли, господа, благодарение на това за първи път се появило нещото, което наричаме история. Защото в страните от Изтока, макар и да са притежавали голяма звездна мъдрост, с история не са се занимавали. Тези, които били учени на Изток, били знаещи, говорели само за това, което като творение ставало в небесните далнини. Обаче тях много не ги интересувало какво правели хората на Земята. При древните евреи възникнало нещо подобно на история, но тази история водела началото си от звездната мъдрост, защото «седемте дена на творението» – това е звездна мъдрост. Ето защо тази история е хаотична, там всичко е объркано. Настоящата история, разделяща цялото развитие на дохристиянско и следхристиянско, започнала заедно с християнството

Ето какво исках да ви кажа днес. Следващата събота искам да ви дам някои допълнения.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 15 март 1924 г.

Да продължим, господа, и аз ще ви покажа как християнството допълнително се е приспособило в Европа.

Виждате ли, в началото, след основаването си, то се разпространило първо на юг чак до Рим и по-късно, към III, IV, V столетие, почнало да се разпространява и на Север. Да погледнем към Европа по времето на разпространението на християнството в нея, в периода на основаването му. Бих искал да ви отговоря на въпроса как е изглеждала Европа – в смисъл на

нашата цивилизация – по времето, когато се е разпространявало християнство.

Ако си представим тук, горе, Азия (изобразява я на рисунка), Европа ще се окаже малък придатък на Азия, своего рода малък полуостров. Знаете, че Европа изглежда така: тук имаме Скандинавия, тук – Балтийско море, Остзее. След това ние преминаваме в Русия. Тук е разположена съвременна Дания. Тук ние преминаваме към морското крайбрежие на Германия, тук преминаваме в холандските, а тук във френските области. Тук ние преминаваме в Испания, тук преминаваме в Италия. Сега стигаме в областта, която вече ни е известна, стигаме до Адриатическо море, а тук – до Гърция. Сега идва Черно море. Тук преминаваме в прилежащата Мала Азия, после преминаваме в Африка. От другата страна се намират Англия и Уелс, а тук – Ирландия, обозначена само лекичко.

Рис. 7

Ще се опитам да ви изясня как е изглеждала Европа по времето, когато християнството, постепенно разширявайки се, пристигало в Европа. Тук Европа се отделя от Азия, от Урал. Тук имаме могъщата река Волга и ако бихме попаднали в тези области, които днес съставляват Южна Русия, Украйна и т. н., ние бихме заварили там – по времето, когато християнството се е надигало от юг – народ, по-късно съвсем изчезнал от тези земи, преместил се на Запад и на Запад претопил се сред другите народи. Това са остготите. И така, по времето, когато християнството започнало да се разпространява, тук живеели остготите. Веднага след това вие виждате как в определено време всички тези народи започват да се преселват (има се предвид Великото преселение на народите от IV—VI век сл. Р. Хр. – бел. пр.). Обаче по това време, когато християнството се придвижвало нагоре от юг, в Европа тези народности заемали определено място, проявявали уседналост.

Виждале ли, ако вземете Дунав, преминавайки по-нататък, вие имате тук съвременна Румъния и съвременна Унгария. В тези области – днешните Румъния и Унгария – тогава уседнали вестготите. Ако преминем по-нататък, тук, в днешна западна Унгария, на север от Дунав се намирали вандалите. Така се наричали тогава тези народности. А там, където днес се намират Моравия, Бохемия и Бавария, са се разполагали така наречените суевени, от които след това възникнали швабите. Ако тръгнем по-нататък нагоре – тук тече Елба, след това тя се влива в Остзее, в Балтийско море, – тук навсякъде се намирали готи. Но тук се намира Рейн, който вие добре познавате. Тук е разположен съвременният Кьолн, тук около Рейн са живели така наречените рипуарически франки. Издигайки се по-нагоре, където е устието на Рейн, живеели салическите франки. И тук, чак до Елба, живеели саксите. Саксите получили своето наименование от хората, намиращи се южно. Те получили такова название, доколкото намиращите се южно народи ги отличавали с това, че се хранели преимуществено или изключително с месо и ги наричали «поглъщащите месо», «месоеди».

Тук, по-нататък в тази местност, се разполагали римляните. В днешна Франция, днешна Испания и т. н., даже тук, навсякъде се намирали гръко-римските народи. Сред тях християнството се разпространявало на първо място, а след това се придвижило на Север. Може да се каже, тук, в тази област, християнството дошло на Север по-рано, отколкото в по-западните области. Така сред готите ние намираме древния епископ Вулфила²⁰, което означава «вълчето». Вулфила превел Библията на готски език^{20a}, при това много рано, през IV столетие сл. Р. Хр. Този превод на Библията е много интересен, тъй като доста силно се отличава от по-късните преводи на Библията. Той се пази в извънредно ценна книга, намираща се днес в библиотеката на Упсала в Швеция. По такъв начин може да се види, че тук, на Изток, християнството се разпространило по-рано. Следвайки това, което нарисовах, вие ще

намерите, че тук са се разполагали гръко-римските народи. Но в тези области навсякъде се намирала в най-древните времена още една древна група народи, най-древно население на Европа, което представлява голям интерес. Това най-древно европейско население, което обозначих сега на рисунката с червен цвят, към времето на придвижването на християнството на Север било вече оттеглено в западните области. Защото всички тези народности първоначално не се намирали в тези области, а се появили там едва по времето, когато започнало разпространението на християнството. Всички тези народности следва да си ги представим като живеещи на границата между Азия и Европа. А тези, които в днешно време са славяните, се намирали още по-навътре в Азия.

Въпросът е там, че ако се върнем към времето на възникването на християнството, ще трябва цялата тази карта на Европа да я заштриховам с червен цвят. Тогава цяла Европа е била пронизана от древното келтско население. А всички тези, които се появили в Европа по-късно и които ви нарисовах и описах, всички те много по-късно се преселвали от Азия – няколко столетия преди и няколко столетия след основаването на християнството. И ето, възниква въпросът: защо всички тези народности са се преселвали? В определен момент от световната история тези народности се привеждат в движение; те се устремяват към Европа. Това ставало по следната причина: ако погледнете към днешен Сибир, той представлява гигантска запустяла рядко населена територия. Този Сибир в не толкова отдалечено време, не много преди възникването на християнството, няколко столетия преди това, е бил с по-малка надморска височина, и тази по-ниска страна е била относително топла. След това станало издигане. Издигането на сушата не било толкова голямо, но въпреки това, в краищата, където по-рано било топло, станало хладно, езерата пресъхнали, всичко запустяло. И така, тук самата природа съдействала за това, хората да се преселят от Изток на Запад. Келтското население на Европа било много интересно. С това келтско

население се сблъскали народите, мигриращи на Запад. Келтите били относително миролюбив народ. Келтското население на Европа все още в значителна степен притежавало това, което можем да наречем първоначално ясновидство, истинското изначално ясновидство. Ако тези хора са се заемали за някакъв занаят, те си мислели: в този занаят ни помагат духовете. И ако някой чувствал, че може умело да прави обувки – е, обувки като нашите още не е имало, но е имало нещо подобно, покриващо краката, – в проявите на своята сръчност той виждал духовна помощ. И той действително е можел да възприема това, което му е помагало от духовния свят. Тези древни келти така гледали на своя живот, че били в някакъв смисъл «на ти» с духовния свят. Ето защо тези народности изготвяли много красиви неща. Келтското население проникнало също така в Италия в много дълбока древност и създало там много прекрасни неща, вследствие на което грубият римски начин на живот, унаследен от разбойническия народ, станал по-изискан. Именно благодарение на проникването на келтското население първоначалната римска грубост донякъде се смекчила.

И така, в древността навсякъде в Европа е имало келтско население. На юг тогава се намирало римско-гръцко, романско-гръцко, латино-гръцко население. И както беше казано, заради издигането на сушата в Сибир, поради което Сибир заустял, тук се придвижили тези народности. Към времето, когато християнството си пробивало път от юг на север, картата на Европа изглеждала така (показва рисунката).

Рис. 7

Ето на кое трябва да обърнем внимание, господа: някои качества на народите се запазили добре, други отличителни особености се запазили по-малко. Например може да се отбележи следното: сред народностите, преселващи се от Азия в Европа, е имало също така хуни, могъщ цар на които е бил Атила²¹. Но Атила е готско

име! Атила на готски означава «баща». Доколкото много от изброените от мен народи признавали хунския цар Атила за свой цар, той получил готското име. Обаче хуните много силно се отличавали от другите народности. Това произлизало от обстоятелството, че всички тези, в по-голямата си част дивни народи, преселващи се тук, били първоначално в Азия планинци, планински народи. По-кротките народи сред преселниците, такива като готите, били в по-голямата си част народи от равнините. Дивашките дела на хуните, а по-късно дивашките дела на маджарите се обуславяли от факта, че първоначално в Азия те са били планинци, народи от планините.

Случило се така, че римляните – независимо от християнството – все повече и повече разширявали сферата на господството си на Север, където те се сблъскали с народности, преселили се от Азия. Възниквали множество войни между римляните и народите, намиращи се на север. Последния път вече упоменах името на един доста значителен римски писател, Тацит. Той е написал много за римската история, но освен това също така е написал великолепната голяма книга под заглавието «Германия»^{21a}. В нея той описва народностите, намиращи се тук, горе, примерно сто години след основаването на християнството, описва ги великолепно, така че в описанията на Тацит тези хора изглеждат като живи. Но аз съм ви казвал също и друго. Тацит е писал, бидейки образован римлянин, но той не е могъл да каже за християнството нищо друго освен това, че то е било основано като секта в Азия от някой си Христос, който бил осъден и екзекутиран! Следователно Тацит е писал в Рим още по времето, когато християните са били поробени, когато те още са живеели в своите подземни катакомби. Той нито веднъж не ги е описал правилно. Следователно сред тези северни хора християнството е било неизвестно.

Обаче тогава тези северни хора имали религия. Много интересно, що за религия са имали тези северни хора? Спомнете си още веднъж, господо, как са се формирали религи-

озните представи при южните и северните народи. Ние сме говорили за Индия. Там преимуществено са разглеждали физическото тяло, тоест обръщали внимание на нещо, принадлежащо на човека. Египтяните гледали към етерното тяло – пак на нещо, принадлежащо на човека. Вавилонците и асирийците са разглеждали астралното тяло – това отново е нещо човешко. Юдеите, евреите виждали Аза в своя Яхве – и това също е нещо от човека. И само за гърците – това после преминало и към римляните – аз трябва да кажа: те обръщали по-малко внимание на човека, повече насочвали погледа си към природата. Гърците били наистина великолепни наблюдатели на природата.

Обаче хората, намиращи се тук, на Север, обръщали поглед към човека като такъв, към вътрешния човек, в още по-малка степен, отколкото гърците. Това е интересно: хората на Север напълно забравили за вътрешния човек, те даже не си спомняли за това, че може да се мисли за вътрешния човек. Гърците и римляните имали, най-малкото, спомени. Те живеели в съседство с народите, населявали предна Азия, с египтяни, вавилонци и т. н. Гърците имали спомени за това, което са мислили тези древни народи. Северните народи гледали само към обкръжаващия свят, само извън човека. И те виждали не природата, а виждали намиращите се извън човека стихийни духове. Древните гърци виждали природата, докато хората на Север виждали природните духове. Затова именно сред тези хора възниквали прекрасни разкази, приказки, саги, митове. Тези хора навсякъде виждали духове. Гърците виждали високата планина Олимп. На Олимп живеели боговете. Хората на север не казвали: на планината живеят богове, а в някакъв смисъл в билото на планината виждали самия бог, тъй като билото на планината не им се струвало просто скала. Ако на билото на планината блестяла утринната заря, планината се покривала със злато, над планината се издигало утринното Слънце. Тези народи виждали не самата планина, а този тъчаш покров на сутрешното слънце над планината. Това и било

божественото за тях. Това ставало за тях по духовен начин. За тях е било напълно естествено да виждат простиращото се над планината духовно.

Гърците строели храмове за боговете. В цяла Азия за боговете строели храмове. Но хората на север казвали: ние не строим храмове. Какво значи да строиш храм? Там вътре е мрачно, но над планините е светло и ясно. И боговете, тоест духовете, следва да се почитат, като се качиш на планината. Те размишлявали по следния начин: ако над планината сияе светлина, тя идва от Слънцето. Но Слънцето е най-благоотворно в средата на лятото, когато настъпва Йоанов ден, както ние сега го наричаме. И те се събирали на планината, наклаждали огън и отбелязвали празника на своите богове не в храм, а на високите планини. Те казвали още: да, слънчевата светлина и слънчевата топлина влизат в Земята, а през есента те отново излизат от Земята навън, за което съдейства Слънцето. Ето защо трябва да се почита Слънцето даже в случая, когато то изпраща своите сили извън земята. Особено благоприятно място, за да се усети как по възвратен начин слънчевата сила действа от Земята, били за тях горите, където растели много дървета. Ето защо те се покланяли на своите богове в горите. Не в храмове, а на планините и в горите.

Виждате ли, тези народности считали всичко за одухотворено. Древните келти, прогонени от тези племена, още виждали самите духове. Тези племена не виждали вече духове, но в цялата природа са разглеждали като божествено това, което блестяло като светлина, присъствало като топлина, действало в облаците като въздух. Такава била древногерманската религия, древната религия, която по-късно била изместена от християнството.

Християнството идвало в тези области в две форми. Някога то проникнало тук, горе, в Южна Русия, а също така в областите, където са разположени днешните Румъния и Унгария. Тук по-късно по-горе назованият Вулфила превел Библията. Тук дошло християнство, което било по-истинно,

отколкото християнството, което по втория път повсеместно се разпространявало от Рим. От Рим християнството се разпространявало в по-голяма степен като господство. Може да се каже даже така: ако християнството, въздигнало се тук, на Изток, през Русия по времето, когато там още не е имало славянски племена – ако би се разпространило именно това християнство, тогава то като цяло би станало съвсем различно, би станало по-вътрешно, доколкото би приело азиатски характер. Азиатският характер се явява по-вътрешен. Християнството, разпространяващо се от Рим, приело по-външна форма, която по-късно станала мъртва в култа, защото значението на този култ повече не се постигало. Казах ви за дарохранителницата, за «светая светих», отразяваща Слънцето и Луната – но това е било скрито, не е могло повече да се оцени по достойнство. И така, тук се разпространявал култ, загубил същността си, илюзорен култ. Този загубил същността си култ по-късно бил пренесен от един загубил същността си император в Константинопол. Бил основан град Константинопол. А в по-късно време това «видоизменено» християнство се разпространило и по други страни.

Християнството, изложено например в превода на Библията, направен от Вулфила, съвсем изчезнало в Европа. Тук се разпространявало култовото християнство, имащо външен характер. И на Изток, когато тук стигнали славяните, толкова повече се разпространило това, което в по-голяма степен е представляло култа и което само в малка степен е притежавало вътрешната същност.

Това, което ви казах за религиозните представи на тези (германски) народи, по-късно претърпяло някои изменения. При хората винаги се получава така, че в самото начало те още знаят за какво става дума, но по-късно знанието за това прекъсва и остават само спомени. Остава нещо външно. Ето така от боговете, които хората виждали, от духовете на природата се определили три главни божества. Вотан си го представяли подобен на светлината и въздуха, реещ се над всичко.

Вотан в частност го почитали при лошо време. Тогава казвали: Вотан е във вятъра, Вотан вее във вятъра.

Отличително качество на тези народи била способността да възпроизвеждат в речта си това, което възприемали в природата. Те почитали Вотан във веещия вятър. Усетете това, което произнасям: Вотан вее във вятъра (Wotan weht im Winde) – три звука «В»! Хората изпадали в ужас, когато бушувала буря, те подражавали на тази буря, казвайки: Вотан вее във вятъра! Така ние можем да кажем и днес, обаче в древната реч това звучало много по-естествено.

Рис. 8

Когато настъпвало лятото и хората виждали мълния и чували гръм при буря, в това те също виждали духовното начало. Те му подражавали в речта. Духът, който се разгръщал в гърма, наричали Донар: Донар гърми в гърма (Donar dröhnt im Donner). – Фактът, че тези звукови съчетания са заложени в речта, сочи към връзката на тези хора с външния свят. Гърците още не били така добре свързани с външния свят. Гърците повече търсели в ритъма, а не в строежа на речта. А при тези северни народи това се залагало в самата реч.

Когато тези (германски) народи преминавали в Европа, преди всичко те се сблъскали с келтите, при това постоянно възниквала борба и война. По времето на разпространението на християнството военните действия са се водели постоянно. Както във веещия вятър и гърмящия гръм виждали духовното начало, така го виждали и в бурята на битката. Това ставало така: хората са имали щитове и с помощта на тези щитове в събрани редове те тръгвали в атака като единна маса. Така те настъпвали още тогава, когато им се налагало да водят борба с римляните. А ако римляните се хвърляли срещу тях и ги шурмували, на тях им се налагало да чуват ужасен вик: при настъпление от северяните от хиляди гърла се изтръгвал вик, насочен в техните щитове. И много повече,

Рис. 8

отколкото от германските мечове, римляните изпитвали страх от този страшен вик на нападащите. И ако някой днес би искал да възпроизведе нещо подобно на настъпателния вик на тези племена, насочен в щитовете им, това би звучало като: «Циу цвинг цвист! Циу цвинг цвист!» Циу е бил духът на битката. Те вярвали, че той шурмува заедно с тях. Ако някое германско племе е тръгвало на битка, то чувствало, че сред тях се намира духовно същество, което принуждава (zwing) към война. «Zwist» – означава война. «Циу цвинг цвист!» – това те извиквали в щитовете си. И римляните чували тези приглушени звуци: «Циу цвинг цвист! Циу цвинг цвист!» При атака това се носело над главите на римляните. Както се казва, то е внушавало по-голям страх, отколкото всички лъкове, стрели и тем подобни. Наистина духовното начало живеело в мъжеството и стремежа на тези хора към битка.

Виждате ли, ако тези хора биха могли да се появят отново в предишния си вид – разбира се, те се появяват отново, тъй като хората се превъплъщават, но забравят всичко, което са преживели, – ако биха могли да се появят отново във вида, който са имали някога, и видят днешното население, цялото днешно население би им се сторило съставено от сънливци, от поспаланковци! И те биха казали: съвсем не става за човек някой, който постоянно се държи като сънливец, като поспаланко! Нека си надене ноцната шапчица и да отива да спи. Техният начин на живот е бил съвсем друг, те са били подвижни.

Разбира се, след това настъпвали и такива времена, когато тези народи не воювали. Но ако не са воювали, господа, те лягали на мечи кожи, които имали, и пиели – пиели ужасно много. Това им е било второто занимание. Това тогава се считало за добродетел. Питието им съвсем не било толкова опасно, като сегашното, това е била относително безвредна напитка, сварена от различни треви. От нея възникнала по-късно бирата, макар, разбира

се, тя доста да се отличава от тяхната напитка. Тези племена пиели в големи количества. Те се чувствали хора само тогава, когато по цялото им тяло сладостно се разливала тази сладка напитка, тази медовина. Понякога още се срещат хора, при които може да се забележи, ако те поне малко се чувстват като потомци на древните германци, как нещо от последните оживява в тях. Така във Ваймар аз се срещих с един немски поет, който пиеше почти като древните германци! Но той, разбира се, пиеше бира. Древните германци са пиели медовина. Ние разговаряхме и аз му казах: но това е просто невъзможно, човек да има такава жажда! Тогава той каза: каква ти жажда, ако бях жаден, щях да пия вода. Когато не съм жаден, пия бира. Когато пия бира, я пия не заради жаждата, а заради веселбата. Така е било и с германците. Те ставали весели, ставали дейни, когато тази медовина струяла в органите им, когато се излежавали на мечите кожи.

Трето основно занимание тогава бил ловът. По това време обработката на земята е била допълнително занятие и с нея се занимавали подчинените народи. Когато племето се умножавало, то подчинявало другите и тогава те е трябвало да се занимават със земеделие. Това са били несвободни хора. Когато започвала война, те също е трябвало да вземат участие в нея, трябвало е да носят оръжие и т. н. Разбира се, в онова време разликата между свободното и несвободно население е била много голяма. Свободното население, това, което водело войната, занимавало се с лов, пиене, излежаване на мечи кожи, съвместно осъществявало управлението. Събирайки се заедно, те обсъждали съдебни и военни дела и всичко друго, което било необходимо. Нищо не се записвало, защото тогава и да пишат не са умеели. Всичко се е обсъждало само устно. Градове тогава не е имало. Хората живеели разпръснато, по села. Те винаги образували нещо като общини от стотици и стотици села, така че примерно сто села съставлявали една община. Те са принадлежали един на друг, това се наричало стотица. На свой ред обединение от стотици съставлявало една област.

Стотиците имали свои събрания, областите – свои. Хората, имащи право да присъстват на такива събрания, свободно се ползвали от пълна демокрация. Това, което функционираше тогава, са наричали не градски съвет, не райхстаг – всички тези думи се появили по-късно. Доколкото такива събрания били насрочвани за определен ден, тях така и ги наричали («райхстаг» буквално означава «държавен ден» – бел. пр.), докато всичко, което не е било така регламентирано, наричали динг (нещо, вещь). В английския език вие и сега още можете да чуete, ако се говори за нещо, на което не може веднага да му се даде название: thing = Ding, това наричали Tageding (делови ден). Думата Ding днес не се ползва с уважение, не предизвиква доверие към себе си. На мен ми се наложи да се сблъскам с това. Веднъж ми поръчаха да формулирам резолюция, при което в тази резолюция аз употребих думата «Ding». И тогава председателстващият, много известен астроном, страшно ми се обиди, доколкото в наше време тази дума се смята за неподходяща. Нея не трябва да я използваме във връзка със събрания на сериозни хора! Но в древността такива събрания ги наричали Ding. Не казвали: събра се райхстагът, а казвали: отивам на делово събрание (Tageding). И в разговор са могли да кажат: той «обсъдил в народното събрание» тази работа, ег «vertagedingt» die Sache (на български няма кратка дума за това – бел. пр.). Виждате ли, от думата «vertagedingen» (обсъждане в народното събрание) по пътя на преобразуването е възникнала думата «verteidigen» (защитавам, отбранявам, отстоявам). Така по-късно се преформират думите: verteigigen «защитавам» възниква от vertagedingen (отстоявам в народното събрание). Днес думата (защитник) се използва само в съда. Тук, в Швейцария, използват не думата «защитник», а думата «довереник», адвокат, но в другите места се казва «защитник», «Vertidiger». Ето така са живеели тези хора, с техните божества и ду-

Рис. 8

хове. На тези хора по това време южните народи им донесли християнството.

Но от друга страна, тук, на Запад, християнството също възникнало по двояк начин. Частично то било пренесено направо в Рим. Но е имало и друга линия на разпространение на християнството – от Азия насам, в по-голямата си част през най-южните области, където латинско-римският елемент още не е оказал някакво съществено влияние, през Испания към Ирландия. В Ирландия в първите християнски столетия формата на разпространение на християнството е носела съвсем фин характер. Тази форма на разпространение на християнството е проникнала и тук, в Уелс. Оттук християнските мисионери също прониквали в Европа. Отчасти християнството го донасяли те, отчасти то се разпространявало от Рим.

Виждате ли, господо, казвал съм ви, че например в манастирите, а също така и в първите университети, е съществувало много от това, което се отнася към древната наука, така че там християнството го свързвали с тази древна наука. Това, което било получено от древната звездна мъдрост, астрологията, което по-късно в Европа съвсем изчезнало, идвало от Ирландия. От Рим всъщност се е разпространявал само култът. Едва по-късно, когато Средна Европа се обърнала към Евангелието, то допълнило култа. Но сред хората живеело много от това, което било донесено от Ирландия. Виждате ли, в Европа християнството постепенно изцяло и напълно се превърнало в стремеж към световно господство. Положителните елементи на християнството, съществували тук, горе, където възникнал готският превод на Библията на Вулфила, а също така донесени тук от Ирландия, по-късно, малко по малко съвсем изчезнали. Те още съществували в средновековието в голям обем, но по-късно в по-голямата си част съвсем изчезнали. Виждате ли, Рим действал с голяма хитрост. У народите, описани от мен по-горе, първоначално тясно свързани с природата и преселили се от Азия в Европа – те не са могли да останат в Азия, тъй като там земята запустявала, – у тези народи се

съхранила склонността към странстване, към скитничество. Събитията се развивали по доста забележителен начин. Тук например се намира Елба. Тук, по-нагоре по Елба, във времето, следващо веднага след възникването на християнството, живеели някои племена. Това били лангобардите. Те живеели тук, в североизточно направление от саксите, на Елба. Скоро след това, две столетия по-късно ние намираме тези същите лангобарди тук, долу, на реката По, в Италия! Следователно лангобардите се преселили тук. Към времето, когато християнството още не е било тук, но то вече е възникнало, ние намираме готите, остготите (източните готи) тук, на Черно море. Скоро след това, няколко столетия по-късно, ние ги намираме тук, където по-рано са били уседнали вандалите и вестготите (западните готи). Вестготите се преселвали все по-далеч и по-далеч на Запад. След някое време ние ги намираме тук, в Испания. Вандалите намираме тук, на Дунав. След няколко столетия вандалите въобще ги няма в Европа, а са в Африка, срещу Италия. Тези народности се преселват. Те се преселват именно по времето, когато се разпространява християнството. Всички те все повече и повече са изтиквани на Запад. Славяните стигнали тук значително по-късно.

Какво възникнало на Запад тогава? Римляните вече имали световно господство, когато възникнало християнството. Римляните се държали извънредно хитро. По времето, когато тези народи идвали на Запад и се изправяли против римската държава, римляните били достатъчно изнурени, те отслабнали, все повече пропадали. Не им оставало нищо друго освен да им треперят коленете, когато отгоре се раздавало: «Циу цвинг цвист!» и ехтяло от щитовете. Те треперели при това като трепетликови листа. Но умовете им били хитри, надменни, горделиви и високомерни. А тези племена по необходимост били скроени по друг начин. Разбира се, между едните и другите съществувала голяма разлика. У едните (римляните – бел. пр.) тук, долу, са били обработваемите им земи, те били уседнали, имали зад себе си нещо. Тези племена (германците – бел. пр.)

тук, горе, не били привързани към имущество, те се местели. Римляните приемали тези племена, атакуващи ги в южно направление. Предоставяли им земя, доколкото те я имали в излишък. В резултат от което тези народности преминавали от лов и война към земеделие, към обработка на земята. Но при какви условия римляните им давали земя? Да, тези германски народности имали земята, те можели да я обработват. Те можели да правят това, но управлението принадлежало на римляните! Благодарение на това римляните постепенно ставали господари. Това господство се проявило най-силно тук, на Запад. В областите, по-късно заселени от германци, хората се съпротивлявали дълго. Обаче такива хора, като готите, идвайки в Италия и влизайки в съприкосновение с тамошните хора, попадали в зависимост. Защото римско-латинското население се отличавало с хитрост. Какво правели те? Те казвали: ако се хванем за меча, нещата няма да се получат. Защото те станали доста анемични. И какво направили? Направили воини от хората, идващи при тях! Ако римляните искали да водят война, те я водели с помощта на германците, защото последните били военен народ. Те получавали своите ниви и срещу това е трябвало да воюват, да водят войни. Германците, останали нагоре, е трябвало да воюват със своите собствени бойци! Римляните ги побеждавали, командвайки германци! Така че в първите времена след разпространението на християнството ние наблюдаваме войни, които южното население, римското население, води с помощта на самите тези германци, присъстващи сред тях. В най-добрия случай само командването на римската армия се състояло от римляни. Редовият състав на римската армия се състоял всъщност от германци, станали римляни. От значение било и това, че религиозното начало излизало от Рим и се въвеждало по съответен начин, приобщавайки тези хора. В древните времена хората зависели от своята религия значително повече, отколкото по-късно. Затова ставало например следното. Виждате ли, тези хора навсякъде в природата възприемали светлината и въздуха като

нещо духовно. Те преживявали тежко падането на снега през октомври-ноември, когато снегът покривал Земята и всичко духовно трябвало да изчезне. И напротив, те много почитали времето от годината, през което се пада нашето Рождество. Тогава те усещали: сега Слънцето отново се завръща. Това бил празникът на зимното слънцестоене. Слънцето отново се обръщало към хората. Така че тези народности се отнасяли по особен начин към одухотворената природа.

Римляните, вече издигнали християнството като принцип на властта, на господството, позволявали на германците да отбелязват празника на слънцестоенето. Но те казвали: ние празнуваме не слънцестоенето, а Рождество Христово. Така че германците са могли да празнуват своя празник в привичното за тях време, макар те да го празнували по-нататък вече с различно значение.

Германците, може да се каже, са виждали навсякъде, под всяко дърво някакъв дух. Римляните превръщали такъв дух в свой светец! Благодарение на това хората по-малко забелязвали тези неща и в такава форма християнството се разпространявало сред германските народи. Празници, подобни на празника на връщането на Слънцето и т. н., били ориентирани към това, че древните германци обичали да празнуват празниците на своите богове на воля, в планините и горите.

Следователно може да се каже: в Новото време, от момента на основаването на християнството, Рим преимуществено действал с хитрост. С помощта на хитрост се управлявала Европа в течение на много столетия, с помощта на римската хитрост. Това отишло толкова далече, че римляните даже в училищата запазили древния латински език, а на роден език говорили само сред народа. Когато след това римляните заедно с християнството въвеждали и науката, в нея не се употребявала родна реч – това станало едва в XVIII столетие, – а навсякъде научните дисциплини се преподавали на латински език. Толкова дълго римското начало се проявявало в своя изходен облик.

Но какво ставало на Запад, ако се пренесем през Испания и Франция чак до Англия? Виждате ли, тук римското начало оставало живо. Затова и възникнали езиците, където продължава да живее римското начало. Тук, в Средна Европа, в по-голяма степен удържал победа германският елемент. Тук възникнали германските езици. Тук, горе, удържал победа романският елемент. Затова възникнали романските езици. Но по своя произход всички тези хора, намиращи се тук, както тези, които били в Испания, така и тези, които се преселили в Италия, били германци. Описвал съм ви рипуарските франки, салическите франки, които по-късно се преместили тук – всички те били германски племена, населили Франция. И над тези франки, пребиваващи във Франция, подобно на облак се разпространила романската реч, от която възникнали френският и испанският език. Така древното латинство продължавало да живее в изменена форма.

По-далеч на изток от Рейн, хората, бидейки народ, си казвали: е, учените с перуки, преподаващи в училищата, могат да говорят на латински, и този, който иска да стане свещеник, трябва да ги слуша, но народът трябва да запази своя език, да го съхрани. Ето отук възникнало това противоречие, което е актуално за Европа и до днес, противоречието между Средна и Западна Европа.

Постепенно от Изток идвали славяните. Тези народи се прехвърляли на Запад, където те частично изчезвали, частично приемали друг език и т. н. По-късно пристигналите славяни се разселвали към Източна Европа и прониквали в отделни места доста далеч. Тук например древногерманският елемент се смесил със славянския елемент по определени причини, които ще ви изложат следващия път, славяните на Изток получили названието «руси». И напротив, предпочелите тези области, изчезнали сред германците. Останало смесването на кръвта. И тогава тук възникнали «боруси», тези, които били авангард на русите. От «борусите» по-късно възникнали «прусите»! Това е само изменена дума. Тук има много, много славянска

кръв. В същото време, когато самите славяни, останали назад, се оказали по-пасивно, по-спокойно население, тези, които приели другата кръв, станали войнствени! В тях намерило своето продължение тази войнственост, която притежавали древните германци. И така, тези, които се намирали в Прусия, станали доволно войнствен народ. Даже тези, които се придвижили тук, на Запад, даже чешкото население е достатъчно войнствено.

Такова, може да се каже, самосмесване ставало в Европа. И в тази смес навлязло християнството. Ще продължим следващия път.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 19 март 1924 г.

Поставеният въпрос, господа, е доста многопланов, така че паралелно с него трябва да обсъдим още някои неща.

Днес ми се иска още по-подробно да ви разкажа за по-късното разпространение на християнството. В настоящото време, ако ние разгледаме християнството, то се проявява в три форми. Тези три форми обръщат вниманието към себе си, ако по правилен начин и на основата на съвременните понятия искат да се върнат до това, което е станало в хода на Мистерията на Голгота.

Преди всичко ще разгледаме тези неща относно Европа. Неотдавна вече говорих как е било това: тук, горе, ние имаме Азия, Европа се явява своего рода полуостров на Азия. Тя, както вие знаете, изглежда ето така (рисува географска карта). Тук е Норвегия, тук ние преминаваме в Русия, тук преминаваме към северното крайбрежие на Германия; тук е Дания. Тук преминаваме в Холандия, Франция, а тук се намира Испания. Тук стигаме в Ита-

Рис. 9

лия, Гърция; тук е Черно море, а тук ние преминаваме в Азия. Долу е разположена Африка.

Виждате ли, в настоящото време е трудно да се говори за разпространението на християнството, доколкото сега относно даден въпрос господстват особени обстоятелства. И все пак, ако разгледаме християнството в тези области на Русия за периода чак до Световната война, ще открием следното: това източно християнство в значителна степен запазило първоначалния религиозен характер, присъщ на Азия. Описвал съм ви различните проявления на този характер при египтяните, индусите, асирийците. Много от прилагашото се в качеството му на култови действия, жертвоприношения – което много добре разбирали в Азия, – се вляло в религията, която, бидейки форма на християнството, се вкоренила в тези източни области. При запознаване с религията на тези източни области възниква непосредственото усещане: тук в по-голяма степен доминира култът, а не каквото и да е вероучение. Вероучението се стреми да изрази в човешки думи това, което има отношение към духовния свят, или най-малкото това, което от този духовен свят може да бъде достъпно за човешките сетива. Вероучението се явява също така и това, което човек постоянно иска да развива по-нататък с помощта на своя разум. Напротив, култът е нещо дадено веднъж завинаги, което остава по-консервативно. И там, където култът заема господстващо положение, религията приема консервативен характер. Може да се каже така: тук източната религия носи консервативен характер. В сравнение с по-западните религии тя отделя повече внимание на самия култ, отколкото на вътрешните, религиозни импулси, на религиозния живот в човека.

На второто течение на християнството, излизашо от Рим и разпространило се на север, силно влияние се оказвало от Ирландия, откъдето идвали мисионери. Южното средноевропейско християнство, също направлявано от Рим, макар и да съхранило култа, въпреки това придавало на вероучението по-голямо значение, отколкото са правели на Изток. За това култът

в цялото му значение се преживявал в римския католицизъм в по-малка степен, отколкото проповедта и вероучението. За същностното съдържание на вероучението в Римокатолическата Църква са имали място значително повече разногласия, отколкото в Източната Църква.

Но християнството преживяло още едно влияние от друг вид. Виждате ли, християнството се зараждало в началото на нашето летоброене. Примерно шест столетия след това възникнал ислямът. Неотдавна аз ви описвах арабите. Ако още веднъж ви нарисувам Мала Азия, тук, долу, ние идваме към арабите, а тук преминаваме в Индия. Тук се разполага Африка, тук – Египет. Тук, в Арабия, благодарение на Мохамед²², възникнал ислямът. Този ислям много бързо започнал да се разпространява във втората половина на първото християнско хилядолетие. От Азия той се разпространил отначало в района на Сирия нагоре до Черно море, след това през Африка в Италия, Испания и до европейския Запад. Този ислям е имал едно особено отличително свойство: като религия той е обединявал фантастични елементи с необичайно трезв разсъдъчен елемент. Основополагащ закон на мохамеданската религия, бързо разпространила се през VII, VIII и IX век в южна и западна Европа и в Азия, бил: има само един Бог, за когото ви възвестява Мохамед.

Трябва само правилно да разберем какво всъщност означавало в световната история отстояването от Мохамед в качеството на основен закон: има само един Бог. Защо Мохамед акцентирал така силно това? Мохамед вече бил запознат с християнството; в християнството не е имало трима Богове, там е ставало дума само за три Божествени Лица, Ипостаси. Днес това повече не се усеща. В настоящото време не се чувства, че изначално християнството е изповядвало не трима Богове, а само три божествени облика, три божествени Лица: Отец, Син и Свети Дух. Какво значи това? Виждате ли, думата «персона» в латинския език първоначално означавала не нещо друго, а «облик», «маска», това, което се проявява на-

вн. И в първоначалното християнство говорили не за трима Богове, а за три облика, три Лица, в които се явява един Бог. Тогава още усещали как стои работата с тези три Лица, три облика (ипостаса).

Да видим как стои работата с трите Лица. Днес, макар и наред с религията по най-очевиден начин да съществува и науката, въпреки това не ни се отдава да разберем въпроса за трите Лица, нали? Защото днес науката функционира съвсем независимо от религията и говорейки от гледна точка на научния живот, религиозният живот не влиза в сметките, към него не се поглежда. Преди това съвсем не е било така, даже в първите векове на християнството е било различно. Нещата стояли така, че едновременно с религията се приемала и цялата наука в предишната ѝ форма. Тогава не е имало отделно свещеник и отделно учител, а свещениците в същото време са били и учители, преподаватели. Особено място това е имало в описаните от мен като последни мистерии.

Там преди всичко обръщали внимание върху факта, че човек се явява природно същество. Човек е природно същество, когато с помощта на природните сили той се ражда от майчиното тяло като физически човек. При това – както мислели и усещали тогава – в човека действат природни сили. Ако обръщам погледа си към това, как човек възниква във физически смисъл, в качеството му на физически човек, аз гледам към силите, които откривам, гледайки израстването на дърветата в природата, възможно само при наличие на изпаряваща се вода и падане на дъжд. Това са природните сили. Но зад тези природни сили в древността виждали духовни сили. Навсякъде в природата проявявали активност тези духовни сили. Ако вътре в планината възниква кристал, следователно ако камъкът расте, действат духовните сили. Когато водата се изпарява и се образуват облаци, пада дъжд, действат духовните сили. Същите тези духовни сили действат и в човека, когато в ембрионално състояние той се развива в тялото на майката. Същите тези духовни сили действат, когато кръвта му струи в

кръвоносната система, когато той вдиша и издиша. Във всичко, което тогава виждали в качеството му на дух в природата, видим също така и във физическия човек, виждали принципа на Отец, виждали Отец, доколкото естествознанието било в същото време и религия.

Казвали си: постигналият в мистериите висше просветление, се явява отражение на този Дух-Отец, който оказва решаващо въздействие върху всичко, което е в природата. Това била седма степен, степен, на която човек е можел да се възкачи в мистериите, достигайки чин Отец.

Най-близкият чин, най-близкият ранг – това вече съм ви казвал – е бил рангът слънчев Дух. Какво се разбирало под слънчев дух, наричан по-късно Син? Какво разбирали под това? Аз вече съм ви разказвал, че Христос наричал сам себе си слънчев дух. Казвали си: разбира се, човек се ражда благодарение на силите на природата, на същите тези сили, благодарение на които растат растенията и т. н. Но ако живее на Земята, той развива себе си. За факта на раждането му, осъществен посредством природните сили, би било толкова нелепо да се говори като за добър или зъл, както и в случая на растението. Защото на вас никога няма да ви мине през ума да наречете зла беладоната само заради това, че тя е отровна за човека. Вие можете да възразите: тя няма нищо общо с това. Беладоната не притежава воля, както я притежава човекът. Така че не може да се каже, че родилото се дете, благодарение на природните сили, може да бъде добро или зло. Добро или зло то става тогава, когато постепенно се реализира неговата човешка воля. И в противоположност на силите, които действат в природата, това, което действа в човешката воля и може да стане в човека добро или зло, наричали Бог-Син или слънчев дух. Този, който съумее да се издигне в мистериите до шеста степен, бил само Негов представител. Всички отделни представители на шестата степен били заместници на Бога на Земята. Тогава знаели, че Слънцето се явява не само газово тяло. Слънцето дава не само светлина и топлина, но и слънче-

вия Дух. Бог-Син се явява едновременно и слънчев дух. Следователно казвали така: Божествеността на Отца живее навсякъде в природата; Божествеността на Сина живее там, където човек развива свободна воля.

Чувствали са обаче нещо съвсем странно, особено. Питали се: става ли човек повече или по-малко ценно същество, когато той развива свободна воля и се подчинява на Бога-Син? Този въпрос си задавали и по времето, когато било основано християнството.

Господа, погледнете кое да е произведение на природата до животното включително. Ако кравата е стара, с пълно право можете да кажете, че за тази крава трябва да се плати по-ниска цена, отколкото за млада такава. Следователно старата крава е станала по-малко ценна, отколкото по времето, когато тя е била млада. Това, разбира се, е съвсем правилно. Но работата тук е в това, че очевидно кравата е станала по-малко ценна не от въздействието на своя вътрешен свят, на своята воля, не, тя е станала по-малко ценна в резултат на естествения природен процес. А човек, постъпващ лошо, лошо насочващ своята воля, става по-малко ценен, отколкото той се явява от природата! Затова на човек му е необходимо наличие на трето божество, което да го направлява, за да направи отново волята му добра, да изцели неговата нездрава воля. Това бил третият образ на Божествеността: Свети Дух, на когото в мистериите навсякъде се уподобявали на петата степен на посвещение, наричаща се по принадлежност към един или друг народ.*

Древните казвали така: има три вида, под които се явява Божеството. Виждате ли, те са можели да кажат и така: има Бог на природата, Бог на волята и Бог на духа, в когото волята отново се изцелява, се одухотворява. Те са можели да кажат

---

* Петата степен означавала отъждествяване с духа на народа и се наричала на името на народа: Грък, Израилтянин и др. под. Когато например Исус вижда идващия насреща му Натанаил, казва за него: «Ето истински Израилтянин, в когото няма лукавство». Йоан 1: 47. – Бел. пр.

така, защото древните думи означавали именно това. «Отец» означавало нещо, свързано с първоизточника, начало на физическото, означавало нещо природно. Едва в новите езици значението на тези думи било загубено. Но след това древните добавяли още нещо, казвайки: има Бог на природата, Отец; има Бог на волята, Син; и има Бог, който отново изцелява всичко, което заради проявленията на волята може да стане в човека болно, Свети Дух. Но при това древните добавяли, че тези трима са всъщност едно. И така, като своя най-важна позиция, като свое най-важно убеждение те изказвали следното: има три образа на Божеството, но те са едно.

После те казвали още нещо: наблюдавайки човека, ние откриваме в него съществени различия в сравнение с природата. Наблюдаваме камъка: какво действа вътре в него? Бог-Отец. Наблюдаваме растението; какво действа в него? Бог-Отец. Ако наблюдаваме човека именно като физически човек, какво действа в него? Бог-Отец. Но ако наблюдаваме душевните му проявления, ако наблюдаваме душевния човек, ако наблюдаваме човека по отношение на волята му, какво действа в него? Бог-Син. Ако човек прогнозира бъдещото човечество, какво трябва да стане то, когато във волята всичко отново бъде здраво – тук действа Бог-Дух. Всичките три Божества действат в човека. Има три Бога или три божествени лица, но същност те са едно и действат в човека като единство.

Такова е било изначалното убеждение на християнството. Връщайки се към първите времена на християнството, намираме, че тогава хората изказвали още едно убеждение. Те казвали: вярно е, че този Дух-Изцелител, този оздравяващ Дух трябва да действа по двояк начин. Първо, доколкото природата може да стане болна, той трябва да въздейства върху физическото, върху това, което произхожда от Бога-Отец. А доколкото волята също трябва да бъде здрава, той трябва да въздейства на това, което произхожда от Сина. И така, те казвали: този Свети Дух трябва да действа така, че той произлиза едновременно от Отца и Сина. Това било първоначалното

убеждение на християнството.*

Всъщност Мохамед се е ръководел от определени опасения. Той виждал как древното езичество, изповядващо много-

---

* Въпросът за произхода на Светия Дух от Отца или от Отца и Сина е играл изключителна роля в богословието. Първоначалното убеждение на християнството е било формулирано в Евангелието от Йоан: «Когато дойде Утешителят, когото Аз ще ви изпратя от Отца, Духът на истината, който *изхожда от Отца*, Той ще свидетелства за Мене» (Йоан 15: 26). В тези думи Христос Исус свидетелства за две неща: за извънвремения произход на Светия Дух от Отца и за времето посланичество на Светия Дух чрез Сина. Обаче Никео-Цариградският Символ на вярата, появил се като резултат от Първия и Втори Вселенски Събор през IV век, акцентирал само върху онтологичното отношение на Светия Дух и Отец, не споменавайки за посланичеството на Светия Дух от Сина: «И в Духа Светаго, Господа, Животворящия, който от Отца изхожда... ». По указаната причина още от VI–VII век в Испания на Поместните събори се предлагала добавката «и от Сина». В началото на IX век император Карл Велики, въпреки мнението на римския папа Лъв III, настоял за внасянето на добавката «филиокве», тоест «и от Сина» в Никео-Цариградския Символ на вярата, което се смятало за канонически недопустимо, но било прието от следващите папи. Отстоявайки примата на римската власт, на Римския събор през 863 г. папа Николай I (858–867 г.) отлъчил Константинополския патриарх Фотий (858–886). В отговор патриарх Фотий обвинил папата в изкривяване на Никео-Цариградския Символ с добавката *Filioque*, «и от Сина», при което на Събора през 867 г. латинските нововъведения били осъдени, а папа Николай I бил низвергнат и предаден на анатема. На свой ред латиняните свикали през 869 г. в Църквата св. София «екуменически» или мним вселенски Събор, на който бил осъден и анатемосан патриарх Фотий. Съборът от 879 г. в храма св. София в Константинопол възстановил Фотий и осъдил Събора от 869 г., а също така и всички изменения в Символа на вярата. Тези събития положили началото на процеса на разделение между Източната и Западната Църква, формално състояло се през 1054 г. В бъдеще спорът за «филиоквето» не веднъж ставал препъни камък в опитите за обединение на Източната и Западната Църква. – Бел. пр.

божието, се изражда, става все по-лошо и действа разрушително върху човечеството. Той виждал подема на християнството и разсъждавал така: то също е подложено на опасността да изпадне в многобожие, а именно да има трима Богове. Той не ги разглеждал като три божествени облика (три Лица). Затова се проявил в качеството си на опозиционер (по отношение на християнството и особено към християнската секта Тритеити, разглеждаща лицата на Троицата като отделни богове – бел. пр.), при това той особено подчертавал: има само един-единствен Бог и Мохамед е неговият пророк. Всичко останало, което се говори за Бога, е неправилно.

Даденото вероучение се разпространявало с неимоверен фанатизъм. Вследствие на което в исляма, в мохамеданството напълно отсъства представата за три божествени Лица (три ипостаса). Тук в по-голяма степен ограничават с това, че говорят за един Бог, Когото наричат Отец на всичко съществуващо. Затова начинът на мислене в исляма се свеждал към следното: както камъкът не притежава свободна воля, за да порасне и да стане такъв, какъвто е, както растението не притежава свободна воля, но от природата получава жълти или червени цветове, така и в човека цялото развитие произхожда от природата. Вследствие на това в исляма възникнала твърдата идея за съдбата, наречена фатализъм. Човек трябва да бъде безусловно подчинен на неумолимата съдба. Ако той е щастлив, това е детерминирано от Бог-Отец. Ако е нещастен, това също е детерминирано от Бог-Отец. Той е хвърлен на произвола на това, което наричат съдба. Виждате ли, господи, такава била религиозната страна на мохамеданството. Но именно вследствие на това, което Мохамед е мислил, че в човека всичко произхожда така, както и в природата, той се приобщавал към цялото древно изкуство и към древния, античен живот с много по-голяма лекота, отколкото християните. Християнството преимуществено разглеждало по какъв начин може да бъде изцелена човешката воля. Мохамеданството не се интересувало от този въпрос. Трябва ли да се занимаваме с този

въпрос? Ако е предопределено, че човек става по-лош, такава предопределение произлиза от Бог-Отец. В християнството казвали: древните езичници преимуществено се ориентирали към Бог-Отец; трябва да се присъедини Бог-Син.

Мохамед и неговите по-късни привърженици казвали следното: макар и древните езичници да са имали много богове, въпреки това те са почитали природното начало, в което действа един Бог. Ето защо в мохамеданството намерило своето продължение много от древната наука и изкуство. Работата стояла така: през IX столетие сл. Р. Хр. в Европа, във Франция, управлявал Карл Велики²³, известен средновековен управник, за когото историята винаги споменава. С мъка той усвоил азбуката и не можел да пише. И това, което той направил в областта на изкуството и науката, било просто дреболия в сравнение с възникналото в Азия при управлението на Харун ал Рашид^{23a} – така са го наричали, – действал по времето на Карл Велики в качеството си на представител на исляма, на мохамеданството. Там, в Азия, се развивали в голяма степен и изкуството, и науката, при това в съгласие с достиженията на древното езичество. Това изкуство и тази наука се разпространявали в Европа, идвайки от юг през Испания.

Християнството се разпространявало от Рим. Бих могъл да кажа, че мохамеданството, придвижвайки се от Азия, заобиколило християнството. (Има се предвид чисто географското разпространение на мохамеданството от Арабия през Северна Африка до Франция – бел. пр.) Тук е имало силна борба между християнството и мохамеданството. Наистина мохамеданството направило нещо твърде забележително. Знаете, че ако някъде се разположи войска, стратегически успех може да бъде достигнат, ако незабелязано се заобиколи тази войска и да се нападне в гръб. Именно това и направило мохамеданството с християнството. То заобиколило християните от юг и след това ги нападнало от левия фланг. (Има се предвид разпространението на мохамеданството по южното крайбрежие на Средиземно море в Северна Африка и ударът, нанесен по Испания и Фран-

ция през VIII–IX в. сл. Р. Хр. – бел. пр.)

И все пак, господа, ако това не бе станало, ако в указаниите области би се разпространявало изключително само християнство, ние още и днес не бихме имали никаква наука! Религиозният елемент на мохамеданството бил отразен, той бил преодолян по военен начин. Но духовният елемент, който не се проявил в религиозните прения, но продължавал да развива древната наука, този духовен елемент мохамеданството донесло в Европа. Той, бидейки изучен от европейците, се влива даже и в съвременната наука.

Ето защо в настоящото време нашата душа в Европа е раздвоена: ние имаме религия, подбудена от християнството, имаме и наука, подбудена от мохамеданството, макар и по околни пътища. И християнството може да се развива, но само намирайки се под научното влияние на мохамеданството.

Но вследствие на казаното, в европейския Запад възникнало все по-голямо желание, каквото и да става, да се отстоява християнството. Където господства култът, там религията по-малко се нуждае от защита, тъй като култът оказва голямо влияние върху хората. Но тук излизаният от Рим култ господствал по-малко, макар и да се запазвал. В по-голяма степен господствало вероучението. Но него сега постоянно им се налагало да го защитават от нападащото мохамеданство. Всъщност цялото средновековие протичало в тази борба, която поддържало мохамеданството, в борба, носеща в началото военен характер, а след това превърнала се в духовна борба. Във втората половина на средните векове постепенно се развило това, което се нарича европейска култура или цивилизация. Какво възниквало постепенно тук?

На Изток чак до Гърция християнството не можело да се развива по друг начин от това да се придържа към древните култови традиции. Но какво означава това? Означава, че са се изпълнявали външни свещенодействия, носещи само символичен характер. Тук е трябвало да се ориентират към природата. Тук били склонни да акцентират на Бог-Отец в по-

голяма степен, отколкото на Бог-Син. И както при Мохамед на разсъдъчно ниво възниква принципът на съдбата, принципът на необходимостта от строго подчинение на човека на това, което е определено от Бог-Отец, така и в източното християнство на Бог-Отец се отрежда много по-значително място, Бог-Отец добива по-голям смисъл, отколкото Бог-Син. Само тук има място своеобразно мисловно прегрупиране. Макар и хората на Изток в голяма степен да се придържат към Христата, те пренасят върху Христос качества на Бог-Отец. Тук по този въпрос няма яснота, той е замъглен. Тук не така много се говори за Бог-Син, но въпреки това признават за свой Бог Христос, давайки Му качества на Бог-Отец. Така в тази източна религия възникнал следният възглед: Христос – това е нашият Отец. И в цялата източна религия по същество живее това положение: Христос е нашият Отец.*

Ако сега преминем в Европа, там, вследствие на стремежа за защита от мохамеданството, от монотеизма в чистия му вид, където не става и дума за някакви три лица, възникнала щателно разработена доктрина за три божествени персони (лица, ипостаси).

Виждате ли, господа, вероятно знаете, че хората могат да се събират заедно и много дълго да спорят, да спорят и да спорят. Един говори едно, друг друго! Те така и ще спорят. Но какво става обикновено в този случай? В края на краищата, те се разделят, разминават се един с друг! С прекратяването на спора става разделение. Разбиране по въпроса се постига в много редки случаи, още повече, ако разногласията приемат значителен характер. Вие знаете, че в началото имаше една социалистическа партия. Там много се спореше. Там имаше

---

* Тази гледна точка се потвърждава от наличието в Източната Църква на образа на Христос-Пантократор, тоест Вседържител. Атрибутът Вседържител православният Символ на вярата отнася към Бог-Отец. Така в първи член на Символа на вярата – молитвата «Вярвам» – е казано: «Вярвам в Единния Бог-Отец Вседържител». – Бел. пр.

лява и дясна фракции. Но след това всяка от тези фракции образува собствено партийно ръководство. Така е било и с разпространението на християнството. То се разпространявало. Тук, в Азия, тоест на Изток, отдавали предпочитание на Бог-Отец, макар да утвърждавали Христос. В Европа правели повече разлика между Отец и Син. По тази тема дискутирали, водели спорове до IX, X в. сл. Р. Хр. А след това станало великото разделение на Църквите. Източната Църква, която днес наричат Православна, защото тя изповядва изначалните древни постановки, и Западната, Римокатолическа Църква, се отделили една от друга. Така се проявило това голямо различие между източното и западното християнство.

Тази ситуация продължила дълго. През XI, XII и XIII в. продължавали да се вживяват в източното и западното начало. Но по-късно станало събитие, което, бих могъл да кажа, в известно отношение оплело всичко казано дотук. Това били кръстоносните походи.

Тези, сред които първоначално действал Мохамед, които преди другите приели исляма, били преимуществено араби. При тях религията носела ясно изразен природен характер, била природна религия. Така те били подготвени към ясно разбиране на «Отец», към признаване на Бог-Отец. Затова на първия стадий от мохамеданството се развивали възгледите за Бог-Отец, действащ чрез цялата природа, а също така действащ и в природата на човека.

Но по-късно от отдалечени области на Азия пристигнали други племена, чиито потомци днес са турците. Пристигнали монголски и татарски племена. Те водели война срещу арабите. Отличителен признак на това монголско население, чиито потомци станали после турците, бил, че те по същество никога са нямали природен Бог. На тях им е било присъщо това, което обикновено е присъщо на човека в най-древното време: за разлика от гърците те съвсем не насочвали погледа си към природата. Те се опазили от това. От местата на своето първоначално обитание турците не донесли разбиране за

природата, затова пък донесли необичайно разбиране на духовния Бог, Бог, който може да бъде постигнат само мислено, когото никъде не можеш да видиш. Тази особена форма на разглеждане на Бога преминала в исляма, в мохамеданството. Турците приели от победените мохамеданската религия, но те я изменили съобразно своя начин на мислене. И ако на ранния стадий мохамеданството е било проникнато от изкуство и наука, турците всъщност отхвърлили всичко, което било наука и изкуство, те заели враждебна позиция по отношение на всичко художествено и научно. Те носели ужас на западното население, ужас на всички, приели християнството.

Виждате ли, за християните местността, където е възникнало християнството, Палестина и Йерусалим, била особено свещена местност. От западните области натам се отправяли множество поклонници, принасящи при това значителни жертви. Имало е множество много бедни хора, отказващи се от всичко необходимо, само за да извършат това пътешествие в Палестина към Светия Гроб Господен, както го наричали. Но въпреки това, такова пътешествие се предприемало! И едва след идването на турците тези пътешествия станали опасни, защото турците властвали над Палестина и те вредили на християнските поклонници, пилигримите, когато пристигали тук. Европейците искали да освободят Палестина, за да може да се идва тук. Те искали да установят в Палестина своя собствена власт, затова предприели големи военни походи, станали известни като кръстоносни походи, чиято цел така и не била достигната, но които станали израз на борбата между западното християнство, източното християнство и проникнатото с тюркизъм мохамеданство. Християнството е трябвало да бъде спасено от станалото тюркско мохамеданство.

И ето, много хора се стегнали за Азия, преди всичко като воители. Какво видели те там? Кръстоносните походи започнали през XI–XII в. сл. Р. Хр., продължили в течение на столетия и се падали в средата на средновековието. Така че какво виждали тези, които се отправяли в Азия като кръстоносци, воители

на кръста? Преди всичко те виждали, че турците са страшен враг. В тяхно лице те се сблъскали със страшен враг. Но ако един или друг кръстоносец в дните, свободни от сражения, е можел малко да се огледа, с него са можели да станат знаменателни събития. Той е можел например да срещне някакъв старец, живеещ в някаква колиба, когото не занимавали нито турците, нито християните, нито арабите, но който със забележителна вярност и преданост продължавал древните езически традиции. Той е бил продължител на това, което е живеело в древното езичество, бидейки култура, наука, вероучение. Турците не се занимавали с това. Всичко това е било изкоренено от официалната култура. Но такива хора е имало, и то много. Така европейците се запознавали с мнозина, отнасящи се към древната мъдрост, с мнозина, вече несъществуващи в християнството. Всичко това те вземали със себе си, връщайки се обратно в Европа.

Сега си представете, господа, как е било това. Още в ранните времена арабите, промъквайки се през Италия и Испания, донасяли със себе си изкуството и научния начин на мислене. Разпространявайки се, това се превърнало в нашата наука. Тогава тук се пренасяла източната древна наука. Едната и другата се смесили помежду си. Благодарение на това в Европа възникнало нещо съвсем особено.

Виждате ли, Римската Църква практикувала култ, без значение, че тя се грижела за него в по-малка степен, отколкото Източната Църква. Римската Църква практикувала култ, но тя също така много силно се опирала и на вероучението. Но това вероучение, това преподаване на религия в древната Църква зависело от личността. Чак до кръстоносните походи това зависело от личността. Каквото се възвествявало от църковната катедра, каквото провеждащите се Вселенски Събори са разглеждали като положително, ставало предмет на обучението. Но покрай това съществувал още и така нареченият Нов Завет, Библията. Обаче да се чете Библията от хора, които сами не са били свещеници, е било забранено и към тази за-

брана се придържали строго. Би било оценено като нещо ужасно, ако в това древно време преди кръстоносните походи някой би прочел Библията, Новия Завет. Това не се разрешавало. Вследствие на казаното се знаело само това, на което учили свещениците. Обикновеният вярващ не е държал в ръцете си Библия.

Вследствие на факта, че арабите донесли науката, вследствие на това, че човек се запознавал с древната източна мъдрост, възникнало много силното усещане: свещениците, които ни учат, съвсем нищо не знаят! Има много по-голяма мъдрост от тази, на която те ни учат. Така съзрявало намерението: ние искаме да видим откъде те вземат своята мъдрост. Така възникнала тенденцията, намерението истински да се изучава Библията, човек да се запознае с Новия Завет. Оттук възникнала третата форма на християнството: евангелското християнство, което по-късно получило в Лутер²⁴ своя особен представител, макар в съответствие с посочените тенденции това да се е формирало значително по-рано.

Вземете например областите на днешна Чехословакия, Бохемия, Бавария, вземете областите тук, на Рейн, от Холандия до Германия – бих могъл да назова и много други области, – тук навсякъде се образували братства. Тук се образувало «Братство на общия живот» от Холандия по Рейн. Тук (показва рисунката) се образувало братство, получило името «Моравски братя». Какво са търсели тези братства? Тези братства казвали: от Рим не се разпространява истинското християнство. Християнството е такова, че с него трябва отначало да се запознаеш, с него трябва да се запознаеш посредством вътрешния живот. Отначало намерението да се запознаят с християнството, да го изучат бил вътрешен стремеж. Едва по-късно започнали да казват: трябва да се изучава Евангелието. Но и едното, и другото имали един източник.

Виждате ли, има съществена разлика между Хус²⁵,

действал там, където сега е Чехословакия, и Лутер. Хус все още по-малко е гледал Евангелието, повече е обръщал внимание върху това, човек да преживява християнството по вътрешен начин. По-късно това станало по-външно, проявявайки се в изучаване на Евангелието.

Но Евангелието, Новият Завет е бил написан при съвсем различни условия. Тогава се е използвал образният език и този образен начин на изразяване по-късно почти не го разбирали вече. Искам да ви приведа един пример.

На едно място в Евангелието се разказва как Христос изцелил един болен. По времето, когато Христос е изцелявал болните, в местността, където той поучавал, са били разпространени много повече заболяванията, които днес наричат нервни заболявания, неврози, отколкото болести на органите. Тези нервни заболявания могат да бъдат излекувани благодарение на ободряването, на любовта, предаваща се от един човек на друг. Повечето от описаните тук случаи на изцеления на болести водят към изцеления от такъв вид. Но след това на едно място е казано: «Когато слънцето залязвало, Христос събирал около Себе си хората и ги изцелявал» («А когато се свечери, когато залезе слънцето, доведоха при Него всички болни и обладани от бесове», Марко 1: 32; също така: «И при залез слънце всички, които имаха болни от разни болести, ги доведоха при Него; а Той, като положи ръце на всеки от тях, ги изцели», Лука 4: 40 – бел. пр.). Това място, ако вие днес го четете в Евангелието, може да ви се стори незначително, може да ви се стори само като указание за времето от деня. Но защо на това място трябва да се уточнява времето от деня? Защото с това се иска да се каже: силите, развивани тук от човек, който иска да изцели друг, стават по-силни, ако Слънцето не стои на небето, ако лъчите му проникват през Земята, отколкото ако Слънцето стои на небето. Това място е многозначително, тук е казано: «Когато слънцето залязвало, Христос събирал около Себе си хората и ги изцелявал». На това повече не се обръща внимание. С това тук са искали да кажат, че Христос

използва за изцеление собствените природни сили на човека. Евангелията се превеждали по времето, когато тях вече не са могли да ги разберат. Същност Евангелията истински са ги разбирали много малко.

Както в източното християнство, така и при евангелистите – във всички тези области нещата стоят така, както и в другите случаи, за които съм разказвал. Нещо, добре разбирано в началото, по-късно, макар и да се запазва, вече не се разбира. Във всичките си три форми християнството вече не се разбира правилно. Трябва да ви кажа, че всяка от тези три форми взима за основа едно нещо. Източното християнство взима за основа Бог-Отец, даже ако то го нарича Христос. Римокатолическата западна религия взима за основа Бог-Син, тя само понякога разглежда Бог-Отец като Старец с вълниста брада, Когото макар и да изобразяват, за Него малко говорят. Евангелското християнство взима за основа Бог-Дух. В евангелското християнство особено се дискутират въпросите: «Как да се освободи човек от греха? Как човек ще бъде изцелен от греха? Как човек се оправдава пред Бог?» и т. н.

Касае се за следното: ако изначално християнството е имало едно Божество в три облика, по-късно то се разпаднало на три вероизповедания. Всяко вероизповедание притежава една част, една правомерна част от християнството.

Обаче вследствие на абстрактно обединение на трите части, изначалното християнство не може да се възстанови. То може да бъде намерено отново само благодарение на самите истински човешки сили, както започнах да ви показвам в току-що приведения от мен пример (евангелските изцеления – бел. пр.). Но с това исках в същото време да ви покажа колко трудно е в настоящото време да се стигне до изначалното християнство. Ако попитате източното християнство какво е истинското християнство, ще ви кажат всичко, отнасящо се до Отец и ще нарекат Отец Христос. Ако попитате за същността на християнството Римокатолическата Църква, ще ви кажат за всичко, отнасящо се до грехопадението на човека, до

пропадналата човешка природа, за това, че човек трябва да бъде спасен от своите страдания и т. н. Ще ви кажат всичко, отнасящо се до Сина, до Христос. Ако попитате евангелското християнство в какво се състои същността на християнството, ще ви кажат: всичко е основано на принципа на оздравяването на волята, изцелението, възстановяването на здравата воля, оправданието пред Бог. Говорят за Светия Дух, но Го наричат Христос.

Ето защо става всичко, което ние имаме днес. Хората съвсем не мислят, че е време да се обединят трите различни страни на християнството. Хората казват: тук вече нищо не може да се разбере! От това възникват съвременното настроение и необходимостта отново да се намери християнството.

По този начин бих искал да поговоря с вас в събота²⁶ за Мистерията на Голгота. Тогава ще стане ясно завършен ли е отговорът на този въпрос.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 26 март 1924 г.

Добро утро, господа. Днес ще добавим още нещо по въпроса, касаещ християнството. За съжаление, не ми се удаде да говоря последната събота, тъй като трябваше да замина за Листал. Ние се опитвахме да говорим за това, което може да се смята за специфична същност на християнството и за това, което е било възприето от християнството в хода на развитие на човечеството. После говорихме за борбата, възникнала във връзка с разпространението на християнството в Европа, борба, както казах, дълго време основаваща се на факта, че едната партия подчертавала повече принципа на Бог Отец – източното християнство, – докато другата партия подчертавала повече принципа на Сина – Римокатолическата Църква, – а третата

партия – Евангелистката Църква – подчертавала повече принципа на Духа.

Днес е трудно да се говори за такива неща, доколкото мнозинството от хората мисли така: а може ли въобще да се започват спорове за тези неща по мирски начин? Защото днес светът е зает с други проблеми, заради които има противопоставяне. Някога са воювали едни с други по най-страшен начин по причина, че едните са се придържали към различни принципи от другите. За съвременния човек това е трудно разбираемо. Но виждате ли, господа, трябва да се постареем да разберем това, защото някога ще дойдат и времена, когато няма да бъде понятно защо хората така са се сражавали заради днешните проблеми! И това може да стане в не толкова далечното бъдеще.

Ако се замислим над това, бихме могли и да разберем защо древните хора са спорили по съвсем различни поводи, отколкото днес. При това обаче следва да се знае за какво тогава са спорили хората, защото същото още живее сред нас.

Какъв е бил външният символ, най-настойчиво съхранил се в християнството? Най-стабилен символ на християнството много дълго време е бил умрелият Исус – кръст, а на него мъртвият Исус. Но не от самото начало християнството се е обръщало към мъртвия Исус. Ако разгледаме най-древните времена, ще открием, че тогава най-чест и разпространен е бил образът на Христос Исус, където Христос е изобразен като млад човек с агънце на раменете и като пастир. Това изображение са наричали Добрия Пастир. През I, II, III християнско столетие най-разпространен бил образът на Добрия Пастир. И едва през VI в. сл. Р. Хр. се появили изображения, в които Христос виси на кръста и е мъртъв. Както ги наричат, изображения на разпятието, изображения на Разпънатия. Първите християни никога не са изобразявали разпятието.

Зад този факт стои нещо важно. Виждате ли, първите християни изцяло и напълно се придържали към възгледа, че Христос е влязъл в Исус от Слънцето, че Христос е извънзем-

но същество. Всичко това като цяло по-късно се разбирало невярно. Всичко това като цяло е било по-късно превърнато в догма за така нареченото непорочно зачатие, която гласи, че Исус, когато той вече се раждал, не е бил нито заченат, нито роден, така, както обикновено става с хората. Едва когато престанали да разбират, че отначало Исус е бил човек, макар и изключително значителен човек, и че чак в тридесетата година от живота Му върху Него слязъл Духът, Когото наричали Христос, слязъл Слънчевият Дух – по времето, когато престанали да разбират това, тогава веднага, от една страна, се появил стремеж на кръста да се изобразява мъртвият Христос, умрелият Христос, а от друга страна, духовното влизане на Христос било пренесено на Рождество. Това възникнало след VI в. след Р. Хр. тълкуване било невярно. Обаче то позволява да надникнем много дълбоко в проблемите. Защото между времето, когато християните още изобразявали Исус Христос като Добрия Пастир, и времето, когато започнали да го изобразяват като Разпънатия, станало едно напълно определено събитие. То се състояло в това, че на един от Съборите²⁷ било решено: човек се състои не от три части – тяло, душа и дух, – а само от две части, от тяло и душа, и душата, както казвали, притежавала духовни свойства.

Този факт е много важен, господа! Виждате ли, в продължение на цялото средновековие така наречената трихотомия, тричленност на човека, троичност на човека се е смятала за еретичен възглед. Никой, който се е смятал за правоверен, не е смеел да вярва в тричленността на човека. Никой не е смеел да каже: човек има също и дух, а е трябвало да се казва така: човек има тяло и душа, а душата притежава духовни свойства. Вследствие на факта, че духът е бил в някакъв смисъл изпразнен, целият път на човека към духа е бил преграден и едва в настоящото време станало възможно отново да се въведе в употреба науката за духа, за да се върне на човечеството това, което му е било взето.

Първите християни знаели: това, което живее в тях като

Христос, въобще не може ни да се ражда, ни да умира. То е нещо различно от човешкото. Човек се ражда и умира. Но Христос, пребиваващ в Исус, при живота на последния не е бил роден, така, както човекът се ражда, и не е можел също да умре на кръста, както Исус, смъртта не е могла да Го засегне: Христос, подобно на човек, сменящ дрехата си, но при това оставащ себе си, е можел да приеме друга форма, а именно духовната форма. Но ако някой иска да изобрази духовното – да се види то с тези очи не може, нали? – той трябва да прибегне към образно, символично изобразяване. Изобразявайки Христос Исус като Добрия Пастир, са искали да изобразят как духът контролира човека, бди над човека, как духът се явява добрият съветник за човека. Нещо подобно има сила и досега, но хората в настоящото време не го разбират вече. Често става така, че от образа, от картината остава само част. Днес нерядко се казва, имайки предвид Христа: «Агнец Божий». Това е било видно на изображенията, достигнали от първите векове. Част от такава картина, изобразяваща агънце, намиращо се на рамената на Христос, още се е запазила. Запазила се е само тази част. Въобще в древността са наричали човека по някаква част. Например наричат човека Капа, има такова име – някога малката шапка се е наричала капа. И от тази шапка някои хора са получавали името си, прякора. Ако са наричали някого «Орел», той е можел да сложи орел в герба си и т. н. Така и името «Агнец Божий» се запазило, доколкото сочело към част от древното изображение. През VI век сл. Р. Хр. всички възгледи за духа били изкривени и като следствие от този факт възникнала вярата, че можем да разглеждаме Христос Исус само в аспекта на човешката съдба. Не са разглеждали живия Христос, който е дух, а са разглеждали само умрелия човек Исус и са смятали, че това е Христос. Затова събитието на умирането е станало особено актуално през VI в.

Виждале ли, тук е изиграл своята роля материализмът. И изследвайки развитието на християнството, ние виждаме как материализмът се развива все повече. Заради това в по-късно

време станали много неща, които в противен случай не биха станали.

Казвал съм ви²⁸, господа: знанието, че Христос се явява същество от Слънцето, живяло в човека Исус, е изразено посредством тези символи, които и до днес по време на всяка тържествена меса могат да се видят на олтара. Това е светая светих, дарохранителницата (вж. рис.). Слънцето в средата и Луна, над която се намира Слънцето. Това е имало положителен смисъл, доколкото е било известно, че Христос се явява същество от Слънцето. Защото какво се намира в дарохранителницата? Запечено брашно. По какъв начин възниква запеченото брашно? То възниква от това, че на Земята падат слънчевите лъчи, че Слънцето изпраща към Земята светлина и топлина, че растат зърнени култури и от тях се прави брашно и тесто. В пълния смисъл на думата това е продукт на Слънцето. Казано иначе: наистина това е тяло, създадено от слънчевата светлина. И докато са знаели за това, всичко като цяло е добивало смисъл.

Рис. 10

По-нататък: Луната се изобразявала в такъв вид (в такава фаза), доколкото именно лунният сърп се представял като най-важния. Казвал съм ви: силите, придаващи на човека неговия физически облик, са лунните сили. Всичко като цяло добива смисъл, докато е известно как стоят тези работи. Обаче постепенно всичко това изгу-

било своето значение.

Искам да ви кажа още нещо, за да можете да видите какво значение са имали такива неща.

Помислете за факта, че турците, мохамеданите, както ви казах, изповядвали само един Бог, а не три ипостаса, три Лица. Те възлагали всичко изключително на Бог-Отец. Какъв символ е трябвало да приемат в такъв случай? Разбира се, Луната! Именно затова символ на турците се явява полумесецът.

Християните трябва да знаят, че техният знак символизира победата на Слънцето над Луната. И първите християни изобразявали победата на Слънцето над Луната като следствие от Мистерията на Голгота. Но какво значи това? Виждате ли, сега всичко в духовното е доста объркано! Защото ако разбират смисъла на изображението на Слънцето, си казват: който знае смисъла на този образ на Слънцето, той приема също, че човек в своя живот притежава свободна воля, че в него може да влиза още нещо, имащо значение за живота. А който вярва само в Луната, мисли, че човек получава всичко още при своето раждане, че той нищо не може да направи със самия себе си. Именно това се явява турският фатализъм! И турците все още знаят нещо за това. В това отношение турците се оказват по-разумни от европейците, защото европейците, макар и да са имали някога в качеството на свой символ Слънцето, отдавна са забравили за смисъла, за значението на този символ.

Струва си само да се замислим над факта, че през VI столетие вече нищо не е било известно за духовния Христос, за да стане понятно и защо в средните векове – през X, XI, XII и XIII столетия и даже по-късно – изведнъж започнали да спорят за това, какво всъщност означава Тайната вечеря? Тя има значение само за този, който притежава духовно виждане. Но това вече не умеят да го правят и възникват спорове. Едните казват: на олтара в църквата хлябът действително се превръща в тяло Христово. Другите не вярват в това, тъй като не могат да си представят, че хлябът, външният вид на който остава предишния, се е превърнал в плът. Те не могат да го

разберат. Така възникнали всички тези средновековни спорове, резултатът от които е бил просто ужасен. Едните казвали: вярваме, че хлябът е истинска плът. Те били римокатолическата «партия». Другите казвали: ние не можем да повярваме в това. В най-добрия случай това, което става тук, има чисто символично значение. Това били тези, от които впоследствие възникнало евангелското християнство.

Заради тези въпроси възникнало всичко, известно като религиозни войни през средновековието, чиито апогей станала страшната Тридесетгодишна война, водила се от 1618 до 1648 г. Тази Тридесетгодишна война започнала заради сблъсъците между католици и протестанти. Както е известно, Тридесетгодишната война започнала с т. нар. пражки фенстершурц, изхвърлянето през прозореца. Императорските наместници в Прага изхвърлили опозиционната партия през прозореца. Това станало от втория етаж, но те се приземили доста благополучно, тъй като паднали върху купчина с боклук! Обаче тази купчина не била от кравешки или конски фъшкии, а от хартиени отпадъци и всякакви други боклуци, тъй като в Прага тогава непотребните хартии, пликове и т. н. просто се изхвърляли през прозореца. Но в дадения случай това е било от полза, доколкото, когато католиците спорели с протестантите и императорските наместници, изхвърлили Мартин, Слават и тайния секретар Фабрициус през прозореца, – а в онези времена това се е правело често, такива случаи не са били рядкост, – те всички оцелели. Но именно тогава и започнала Тридесетгодишната война.

Разбира се, вие не трябва да мислите, че в течение на цялата Тридесетгодишна война са се занимавали с разплитането на религиозни спорове. В такъв случай Тридесетгодишната война вероятно би завършила по-рано. Към всичко се добавили и раздорите между князете. На тях им било от полза, че хората се изправили един срещу друг. Един се присъединявал към едната партия, друг – към другата партия, и под образа на религиозната борба те преследвали собствени цели, така че

Тридесетгодишната война продължила именно тридесет години. Но тя започнала поради причината, която ви посочих.

Виждате ли, до Тридесетгодишната война (1618–1648), до XVII столетие са се водели спорове. Минало не толкова много време от този момент, когато хората започнали да спорят за такива неща. От този спор възникнал и протестантизмът, Евангелистката Църква.

Ще кажете: но ако са отменили Духа, как може да се каже, че протестантската, Евангелистката Църква от трите Божествени Ипостаса е приела Духа? Да, господа, може да се отговори, че в Евангелистката Църква даже и не са знаели, че те са измолили Духа, защото Духът действително е бил «отменен». Те не са Го имали по съзнателен начин. Но аз често съм ви казвал: това, за което не се знае, все пак може да съществува. Някакво духовно начало, макар и не много значително, е действало все пак в Евангелистката Църква. Но нейните представители не знаели за това. Виждате ли, ако го нямаше всичко това, за което не знаят, например професорите, какво въобще би останало в този свят? Това е именно така, господа и трябва да бъде ясно. Може да се говори за това, което човек прави, даже ако той сам не знае какво прави! Така и в случая с възникването на протестантизма можем да кажем, че този трети лик, трети Ипостас – Светият Дух – е действал тук.

Но тук вие виждате по какъв начин възниква форменият материализъм! На древните християни не им се е налагало да спорят по въпроса, превръща ли се запеченото брашно в истинска плът, защото това съвсем не съответствало на техния начин на мислене. Едва когато за всичко почнали да мислят като за материално, тогава и за дадения предмет почнали да мислят като за нещо материално. Въобще това е много интересно. Материализмът се проявява в две форми: отначало за всичко духовно се мисли като за материално, а по-късно духът въобще се отрича. Такъв, по същество, е пътят, по който върви материализмът.

Интересно е да се види как по-късно, даже след VI столе-

тие, в Средна Европа християнските възгледи са носили много по-духовен характер, отколкото по-късно. Материалистическо християнството е станало преди всичко на юг. В Средна Европа има две прекрасни поетически произведения. Едното е възникнало в Елзас през IX в. сл. Р. Хр. и се наричало «Евангелска хармония» на Отфрид²⁹. Другата поема възникнала обаче в друга местност, която днес е Саксония, и се наричала «Хелианд»^{29а}, «Хайланд». Ако четете «Хелианд», ще ви се набие в очи едно. Вие ще си кажете: този монах – защото персонаж в «Хелианд» се явява монах от селски произход – описва Исус Христос, но по съвсем особен начин. Той го описва примерно така, както би следвало да се опише германски херцог, който, сражавайки се начело на германската войска, удържа победа над своите врагове. Когато четете «Хелианд», се чувствате не в Палестина, а в Германия. Разбира се, тук са разказани събитията, описани в Евангелията, но са разказани така, както ако Христос би бил немски херцог, немски княз. Така е разказано и за деянията на Исус.

Какво означава това, господа? Какво означава, когато за човека, написал «Хелианд», са съвсем безразлични външните факти, които е можело да се видят с очи в Палестина? Той даже няма желание да ги опише вярно! Външната картина го оставя безразличен. Той е имал намерение да опише духовния Христос и си е мислил: няма значение дали той странства по света в облика на германски херцог или в облика на палестински юдей. И така, в епохата на възникването на «Хелианд», в Средна Европа действително още са вярвали в духовния Христос, там още не са преобладавали материалистичните настроения. На юг работата била по-различна: романските народи, гръцките народи тогава вече имали материалистична настройка. Но в Средна Европа все още се било запазило някакво разбиране на духовността. Ето защо в «Хелианд» саксонският монах описва Христос като германски херцог. Така можете да видите, че тук, в Средна Европа, още е можело да се намери възможност да се покаже, че Христос преди всич-

ко трябва да се представя духовно, а именно като Слънчевия Дух, за когото вече съм ви говорил.

Разбирайки характера, който Христос има в «Хелианд», можем да открием, че Хелианд, както Христос е изобразен в тази саксонска книга, преди всичко се явява «свободен човек», което значи, че той носи в себе си слънчевото начало, не само лунното. Следователно Той се явява свободен човек.

Наистина всички връзки на Христос с извънземния свят са били просто предадени на забвение и днес за тях вече нищо не се знае.

Но ми се иска да ви кажа още нещо. Ако се върнем към тези мистерии, за които съм ви разказвал – които в древността са били едновременно и образователен център, и религиозен център, и център на изкуствата, – ако се върнем към тези древни мистерии, ние ще открием, че в тях са се празнували празници, при това тези празници са били свързани с годишния кръговрат. През пролетта се празнувал така нареченият празник Възкресение. Природата възкръсвала около пасхалното време. Казвали са: човешката душа може да празнува Възкресение така, както и природата. Природата има Отец. През пролетта силите на природата се обновяват. Но в човека, ако той работи над себе си, се обновяват душевните сили. И хора, притежаващи знание, хора, имащи – както съм казвал – мъдрост, в древните мистерии са се стремили преимуществено към това, в душата им да възникне преживяване, да възникне своего рода преживяване на пролетта. Виждате ли, преживяване на пролет – това е, когато можем да си кажем: «Ах, всичко, което знаех до сега, няма значение! Аз съм като новороден!» Един път в живота към човека идвало познанието, че той е като новороден, тоест отново се е родил от духа. На вас това може да ви се стори странно, но във всички азиатски страни хората са се подразделяли на такива, които са били родени един път, и на такива, които са били родени два пъти. Навсякъде са говорили за два пъти родени хора. Родените един път, благодарение на лунните сили, оставали такива в

продължение на целия си живот. Другите, два пъти родените, преминавали обучение в мистериите, научавали нещо и знаели: човек може да се направи свободен, човек може да бъде насочван от своите собствени сили! Но това се е изобразявало в образна форма.

Можем да се потопим и в още по-отдалечено време, когато навсякъде по време на пролетта са съществували определени празници, където в мистериите изобразявали как имащият човешки облик Бог е умира, него са го погребвали, а на третия ден той отново възкръсвал. Това е било истинско представление, което винаги са правели в древните мистерии през пролетта. Там хората са се събирали заедно. Там се е намирал и образът на божеството в човешки облик. Изобразявало се е как божеството умира; образа са го погребвали. След три дена са изваждали образа от гроба и в празнична процесия са го пренасяли в околността, като силно викали: «Хейланд възкръсна». И ако в продължение на три дни, когато Хейланд образно е бил в гроба, те правели своего рода помен, отбелязвали скръбни дни, след тях следвал радостен празник.

Виждате ли, господо, това е многозначително. Това означава, че всичко станало на Голгота ежегодно се е разигравало в образна форма в мистериите.

Ако в Евангелията се разказва, че на Голгота се е намирал кръст, че там е умрял Христос, при това се има предвид историческата страна на нещата. Но в образна форма това е съществувало в продължение на всички древни времена. Ето защо древните християни усещали приемственост на указаните събития, усещали ги като изпълнение на пророчество. Те казвали: тези, които преживявали древните мистерии, пророчески са предвещавали това, което е станало като Мистерията на Голгота.

И така, вие виждате: също и в древността в някакъв смисъл е съществувало християнство. Обаче това християнство не е било християнството на Исус Христос, а някакво духовно християнство, празнуващо се в образна форма.

Виждале ли, един от най-значителните светци в Католическата Църква е свети Августин³⁰, живял през IV–V в. сл. Р. Хр. Свети Августин бил отначало езичник, по-късно той се обърнал към християнството и станал един от най-уважаваните свещеници и светци в Католическата Църква. В трудовете на свети Августин вие ще намерите забележителни думи. Той казва: «Християнство е имало и преди Исус Христос; древните мъдреци вече са били християни, само че тях още не са ги наричали християни».

Да, господа, нещо изключително значително има в такава, направено вече в християнско време признание, признание на това, че някога в древните мистерии вече съществувало християнство е било отново изявено, благодарение на Исус Христос, при това по време, когато мистериите вече не ги е имало. По такъв начин това явление е трябвало да стане събитието, обединяващо цялата Земя.

Обаче съзнанието, че християнството е живеело още в древното езичество, също било изгубено. Материализмът просто разрушил извънредно много от това, което вече било придобито от човечеството. В образната форма, в която всяка пролет се изобразявало възкресението на умирация Богочовек, в тази образна форма древният мъдрец с цялата очевидност прозирал и своята собствена съдба. Той казвал: такъв трябва да стана и аз. Аз също трябва да развия в себе си знание, което ще ми позволи да си кажа, че смъртно в мен е само това, което е възникнало от силите на природата, а не възникнало по-късно в мен като вторично, което съм придобил със своите собствени човешки сили.

В първоначалното християнство хората още си казвали: за да стане безсмъртен, в течение на живота човек трябва да пробуди в себе си душата. Тогава той в истинския смисъл става безсмъртен. Разбира се, по този въпрос не трябва да се изпада в заблуда. Въпреки това се появило като алтернатива лъжливо мнение, оформила се такава заблуда. А именно: по време на разпространението на християнството в първите

векове хората казвали: за да не умре душата на човека, той трябва да се грижи за нея. Но по-късно Църквата започнала да проповядва друга гледна точка. Църквата не искала повече да позволи на човека сам да се грижи за своята душа, тя пожела-ла да поеме цялата грижа за неговата душа! Във все по-голяма степен Църквата е трябвало да осъществява тази грижа за душата на човека, вместо той сам да прави това. Резултатът бил, че в човека престанали да виждат откъде би трябвало по правилен начин да произтича такава грижа за душата, престанали да виждат, че в душата се ражда духът, че в душата се ражда слънчевото начало. А за слънчевото начало е невъзможно да се проявява грижа по материалистичен начин. Какво значи: да се грижим за слънчевото начало по материалистичен начин? Значи, че би трябвало да се организира експедиция и да се доставя от Слънцето това, което трябва да се даде на човека! Разбира се, да се направи това е невъзможно. Представите за всичко това като цяло носят лъжовен характер.

Виждате ли, господа, казвам ви всичко това, за да покажа как в хода на времето материализмът завземал около себе си все повече и повече, така че съвсем престанало да се разбира кое в човека е духовното начало. В настоящето работата стои така, че горепосоченият принцип, непозволяващ на човек сам да се грижи за душата си и възлагащ тази грижа на Църквата, още не е довел до умъртвяване на човешката душа. Но ако този принцип продължи да доминира и по-нататък, няма да мине много време и душата ще започне да умира заедно с тялото. Днес човешките души още живеят. Те все още могат да бъдат пробудени, ако дойде истинската духовна наука. Но след едно или две столетия душите вече няма да могат да живеят, ако не дойде духовната наука, ако всичко продължи както преди.

Какво ще стане в случай на запазване на материализма? Виждате ли, малко по малко материализмът би трябвало сам да се надсмее над себе си; даже при възпитанието се налага да се действа по духовен начин. Не може да се възпитава и преподава, без да се говори за духа. Ако нещата и по-нататък

продължат така, както това вече се проявява в отделни случаи, материализмът би трябвало или да се надсмее над себе си, говорейки за духа, или поне да стане малко по-честен.

След като аз и някои други антропософски приятели през 1922 година се изказахме на конгреса във Виена, излезе една статия³¹, завършваща със следните думи на своя автор: «Ние трябва да водим борба срещу духа!» Но къде може да ни отведе такова откровено водене на борба срещу духа? Тогава, желайки да започне възпитанието на шестгодишното дете, авторът би трябвало честно и почтено да заяви: дявол да го вземе, понеже материята е първична, а духът вторичен, материята е предпоставка за духа! Дайте по-добре да се пробваме да предприемем на това дете прахчета или нещо подобно, за да изменим неговата материя. Защото тогава ще поумнее, тогава ще знае нещо! Ето какви изводи би трябвало да направи материализмът, ако иска да бъде честен. Той би трябвало да ваксинира – подобно на това, както се прави ваксинация срещу едра шарка – идващите на училище деца едно след друго за ум и разум. Ако разумът се разбира по материалистичен начин, би следвало да се добива с помощта на инжекция. Ето тогава материализмът би действал честно. Защото ако някой казва, че той мисли не със своята душа и своя дух, а с мозъка си – мозъкът е вещество, – той би следвало да прави своя мозък по-умен, използвайки материално-веществен, а не духовен начин. Ето до какво страшно противоречие би стигнал материализмът.

Да се спасиш тук е възможно, ако поне малко изучиш знанието за духа. В наше време вече е необходимо идването на духовната наука, тъй като в противен случай човешката душа ще започне да умира.

ОСМА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 12 април 1924 г.

Добро утро, господа! Тъй като следващата седмица няма да бъде тук, защото трябва да бъде в Берн, днес бих искал да ви кажа някои неща, свързани с това, за което вече говорихме в темата за Пасхата. Или имате други въпроси, за нещо, което сега е особено важно за вас?

Господин Бурле: Аз също бих искал да попитам нещо, но то не е свързано с Пасхата. Неотдавна от Париж пристигна една статия от вестник, където се описваше възможността с помощта на кожата да се чете и даже да се вижда. Не може ли господин докторът да каже нещо за това? Бях много удивен от наученото.

Доктор Щайнер: Получавайки съобщение за такива неща в такава форма, като това, което е имало място в статията от вестника, следва преди всичко да бъдем внимателни. Тези неща трябва да се проверят. И така, думата е за това, че някои хора – а по твърденията на този човек, всички хора – могат да придобият способност да виждат с помощта на кожата, могат да четат с някой участък на кожата.

Обаче това явление е известно отдавна: благодарение на определена тренировка някои хора могат да се обучат по такъв начин, че да придобият способност да четат с помощта на своята кожа, с помощта на кой да е отделно избран участък от кожата. Впрочем в дадения случай ми се иска да обърна вашето внимание върху това, че подобни неща не трябва твърде силно да удивляват никого. Помислете за това, че хората се обучават далеч не на всичко, на което са способни, в тях се формират не всички способности. Ако положи усилия, човек може доста бързо да се обучи на някои неща. Разбира се, би могло всички деца да се обучат на четене посредством палците, използвайки прости букви, и след това да се дава на

децата да докосват хартията. Защото на мястото, където няма буква, хартията е по-различна, отколкото там, където има буква. Да допуснем само, че буквите са издадени или вдлъбнати на хартията – така че защо да не можем да се научим да четем по тях! Когато правят букви от дърво, по тях също може да се чете с помощта на осезанието със затворени очи. Тази способност трябва само да се усъвършенства.

Виждате ли, в младостта си аз например правех упражнения, които хората правят много рядко. Удържайки молив между палеца на крака и пръста до него, трябваше да пиша. Човек може да се научи на това. Можем да се научим на неща, които обикновено не се изучават. Благодарение на това възникват известни способности. Усъвършенствайки ги, ние можем да придобием нещо, предизвикващо удивление. Но тук няма нищо удивително. Това се отнася към формирането на осезателни способности. Може да се чете с всеки участък от тялото. Както може да се почувства убождане от игла, така могат да се почувстват, да се възприемат неголеми шампи, съставлящи буквите. На тази основа може да се проведе обучение.

Обаче в дадения случай работата не се изчерпва с това, тъй като господинът утвърждава, че той може да пробуди способност у всеки човек действително да чете с ръце. Обаче това описание не е толкова точно, за да могат да се проверят всички подробности. Ако някога се появи научна обосновка на даден феномен, едва ли ще започнат да твърдят, че слагайки страница от книга на корема си, вие ще можете да я прочетете. Първо трябва добре да се разубеди, действително ли става дума за изключително фино осезание или този господин просто лъже. Какво стои зад това, не може да се определи на основата на даденото описание. Самото съдържание на съобщението не ме учудва много, тъй като напълно допускам, че това е възможно. Но мен ме удиви глупавата забележка, добавена от журналиста: «Ако това е истина, то би било открито отдавна». Нима някой би почнал да говори например при откриването на телефона: «Ако е истина, той би бил открит

отдавна, би трябвало да бъде известен на човечеството много отдавна». Мен много повече ме удивлява, че са възможни такива изказвания, отколкото самият предмет. Фактът сам по себе си не представлява нищо удивително, доколкото човек е способен да се научи в областта на осезанието на изключително много. Хората не забелязват, че при изнасяне на някакво съждение много зависи от това, върху какво е насочено вниманието. В палците например може да се разработи много чувствително, фино възприятие на каквото пожелаете. И така, съждението за това, може ли този човек, твърдящ, че по пътя на дългогодишна тренировка може да направи виждаща всяка част от тялото си – може ли той наистина да направи това или не, – такова съждение може да бъде изнесено само на действително научна основа. Четох за това в немски, английски и френски вестници, но тези съобщения не позволяваха да се установи ненормален ли е този човек, мошеник ли е или истински учен. Така стои работата по този въпрос.

Сега ми се иска да ви кажа още нещо за празника Пасха. Темата за празника Пасха се свързва с това, което беше казано за Мистерията на Голгота, особено защото, както ви е известно, празникът Пасха се отнася към така наречените подвижни празници. Всяка година той се празнува по различно време. Той се колебае. Защо той се колебае и се мести? Той се колебае, доколкото е ориентиран не към земните отношения, а е установен в съответствие с небесните констелации. Датировката на празника е свързана с въпроса: кога настъпва началото на пролетта? Началото на пролетта, разбира се, винаги настъпва на 21 март. Следователно до настъпването на пролетта празникът Пасха не може да настъпи. Но след това се очаква – началото на пролетта се пада на 21 март – настъпването на пълнолунието. След настъпването на пълнолунието отново се очаква първата неделя и в качеството на празника Пасха се определя тази неделя, която се явява първата след първото пълнолуние след началото на пролетта. Първото пълнолуние може да се падне на 22 март. Тогава първата неделя

ще бъде за нас Пасхалната Неделя, тъй като тя се явява първата неделя след пролетното пълнолуние. В този случай Пасха е възможно най-ранната. Но може да се случи, че пълнолунието да настъпи чак двадесет и девет дни след 21 март. Ако например пълнолунието настъпи на 19 март, първо трябва да настъпи началото на пролетта, пролетното равноденствие, а след това, след 29 дни – пълнолунието. В този случай Пасхалната Неделя ще се окаже неделата след четири седмици (след Пасхалната Неделя при най-ранната Пасха). Тогава празникът Пасха се отдалечава през април. По такъв начин празникът Пасха се разполага между 21 март и края на април. Така той се придвижва ту в едната, ту в другата посока.

Господа, защо празникът Пасха се установява в съответствие със ставащото на небето? Това е свързано с нещо, за което вече съм ви говорил, с това, което е било известно по-рано. Луната и Слънцето влияят на всичко, което е на Земята.

Погледнете растенията, израстващи от Земята. Да допуснем, че тук се намира Земята (вж. рис.), вие вземате семе, ако искате да посеете растение, съвсем малко семе, и го засаждате в Земята. Растението като цяло, целият живот на растението е съсредоточен в това малко семенце. Какво се получава от семенцето? Отначало корен. Тук целият живот, разширявайки се, образува корен.

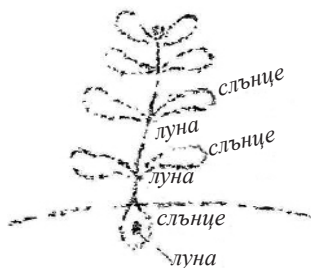

Рис. 11

След това той (животът) отново се консолидира и растежът се осъществява консолидирано. При това се

образува стъбло. После отново става разширение и се образуват листа. След това възниква цвят. После пак става консолидация при образуването на семена, които чакат до следващата година. Следователно какво имаме при растенията? При растенията наблюдаваме разширение и консолидация, разширение и консолидация, разширение – консолидация.

Така всеки път, когато растението се разширява – това е действие на Слънцето, което в частност изкарва листо. Всеки път, когато растението се консолидира, когато то става семе или стъбло – това е действие на Луната, предизвикващо консолидация, свиване. И така, тук, между листата, действа Луната. Така че ако възниква растение, относно израстващите листа, израстващия корен, и преди всичко, относно семената можем да кажем: това е Луната, след това Слънцето, отново Луната, отново Слънцето, отново Луната, Слънцето, и с Луната процесът завършва. Така във всяко растение ние можем да отбележим редуването: действие на Слънцето, действие на Луната, сили на Слънцето, сили на Луната. Ако погледнем около себе си полето с растящите растения, ще видим действието на Слънцето и Луната. Казвал съм ви: даже ако в света се появява човек, и в този случай образуването на физическото му тяло зависи от Луната. А фактът, че той има като вътрешна силата да преобразува самия себе си, зависи от Слънцето. Казах ви го при описанието на Мистерията на Голгота.

Виждате ли, този факт е бил известен и по-рано, само че за него са забравили. Казвали са така: кога през пролетта стават най-големи силите, които дават възможност на растенията правилно, успешно да се развиват, които са най-благоприятни за успешното развитие на човека? Когато Слънцето и Луната си взаимодействат по правилен начин. Това става, когато за първи път пълната Луна изпраща към Земята своето пълно излъчване и поддържа излъчването на Слънцето. Следователно съчетанието на Слънцето и Луната става тогава, когато Слънцето, имащо своята най-голяма сила през пролетта, и Луната, имаща висша сила на всеки четири седмици, правилно си вза-

имодействат едно с друго. Ето защо Пасха е в неделя, денят, посветен на Слънцето, идващ след пролетното пълнолуние. И така, при установяването на празника Пасха са знаели, че той трябва да се пада в началото на пролетта – пролетното равноденствие, настъпващо след зимното слънцестоене.

Обаче първоначалното възникване на празника Пасха се отнася не към времето на християнството, а възлиза към древния езически празник, към празника, за който вече съм ви казал и сега искам да го опиша по-детайлно. Празникът Пасха възлиза към така наречения празник на Адонис. В какво се е състоял този празник на Адонис? Виждате ли, господа, празникът на Адонис е бил учреден в тези художествено-образователно-религиозни центрове, центрове на изкуството, науката и религията, които ви описах като мистерии. Всъщност Адонис е бил своего рода образ, отразяващ духовно-душевното начало в човека. И така, под Адонис подразбирали това, което в човека е било душевно-духовното начало. Смятали така: това, което представлява духовно-душевното начало в човека, се съгласува с целия останал свят. Следва само да обърнем внимание върху факта, че празникът на Адонис, подобен на нашата сегашна Пасха, при древните езичници, които все още са съблюдавали всички духовни съотношения, е възникнал така, че се е празнувал през есента! И така, древният празник Пасха се е празнувал през есента. Празнуването е ставало по следния начин.

Празникът протичал така: вземали изображение на вечната, безсмъртна част от човека, духовно-душевната част, потапяли го във водоем или морска вода, ако е ставало край брега, и го оставяли там за три дена. Потапянето на образа бил съпровождано от хората с погребално пеене, с песни на скръбта. Потапянето на образа е било свързано с обред, извършван в семеен или приятелски кръг, сякаш някой умира – това е бил истински помен.

Описаното винаги се е отбелязвало в този ден, който днес наричаме петък. Названието Страстен петък (Karfreitag)

възникнало едва тогава, когато обичаят преминал в Средна Европа, в германските области. Думата «кар» произхожда от «кара», а кара означава скръб. Следователно това е бил скръбен петък. Колко малко знаят хората днес за това, какви са били тези неща изначално, свидетелства фактът, че англичаните наричат този петък Good Friday, Добрия Петък, докато в древността името е звучало като Смъртен Петък, Страстен Петък, скръбен петък. Това е бил истински помен, ден за поменаване на покойника. Поменавали Адонис. Където въобще не е имало вода, съоръжавали някакъв изкуствен басейн, в който са могли да потопят този образ – това е било скулптурно изображение, статуя, – и след три дни образът отново го изваждали оттук, при това го изваждали именно в неделя. Виждате, господо, че това е бил истински помен за починалия.

При изваждането звучали радостни песнопения, истински песни на радостта. По такъв начин всяка човешка душа се въвличала в това, което в началото предизвиквало скръб, а след три дена – велика радост. Звучали ликуващи песнопения. И съдържанието на тези ликуващи песнопения се свеждало към възгласа: Бог воскресе! (Бог воскресе за нас отново!)

Какво е означавал този празник, господо? Още един път трябва да отбележа, че преди той се е отбелязвал през есента. Какво е означавал този празник?

Вече съм ви разказвал, макар и по друг повод: когато човек умира, той оставя своето физическо тяло. Когато човек умира, останалите близки родственици на покойния и приятели тъжат и извършват помен, при това по естествени причини. Помен, подобен на този, който правели някога хората при потапянето на Адонис. Само че при това нещо не достига. Защото съм ви казвал: в течение на три дни след своята смърт човек остава в състояние, в което той гледа назад към своя земен живот. Той е оставил своето физическо тяло, но още има своето етерно тяло. То става все по-голямо и по-голямо и накрая се разсейва в света. Тогава човек се намира само в своето астрално тяло и в своя Аз.

Хората, учредили празника на Адонис, разсъждавали така: трябва да се знае, че човек не само умира, ако умре неговото физическо тяло, но че той след три дена отново възкръсва в духовния свят. Именно за да доведат ежегодно това до съзнанието на хората, е бил учреден празникът на Адонис. На празника на Адонис през есента казвали: вижте, природата умира. Дърветата ронят своите листа, настъпва студ, духа пронизващ вятър, земята се покрива от снега и престава да дава плодове; тя изглежда както ако физическият човек би умрял. Ако гледаме Земята, трябва да почакаме до пролетта и тогава тя отново трябва да възкръсне. Ако гледаме човека, той възкръсва след три дни в душа и в дух. Това е било необходимо да се доведе до съзнанието. Затова и е съществувал този празник на поменаването и в същото време празник на възкресението – макар и през есента. С него се давала възможност на човека да си изясни, че той е нещо противоположно по отношение на природата. Природата затихва, цяла зима тя остава мъртва, доколкото е само природа. Човек и след смъртта продължава да живее в духовния свят, той се проявява като нещо противоположно на природата. Когато в природата опадат листата, всичко се покрива със сняг, духа пронизващ студен вятър, тогава вниманието на човека трябва да се насочи към следното: ти си различен от природата. Когато ти умреш, отново възкръсваш на третия ден.

Това е бил един от най-прекрасните празници в продължение на древните времена. Хората се събирали на местата, където се извършвал мистерийният култ, оставали там в течение на всичките тези пасхални дни, след това те изпълнявали скръбни песнопения, а на третия ден осъзнавали: всяка душа, всеки Аз и всяко астрално тяло възкръсват в духовния свят на третия ден след смъртта. Това е било за хората съвместно приобщаване към духовния свят. Защото на Пасха те загърбвали физическия свят. Виждате ли, това е могло да се извършва в съответствие с времето. В древността времето на празника е било по-различно, отколкото сега. Сега празника Пасха хора-

та празнуват през пролетта, когато имат много друга работа, ако са селски жители. Древният празник Пасха, празникът на Адонис, се празнувал по време, когато реколтата е била прибрана, когато е завършвало брането на гроздето, когато е започвала зимната почивка; тогава са искали да се пробудят за духа. Тогава извършвали празника на Адонис. Този празник на Адонис – в различните места този Адонис са го именуvalи най-различно – се празнувал навсякъде, където са съществували древните религии. Защото с него всички древни религии са говорили на човека за безсмъртието на душата.

В първите християнски столетия празникът Пасха също се е извършвал по-различно, отколкото сега. Едва постепенно през III, IV в. възникнала сегашната форма. Но именно тогава хората вече не разбирали повече нищо, касаещо духовния свят, те съвсем нищо повече не разбирали, искали да виждат само природата, естеството. Само природа вече ги е занимавала. При това те разсъждавали така: как можем ние да празнуваме възкресението през есента? Та нали по това време нищо не възкръсва! За това, че човек възкръсва, те вече нищо не знаели, така че казвали: през есента нищо не възкръсва, всичко се покрива със сняг, а през пролетта всичко възкръсва. Така празника Пасха го направили пролетен. Това е било нещо, предизвикано от материализма, дори и този материализъм все още да е гледал към небето и да е насрочвал празника Пасха в съответствие със Слънцето и Луната. През III, IV в. сл. Р. Хр. материализъм вече е имало, макар и материализмът от това време най-малкото е поглеждал към света. Той още не бил този «материализъм на дъждовния червей», когато човек гледа само Земята. Названието «материализъм на дъждовния червей» е предложено по причината, че дъждовните червеи винаги се намират под земята и в най-добрия случай изпълзват отгоре само по време на дъжд. Именно така стои работата със съвременните хора. Съвременните хора вече не разглеждат нищо друго освен намиращото се на Земята. В началото на празнуването на Пасха материализмът все още е вярвал,

че има милиони звезди, които влияят върху човека. Но и това е било забравено към XVI столетие. Така празникът Пасха е бил пренесен през пролетта. Преходът към пролетта се е обусловил и от факта, че при християните е съществувала тенденция съвсем да се изкоренят от света всички древни истини. Това вече съм ви казвал, говорейки за Мистерията на Голгота. Всъщност древните истини са се стремили да ги изкоренят от света. И към VIII, IX в. сл. Р. Хр. хората се оказали в пълно неведение относно факта, че явяването на Христос някак си е свързано със Слънцето.

Виждате ли, много интересно е да се наблюдава как през IV столетие един след друг са управлявали двама императори. Отначало управлявал император Константин³², човек изключително самонадеян. Той е основал Константинопол. Някакво съкровище (вероятно се има предвид Паладиума – бел. пр.), някога пренесено от Троя в Рим и скрито там, императорът Константин заповядал да го пренесат от Рим в Константинопол и да го закопаят там, а над него да въздигнат колона. На тази колона е трябвало да бъде поставена статуя на езическия бог Аполон. Обаче от страните на Изтока е била доставена дървесина – както се говори, от кръста Господен, кръста на Христос – и от нея е бил изработен лъчезарен венец, подобен на нимб. Но там, където дървесината е образувала този лъчезарен венец, хората е трябвало да виждат самия Константин! Така започнало почитането на Константин, стоящ върху колоната, издигната върху най-величественото римско сакрално съкровище. Колоната станала външен израз на факта, че хората нищо повече не знаели за мировите тайни, не знаели за това, че Христос е свързан със Слънцето.

Междувременно дошъл друг, Юлиан, получил възпитание в мистериите, които макар и да съществували още по това време, но животът им бил труден. По-късно те били изкоренени от император Юстиниан I^{32a}, но в течение на столетие преди него те водели много труден живот. Тях повече не искали да ги търпят, християнството се отнасяло към мистериите с

ненавист. Но Юлиан е бил възпитан в мистериите, той още е знаел: съществува не само едно Слънце, но съществуват три Слънца. Когато хората чували, че Юлиан говори за съществуването на три Слънца, те изпадали в ярост, защото това е била тайна от древните мистерии.

Виждате ли, преди всичко Слънцето се явява физическо тяло, което вие виждате като това бяло-жълто физическо тяло. Преди всичко то се явява физическо тяло. Но това Слънце има душа: второто Слънце. След това има също така и трето Слънце, духовно Слънце. Както човек има тяло, душа и дух, така и Слънцето има тяло, душа и дух. Юлиан е говорил за три Слънца и е искал такова изучаване на християнството, от което човек да знае: Христос е излязъл от Слънцето и е влязъл в човека Исус.

Църквата не е искала хората да знаят за това! Църквата не е искала да допусне съществуване на наука за Христос Исус, допускала е само това, което тя самата е предписвала. Случило се така, че император Юлиан, предприемайки поход в Азия, е бил предателски убит: него го махнали от този свят. Впоследствие него винаги го наричали «Юлиан Отстъпник», Апостат, еретик, Юлиан-Еретик! Той искал да се даде на хората възможност да установят връзката между християнството и древното познание. Той предполагал, че християнството ще се развива по-добре, притежавайки съдържанието на древната мъдрост, а не само следвайки заповедите на свещениците, когато хората са длъжни да вярват само в това, което говорят свещениците. Случило се все пак така, че по времето, когато празникът Пасха е бил преместен през пролетта, хората все още са знаели, че празникът Пасха е свързан с възкресението. И макар вече нищо да не знаели за възкресението на човека, въпреки това те празнували възкресението на природата. Но после било забравено и това, забравено там, където празникът Пасха, макар и да се празнува, хората вече не са знаели какво означава той. В днешно време незнанието е отишло толкова далеч, че хората питат: защо празникът Пасха се празнува в

съответствие със Слънцето, Луната и звездите? Чисто и просто трябва да се вземе първата неделя на април, тогава би било по-лесно да се води счетоводният отчет! Днес искат да празнуват Пасхата, ориентирайки се по счетоводството! И всъщност хората, желаещи да празнуват Пасхата, ориентирайки се по търговията, даже са по-честни от другите, които макар и да определят празника Пасха в съответствие с небето, нищо повече не знаят за това. Тези, които са по-честни, казват от своята гледна точка така: такова изчисление на празника не ни е нужно. Печалното обаче е това, че ни се налага да проявяваме такава честност само защото никой повече не знае какви са истинските закономерности, действащи тук. Пред нас днес стои задачата отново да посочим факта, че именно духовното начало се явява мерило за всичко.

Някога в древността очаквали първото пълнолуние след началото на есента, есенното равноденствие, и тогава определяли празника на Адонис. Така са се ориентирали по Луната, обаче са знаели при това и за противоположността: небето изпраща по същото време сняг. Празникът на Адонис винаги се е падал между края на септември и края на октомври – най-доброто време за спомняне на възкресението на човека. Тук на човек не му е нужно възкресението в природата. Но най-малкото в началото на празнуването на Пасха още е било известно, че Пасха се явява празник на смъртта (помена) и празник на възкресението. Това също се оказало забравено. Така че може да се каже: вече е време по повод на такива празници отново да си спомним какви са били те някога, защото ние трябва отново да стигнем до духа. А ако искаме да стигнем до духа, не трябва по безсмислен начин да празнуваме Рождество и Пасха, а трябва ясно да си представяме какъв е техният смисъл. Обаче ние не трябва да предизвикваме суматоха в света. У хората няма да предизвика въодушевление, ако вземем празника Пасха и го преместим през есента. Но ние трябва да придадем на този празник определен смисъл, за да може човек да си спомни следното: човек оставя своето физическо тяло,

преминавайки през смъртта и гледа назад към своя земен живот. После той оставя своето етерно тяло и тогава става чисто духовно-душевен в духовния свят, възкръсва в духовния свят. По такъв начин се задълбочава разбирането на Мистерията на Голгота. Защото Мистерията на Голгота всъщност изявила на външен план, в реалната действителност това, което по-рано са изявявали в образна форма на празника на Адонис. Древните са имали работа с образ. Християните са имали работа с историческо събитие. Но историческото събитие има същите извори, каквито имат и древните образни форми. На празника на Адонис образът на Адонис се потапял (във вода), а след три дни се издигал отново. Това е бил истински пасхален празник. Но после това, което винаги извършвали в образна форма, се извършило като реално събитие: Христос бил в Исус и умрял. Той отново възкръснал във вида, както съм ви го описвал. И за това е трябвало сега само да се спомня, имайки всяка година на Пасха празник на помена.

Отначало това вървяло добре: защото за какво е служил по-рано на хората образът на празника на Адонис? На тях им е било необходимо сетивно съзерцание. Докато в древните времена са съзерцавали по духовен начин, искали са да имат някакъв образ в сетивния свят. Но когато, благодарение на Мистерията на Голгота, дошъл Христос, на хората вече не им трябвал образ. Те само в духа си спомняли за станалото. Празникът Пасха е трябвало да се празнува по-духовно. Вече не е трябвало да се изготвя езически образ, кумир, а само да се спомня в душата. Благодарение на това, както разсъждавали, празникът Пасха се одухотворил. По времето на Христос Исус мистериите още са съществували. Но как все пак е стояла работата с древния празник на Адонис? Виждате ли, в Европа съвсем не е лесно да се види какво е представлявал този празник на древните езичници. Защото ако такъв празник, като празника на Адонис, го празнуват във ваше присъствие, вие бихте си казали: за тези, които са ги посвещавали в мистериите, ставащото е било само образ, образ въобще. Но за

широкия кръг, за народа тази статуя ежегодно се възприемала като самото божество, като Бог, когото са потапяли и изваждали. Оттук произхожда това, което наричат фетишизъм. Такава статуя е била фетиш, статуя, в която се намира бог. Култът към такъв предмет се нарича фетишизъм. Разбира се, това следва да се избягва. Обаче в някакво отношение положението се запазва в християнството, защото описаното като дарохранителница, където се намира светая светих, както я наричат, в католицизма се почита в качеството и на истинския Христос. Казва се: даже във физически смисъл хлябът и виното се превръщат в плът и кръв на Христос. Това обаче е остатък от миналото, съхранил се не от просветеното езичество, което навсякъде на заден план още е виждало духовното, а остатък от езичеството, стигнало до упадък, когато се развил фетишизмът, когато са приемали статуята за самия бог.

Виждате ли, господа, аз казвам: те не са имали никаква представа за това. Днес е необходимо тези неща реално да се преживеят, за да можем правилно да съдим за това, колко силно са вярвали хората в такива богове, които всъщност са били статуи. Например познавах един много умен професор – и сред тях може да има много умни хора, всъщност всички те са умни, обаче съвременната наука не им позволява да достигнат до духовността. Този човек беше руснак и пътешестваше през Сибир от Изток, от Япония. Когато се оказал в дълбокия Сибир, в средата, на него му станало не съвсем уютно. Той се почувствал сам и изоставен. Какво направил тогава? Той направил нещо такова, което вие навярно не бихте направили, а и кой да е западен жител също не би направил. Но той бил наполовина азиатец, при това е бил добре образован. Той направил от дърво фигурка на божество, идол. Този идол той взел със себе си в своето по-нататъшно пътешествие и истински му се молил. Той си направил някакъв дървен бог. Когато се запознах с този човек, той беше страшно нервен. Това състояние той получил от своя дървен бог. Вие даже не можете да си представите какво значи това: да се молиш на такъв дървен

бог!

Мистериите, съществували по времето на възникване на християнството, се грижели за това, хората в по-голяма степен да стигат до духовността. Това, което по-рано по време на празника на Адонис се разигравало пред очите на човека, сега е трябвало да се възроди по пътя на спомнянето и молитвата.

Обаче вместо да станат по-одухотворени, тези неща, за съжаление, се възприемали все повече и повече материалистично. Те ставали по-външни, по-формални. Постепенно през III, IV в. се установил порядък, когато при настъпването на Разпети Петък свещениците се молели, хората се настройвали. В три часа след обед, в момента, когато Христос е трябвало да умре, звънът на камбаните се прекратявал. Всичко притихвало. След това, пак по външен начин, точно както и при древния празник на Адонис, Разпнатия, Христос на кръста го потапяли – това е било в началото, а по-късно само го закривали. После, след три дена, празнували празника Пасха, празника Възкресение. Но това е било същото, което ставало и при древния празник на Адонис, такъв, какъвто някога е бил. Формата на празника постепенно се превръщала в проявление на римското господство над душите. В някои области, например там, където израснах – не знам дали това става и тук, – беше така: след като настъпеше Разпети петък и Христос го полагаха в гроба, децата ходеха наоколо със своите звънчета, с нещо приличащо на камбанки и звъняха с думите:

«В катедралата звъним, звъним,
камбаните зоват ни в Рим.»

И така, всичко е било ориентирано към Рим, което се проявявало особено силно в отделните елементи на празника Пасха.

Непосредствената задача на съвременния човек се състои в това, да се освободи от материализма и да стигне до духовния познавателен живот, да се научи да разбира нещата духовно, а следователно и празника Пасха също да го разбира духовно. Защо се празнува празникът Пасха? Всяка година

на Пасха можем да си спомним за това, че ако човек умре и започне помена, оплакването над покойника, тези оплаквания над покойника трябва да съдействат за спомнянето, че човек заминава от физическия свят. В течение само на три дни той гледа назад към този физически свят. После в качеството му на втори труп той сваля от себе си своето етерно тяло. И накрая се изправя в духовния свят като Аз и астрално тяло. За това той също трябва да си спомни. Би било твърде неутешително и грубо, ако всеки път, когато умира човек, на третия ден веднага се запяват радостни песнопения. Но може, въпреки това, да си спомняме за такова радостно песнопение, мислейки за безсмъртието на човешката душа – как след три дни тя възкръсва, изправя се в духовния свят.

Оттук възникват много забележителни неща. Виждате ли, благодарение на това празникът Пасха се оказва свързан с всяка отделна човешка смърт. За всяка смърт на отделния човек става актуално това, което може да се изрази с думите: ние скърбим, но ето, идва Пасха. При което си спомняме, че всяка душа възкръсва в духовния свят, след като е умряла. Известно ви е, че празникът, посветен на смъртта на различните хора, денят за поменаване на всички умрели, в настоящето се отбелязва през есента. Това е така нареченият ден за поменаване на покойниците (при католиците – вторият ден на празника Все Светии, 2 ноември по григорианския календар – бел. пр.). По времето, когато вече не знаели, че този празник се отнася към Пасха, предшествайки го, е бил учреден празникът Все Светии. Обаче тези две неща принадлежат едно на друго и всъщност денят за поменаване на мъртвите би следвало да се отбелязва като ден на смъртта, като Разпети Петък, а Пасхата – като деня на Възкресението. Тези неща съставляват едно цяло. Но те са разделени с повече от половин година! Така съвременното разпределение на празниците през годината често не позволява да се разбере какво стои в основата им.

Но виждате ли, работата стои така, че всичко, намиращо се на Земята, е ориентирано не към самата Земя, а към небе-

то. Удивляват се, ако на Пасха още вали сняг. Снегът вече не трябва да вали, а трябва да покълват растенията – защото е известно, че Пасха трябва да бъде празник на спомена за Възкресението, за безсмъртието на човешката душа.

И ако тези неща се разглеждат именно така, празникът Пасха отново добива емоционално-смыслово съдържание. Тогава хората, празнуващи Пасха, по време на Пасхата могат да си спомнят за това, което е свързано със самия човек. Тогава празникът Пасха добива сила, тогава се знае защо по време на този празник си спомняме и за себе си. Днес връзката на човека с годината е известна, доколкото през зимата човек трябва да носи шуба, а през лятото – летен костюм, че през лятото той се поти, а през зимата мръзне. Известно е само материалното. Обаче нищо не се знае за това, че при настъпването на пролетта проявяват активност тези духовни сили, които извличат всичко от Земята, докато през есента духовните сили унищожават всичко. Ако някога това бъде разбрано, хората ще намерят живот в цялата природа, ще осъзнаят, че цялата природа е оживена. В настоящето хората говорят за природата в по-голямата си част глупости. Ако видят растение, те го изравят от Земята и го изследват с помощта на ботаниката, защото съвсем нищо не знаят за тези неща. Ако аз отскубна косъм и го опиша, това ще бъде глупост, доколкото косъмът може да израсне само върху човек или животно. Той не може да възникне сам по себе си: да отгледате косъм върху безжизнения камък няма да ви се отдаде. Тук за основа трябва да служи нещо живо. Растенията се явяват коси на Земята, защото Земята е жива. И както на човека е необходим въздух за живота, така и на Земята са ѝ необходими излъчванията на звездите с тяхната духовност. Тя ги вдишва, за да живее. И както човек се движи и премества по Земята, така и самата Земя се премества в мировото пространство. Тя живее в цялото мирово пространство. Земята е живо същество.

И така, ние можем да кажем: относно празника Пасха би могло да си спомним, че самата Земя се явява живо същество.

Ако изкарва растения, тя е млада, както е младо детето, на което му расте коса. Старецът губи коса, както Земята през есента губи растения. Това също е живот, макар този живот в ритмическо отношение да е организиран по друг начин. Юношеският живот, младостта – през пролетта, старостта – през есента, след това отново младост – през пролетта, старост – през есента. В случая с човека тези периоди продължават по-дълго. По същество всичко в мировото пространство живее.

Мислейки за Пасха, вие си представяте, че този празник – най-малкото в настоящето, – при поглед към отново пробуждащата се природа, ни дава право да кажем: неистина е, че всичко наоколо е мъртво. Умират само живи същества. Животът е първичен. Навсякъде животът побеждава смъртта. И празникът Пасха трябва да ни напомня за тази победа на живота над смъртта, давайки ни същевременно и сила. И ако хората отново започнат да добиват сила по този път, те ще съумеят да подобрят външните обстоятелства разумно, а не така, както става днес в много сфери. Но преди всичко такава духовност ни е необходима в духовната наука, за да намерим хармония с духовния свят, свят на живите, а не на мъртвите.

В този смисъл, господо, искам ми се да ви пожелаая наистина прекрасен празник Възкресение. Нека и във вашите души той бъде толкова прекрасен, както прекрасни са пролетните цветя, растящи от Земята! След Възкресение ние отново ще продължим нашите беседи на научни теми.

И така, на Възкресение трябва да имате следното усещане: човек може отново да пристъпи към работа, изпълнил се с мъжество и радост. Макар в настоящето обстоятелствата често да не позволяват да се радваме по време на работа, тук у нас това все пак е възможно! Тук са създадени условия, при които работата може да радва! Но във всеки случай, господо, аз исках да ви видя отново, за да говоря с вас, за да имам възможност от духа, отново достигнат с помощта на духовната наука, да ви пожелаая наистина прекрасен празник Възкресение! До нови срещи след Възкресение!

ДЕВЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 26 април 1924 г.

Задават се въпроси.

Първи въпрос: Защо раните, нанесени на човек при порязване, заздравяват напълно, докато при откъсване на парче от тялото винаги остава белег; от тридесетата до четиридесетата година даденият човек е нямал чувствителност на това място. Той би искал да узнае от какво е обусловено това, имайки предвид, че тъканите на всеки седем години се обновяват!

Вторият въпрос се отнася към археологическите находки в Египет. Беше съобщено, че е била намерена мумия в гробница и че при отварянето на тази гробница или при работите, извършвани на входа, са умрели от отравяне двама инженери и ръководителят. Относно първия случай отначало смятали, че той е станал вследствие на обикновен сърдечен пристъп или нещо подобно. Но след това друг човек го постигнала същата участ. Във вестниците се изказа предположението, че при балсамирането на мумията са били използвани отрови, за да се предотврати проникването на хора в помещението на гробницата. Аз не мога да повярвам, че отрова може да запази действието си толкова дълго. Може би във въздушното пространство са се образували газове, предизвикващи много бърза смърт? Или може би съществуващите тогава в Египет отрови са запазвали своето въздействие толкова дълго?

При това също така се намират и части от облекло. Това облекло го излагат на въздуха и то веднага се разпада на прах. След това с помощта на химията са се опитвали да препарират тези материали, за да ги съхранят за потомството.

В гробниците на фараоните са намирали зърно, стояло в продължение на хиляди години. Това зърно, след посяване, се оказало, че не е загубило своята кълняемост.

Иска ми се да попитам, възможно ли е всичко това при нормални условия?

Промъквайки се към главната гробница, те, според съобщението от вестниците, в течение на осемдесет дни са разбивали централния камък. Но той е бил подобен на срутила се скала, така че

гробната плоча е била затрупана от големи камъни. Изглеждало е така, сякаш всичко е било разрушено в резултат на взрив, макар и все пак да им се е удало трудно да проникнат в гробницата. Как това се е оказало възможно?

Доктор Щайнер: Отначало за това, което касае заздравяването на раните. Ще разгледаме въпросите един след друг – за порезните рани и операционните разрези. Тези порезни рани се излекуват по-малко или повече добре. Може да се наблюдава, че понякога заздравяването на порезни рани става толкова добре, че по-късно се налага внимателно да се вгледаш в мястото, където е била раната, ако искаш да откриеш белега. От друга страна, има и други порезни рани – става дума не само за операционни разрези, но и за прости порязвания, нали така? – зарастващи необичайно лошо. Белегът е голям, често се откриват съвсем груби белези. Искам да ви разкажа някои неща за това. Когато бях дете, не един път съм се порязвал с нож. Нещата стояха така, че винаги трябваше да имам у себе си джобно ножче – налагаше ми се да ходя на училище надалеч, – а да имаш нож беше необходимо, нали така? Но аз винаги губех това джобно ножче и заради това често ми се налагаше да си набавям ножчета. Аз много дялках и както това често става при дялане, не един път силно се порязвах. Но ще ви се наложи много внимателно да се взрете, ако бихте искали да видите следите (от порязванията). Те почти съвсем са се заличили. Впрочем, ако се вгледате, видни са тези порезни рани, които са били доста отворени и силно са кървели. Но тях едва можете да ги видите. И напротив, някои порезни рани оставят ръбове, дебели белези, които дълго си личат. Откъде се появяват тези големи белези? Виждате ли, човешкото тяло изцяло и напълно се формира отвътре. Това вие бихте могли да видите по даденото от мен описание на построяването на човешкото тяло. При това аз казах: всичко, което трябва да бъде образувано като човешко тяло, трябва да се формира отвътре, чак до повърхностните слоеве на ко-

жата. Как се появява простудата, преохладането? Вече съм ви казвал за това. Простудата, преохладането възниква, когато човек развива не само своята собствена топлина, но върху него въздействат топлина и студ и отвън, така че той, подобно на парче дърво, е подложен на въздействието от страна на обкръжаващата среда, при това студът настъпва толкова бързо, че човек замръзва, изстива. Човек усеща студа като дразнещ фактор, противостоящ на това, което идва отвътре на човека. Всичко това се явява чуждо за човешкото тяло, то встъпва в борба със студа. В момента, когато сте се порязали, било поради неловкост или вследствие на операция, в този момент чужд инструмент се оказва на мястото, където би трябвало да оказва въздействие само човешкото тяло. Ножът прониква в пространството, където би трябвало да действат изключително кръвта, нервите, мускулите и други подобни. Следователно на това място възниква биологична, жизнена борба между силите, намиращи се вътре в тялото, и проникващите сили. Последните са нарушители и за да се отразят, вътрешната физическа материя се стяга наоколо и се образува белегът. Става уплътняване, за да не се позволи тези сили да проникват по-нататък. Следователно белегът се явява преди всичко защитна обвивка, образуваша се, за да се възпрепятства проникването на чужди сили. Отначало винаги възникват белези.

Да допуснем, че човек е млад, например толкова млад, колкото съм бил аз, когато съм се порязвал с ножчето – тогава бях на десет, единадесет, дванадесет години. Ако човекът е така млад, неговото етерно тяло развива пълна дейност, то е извънредно дейно. Ако етерното тяло е така силно, както това е в ранната младост, по силата на отпадането на физическата материя белезите постепенно се заглаждат. Субстанциите, веществата малко по малко по съответен начин се подреждат. Сега да допуснем, че човек е по-стар. Тогава етерното тяло, особено на мястото, където е белегът, не е толкова силно, за да го преодолее. То повтаря своята работа, прави я два пъти, доколкото не може да овладее мястото, където е белегът, и

за това той не може да се изглади, да изчезне. От силата или слабостта на етерното тяло винаги зависи, ще се образува ли (постоянен) белег или той постепенно ще се заглади. Повредите, раните в детска възраст винаги оставят след себе си незабележими белези, отколкото раните, получени по-късно. Но и хората също биват различни. Един в протежение на целия си живот запазва необичайно здраво етерно тяло и при него белезите по-лесно се заглаждат и се преодоляват, отколкото при друг, с отслабено етерно тяло.

Например селянинът, винаги работещ сред природата, на свеж въздух, на когото никога не се налага интензивно да работи във въздух, наситен с въглероден двуокис, се намира при такъв въздух само в краен случай, през зимата, когато не работи. Селянинът на смени през зимата и лятото се намира ту в добър, ту в лош въздух. Селянинът има по-здраво етерно тяло. Обаче той не винаги се намира на свеж въздух. Има даже известна поговорка, нали така? «Защо на село въздухът е толкова хубав? Защото селяните не си отварят прозорците! Ако селяните биха си разтворили прозорците, въздухът не би бил толкова хубав!» Но това между другото. На този, който живее на село, му се налага винаги да изпитва редуването на въздух, наситен с кислород, и въздух, наситен с въглероден двуокис. Благодарение на това неговият живот протича в съвсем различни, по-здравословни условия. Това откриваме не само при образуването на белези в случай на рани, но и в други случаи. Идете на село. Там хората през лятото, както знаете, ходят боси, без обувки. Във всеки момент всеки от тях може да настъпи ръждив пирон. Но там, сред природата, на това не обръщат внимание! Човек измъква пирона, изтрива кръвта с мръсен палец – всичко тук е мръсно: пиронът е мръсен, изтичащата кръв също се замърсява, – раната леко се възпалява, но не след дълго всичко отново е нормално и зараства. То не играе сериозна роля.

Обаче този, който е привикнал да живее в града, има много по-чувствително етерно тяло. Може да се случи така,

че да му се появи малка пришка или да се пореже при бръснене – и от това да умре! Говоря ви за действителни събития. Става така, че някой се бръсне, порязва се при бръсненето и умира от малък абсцес, защото възниква заразяване на кръвта. Това означава, че заразяването на кръвта възниква от слабост на етерното тяло. Етерното тяло се оказва недостатъчно силно, за да може по правилен начин да отстрани проникващата отрова, чуждите вещества. За това е нужно здраво, силно, жизнеспособно етерно тяло. Именно такава е то при селянина. Но сега даже при тях то отслабва. Ако вие бихте дошли на село по времето на моето детство, как биха ви зараждали тези пращящи от изобилно здраве етерни тела на селяните! Разбира се, при настъпването на почтена възраст, особено при селяните, те изнемогват, доколкото етерното тяло отпада, а също така защото астралното тяло при селяните не е много силно. Но етерното тяло е много силно. Затова всичко при тях се излекува много по-бързо, отколкото при гражданите. Професия, свързана с работа със земята, се явява необичайно здравословна.

Виждате ли, всички тези неща, разбира се, е необходимо да се знаят. Обаче при нашите социални условия нищо не можем да променим. Отначало трябва да се разпространят знанията за тези неща. Несъмнено е време да се разбере, че именно благодарение на по-силното или по-слабото действие на етерното тяло протича повече или по-малко интензивно както образуването на белези, така и зарастването на повреди, нанесени от външни, непринадлежащи на тялото субстанции. Например ножът се явява външна субстанция, проникващата мръсотия също е външна субстанция, от която организъмът трябва незабавно да се защити и т. н. На този, който знае за това, няма да му се стори чудно, че някои рани въобще не зарастват, доколкото хората имат изтощено, развалено етерно тяло. Това основно идва от факта, че трудовата дейност вече не е свързана с природата. Не само наситеният с въглероден двуокис въздух е причина, но и това, че човек вече не е свър-

зан с природата. Ако някой по цял ден седи в канцеларията или работилницата, трудът му съвсем не е свързан с природата. Помислете за нашата граничеща с фантастиката култура. Тя напълно откъсва хората от природата, създава все по-вредни вещества, които са все по-враждебни и чужди на всичко природно.

В новото време настъпи голямо ускорение. От духовна гледна точка тези неща не се разглеждат, макар да е необходимо да ги разглеждаме именно от духовна гледна точка. Само си представете: по-рано поне пишехме сами. Днес човек печата на пишеща машина. Но кое оказва най-голямо влияние върху здравето при такова «писане», освен движението и други подобни? Бих искал да кажа, че сред скритите фактори, които трябва да се отчетат при писането, най-голямо влияние върху здравето оказва мирисът на мастило. Мирисът на мастилата, произвеждали се по-рано, не е бил вреден. В известен смисъл той даже е действал коригиращо. Вредата, причинявана на човека от неестественото положение, напрежението върху ръцете, се компенсирала благодарение на стария метод за производство на мастила. Мастилото се е произвеждало от шикалки. Продуктът, получен от шикалки, е притежавал мирис, който постоянно, макар и не много силно, но все пак укрепвал етерното тяло. Когато, както знаете, започнали да правят анилинови мастила, когато започнали да произвеждат химически мастила, тоест да произвеждат мастила на основата не на природен материал, когато започнали да пускат, както казват химиците, синтетични мастила, тогава съвсем са изолирали човека, престанали са да го вземат под внимание. Анилиновите мастила разпространяват мирис, действащ противоположно в сравнение с мириса на старите мастила от шикалки. Сега се преминава към пишещи машини. Несъмнено движенията, които се налага да се изпълняват, а именно ударите по клавишите – сега даже има пишещи машини, които не изискват силни удари, но все още само в най-новите конструкции, – тези движения далеч не са най-лошото. Най-лошото е боклукът, който

се използва при производството на типографската боя. Той напълно, тотално разрушава човешкото етерно тяло, довежда до това, че хората в резултат на работата си на пишеща машина получават болести на сърцето, доколкото сърцето се стимулира за деятелност преимуществено от страна на етерното тяло. Културата успешно се движи напред. Обаче необходимата в случая компенсация може да бъде достигната не по друг начин, а благодарение на познанието, касаещо това, което оказва реално въздействие. Защото е истина, че съвременността се противи на прогреса. Това, разбира се, не трябва да е така, но в основата на такова явление стои известен инстинкт. Той се състои в това, че човек, даже не знаейки всичко в подробности, забелязва: в бъдеще прогресът неизбежно е съпътстван с производството на все повече и все по-вредни неща. Едното е свързано с другото. И това, за съжаление, е така.

Сега по другия ви въпрос: Защо при отварянето на древни гробници с мумии възниква много силна опасност? Това има място не само в случаите с древни гробници с мумии, но също така и в случаи, когато имат работа не с погребения на мумии, както в Египет, но и с други погребения, добре скрити или разположени в скалите. Влизайки там, човек попада в силно отровна атмосфера. Затова за този, който, така да се каже, прониква там, този въздух е извънредно опасен и вреден. Откъде произтича това?

Ще видите, господа, че ще ми се наложи да започна отдалеч, за да ви обясня това нещо, но само така обяснението ще ви стане понятно. Виждате ли, човек живее на Земята не само един-единствен път, не, той – както вече съм ви обяснявал – живее в повтарящи се земни животи. Той отново и отново се връща. Обаче при връщането си човек се явява съвсем различен от това, което е бил преди. Вероятно вие бихте били твърде учудени, ако би се появил художник, добре изучил духовната наука, и ако този художник изобрази цялото седящо тук общество от натура в един предходен земен живот! Вие бихте били удивени от това, че всеки от вас би изглеждал съв-

сем различно, отколкото сега. Това би било много интересно! Защото вие сте се върнали, нали? Ако сте живели в настоящето и сте минали през смъртта, минали сте през духовния свят, вие отново ще дойдете. Силата, която я има в наличност, за да се построи по-късно тяло – тялото се строи не само благодарение на бащата и майката, то се строи също така и с помощта на вече наличното в нас и сега чрез смъртта се пренася в духовния свят, – тази сила притежава последствие. Това, което е действало вътре в предишния земен живот, продължава да съществува.

Вие обаче бихте могли да кажете: действително ли човекът има сила, за да преобразува съществуващото в него днес, което напълно е свързано с тялото, което той притежава, да го преобразува по такъв начин, че да се образува съвсем друго тяло? Днес никой не би могъл да преобразува това, което като духовни сили той има вътре в своето тяло – да го преобразува така, че да може да се образува друго тяло. Обаче вие не можете, след като умрете, веднага да се родите отново: в промеждутъка между първото и второто трябва да мине време, при това достатъчно дълго време. Този продължителен промеждутъчен период действително е необходим. Ето тогава се преобразяват всички сили. И при нормални условия, ако човек не е бил престъпник или нещо подобно, това време между смъртта и новото раждане се проточва достатъчно дълго. Кога човек отново се връща на Земята? На Земята човек се връща отново, когато условията, при които е живял, коренно се променят. Разбира се, някои хора се връщат, когато още имат място старите условия, но тогава те силно скърбят, страдат от това. Обаче при нормално развитие на нещата човек отново идва на Земята само тогава, когато условията, отношенията станат съвсем различни. И така, човек не се ражда отново в предишните условия.

Но кое съдейства за пълната промяна на тези стари условия? Виждате ли, тук не следва да фантазираме, а трябва да се придържаме към реалностите. Силите, които ние при-

тежаваме, живеейки не на Земята, а между смъртта и новото раждане, са такива, че те действат също така и тук, на Земята. От всички звезди, отвсякъде прииждат към нас тези сили. Но по същество те се явяват наши сили. Само че в течение на това време ние не се намираме на Земята. По времето, когато се намираме на Земята, нашите сили въздействат по направление от Земята. Ако ние не се намираме на Земята, те оказват своето въздействие от небесното пространство. И в този случай те се явяват като унищожителни сили, разрушителни сили. Те унищожават условията, обстоятелствата, в които ние сме били преди.

Ако това касае външните, извънземни условия, тогава лесно се разбира. Но това отива по-далеч, прониквайки оттук в природата, господа! Това е проникване оттук чак до природата!

Представете си, че в условията на нашето време човек го заравят в земята или го кремират. Ние знаем, че след някое време от този човек почти нищо не остава. Ако вие дойдете на гробището и след петдесет, шестдесет години видите какво е останало на мястото, където някога е бил погребан един от вашите предци, в краен случай ще намерите няколко остатъка от кости, но и те по-късно ще се разложат. И така, тук няма повече нищо от това, което би трябвало да бъде унищожено, защото цялото ни тяло би трябвало да бъде унищожено, ако се родим отново. Обаче ако външно вече нищо видимо не е останало от нашето тяло, въпреки това още много остава в наличие. Тези, които са способни да виждат фините субстанции, ще открият, че на мястото, където е погребан човек, даже ако той е бил кремиран, още дълго остава последствието на това, което едва се е запазило от човека. Преди всичко това трябва да бъде унищожено.

При египтяните обичаят да се правят мумии е бил продиктуван от определено намерение. Тяхното намерение е било да възпрепятстват необходимостта за човека да се спуска долу, на Земята³³. Те не са желали това. Балсамирайки труповете, с

това са пречели на слизането долу. Те искали да запазят за човека удобството от пребиваването в духовния свят. Следствие от това е било, че те не само са консервирали мумиите, но и с познаване на въпроса са използвали вещества. С дълбоко познание те използвали такива вещества, които позволявали на физическите съединения да запазят такава прекрасна форма, че ние и до днес държим в музеите тези мумии. Те представляват точно копие на това, което някога е бил човек.

Първо, господа, това, което се пази в течение на хилядолетия, неизбежно става подобно на отрова, доколкото действията разрушително. То носи в себе си разрушителни, унищожителни сили. В мумията живеят – в нея са заключени – необичайно много разрушителни сили. Фактически работата стои така, че когато разглеждате мумия, от която излиза прах, вие имате работа с разрушителни сили в най-чист вид, те излизат отук навън^{33a}. Тези разрушителни сили присъстват тук по причина, за която съм говорил: присъстват защото (умрелият) човек, действайки от извънземното обкръжение, иска да разруши всичко това, което се е намирало тук, включително и обляклото се във форма (останките – бел. пр.). Мумията се намира тук; човекът изпраща в нея своите разрушителни сили. И така, тя носи в себе си неговите разрушителни сили.

Второ, за да запазят тези мумии, египтяните използвали много специфични вещества. Тези вещества особено затрудняват разрушаването. Доста бързо тези вещества създават отровна атмосфера. Така че атмосферата, обкръжаваща мумията, винаги е отровна. Това има отношение също така и към религиозните възгледи на египтяните.

Тук се включва и нещо друго. Откъде получавали египтяните тези вещества, превръщащи се след относително кратко време – в течение на което самите египтяни без вреда за себе си са могли да работят с тях – в отрова? Виждате ли, съвременните хора вече нямат никаква представа за силата на речта! В древността, в древноегипетската епоха силата на речта е била огромна. Представете си силно пушещ огън. Ако духнете

към огъня, формата на дима ще се измени. Духайки леко, вие бихте могли по някакъв начин да приведете дима във вихрообразно състояние. И така, вие можете да изменяте формата на дима. Духането влияе не много силно. Но ако започнете да си подсвирквате песничка, това също ще бъде непрекъснато духане, вдухване. Така вие формирате дима от пламъка в съответствие със съдържанието на песничката. Хората от древността винаги са знаели, че веществата съвсем се изменят, ако по някакъв начин им се бае, ако се произнасят клетви, особено ако се използват определени думи. За балсамирането, за приготвянето на мумиите те използвали свои подправки и ароматни вещества. Работата с тези подправки се е различавала от начина, по който ние използваме подправките днес. Тяхната работа винаги се извършвала така, че по време на балсамирането през цялото време нещо се е произнасяло, нещо се е говорило. Днес това би звучало примерно така: «Този, който се приближи към моето тяло, ще умре». Обаче това се е произнасяло с такава интонация и на такъв език, че материята се е ориентирала по определен начин, така че по време на балсамирането някаква сила преминавала във веществото на подправките. Тя живеела вътре. Съвременните хора вече не вярват в това, но всъщност нещата стоят точно така. Да допуснем, че вие имате работа с мумия, с веществото на мумия; в нея и досега се пазят древните слова: «Който се приближи към моето тяло, ще умре, ще намери смъртта си». Така и става, защото дадената субстанция е получила силата, вкарана в нея посредством словото.

Днес всичко това още съществува, макар и в остатъчен вид. Ако вие посетите католическа църква, там свещеникът вече не притежава могъщество, позволяващо му с помощта на словото да видоизменя веществата. Въпреки това, такава сила, макар и в малка степен, той използва. Той кади с тамян. Цялата процедура, разиграваща се там, е съвсем безвредна, ако тя се извършва правилно. Пра-

ви се кадене, след това в дима на кадилницата се произнасят известни молитви или се изпращат мисли. Последното в дадения случай не се прави, но въпреки това се извършва кадене, създава се кадилен дим. В него се произнасят определени думи. Тези думи след това присъстват в кадилния дим и въздействат върху хората, намиращи се в атмосферата на дима от каденето. Затова кадилният дим се явява важно средство за обръщането на грешниците.

И така, вие виждате, господа: в остатъчен вид гореописаното влияние се е запазило и до днес! Обаче балсамирването е било фактически свещенодействие, при това човек е преобразувал материята. Един човек, когото аз добре познавам, приближавайки се към азиатски гробници – египетските гробници в това отношение са най-характерни, но и азиатските гробници също се отличават с това, – открил, че въобще не трябва да се пристъпва определена граница. Известно е, че ако продължиш напред, ще паднеш в несвяст или ще умреш. Да се приближиш тук не е възможно; отровната атмосфера е преграда. Това става по тази причина, че на веществата, с които са обработвали мъртвите, им е било баено с вредни, разрушителни думи. Но към това има отношение и нещо друго. Ако човек е живял на Земята, да кажем, преди десет века, преди хиляда години, силите му несъмнено са претърпели изменение. Човек преминава през периода между смъртта и новото раждане. Той идва отново, връща се. При това притежава сили, за да си построи ново тяло. Той притежава тези сили. Притежава ги благодарение на факта, че в духовния свят е успял да преодолее всички разрушителни сили. Следователно благодарение на това стават по-мощни и силите, които действат от семето. Защото днес човек не би успял да формира от човешкото семе тялото, което му е нужно сега. Той би се придържал към тялото, което е имал преди столетия. Силата, която ще бъде заложена в кое да е семе, трябва да бъде старата, тя трябва да идва от миналото. С помощта на сегашните сили нищо не може да се осъществи нито в едно семе. Виждате ли,

за да може семето при растенията да действа през следващата година, в течение на зимата то трябва да бъде лишено от външните сили, трябва да бъде предоставено на вътрешните сили на Земята. А тези сили се явяват разрушителни сили за всичко външно. Така че тези семена на зърнени култури, разположени в гробницата на египетския фараон, са погребани заедно с разрушителните сили. При което всичко това, представляващо в дадения момент тяло, днешното тяло, ще се унищожи, ако човек отдаде своето тяло във властта на разрушителните сили, докато всичко, заложено в семето, ще се окаже в противоположно положение. Неговите жизнени сили ще бъдат укрепени. Благодарение на това може да се случи така – случва се не с всички зърнени култури, но с много от тях, – че да стане същото, което иначе би могло да стане само по време на зимата. Семената на зърнените култури, намирайки се заедно с разрушителните сили на трупа, консервират, съхраняват своите сили. Даже в течение на много дълго време те съхраняват такава кълняемост, както и при свежи семена.

Разглеждайки подобни неща, е необходимо да има ясно-та относно факта, че в живота стават неща, които е съвсем невъзможно да се разберат от гледна точка на материалистичната наука, доколкото тук реално въздействие оказват духовните сили. Духовните сили започват да оказват въздействие, след като в хода на земните събития изтече определен срок. Да вземем следното. Разбира се, това е нещо, за което аз само мога да ви разкажа. Обаче е възможно човек да постигне това, че сам да може ретроспективно да съзерцава предишните земни животи, както своите, така и животите на други хора, с които е бил заедно. Но живелите преди хора са претърпели преображение в духа. От тях нищо не е останало. Така, да кажем, ако човек, живял в Древна Гърция и родил се отново, се окаже в настоящето много мъдър и успее да съзерцава своя древногръцки облик, в който някога е странствал, той ще вижда този облик в духа, по правилен начин ще го види в духа. Но ако по някаква причина – предполагам, не без помощта на

дявола – каквото вижда в духа, внезапно би се превърнало в реален човек, тоест ако го срещне във вид на облечен в тяло човек, тогава той би умрял. Човек не може да се срещне с минал облик, облечен в тяло! Той тукаткис ще умре! И този, който би видял минала инкарнация в нейния реален физически вид, би трябвало да противостои на силите, които искат да умъртвят бъдещето – те по реален начин искат да го умъртвят. Така стои тази работа. Вследствие от това възникват съвсем неестествени отношения. Представете си, че има хора – телата на които са били мумифицирани в Древен Египет и досега лежат, запазвайки вида си, – които всъщност отдавна са се върнали на Земята, отдавна са слезли отново! Те са живели или живеят сега, но и техните предишни форми се намират тук. Тези предишни тела действат не само на въплътителите се отново хора, но ако човек отново се е въплътил, действат разрушително и на другите хора, оказващи се в близост до такъв останал съхранен облик. Всъщност от всяка мумия в действителност излиза влияние, враждебно на човешкия живот. Иначе и не може да бъде. От тях излиза враждебно за човешкия живот влияние. Обаче хората не отчитат всичко това. И може, разбира се, да се случи така, че мумии, принадлежащи на особено тщеславни и натоварени с власт хора, мумии, към които е бил приложен много таен труд, за да се съхранят дълго и да им се придаде вредоносност. Тези мумии могат кога да е да нанесат вреда. Ако някой се окаже в близост, той или заболява, или даже, при определени обстоятелства, умира. Ето защо сега стават тези необясними неща.

Освен това има и трето: от тези съобщения вие сте разбрали, че в настоящето е извънредно трудно да се добереш в тези гробници. Това наистина е страшно трудно. Когато днес ние чуваме за древните мистерии – а за тях сме чували вече не един път, – вие бихте могли да попитате: къде са се извършвали тези мистерии? За да се види къде те са се извършвали, отначало трябва да се заровиш надолу, в скалите, там да намериш пещери, кухни. В тези пещери би могло да се видят

различни интересни писмена, изискващи разшифровка. Днес всичко това е скрито от скали, скали, които така са се сраснали помежду си, на които шевовете, «белезите», възникващи при обработката на камъка, така са се сраснали, че днес при повърхностен оглед са незабележими и не може да се различи, че това не е природна скала, а скала, обработена от ръцете на човек. Работата е стояла така, че египтянинът е искал да защити гробницата. Той е дълбал дълбоко в скалите и освен това е оборудвал изкуствените постройки, които постепенно в хода на хилядолетията така са се изменили, че сега изглеждат като естествено, природно скално образувание, като скалист хълм. Тук остава още един въпрос. Той ще ви доведе до разбиране на много неща в историята, които иначе няма как да разберете. Искане ми се да зная какво би се получило, ако някакъв брой хора днес би трябвало да приложат силите, които – както може да си представите – са били необходими, за да се построят такива неща! Даже за разрушаването им е необходимо много време, както казахте! Само си представете, че фараоните – така са се наричали египетските царе – са притежавали могъщество, което благодарение на тяхната силна духовност им е позволявало да въздействат върху хората! Ако даже върху материята са могли да въздействат, още повече са могли словесно да въздействат върху хората. Днес ние не го правим, защото човек трябва да бъде убеден в това, което чува. Но древните фараони са притежавали огромна мощ. Затова те са могли по необичаен начин да въздействат върху силата на хората, върху силата, която са използвали при работа. Ще ни се наложи обаче да призовем на помощ още едно явление, за да разберем всичко това. Виждате ли, нормалният човек може да повдига и премества определени неща и т. н. Но случвало ли ви се е да видите по какъв необичаен начин нараства силата при умопобърканите, при безумците?

Вие бихте били удивени от факта, каква сила придобива човек при повдигане на неща, които той в друг случай не би могъл да повдигне, при пренасяне на неща, които в друг слу-

чай не би могъл да носи! Какви сили получава той, ако се бори с вас! Вие бихте могли като на шега, с лекота да го победите тогава, когато той не би бил луд. Ако полудее, той начаса ще ви победи. Така нарастват силите у човека, загубил ума си.

Египтяните не са били луди. Но в същото време не са били толкова разсъдливи, както ние днес. Те са имали съноподобно ясновидство и са притежавали чудовищна сила. Съвременният човек въобще си няма никакво понятие за това, колко малко хора са били необходими в Древен Египет за преместването на огромни камъни и поставянето им на места, разположени понякога много високо. Съвременният човек съвсем не е в състояние да си представи, че това е било такова време, когато пет човека са могли да доставят от далече грамаден скален блок и да го поставят високо горе. Силите на хората в Древен Египет са били чудовищно големи. Да постигнат това се е удавало само защото силите при тези хора са се развивали, а тях самите незабавно са ги превръщали в роби. Обаче робството служело не само за това, наличието му показва, че човечеството вече ставало слабо и вече се пробуждал разсъдъкът. В епохата, следваща след египетската, наличието на разсъдък, на ум намалило физическата сила. Тук по отношение на робството намираме, че него са искали (изкуствено) да го поддържат и са били необходими правови норми за такова поддържане. Обаче по-рано нещата са стояли иначе: тогава са оставяли природата на човека в тъпо безразлично, сънно състояние заради усилването на неговата физическа сила. И ето, благодарение на изкуствено придобиваните физически сили са се създавали такива неща като царските гробници, за проникването в които днес се налага да се прилагат огромни усилия, даже само за да се разбият!

Истината е, че относно всички подобни неща е разпространено погрешно мнение, при това по причина, че в настоящето към тези работи пристъпват, по правило, материалистично настроени хора. Те не могат да разберат какво е това. Този, който разкопава гробницата на фараона, трябва да умре.

Хората са били страшно удивени от това, доколкото те не са знаели, че в намеренията на древните египтяни е влизало такъв човек да умре. Те са владеели средства, за да въздействат през времето, пронизвайки го изцяло.

Само си представете следното. Да допуснем, че се намирате в Базел и имате радиопредавател. Някой в Берлин хваща вашето предаване, той чува какво говорите в микрофона. Не е ли истина, тук пространството сякаш се отстранява, то съвсем изчезва. Защо? Защото ние, използвайки нашето радиопредаване, открито от нас, сме преодолели пространството и сме в състояние да действаме през пространството. Това, което се предава в качеството му на радиосъобщения, може да се появи навсякъде. Радиосъобщението преминава през пространството и оживява на друго място. Да, господа, представете си, че вие тук предавате по радиото: «Който чува какво говоря, той ще умре!» А сега си представете, че това го чува много нервен човек, такъв, който много се поддава на внушения. Той възприема: «Който чува какво говоря, той ще умре». Разбира се, той трябва да бъде изключително нервен и в този случай действително може да умре от уплах, особено ако този, който произнася тези думи, който води радиопредаването, самият е безумен. Защото силите, живеещи в говора на лудия, са много по-мощни от силите, живеещи в речта на разумния, нормален човек. Така че ако това би било предавано тук от някой безумен, луд, а изреченията на лудия ги чува някой друг, последният би могъл да умре.

Египтяните са притежавали възможност да консервират, да запазват в своите гробници такива изречения. И те действат и сега, само че вече не през пространството, а през времето. И ако сега англичанинът си пъха носа тук, той не знае, че в мириса, проникващ в неговия нос, действат думите, запечатани в подправките.

Нервният човек, слушащ радиопредаването, чувайки съобщението на безумеца, би могъл, най-малкото, да умре от уплаха. Друг умира, без да чува нищо, доколкото това е зало-

жено в мириса. От това той умира. Тук е заложено своего рода «радиосъобщение», ако може така да се изразим, направена е магия. Тук човек има работа с «радиопредавател, работещ във времето», с това, което са създали древните египтяни. Те са искали да убият този, който си пъха носа тук. Било е възможно само защото те са владеели изкуството да изговарят съответните думи в подправките така, че те да могат да въздействат.

Виждате ли, вас ще престанат да ви удивляват тези неща, ако почнете да подходите към тях от гледна точка на духовното знание. Обаче е твърде показателно, че човек, вниквайки днес във всичко, което може, провеждайки изследвания – понякога даже и с помощта на носа си, както това показва последният пример, – по много неприятен начин се натъква на действието на духа. Тези, върху които духът е въздействал най-силно, като с това ги е убил, би трябвало, ако след смъртта си започнат да разпространяват мъдрост, да говорят истината! Но това не става. Ето защо се налага ние да изразим намеренията на духовния свят.

ДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 5 май 1924 г.

Добро утро, господа! Някой намислил ли е нещо за днес?

Господин Ербсмет: Иска ми се да попитам защо съвременните хора разглеждат звездното небе така, както го правят сега, докато древните вавилонци са го разглеждали по съвсем друг начин?

Доктор Щайнер: Във връзка с този въпрос трябва да бъде казано нещо за коренното изменение, настъпило по отношение на разглеждането на света. Госпожа доктор Вреде³⁴ провеждаше тук астрономически курс и вие видяхте колко

нелеко е днес да се усвоят изчислителните, математическите методи на изследване.

Виждате ли, ако искаме да имаме яснота относно тези неща, трябва преди всичко да се има предвид, че древните хора са били наистина много по-духовни – именно така може да се каже, – по-духовни, отколкото съвременните хора. Относително дълго е било известно за въздействията в природата, за които днес съвсем нищо не се знае. Иска ми се да обърна внимание върху някои факти в това отношение. Защото е невъзможно да се разбере какво са предлагали древните вавилонци и асирийци в качеството на астрология, на наука за звездите, ако не бъдат разбрани определени неща, които днес всъщност са съвсем неизвестни.

Например Русо съобщава следното^{34a}: намирайки се в Египет, следователно в област с горещ климат, за който споменах на последното занятие, с помощта на поглед, насочен по определен начин към животно – например към жаба, идваща настръхана – втръчено, напругайки очи, гледайки жабата, той спирал тази жаба и даже я довеждал до пълно обездвижване. Жабата била като парализирана. Това винаги му се удавало в топлите области, в Египет например. Той е можел да парализира жабата и после даже да я убие. Но той поискал да се заеме със същото нещо в Лион. Там му попаднала една жаба. Той я гледал, гледал я втръчено и изведнъж открил, че самият той е парализиран! Не е можел повече да движи очите си и е бил толкова парализиран, сякаш е умрял. Едва когато дошли други хора, извикали лекар и му дали змийска отрова, отрова от усойница, той успял да излезе от спазматичното състояние и да се спаси. Ето как се обърнала тази история. И така, виждате, че е трябвало само човек от Египет да отиде в Лион и действието, излизащо от природното същество, да се преобрази в своята противоположност.

И така, можем да кажем: има въздействия, много тясно свързани с човешката воля, защото те се явяват разкриване на човешката воля. Има такива въздействия. Има налични и

съответстващи сили. Не е ли истина, че каквото е било тук преди сто години, го има и днес и винаги ще го има, докато Земята съществува. Просто хората днес не ги е грижа за това.

Обаче, господа, това е свързано и с някои други неща. Ако искаме да постигнем разбиране за същината на нещата, трябва да обърнем внимание на ареала, където подобни неща стават. В определен смисъл трябва да привлечем на помощ географията. Но не тази днешна скучна география, която говори не за различията между взаимните въздействия на жабите и човека, а само за съвсем външните неща.

В тази насока ми се иска да ви приведа още един пример, вече от съвсем друга област.

Виждате ли, през XVII е имало един учен, Ван Хелмонт³⁵. Този учен още владее много от това, което са знаели по-рано. Всъщност съдържанието на предишното знание е било съвсем изгубено чак през XIX в. През XVII в. то още е било достатъчно силно, а през XVIII в. започнало да запада. И едва през XIX в. хората, по собственото им мнение, много поумнели!

Този Ван Хелмонт размишлявал над въпроса, по какъв начин би могъл да научи повече от това, което би могло да се научи с помощта на обикновения човешки разсъдък. Днес хората вече не размишляват за това как да научат повече, отколкото позволява да се научи обичайният разсъдък, тъй като те са уверени, че човешкият разсъдък може да научи всичко. Обаче Ван Хелмонт, като лекар, не се доверявал много силно на човешкия разсъдък. Той се стремил към духовното знание.

Обаче по онова време е било още невъзможно са се достигне духовното знание по духовен начин – както се опитваме го да правим в антропософията. Тогава човечеството още не било стигало толкова далеч. И Ван Хелмонт използвал старата методика. Той направил нещо, на което не следва да се подражава, и аз, разбира се, по никакъв начин не го препоръчвам. Не трябва да се прави. В настоящето то повече не действа така, както преди. Но Ван Хелмонт го направил.

Виждате ли, той взел едно известно растение³⁶, отровно

лекарствено растение. При определени заболявания го предписват. След като го взел, той, като лекар, разбира се, е знаел, че растението не трябва да се яде, доколкото от него може да се умре. Но ближейки края на корена, долната част на корена, той стигнал до състояние, което описал по следния начин. Той казал, че се чувствал така, сякаш главата му била напълно изключена, сякаш се оказал без глава, станал безглав. Разбира се, главата му си била на мястото, но той повече не я усещал. При това той вече нищо не можел да научи с помощта на главата си, а областта на корема започнала да действа подобно на главата. И при него се породило голямо просветление, проявяващо се под формата на образи, които в антропософията днес наричаме имагинации. Неговото просветление се проявило под формата на образи от духовния свят. Това довело до ужасяващ потрес в живота му. Сега знаел: за духовния свят може да се говори не само посредством разсъдка, но този духовен свят може истински да се вижда. И така, благодарение на експеримента той получавал имагинации от духовния свят.

Състоянието му продължило два часа. После получил малък пристъп на световъртеж и след това се нормализирал напълно. Можете да си представите как преживяното силно разтърсило живота му, защото от този момент той е знаел, че духовният свят може да се види. Но той научил и нещо друго. Научил, че главата с нейното мислене се явява препятствие за съзерцаването на духовния свят.

Ние, разбира се, не постъпваме така, както е постъпил Ван Хелмонт, като е лизал корена на растението – макар и някои хора да ни подозират в нещо подобно, но това са глупости, – а посредством духовни упражнения изключваме мисленето, свързано с главата. Главата служи само за да се осмисли това, което се вижда и съзерцава посредством останалия организъм на човека. И така, тук по духовен начин се предизвиква същият процес, който е предизвикал Ван Хелмонт, използвайки по-древен способ.

Днес не смятам да ви разказвам всичко, което би било

необходимо, за да охарактеризирам отново духовнонаучното обучение. Това може да направим при други обстоятелства. Днес вода разказа във връзка с въпроса на господин Ербсмет. Именно тези два случая, разказани от мен, имат непосредствено отношение към въздействието на звездите, на небесните тела. И доколкото в настоящето такова въздействие на небесните тела въобще се отрича, подобни неща също вече не се разглеждат.

Ван Хелмонт изпитал толкова голямо разтърсване в своя живот, толкова му харесало, че поискал да повтори опита и започнал често да се угощава с върховете на корените на това растение. Обаче нищо повече не се получавало, нищо не му се удало да постигне.

Какво би могло да означава, че не му се удавало да постигне същия резултат? Означава, че Ван Хелмонт е започнал да прави опитите със закъснение, така че някакви (временни) съотношения не са се съгласували с предишните. Самият Ван Хелмонт не е могъл да си го обясни. Разбира се, аз не мога да ви кажа, че подобно на Хелмонт, бихте могли и сами да постигнете това, за което ви разказах – когато Ван Хелмонт за пръв път е опитал връхчетата на корена на растението. Ван Хелмонт не е посочил датата. Обаче на основата на сведенията, които, макар и по съвсем друг път, могат да бъдат получени от духовната наука, може да се каже следното.

Когато Ван Хелмонт е опитал връхчето на корена за първи път, навярно е било пълнолуние. Но той не е обърнал внимание на този факт. По-късно той е правил опити вече не при пълнолуние, затова нищо не е успял да достигне по този начин. От първия път той запазил нещо. Получил възможност отново и отново да вижда нещо в духовния свят. Но такъв напредък, такъв потрес, като първия път, на него не му се удало да постигне отново.

Живеейки през XVII в., той повече не знаел, че това зависи от Луната и вярвал, че то е предизвикано изключително от действието на корена на растението. Но в древността таки-

ва неща са били добре известни. Ето защо в древността навсякъде е живеело убеждението, че звездите несъмнено оказват влияние върху живота на човека, животното и растението.

Ако изследваме как стават такива неща, би трябвало да разсъждаваме така: макар и да не ядем отровни растения, ядем обикновени растения, ядем и корени на растения. Докато отровните растения можем да използваме само като лекарство, за лечение, другите растения, неотровните, ние използваме като хранителни продукти. Виждате ли, господо, работата стои така: ако се ядат корените на растенията, и те, също както корените на отровните растения, се намират под въздействието на Луната. Луната оказва влияние върху растежа на корените при растенията. Затова определени корени на растения при определена конституция на човека са много нужни. Вие знаете, че в червата, в храносмилателните органи се появяват паразити, глисти и това се понася много тежко. За хора, които лесно хващат глисти, добра храна е червеното цвекло (в други лекции авторът посочва също така и ряпата – бел. пр.). Ако червено цвекло попадне в червата, то раздразва глистите, парализира ги, а след това те излизат заедно с фекалиите. Оттук виждате, че корените оказват влияние върху тези нисши животни, върху глистите. Корените на червеното цвекло за нас не са отровни, но за глистите са отровни. И пак работата е такава, че глистогонните свойства на тези растителни корени се проявяват най-силно, ако ние ги ядем при пълнолуние. На тези неща е необходимо да се обръща внимание.

Виждате ли, може да се каже: при изучаване на корените на растенията се открива, че растенията ни дават нещо, което много силно въздейства върху двигателно-метаболитната система. Хора, имащи определени заболявания, могат да получат голяма помощ, ако им се назначи коренова диета, ако им се дават в храната корени, при това се дават в периода на пълнолунието, а в периода на новолуние се спират.

Всичко това, което може да се наблюдава при растенията, има значение и за човека, а именно за размножаването

и растежа на последния. Деца, имащи във връзка с болестта тенденция да остават малки на ръст, също може да се хранят с кореноплоди, за да растат по-добре. Само трябва да се прилага казаното в подходящото за това време: в детска възраст, между раждането и седмата година от живота. Силите на Луната оказват голямо влияние върху всичко, което в света на животните и в света на хората е свързано с растежа и размножението. Следователно е необходимо да се изучава Луната, не само насочвайки към нея телескопа, а трябва да се изучава как тя действа върху Земята. Тези, които са били учени във Вавилон и Асирия, са знаели точно какво влияние тя оказва върху едно или друго растение и прочие. Те не са говорили за Луната просто като за кълбо, което там, горе, странства в мировото пространство, не, но навсякъде са виждали въздействията на Луната. Въздействията на Луната се откриват главно на повърхността на Земята. Те не отиват дълбоко в Земята. Те задълбават само доколкото да възбуждат корените на растенията. Те не се забиват навътре в Земята.

Вие бихте могли например за доказателство на това, че лунните сили съвсем не проникват в Земята, да попитате плувците, плувачи на лунна светлина. Те бързо излизат от водата, тъй като у тях възниква чувството, че потъват. Водата замира, чернее. Лунната светлина не прониква във водата, тя въобще не отива в дълбочина, не встъпва във връзка със Земята. Както виждате, работата е там, че животните и човекът се намират под влияние на лунната светлина, която действа, изхождайки не от Земята, а само от най-външната ѝ повърхност, прониквайки само до корените на растенията. С това вие получихте първото разяснение относно звездното небе.

Сега ще преминем към приведения от мен пример във връзка с Русо, който парализирал и даже е можел да убие жаба в горещата зона и който сам е бил парализиран в умерената зона, в Лион. Какво стои тук в основата?

Тук, господа, трябва само да си спомним за факта, че ако Земята, която е кълбо, ако Земята се осветява от Слънцето,

тогава в горещата климатична зона лъчите на Слънцето падат почти отвесно. Тук те действат съвсем различно, отколкото в умерената зона, където падат косо, под съвсем друг ъгъл. Както растежът и размножението при растенията и човека се намират под влиянието на Луната, точно така се намира под влиянието на Слънцето и това, което в него се явява вътрешната му анималистична, тоест животинска сила, която се пренася в неговия поглед. Действието на тази анималистична, животинска сила зависи от Слънцето. Посредством своите сили Слънцето обуславя това, че в Египет човек с лекота «омагьосва», парализира жабата, даже може да я убие, докато в умерената зона той сам е принуден да се поддаде на влиянието на жабата. Това пак зависи от Слънцето.

На вас, разбира се, ви е известно, че понякога изпитвате затруднение при мисленето, пък и в целия си вътрешен живот, а понякога всичко това върви по-леко. Това, на свой ред, зависи от Сатурн, къде той стои.

Така въздействията на небесните тела се отразяват в целия наш човешки, животински и растителен живот. Само минералното е подложено на земното въздействие. Затова с помощта на науката, ограничаваща се само до земното, е невъзможно да се стигне до някакво разбиране на човека. Не може да се разбере какво правят звездите, ако се игнорира този въпрос, ако не се разглеждат звездните въздействия.

Представете си следната ситуация – днес наистина нещата не са толкова лоши, но по-рано такова нещо напълно е можело да стане, – представете си, че някой е голям държавник.

Но ако попитате тези, които живеят заедно с него в дома му, някой, който готви за него, например готвачката, която съвсем не се интересува от държавните дела, ако вие бихте я попитали: «А какво прави този човек?», е възможно тя да отговори така: «Той закусва, обядва и вечеря. Друго нищо не прави, през другото време той излиза. Той друго нищо не прави». Тя просто не знае какво друго прави той.

Съвременните учени казват същото нещо, но за звездите,

за небесните тела, те казват само това, което могат да изчислят, което знаят. Другите, предишните хора поне биха се заинтересували какво още правят звездите. Ето защо те са имали такава наука за звездите. Знаели са, че Луната има отношение към растителното начало в човека, Слънцето – към животинското начало в човека, Сатурн има отношение към чисто човешкото начало в човека. Това те развили по-нататък.

Те разсъждавали така: «Слънцето има отношение към животинското начало в човека. Ако Слънцето свети съвсем отвесно, вертикално, тогава в горещата климатична зона човек силно въздейства върху животните».

Виждате ли, например в Европа има място силното взаимодействие между човека и коня. Но да развие такава вътрешна, фина връзка с коня, както това е при арабите, тоест в горещата зона, в Европа никой не е способен, доколкото такива отношения между човек и животно именно тук не могат да бъдат развити. Това зависи от отвесното падане на слънчевите лъчи, от въздействието на Слънцето.

Вижте по-нататък, господа. Във Вавилон и Асирия са знаели, че от Слънцето излизат определени въздействия, определени сили. Хората са водели наблюдение на Слънцето (изобразява го на рисунка). Те разсъждавали така: ето съзвездието Лъв, тоест някаква група звезди на небето, а тук, да кажем, е съзвездието Скорпион. В годината има определено време, когато Слънцето стои в съзвездието Лъв, което означава, че Слънцето закрива съзвездието Лъв, то е зад Слънцето. По друго време Слънцето закрива съзвездието Скорпион или съзвездието Стрелец, или друга група звезди.

Вавилонците и асирийците са знаели: човек оказва най-силно въздействие върху животното, когато Слънцето стои пред съзвездието Лъв. Това въздействие е най-слабо, ако Слънцето стои в съзвездието Дева или

Рис. 13

Скорпион. Следователно са знаели не само коя планета има отношение към едно или друго действие на човека, но са знаели също така как върху това отношение влияе положението на Слънцето, ако то закрива съзвездията Лъв или Скорпион и как от това влиянието се изменяло.

Какво се прави днес? Днес просто изчисляват: Слънцето стои в Зодиака в Овен, в Телец, в Близнаци, в Рак, в Лъв, в Дева, във Везни, в Риби и т. н. Изчисляват колко дълго стои в съзвездията, когато то влиза тук и др. под. Знае се, че на 21 март Слънцето стои в съзвездията Риби, но нищо повече не се знае. Древните вавилонци и асирийци са знаели например, че ако Сатурн стои в определено съзвездие, което наричали Плеяди, тогава на човешката глава се предоставя най-голяма свобода. Знаели са всичко това. Те са можели с лекота да изнасят съждения на тази тема, доколкото са живеели в по-гореща местност от нашата и защото са създали определена наука, в съответствие с която обяснявали целия човек, ориентирайки се по небето.

Тази наука е можела да се прилага по отношение на човека. Обаче постепенно тази наука е била забравена. В онова време са наблюдавали както планетната система, така и небето на неподвижните звезди. Знаели, че в зависимост от положението на планетата, човешкият живот се стича по един или друг начин. Знаели, че ако Слънцето стои в Лъв, то оказва най-силно влияние върху човешкото сърце.

Ето как стои работата. Хората наблюдавали как се държат минералите. При това разсъждавали така: върху растенията, животните и хората действат звезди; върху минералите те не действат. На минералното действа само Земята. Но минералите са възникнали на Земята не днес, те са възникнали значително по-рано и в най-древните епохи са били растения. Всички минерали са били растения. Относно каменните въглища ви е известно, че това са били растения. Но така, както и каменните въглища, всички останали минерали също са били растения. Тогава върху тях е въздействала Луната, а в

по-ранните епохи е въздействало и Слънцето, а в още по-ранните – Сатурн. Хората са искали да узнаят върху кои минерали в много древните времена, когато още са били растения, е оказвало влияние Слънцето. За това се е проверявало въздействието на минералите върху човека и е било изяснено например следното: ако Слънцето стои пред съзвездието Лъв и оказва силно влияние върху сърцето на човека, аналогично въздействие върху сърцето се оказва и в случай, че в човека се вкара злато. Оттук заключавали, че някога Слънцето е оказвало най-голямо влияние именно върху златото. Или ако Сатурн се намирал в звездния куп Плеяди, най-силно влияние се оказвало върху главата на човека. Тя ставала сякаш независима, свободна. След това изпитвали кой от минералите, някога бидейки още в състояние на животно – защото преди да бъдат растения, минералите са били животни, – е можел да получава най-голямо въздействие от Сатурн. Открили, че това е оловото. Така изяснили, че оловото също действа върху човешката глава по освобождаващ начин, прави я независима, свободна. Ето защо на този, който е имал тъпа глава – вследствие, че определени храносмилателни процеси, които не е трябвало да стават в главата, са ставали в резултат на заболяване именно в главата, – на такъв болен са давали олово.

По такъв начин за всяка планета намирали съответстващия метал. Затова вавилонците и асирийците обозначавали Слънцето с този знак: ☉. С него обозначавали и златото. Следователно знаели, че звездите сега, когато вече Земята съществува, не влияят повече върху минералите, но някога те имали такова влияние. И за Слънцето, и за златото е имало едно обозначение. Ние обозначаваме Слънцето и златото с помощта на букви от нашата азбука, но древните винаги са използвали знака: ☉. Също така те не пишели «олово», а са използвали знака[†], като при това той обозначавал както Сатурн, така и оловото.

Рис. 13

В древността на никого не би му хрумнало да обозначи оловото с обичайните букви или да напише «олово». Ако са искали да го обозначат, са пишели знака[†]. Ако някой е искал да напише «сребро», той е изобразявал знака[§]. Това еднакво е означавало както Луната, така и среброто. По такъв начин самата Земя или най-малкото нейните метални съставки са съпоставяли с небесните тела.

Виждате ли, господо, ние няма да знаем много за човека и неговото отношение към Вселената, ако не можем да постигнем гореописаните неща.

Сега по-нататък. Тези неща са били в древността общоизвестни. Работата е там, че в началния период на разпространение на християнството, науката, занимаваща се с тези неща, е била известна във всички южни региони на Европа. Например има книга за природата, отнасяща се към първите християнски столетия – тя съдържа много от това. Но днес всичко това трябва отново да се изучи, в противен случай би било невъзможно да се ориентираме в обърканите съобщения. Те носят противоречив, объркан характер. В същото време книгата съдържа много, касаещо тази древна мъдрост. Но после дошло време, когато християнството започнало да се ограничава само с разсъдка, а всичко останало започнало да се възприема в качеството му на догми. Било е такова време, когато въобще всичко, касаещо тази древна наука, в Европа е подлежало на изкореняване. Между V и XI, XII в. сл. Р. Хр. било направено много за целите на ликвидацията в Европа на тази древна наука. И в твърде висока степен това е било достигнато. Защото, виждате ли, работата стояла така: хората, които още се занимавали с тази древна наука в Древна Гърция, в Рим, в Испания, тоест в южните области, били в същото време хора в телесен и душевен смисъл порочни, развалени. Римската история от това време представлява нещо ужасно. В нравствено отношение това са били съвсем развалени хора. Всички още владеели древната наука, но като хора те вече не са могли повече да я пазят, да я поддържат. Това са такива фи-

гури на тирани, като Нерон³⁷ или Комод^{37a}.

За римския император Комод например може да се разкаже следното. Комод е бил, както и всички римски императори, «посветен». Но какво е означавало в дадения случай «посветен»? Било е същото, както днес някой носи име с някаква титла. Всеки римски император още отначало, доколкото той е бил император, се определял като «посветен».

Във всеки случай това показва, че тогава науката е била ценена много високо. Обаче римските императори – с изключение на Август – не владеели тази наука. Но те, въпреки това, също били влизали в мистериите. Даже са могли сами да посвещават другите. В една от степените посвещаващият е трябвало да удари по главата този, когото е посвещавал. Това е било символично действие. Император Комод нанесъл такъв удар, че посвещаваният човек паднал мъртъв. Това останало безнаказано, макар и виновен да бил император Комод. Каквито били като «посветени», такива са били и като хора.

По-нататък, на Север, живеели хора, които по-късно развили средноевропейската култура, но тогава те били още съвсем нецивилизовани. Обаче по-късно германците завоювали Италия, Гърция и Испания. И след това там се запазили само тези, които работели, опирайки се на чистата логика, на чистото мислене. Трябвало е да възникнат догмите. В нищо друго не е можело да се задълбочиш. Мисленето се е ограничавало само до най-външните неща. Ставало така, че от школите, от манастирите навсякъде се пропъждало, изкоренявало се това, което съставлявало древното знание. Може да се види как всъщност само по нелегален, по подмолен начин може да се каже, с помощта на контрабанда, нещо от тази вавилонска наука, достигало до Европа. Но като правило, това не стигало толкова далеч, докато във Вавилон още относително дълго се култивирала такава наука.

Гръцката (византийската – бел. пр.) империя в Константинопол просъществувала чак до средните векове (до 1453 г. – бел. пр.). Виждате ли, господа, там е имало доста колоритни

фигури! Подобно на това, както при нас понякога идват полските евреи в кафтани и старинни цилиндри – те макар и да нямат голям авторитет, но основно познават юдаизма, – така и в Константинопол отново и отново се появявали такива фигури във времето, когато всичко е било изкоренено. Те идвали с големи, даже огромни свитъци пергамент, на които е имало много нещо записано. В Константинопол на всички тези колоритни персонажи им прибирали и скривали пергаментовите свитъци. Така в Константинопол се складираше и натрупвало всичко, което идвало тук от Вавилон и Асирия. За това никой не се грижел. Но в Европа всичко това се изкоренявало. Едва през XII, XIII в. и по-късно, в средните векове, поради падането на империята тези пергаментови свитъци отново получили свобода, при което някои хора ги крадели и ги доставяли в Европа. Ето как станало, че още тогава не учени мъже, а необучени хора разшифроввали тези пергаментови свитъци.

Така в средновековието отново започнало да се разпространява знание, макар и в малък обем. На свой ред това ограничено знание е действало стимулиращо за останалото. Нито Парацелз³⁸, нито Ван Хелмонт не биха могли да създадат нещо, ако тези хора не бяха доставяли в Европа откраднатите от тях пергаментови свитъци и не бяха ги продавали там за доста пари. Благодарение на това в Европа отново нещо пристигнало. И на основата на всичко това, което попаднало в Европа, в настоящето функционират някои тайни общества. Има всевъзможни ордени, масони, Odd Fellows (братство на чудациите) и т. н. Те не биха имали никакво знание, ако не бяха доставили в Европа от Константинопол знанието в пергаментовите свитъци, които тогава продавали за много пари.

Но да оценят това знание не са могли. Ако човек е бил образован настоятел на катедрала, такъв, като Коперник, той не е ходел при тези хора, които са притежавали пергаментовите свитъци. Не е трябвало да се прави това. Можело е да се развали цялата репутация, целият престиж. Обаче заради това е губела репутация и тази древна наука. И ето, такъв човек,

като Коперник, за първи път основава по това време науката, която имаме и до днес, която действително имаме днес.

При това обаче ставало нещо забележително, господа. Все пак оказало се много добре, че когато Коперник е основавал своята астрономическа наука, той вече не е знаел всичко това, което са знаели по темата по-рано, както и днес повече не се знае. Но в следващите времена също повече не разбирали какво е казал Коперник. Две положения на Коперник се разбират, третото вече не. Ако разбират две положения на Коперник, предполагат, че Слънцето стои в центъра, а около Слънцето се въртят Венера, Меркурий, Земята и т. н. Днес на това обучават във всички училища. Ако се разбере Коперник като цяло, нещата не са така ясни; самият Коперник е посочвал още, че тук стои Слънцето (изобразява се на рисунка), зад него Меркурий, после Венера, тук Земята и т. н. Всичко това в действителност се върти заедно със Слънцето в мировото пространство по ето такава винтова линия. При желание това може да се прочете при Коперник. И така, пред нас е странният факт, състоящ се в това, че макар Коперник и да е опровергал старата наука, новото поколение не го е разбрало. Едва сега започват да разбират Коперник, тоест забелязват, че той е издигнал три, а не две положения; третото положение хората разбирали трудно. Така постепенно астрономията се превърнала в това, което тя се явява днес: в наука, основана изключително на изчисления.

Рис. 13

Вие бихте могли да се замислите ето над кое: това, което още се е запазило от древната наука, е било достигнато не по пътя, по който днес се достига каквото и да е. Днес ние достигаем някакви резултати с пълна яснота в душата. Древните са правели това основно инстинктивно. Вече не се разбира какво от само себе си е представлявало знанието на древните.

Като много интересен пример за това може да послужи случаят, станал преди няколко години. Един шведски учен³⁹ пристъпил към четене на древна алхимична книга, в която се говорело за олово, за сребро, за това, какво ще стане, ако в оловото се добави сребро, какво ще се случи, ако се добави злато и т. н. Какво направил този учен? Той казал: ние приехме за сведение това, което е написано тук, а сега ще го направим! И той започнал да повтаря всичко това в своята лаборатория, взел олово във вида, в който го има днес, взел сребро в този му вид, какъвто е сега, обработил ги на огън, както е било написано, но нищо не излязло!

Нищо и не би могло да излезе, защото това, което той е прочел там, са били именно такива знаци. Той смятал, че знакът $\odot$ означава злато. Следователно той вземал злато и го обработвал химически. Този знак $\ddagger$ означавал олово. И така, аз вземам олово и го обработвам химически.

Обаче целият ужас се състоял в това, че този човек, алхимикът, чиито писания е изчел шведският учен, е имал предвид в дадения случай не металите, а планетите. Той е имал предвид, че ако се смесят слънчевите сили със силите на Сатурн и Луната – описаното на даденото място се отнася към ембриона на човека, – ако върху детето в тялото на майката действат слънчево-лунните сили, тогава става това и това.

С този шведски учен се случило така, че той, ползвайки външните метали, е искал да направи в ретортата това, което при посочения алхимик се отнасяло до ембрионалното състояние в майчиното тяло. Разбира се, нищо не се потвърдило, защото той е трябвало да наблюдава процеса на възникване, протичащ в майчиното тяло. Тогава той би могъл да се приближи до този проблем. Виждате колко малко се разбира днес какво е имала предвид тази древна наука.

Всичко това ви показва как всъщност следва да се даде отговор на въпроса, поставен от господин Ербсмел. На него следва да се отговори така, че да се доведе до съзнанието следното: да, разбира се, с новата наука всичко стои добре,

прекрасно и правилно. Днес може точно да се сметне местоположението на звездите, може да се сметне разстоянието до другите звезди, може да се погледне в спектроскопа и да се види какъв е цветът на спектралните линии, може даже от тук да се определи вещественият състав на звездите. Но как звездата въздейства върху Земята – това трябва да изследваме отново! Това не може да се изследва така, както го правят днес много хора: те просто вземат древните книги. Разбира се, би било лесно, ако можеше просто да се вземат древните книги и да се научи от тях всичко, което не знаят хората днес. Обаче даже при Парацелз това вече не е ставало; хората не разбират книгите, тъй като ги четат с «днешни» очи. Думата е, че трябва отново да се открият влиянията, които оказват звездите върху хората. Това е възможно само с помощта на духовната наука, с помощта на антропософската духовна наука.

Така отново може да се открие не само къде е разположена Луната, но и как е свързана Луната с целия човек. По такъв начин се стига до това, че детето в течение на десет лунни месеца, тоест десет пъти по четири недели преживява в тялото на майката въздействието на Луната. То преживява въздействието на Луната така, че за това време му се налага да преживее осем, девет, десет пълнолуния. Ембрионът плува в плодните води и следователно се явява до своето раждане съвсем различно същество, той е защитен от земните сили. Най-важното е, че той е защитен от земните сили и се намира преимуществено под влиянието на Луната, макар другите небесни тела също да влияят.

Виждате ли, трябва да стане така, че днес вече в нашите университети и в нашите училища, даже в средното общообразователно училище да се изучават съвсем други предмети. На първо място да се изучава човекът, човешкото сърце, човешката глава, да се изучава как всичко това е свързано със звездите. В университетите, първо, трябва да се дава описание как от съвсем мъничкото човешко семенце се развива човешкият ембрион в течение на първата, втората, трета,

четвърта, петата седмица и т. н. Такова описание вече има, но още няма друго описание: за това, какво прави Луната в същото време. Науката за физическото възникване на човека може да се появи само тогава, ако на едната страница бъде описано какво става в тялото на майката, а на другата страница бъде описана дейността на Луната.

И все пак трябва съвсем отчетливо да си представяме, че например в случая на смяната на зъбите на седмата година от живота трябва да се описва не само това – както се случва днес, – какво представляват млечните зъби, как израстват други, а млечните зъби падат. Това трябва да се описва от позицията на науката за Слънцето, защото този процес зависи от слънчевите сили.

Точно така и при описание на половата зрелост на човека се имат предвид чисто физически процеси. Обаче те зависят от Сатурн. Необходима е науката за Сатурн. Нещата не следва да се водят така, както се водят днес, когато всеки предмет се осветлява сам за себе си. При такъв подход може да стане това, което е станало в болницата на един европейски град. В университетската клиника дошъл един болен, който предполагал, че има заболяване на далака. Той попитал в кое отделение трябва да отиде за заболяване на далака? Обяснили му, че може да отиде във всяко отделение. Но той, за нещастие, споменал, че освен това и черният му дроб е болен. Тогава му казали, че не е за тях и трябва да отиде в другата клиника, където се намират болните със заболявания на черния дроб, а при тях били само болни със заболявания на далака. Той се оказал между две купи сено, подобно на известното (буриданово) магаре, което се намирало между две купи сено, равни по размер и съвсем еднакви една на друга.

Това е знаменитата логическа илюстрация на проблема за свободата на волята! Пита се: какво ще направи магарето, ако стои между две купи сено, които са еднакви по големина и еднакво дъхави? Ако то реши да се обърне наляво, ще мисли, че сеното вдясно е по-вкусно; реши ли да се обърне надясно,

ще мисли, че лявата купа сено е по-вкусна. Така то се върти, ту насам, ту натам, докато не умре от глад между двете купи сено! Така и този болен с две заболявания не знаел накъде да се обърне и също е можел да умре, докато реши в отделението за заболявания на черния дроб ли да отиде, или в отделението за заболявания на далака!

Споменах за това, за да ви покажа, че днес всеки знае нещо и за най-малкото парченце от света. Но днес това значи въобще нищо да не знае! Например ако днес човек иска да узнае нещо за Луната, той трябва да отиде в обсерватория, в планетариум и там да попита. Но там, на свой ред, нищо не знаят за възникването на човека. Той трябва да се обърне с въпроси към гинеколога, акушерката, професора по женски болести. Обаче те нищо не знаят за небесните тела. А тези две неща са взаимосвързани.

Бедата на съвременното знание е в това, че всеки знае само за част от света, а като цяло никой не го познава. Затова става така, че съвременната наука, особено ако я поднасят в популярни лекции, предизвиква страшно скучно впечатление. Разбира се, господа, предметът се оказва скучен, ако на вас ви разказват само за това, което съставлява нищожна част от предмета.

Да допуснем, че сте искали да научите как е изглеждал стол, който го няма тук, а някой ви описва дървесината, дока- то вие искате да знаете как е сглобен столът, как е направен. Днес изучават антропологията, науката за физическия човек, както сега я наричат, толкова скучно, доколкото същевременно не се описва по какви причини става това. А ако се описва, тогава е без всякакво отношение към предмета.

Следователно астрологията, науката за звездите само тогава ще бъде приведена в порядък, когато тя бъде свързана с антропологията, с науката за човека. За това става дума. Именно в такава форма бих могъл днес конкретно да ви отговоря на зададения въпрос. Действително става така, че такива важни неща, като тези, за които ви разказах във връзка с Русо

и Ван Хелмонт, не могат да бъдат разбрани, ограничавайки се в разглеждането само на Земята. Но такива важни неща трябва да се разбират. Хората започнаха да проявяват склонност към материализъм даже в употребата на думите. Например как наричат явлението, когато някой човек може да парализира животно със своя поглед? Наричат го магнетизъм. Да, но нали по-късно са започнали да употребяват думата «магнетизъм» само по отношение на желязото, по отношение на магнитите. И ако днес този термин се използва на научно равнище, говорят само за това, което се отнася до желязото, опасавайки се от неправилно използване на думата «магнетизъм». Само шарлатаните още говорят, че човек може да магнетизира, обаче те вече нямат никаква представа за това. Именно за да се прониква в такива неща, е необходима духовната наука.

Следващия път – в девет часа сутринта в сряда.

ЕДИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 8 ноември 1924 г.

Е, господа, подготвихте ли въпроси за днес?

Автор на въпроса: По каква причина при смъртта на Христос Слънцето се е затъмнило за три часа?

Доктор Щайнер: Да, господа, това, разбира се, е много важен въпрос, по каква причина при смъртта на Христос Слънцето се е затъмнило за три часа? Виждате ли, този въпрос, доколкото можете да си представите, също много, много силно ме е занимавал⁴⁰. Мога да предположа, че и за автора на въпроса този въпрос също е много важен, при което преди всичко той има предвид факта, че в подобни неща съвременните хора вече не вярват. Затова още през XIX в. за такива

неща са предлагали много просто решение. Казвали са: всъщност това не го е имало, то е просто образ и на такива неща не трябва да се придава голямо значение. Обаче, господа, работата стои съвсем не така! И ако много щателно изследваме всичко, за което може да се узнае от съдържанието на духовната наука, стигаме до факта, че по време на смъртта на Христос е станало слънчево затъмнение, най-малкото, силно закриване на Слънцето, така че към времето на настъпване на смъртта в дадената местност е имало място помръкването, затъмнението. Такива неща не трябва просто да се игнорират, като ги отричаме; трябва, разбира се, да се изясни как стои работата.

Иска ми се да обърна внимание ви върху нещо, за което често съм споменавал във ваше присъствие. В древните източници навсякъде намирате, колко силно се е вземало под внимание времето от деня, времето от годината и т. н. Днес хората почти не забелязват това. Известно ви е, че в Новия Завет много се разказва за изцеленията, извършени от Христос, разказва се за формите, за способите, прилагани от Него за изцеление на болния. Много ценно е, че той е развивал сред хората напълно определена практика по изцеляване на болести. По това време изцелението се е осъществявало значително по-лесно, отколкото днес. Но хората не обръщат повече внимание на този факт. Днес трябва да се лекуват хората – вече развити, намиращи се в Европа, – ориентирайки се по тялото. Но не винаги е било така. Още по времето, когато Христос е бил на Земята, а още повече по-рано, е можело успешно да се лекува, ориентирайки се по душата, от душата. Душата на съвременния човек вече не притежава толкова силно влияние, доколкото в съответствие с цялото си възпитание съвременният човек притежава абстрактни мисли. Виждате ли, такива мисли, каквито имат сега всички хора, в миналото още не е имало. Тогава човек вътрешно е обхващал това, за което е мислил. Нещо подобно на логическото мислене преди още не е имало. По отношение на душевния си живот човек е бил съвсем различен. Днес можете да съобщите на някого

нещо изключително важно: до тялото му то няма да достигне, няма да действа върху тялото му, доколкото душата му е отдръпната, абстрахирана от него. Смята се, че древните хора са притежавали инстинктивно ясновидство, защото са били по-свободни от своето тяло. Но това съвсем не е така. Те са били вкарани в своето тяло в по-голяма степен, усещали са всичко в по-голямата му част с помощта на тялото и затова са можели да оказват върху тялото си огромно влияние посредством душата. Ако се произнасяло определено име, пред душата на древния човек веднага се появявал този образ. В днешно време при произнасяне на коя да е дума образ не се появява.

Обаче древните хора веднага имали завършен образ и този образ предизвиквал у тях или студ по кожата, или неудържим смях, или нещо друго; всичко веднага преминавало в тялото. Виждате ли, тези свойства се оказвали много пригодни за изцеляването. Но да се употребят е можело само в случай, че по правилен начин се използват силите от обкръжаващата среда на човека. Ето защо при описание на изцелението на болния от Христос се казва: «...а когато се свечери, когато залезе слънцето, доведоха при Него всички болни и обладани от бесове» (Марко 1: 32). Следователно той не е събирал болните при пълна, ярка слънчева светлина. В този случай утехата, давана от Него на душата, не би била така полезна. Само когато хората идвали при Него в полутъмнина, в сумрак, това е принасяло полза.

Днес хората съвсем пропускат този факт. Макар и нещата да са такива, че те са свързани с човешкия живот. Свети ли ярко слънцето или е полумрак, пролет ли е или е есен – всичко това оказва огромно влияние. Така е и с другите природни явления. Можем да кажем: ние разглеждаме живота на Христа, как той се е развивал от Неговото раждане до Йоановото кръщение, а после в течение на три години, до Неговата смърт – всичко в известен смисъл се обостря. Но в тези действия взема участие не само това, което се изразява в решението на синедриона, не само това, което е предизвикало обръщането

сред хората и т. н. В тези действия вземат участие също така явления, ставащи както на небето, така и в цялата природа.

Казах ви, господа: докато човек се намира в тялото на майката и после се роди, влияние върху него оказват лунните сили. По-късно влиянието върху човека оказват слънчевите сили. Казах ви също, че силите на другите звезди, на другите небесни тела също оказват влияние върху човека. Но влиянията върху човека оказват и всички явления, ставащи навън, в природата.

Виждате ли, понякога привлича вниманието как днес хората, като не са в състояние да излязат извън пределите на абстрактното мислене, си блъскат главите над проблемите с природните явления. В настоящето например е известно, че слънчевите петна – защото и на Слънцето има петна – на период от единадесет, дванадесет години отново и отново се появяват в нарастващ брой. Обаче макар и да е известно, че по време на появяването на слънчевите петна на Земята винаги се нарушава спокойствието, никой не е склонен действително да отчита това извънземно влияние върху Земята, което се проявява в слънчевите петна. Но такова влияние несъмнено има! Ако вали дъжд, хората с разбиране се отнасят към факта, че следва да прекратят някакви работи на Земята, нали така? Ако дъждът се лее като из ведро, те не могат да сеят както трябва или нещо от този род. Те трябва да се съобразят с природните условия. В дадения случай природата оказва влияние върху съзнателния живот на човека. Но върху безсъзнателния живот на човека огромно влияние оказва цялото космическо обкръжение, включвайки света на звездите, на небесните тела. Така слънчевата светлина, имаща значение за човека, достига до него по съвсем различен начин, ако тя на места е помрачена, отколкото ако навсякъде е ярка.

Не трябва да се казва, че заради такива неща се нанася ущърб на свободата. Там, където имаме работа с дълбоки, духовни влияния, човекът с неговата свобода трябва да гради, опирайки се на тези влияния, при това да гради така, че нами-

райки се на втория етаж, да не му се налага да казва, че трябва да се пробие пода, за да слезе на долния етаж. Следва с уважение да се отнасяме към законите на природата, също така и към великите космически закони. Може да се каже: всичко се обострило в природата именно по времето, когато ставащото в Палестина с велика печал се е отразявало в нечии сърца. Но чрез това тази велика печал е преминала в природата. Тези две неща са взаимосвързани. В действителност те са взаимосвързани. И после може да се каже: както кръвта тече в тялото и здравето на човека зависи от тази кръв, така, от своя страна, в кръвта се втича живеещото в слънчевата светлина. То се втича в кръвта. Представете си, че някой е умрял. Ако бихте могли два месеца преди това да изследвате неговата кръв, тя би ви показала, че вече е стъпила на пътя на безжизнеността.

Както кръвта преди смъртта на човека стъпва на пътя, водещ към безжизнеността, точно така и това, което живее в светлината, още към времето на раждането на Христос се развивало по път, който и довел до сумрака, възникнал едновременно с Неговата смърт. И така, между природните явления и живота на Христос се установила непосредствена вътрешна връзка. Би могло да кажем: както Христос съзнателно е избирал сумрака за изцеленията на болните, така и Неговото безсъзнателно в душата е избрало слънчевото загъмнение, за да умре. Така трябва да си представяме тези неща. Тогава можем да стигнем до тяхното правилно обяснение. А това е важно, господа! Тези неща, разбира се, не могат да се обяснят по външен, груб начин, те трябва да се обяснят по вътрешен начин.

Поставя се въпрос: Изпълни ли еврейският народ своята мисия в еволюцията на човечеството?

Доктор Щайнер: Виждате ли, това е въпрос, който при обсъждания твърде лесно, за съжаление, се превръща в агитация. Но това, което би следвало съвсем обективно да се каже по този повод, няма нищо общо с каквато и да било агитация.

Разглеждайки развитието на еврейския народ в древността, трябва да кажем, че формата на това развитие във висша степен е способствала за подготовката на християнското развитие. Още до навлизането в света на християнството, евреите са имали много духовна религия, но тя е била религия – вече съм ви я характеризирал, – вземаща предвид само духовния закон на природата. Ако питали евреина: «Защо настъпва пролетта?», той казвал: «Защото така иска Йехова!» «Защо този човек е лош?» «Защото така иска Йехова!» «Защо в страната е настъпил глад?» «Защото така иска Йехова!» Всичко се свеждало към този единствен Бог. Заради това евреите и съседните им народи живеели враждебно; последните не ги разбирали. Евреите също не разбирали тези съседни народи, доколкото те не признавали по такъв начин този единствен Бог, но признавали духовни същества във всички природни явления – много на брой духовни същества.

Виждате ли, господа, множеството духовни същества в природните явления чисто и просто съществува и този, който отрича това, отрича нещо действително. Такова отричане на духовните същества, свързани с природните явления, е подобно на това, ако кажа: в тази зала няма нито един отделен човек! Разбира се, аз бих могъл да го кажа така, че ако доведе тук един слепец и кажа: «В тази зала няма нито един човек!» и вие не започнете да се смеете така гръмко, че да ви чуе, той може и да повярва. И в тази област може да се изпадне в илюзия. При Фридрих Ницше⁴¹, който е виждал много лошо – той е бил тогава професор в Базел, – винаги идвали много малко слушатели. Без значение, че лекционният курс е бил много интересен, младите слушатели не проявявали особено прилежание. Той винаги бил потопен в своите мисли, разхождал се напред-назад и изнасял своята лекция. И веднъж се случило така, че в аудиторията е нямало въобще никого! Но понеже е виждал толкова лошо, той забелязал това едва когато си е тръгвал. Така че слепецът би могъл да бъде убеден, че тук в залата няма ни един човек. Ето така обяснява на хората, че

няма никакви духовни същества този, който отначало, използвайки възпитанието и всичко, което става в настоящето, прави тези хора слепи по отношение на духовните въздействия.

Но от друга страна, за човека е важно да разбере, че му се налага да има немалко грижи с всички тези природни духове. Обаче той притежава сила, преодоляваща всичко, което предизвикват те в него. Благодарение на този факт човек стига до единния човешки Бог. Евреите преди всички в най-голяма степен се приближили до този единен човешки Бог и отричали всички останали духовни същества в природните явления. Тяхната заслуга е в това, че по този начин те за първи път признали един-единствен човешки Бог, Яхве или Йехова. Яхве означава просто «аз съм».

Това нещо е придобило голяма важност в световната история, единобожието, монотеизмът, съпроводен с отричане на всички останали духовни същества. Представете си, има два народа, водещи война един с друг. Всеки признава само един бог, но само един от тези народи може да удържи победа. Победеният народ казва: нашият бог ни позволи да удържим победа. Но ако бе победил другият народ, и той също би казал: нашият бог ни позволи да победим. Но ако бог е един-единствен, даващ възможност на единия народ да победи и даващ възможност и на другия народ да победи, тогава се получава, че този бог побеждава сам себе си! Следователно, ако турците имат своя Бог, а християните – своя Бог, и при двата народа Богът е един и същ, тогава единият народ моли: «Нека единственият Бог ни прати победата», докато и другият се моли: «Нека едничкият Бог да ни донесе победата». И двата народа молят един и същи Бог, той да победи сам себе си! Трябва да бъде ясно. Не става дума за едно-единствено духовно същество! Подобно нещо става и в обикновения живот: на един му се иска да вали и той се моли да вали, а на друг му се иска да грее слънце и той в този ден се моли за слънчево време. Нищо няма да излезе! Ако това се забелязваше, в тези неща би била внесена повече яснота. Но това даже не се забелязва. В рабо-

тите от голям мащаб човек попада в безсмислено положение, живее, ръководейки се от тази безсмисленост, която той не би допуснал в дреболиите. В кафето не се слага едновременно и сол, и захар, него го правим сладко и слагаме само захар. Но в големите неща, а тук и заблужденията също се оказват големи, хората не се държат така, сякаш искат да имат във всичко яснота. И така, евреите направили обичай това, което се нарича монотеизъм, изповядването на един-единствен Бог.

Вече съм ви разказвал накратко, че християнството всъщност разглежда три Божества: Бог-Отец, живеещ във всички природни явления, Бог-Син, живеещ в човешката свобода, и Бог-Дух, довеждащ до съзнанието на човека, че той – човекът – притежава независима от тялото духовност. С това се оказват разбираеми три неща. В противен случай се налага да се приписва на един Бог и това, че той допуска телесната смърт на човека, както и че на основата на същото решение той отново го пробужда от мъртвите. Докато в случая с трите Лица, трите ипостаса, умирането се отнася към един Бог, смъртта – към друг, а пробуждането в духа – пак към друг. И така, в християнството се проявила необходимост да се представя духовното Божество в три Лица. В три Лица – само днес работата стои така, че това не се разбира, но първоначално то е означавало «образувано тройко» и са го представяли така: Божеството се проявява именно в три Лица.

Доколкото еврейството е имало предвид само един Бог, то е било принудено да не прави изображения на този единствен Бог, а да Го постига само с вътрешната част на душата, посредством разсъдъка. Лесно е да се разбере обаче, че вследствие на това във висша степен се е уплътнявал човешкият егоизъм. Защото човек е ставал чужд на всичко, което е било въвн от него, доколкото е виждал духовното само в своята собствена персона. Всъщност с това се е предизвиквал известен национален егоизъм, народен егоизъм при евреите. Този факт не бива да се отрича, но заради него на евреите им е по-свойствено да усвояват неща, които не са образни. В същото

време на тях по не им се удава да усвоят образното. Ако евреин стане скулптор, едва ли ще излезе нещо забележително, доколкото той няма предразположеност към проявяващото се в образа. Ако евреин стане музикант, той ще бъде отличен музикант, защото музиката не се явява образна, нея не можеш да я изобразиш, както външното. Вие можете да намерите сред евреите велики музиканти, но едва ли във времената на разцвет на изкуствата ще намерите сред тях велики скулптори, още повече художници! Евреите рисуват съвсем различно от християнските или даже нехристиянските, източните живописци. Те рисуват така, че цветовете на картината, нарисувана от евреин, почти нямат никакво значение. Значение има това, което изразява картината, за което иска да разкаже картината. Особено характерно за еврейството е да внесе в света това, което е лишено от образ, което изцяло реализира себе си в човешкия Аз.

Колкото лесно е да разглеждаме това, толкова трудно е да се утвърди изповядването на този единствен Бог. Хората веднага ставали езичници, ако изповядването на един-единствен Бог се е поднасяло без натиск. Евреите в най-малка степен са били езичници. В християнството, напротив, езическият елемент се възцарява с лекота. Вглеждайки се внимателно, вие бихте могли да забележите това навсякъде. Вземете например почитанието, което в християнството се отделя на церемониите. Аз вече ви говорих, нали така, че дарохранителницата отразява Слънцето и вътре – Луната. Това повече не се знае. Обаче човек, нямаш яснота за нещата, молитвено се обръща към дарохранителницата като към нещо външно. Така малко по малко в течение на столетия християнството се е градило по езически образец. В юдаизма пък, напротив, се е развивало противодействието на това.

Вземете това, което е ставало в съвсем определена област, там, където положението е било най-ясно, вземете християнството в страните от Запада, тоест тези християни, които са идвали от Гърция, Рим и Централна Германия. Те са били

неспособни да развият по-нататък древната медицина, доколкото не са могли повече да съзрцават в целебните треви духовното начало. Те повече не са имали възможност да виждат духовното начало в целебните треви. Обаче евреите, които идвали от страните на Изтока, от Персия и т. н., навсякъде виждали духовното начало, тоест своя единствен Йехова. Ако разгледате развитието на медицината в средните векове, ще откриете, че евреите са вземали в този процес много дейно участие. Арабите приемали дейно участие в развитието на другите науки, докато евреите развивали медицината. А това, което се удало да внесат в медицината на арабите, било разработено от тях пак с помощта на евреите. Но вследствие на това медицината станала именно такава, каквата е днес. Макар медицината да останала духовна, тя останала, бих могъл да кажа, в рамките на монотеистичната духовност. И днес, наблюдавайки медицината, вие можете да видите: с изключение на няколко средства – те са съвсем малко, – всички останали средства се предписват за всичко! Повече не се знае как действа всяко средство, подобно на това, както в юдаизма не се знае за отделните духове в природата. Така в медицината се е възвличал този абстрактен дух, този култ към Йехова, който до днес присъства в нея.

Например би било напълно естествено, ако в различните страни на Европа сред лекарите в процентно отношение евреите биха били не повече, отколкото в цялото народонаселение. Не искам да кажа – моля ви, не ме разбирайте неправилно! – че би следвало да се въведе такава мярка по законодателен начин, това аз съвсем нямам предвид. Обаче по естествен начин би трябвало да стане така, че общата численост на евреите да съответства на числеността на евреите сред лекарите. Но това не става. В повечето страни числеността на евреите сред лекарите е значително по-голяма. Това води началото си още от средновековието. Тогава тях много ги е привличала медицината, доколкото тя е отговаряла на абстрактното им мислене. Тази абстрактна йеховистка медицина много е подходила на

техния начин на мислене, тя му е съответствала. И само тук, в антропософията, където отново има възвръщане към отделните духове на природата, отново се знае, що за природни сили са заключени в отделните треви и камъни. По указания начин това отново стъпва на надеждна почва.

И така, евреите почитали този единствен Йехова и по този начин удържали хората да не се изгубят в множеството духове. Разбира се, работата е стояла така, че евреите вследствие на това винаги са се отличавали от другите хора, което е предизвиквало у другите склонност към антипатия – както винаги този, който се отличава, предизвиква у другите склонност към антипатия. Но днес е време да си кажем, че в бъдеще повече няма необходимост културата да се обособява така, да не ѝ се позволява да расте, да не ѝ се дава да се разраства нашироко, за което в продължение на столетия са съдействали евреите. В бъдеще този начин на действие трябва да бъде сменен от силно духовно познание. Тогава пред познанието, пред съзнанието на човека ще се изправи също така и съотношението между единственото Божество⁴² и множествеността на духовете. Тогава няма да е нужно в подсъзнанието да се култивира един-единствен народ. Ето защо аз от самото начало намирах за съмнително това, че евреите, не виждайки друг изход, основаха ционисткото движение. Да се създаде еврейска държава означава по най-опустошителен начин да се съдейства на реакцията, по най-опустошителен начин връщане към реакцията, като по този начин се извършва грях срещу всичко, което е необходимо днес в тази област.

Виждате ли, един доста уважаем ционист, с когото имах дружески отношения, ми изложи веднъж своя идеал: да се отпрати в Палестина и да основе там еврейска държава. Самият той активно съдействаше за основаването на такава еврейска държава, съдейства и днес и даже заема в Палестина твърде престижно положение. Аз му казвах: такова нещо днес е несвоевременно. Днес своевременно се явява това, което би привлякло всеки човек, независимо от неговата расова, наци-

онална, класова или друга принадлежност. Днес може да се пропагандира само това, към което може да се присъедини всеки човек без разлика. Но никой не може да иска от мен да се присъединя към ционисткото движение. Тук отново от цялото човечество те обособяват една част! И по тази проста очевидна причина такова движение в настоящето не е подходящо. Всъщност то представлява от само себе си най-разрушителната реакция. Тези хора привеждат в качеството на възражение нещо забележително, те казват: да, но в днешно време се вижда, че хората изобщо не желаят да имат работа с нещо общочовешко, те искат всичко да се развива на национална основа.

Разговорът, за който сега ви разказвам, се състоя преди Световната война 1914–1918 г. Виждате, господа, че хората повече не искаха да следват великите общочовешки принципи, те искаха обособеното развитие на националните, народни сили, и именно това доведе до Световната война! Най-голямото нещастие на XX в. възникна от това, което евреите също искаха. Може да се каже така: доколкото всичко, което правеха евреите – в наше време по съзнателен начин можеха да правят всички хора, – на тях не им остава нищо по-добро от това, да се вляят в останалите народи, да се смесят с цялото останало човечество така, че еврейството просто да се прекрати в качеството му на народ. Това е нещо, което би било идеал. С това днес влизат в противоречие много еврейски обичаи, но преди всичко ненавистта към другите хора. Именно това трябва да бъде преодоляно. Но да се преодолее такова нещо е невъзможно, ако всичко остане както преди. Ако евреите се чувстват обидени, когато някой казва: «Сред вас няма скулптори», няма защо да се обиждат. Може да се каже: «В края на краищата, не трябва всички хора да бъдат скулптори!» Благодарение на личните си способности вие можете да се занимавате с нещо друго! За ваятелство евреите не стават. Даже в десетте заповеди при тях е записано: «Не си прави кумири» («Ти не трябва да правиш изображения на своя Бог»), докол-

кото те не са искали нагледно да изобразяват свръхсетивното. Но с това се характеризират личните качества.

Не е ли вярно, вие можете просто да си представите: ако аз създам образ, дори само описателен, както това често се налага да се прави – тоест да се опише – в духовната наука, друг човек може да запомни този образ, да му се наслаждава, да го опознава, както той иска. Но ако аз създавам някакъв образ, тогава през цялото време трябва лично да се намирам под въздействието на въплътеното в образа, в действителност въздействието не се отделя от мен. Затова то приема личностен характер. Хората трябва да стигнат до това, да виждат в другия човек духовното начало. Днес сред евреите господства преди всичко расовото, расисткото начало. Те и бракове сключват преди всичко един с друг. Следователно те още се ръководят от расовото, расисткото, а не от духовното. И на въпроса дали еврейският народ е изпълнил своята мисия в човешката познавателна еволюция, е необходимо да се отговори така: той я е изпълнил, защото народ, култивиращ известен монотеизъм, единобожие, е трябвало да съществува по-рано. Но днес монотеизмът трябва да се проявява под формата на духовно познание. Ето защо мисията се явява изпълнена. Ето защо тази еврейска мисия като такава, именно като еврейска, повече не е нужна в еволюцията и единствено правилно би било, ако евреите в резултат на асимилацията от другите народи биха се разтворили в тях.

Въпрос: Защо съдбата на този народ се е оказала такава, че той е трябвало да се отправи в изгнание?

Доктор Щайнер: Виждате ли, господа, тук трябва да разглеждаме като цяло както формата, така и характерът на това изгнание. Еврейският народ, живял по времето на Христа, сред който Христос умря, е живял в обкръжението на съвсем друг народ, сред римляни. Представете си какво би било в случай, че римляните просто бяха завладели Палестина, уни-

вайки хората, които са искали да убият, и евреите още тогава биха имали намерение или стремеж да се смесят с другите народи? Какво би станало в този случай? Римляните биха завоювали Палестина, избивайки част от евреите, други биха били, както се казва днес, тъй като това се прави навсякъде, изселени и биха могли да живеят някъде на друго място.

Но евреите са нямали нито намерение, нито стремеж да се смесват с другите. Напротив, навсякъде, където се оказвали макар и няколко евреи, те живеели изключително едни с други. Били са разпръснати по всички посоки, но благодарение на факта, че са живеели само едни с други, сключвали са бракове само в своя кръг, е ставало видно, било е забелязано, че те, като евреи, са чужди. В противен случай никой не би забелязал, че те се намират в изгнание. Този стремеж на самите евреи довел до това, че станало видно: те се намират в изгнание. Това стои в целия характер на еврейството. Следващите поколения са се удивлявали на факта, че евреите са били прокудени, че те са били принудени да живеят в състояние на отчужденост. Но това е ставало почти повсеместно! Когато други хора са се смесвали с останалите, нищо подобно не се забелязвало. В характера на еврейството е заложено това, че те навсякъде упорито се консолидират. В това отношение може да се каже: вследствие на сплотяването, на консолидацията, хората започват да забелязват неща, които в противен случай биха останали незабелязани.

Разбира се, става горестно и тежко на сърцето, когато четеш как евреите в средните векове са живели в гета, тоест в тези квартали на градовете, където тяхното пребиваване се е разрешавало. Те не са смеели да преминават в други квартали на градовете, даже вратите на гетата са били заключвани и тем подобни. Обаче, виждате ли, говори се за това, защото евреите са били консолидирани в гета, което се е виждало! И на други хора им се е случвало нещо толкова лошо, макар и не в тази форма, а в друга. Но е истина, евреите са оставали в своите гета, консолидирани са се там, и за тях са знаели, че те

не могат да излязат навън. Но другите хора, които ежедневно е трябвало да работят от ранно утро до късна вечер, също не са могли да излизат навън, даже врати не е имало. На тях им е било също толкова лошо! Така че може да се каже: тези неща са основани единствено на това, което е видно. Те се основават на това, което е видно така, както и много в световната история се основава само на външния вид.

Времето днес е такова, че всички тези неща следва да се осветяват от гледна точка на действителността. Стига се до следното: там, където се изпълнява съдбата, става дума за това, че наистина е вътрешна съдба, или, както ние я наричаме с помощта на източния термин, карма. Това съдбовно изгнание е било създадено при евреите от техния собствен характер, те са упорити и винаги са се съхранявали в отчуждеността. То е създавало това, което в по-късно време станало силно забележимо, така че за него се говори и до днес.

От друга страна, този факт допринася, евреите да ги отличават от другите и да им приписват всевъзможни дяволии, причините за които са неизвестни. Не е ли истина, ако в местности, където господства суеверие, убият човек и не могат да намерят престъпника, и ако там живее неползващ се с любов евреин, казват: на Пасха евреите се нуждаят от човешка кръв, те убиват хора. Говорят се такива неща, защото евреите се отличават от другите. Но и самите евреи са положили страшно много усилия, за да ги отличават от другите. Днес има назряла необходимост, по отношение на всички тези неща строго да се издига именно общочовешкото, а не расовото или националното.

Въпрос: Какво е световното значение на тези седемдесет души от древните израилски семейства, от които се е формирало човечеството ?

Доктор Щайнер: Тук работата е следната, господа: отдавна на Земята съществуват най-различни народи. Тези раз-

лични народи към днешно време вече са изгубили своето значение. Казвам ви го направо: трябва да се цени само общочовешкото. Но ако ние се върнем назад в развитието на човечеството, намираме земното население разделено на най-различни народи. Както в природните явления живее духовно начало, така и в народите живее духовно начало. Във всеки народ присъства водещ народностен дух. Затова в моята «Теософия» аз казах: народностният дух – това не е просто абстракция! Защото какво се явява днес за материалиста френският народ? Това са толкова и толкова – двадесет и четири милиона души, събрани накуп в Западна Европа. И след това, възприемайки всичко съвсем абстрактно, се изследват отличителните качества на този народ. Но нещата не стоят така! Както при растенията съществува зародиш, точно така и при духовното начало на народа съществува нещо подобно на зародиш, който се развива. В целия народ живее напълно реален дух.

Ако вие, господа, се съгласите с казаното от мен, че евреите в продължение на историческото развитие са имали мисия да разпространят единобожието, ще разберете, че еврейският народ именно като народ е трябвало да бъде подготвен за тази мисия. Ето защо се случило така, че различните народностни духове, от които всеки обикновено поотделно се грижи за някакъв народ, в периода на първоначалното възникване в света на еврейския народ са се грижели за целия еврейски народ. Ако вземем вавилонците (изобразява го на рисунка) и после стигнем до асирийците, египтяните, гърците, римляните, ние казваме: индийски народностен дух, вавилонски народностен дух, асирийски народностен дух, египетски народностен дух, гръцки народностен дух, римски народностен дух и т. н. И така, те се отличават един от друг, тези народностни духове, и всеки народностен дух поотделно се грижи само за един народ. В случая с еврейския народ, на парчето земя в Сирия – там, където този еврейски народ се е развивал –

Рис. 14

върху него, върху този народ са оказвали влияние всички тези народностни духове, така че всъщност волята на всички тези народностни духове вече е живеела в еврейския народ.

Иска ми се ви поясня това с помощта на един образ. Представете си, че всеки от вас се намира в своята домашна обстановка и прави там това, което вие обикновено правите в своята домашна обстановка. Следователно всеки от вас сега – господин Долингер, господин Ербсмел, господин Бурле и т. н. – се намира в особено обкръжение. Така е било и в случая с тези народностни духове. Но ето, да кажем, вие решавате да защитавате интересите на работническата класа. В този случай не оставате в своя дом, провеждате събрание, събирате се заедно, правите съвместни обсъждания и това, което излиза от вас, излиза от вашата организация, вашето съобщество. Може да се каже така: това, което тези народностни духове култивирали у другите народи, всеки от тях изпълнявал сам за себе си, в обстановката на своя «народностен дом». Това, което те култивирали в еврейството, го правели, събирайки се на духовно събрание. Върху едни евреи това действало по-силно, върху други – по-слабо. Това е отразено в Библията, където се казва, че в израилския народ в седемдесет души са управлявали духовете на народите, всички те са оказвали влияние. Обаче влиянието било много силно и превърнало евреите в някакъв смисъл в народ от космополити и това си качество те упорито съхраняват. Те могат да се събират заедно където и да е и да съхраняват там еврейството, доколкото по такъв начин носят цялото еврейство в самите себе си.

Струва си да обърна внимание, че еврейството носи всичко в себе си! Ако например влезете в такива общества, в такива масонски общества, като Odd Fellows, където няма ново духовнонаучно знание, но има древно знание от такъв вид, който на тях самите им е непонятен, вие ще откриете в използваните там думи нещо от всевъзможни древни народи, ще откриете египетски предмети, церемонии, думи, асирийски, вавилонски думи и знаци, церемонии и т. н. Но преиму-

ществено вие ще намерите именно еврейската, така наречена Кабала и др. под. В това отношение еврейството носи наистина космополитен характер, приспособява се към всичко, но запазва своето, първоначалното, доколкото го носи в себе си. Ето защо и с древноеврейския език работата също стои така: древноеврейският език съдържа в себе си много от заложеното изначално, основаващо се както на духовното, така и на физическото. Ето защо винаги изключително много неща се изразяват с помощта на древноеврейски думи. У евреите е имало такава отличителна особеност: да записват само съгласните, гласните се добавяли после с помощта на допълнителни знаци. Тези гласни, всъщност, даже не ги записвали на хартията. Всеки е можел да ги произнася по-своему, така че един е казал «Йехова», друг – «Йехева», трети – «Йехаве», четвърти – «Йохаве». Гласните са били различни в съответствие с усещането. Ето защо това, на което свещениците закрепяли едно произношение, като името «Йехова», се наричало «непроизносимото име», доколкото в дадения случай не се разрешавало да се използват гласните, които искаш.

Благодарение на своята издръжливост еврейството притежава това, което показва начина, по който се е проявявало участието на различните духове на народите в образуването на една нация. Ако след това вие видите евреите в различните области, ще ви се наложи внимателно да се вглеждате, за да разпознаете еврейското начало сред тези евреи, които са били асимилирани, сътрудничейки си с другите. Вие знаете, че един от най-значителните държавни дейци на XIX в. е бил евреин⁴³. И така, асимилираните евреи вече не се отличават от другите. Впрочем този, който е познавач, по една фраза ще определи, че говори евреин. В речта още съществува еврейската стилистика, ако тя, разбира се, не е имитация, защото съвременните хора имитират много неща. Но евреите ги имитират малко. Може да се забележи как евреинът навсякъде изхожда от това, което може да бъде мислено зафиксирано. В това се състои отличителното им качество. То е свързано с този сбор

от народностни духове, които заедно си сътрудничели. Така че даже и днес евреинът предполага, че ако той говори нещо, то, без съмнение, трябва да бъде правилно. Той изхожда от това, което е изведено от частното. Това е много интересно! Да предположим, че са се събрали определено количество хора, трима, четирима или петима. Един от тях е евреин, останалите не. Да допуснем, че те са представители на някакво общество. Това, което ви разказвам, не е измислено, а ми се наложи да го преживея. В това общество царяха различни мнения. Да допуснем, че тези пет човека, между които един е евреин, разговарят. Един ще каже така: да, много е трудно да настроиш всички тези хора на една вълна, да постигнеш единомислие. За да се постигне компромис, тези, които са малцинство, трябва да се увещават ето така, а тези, които са мнозинство – ето така. Компромис ще бъде достигнат в резултат на факта, че хората ще говорят по определен начин един с друг. Втори (неевреин) ще каже така: да, но аз съм живял сред хора, които са малцинство, и зная колко трудно ще бъде да се убедят! Трети, представител на малцинството, казва така: по този начин не става, аз нямам повече никакво желание да участвам в това! Четвърти казва: но все пак трябва да видим от какво изхождат едната и другата страна. Това казват неевреите. И ето че започва евреинът: всичко това са глупости! Понятието компромис, компромисът се състои в това, че хора с различни мнения се уравнивяват, компенсират се един с друг и отстъпват. Той внася нещо абстрактно: понятието компромис. Той изхожда не от нещо конкретно, а започва: понятието компромис – при това излага ултимативно изискване, също сочещо неговата изначална неотстъпчивост. Ако човек казва: «В какво се състои понятието компромис?» – и т. н., той вече има в себе си някаква представа за това и иска да я демонстрира. Обаче евреинът не започва с това, а започва: понятието компромис! С това се изявява йеховистката представа: «Йехова каза!» . Той не мисли за това как стои работата в частност. Не, той чисто и просто издига това, което е посту-

лата в понятието. Затова еврейният винаги мисли, че той може да развие от понятието всичко, което му е угодно. Докато евреите се затварят в своя кръг, така ще бъде и по-нататък. Ако бъдат асимилирани сред другите хора, те вече няма да казват: «понятието компромис». Те ще трябва да се държат така, както и другите хора. Именно това е свързано с въздействието на душите на народите върху тях.

Господин Долингер: Какво значение за еврейския народ е имало дървото Сефирот?

Доктор Щайнер: Ние ще започнем тази тема следващия път, в събота.

ДВНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 10 май 1924 г.

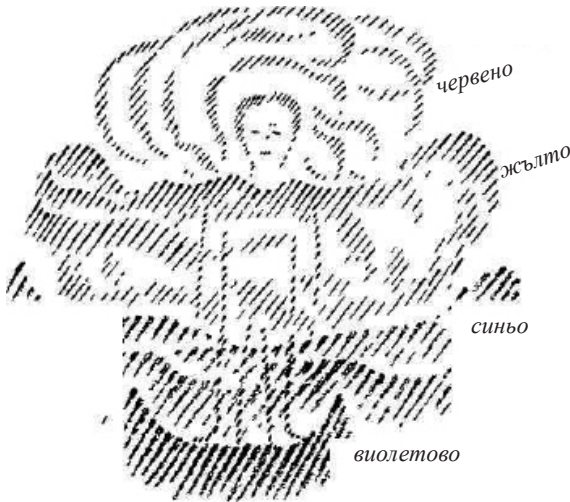
Господа, остана ни последният въпрос за еврейското дърво Сефирот. В дървото Сефирот евреите в древността, по същество, са включвали своята висша мъдрост. Може да се каже даже така: в дървото те включвали мъдрост, отнасяща се до човека, мъдрост за отношението на човека към света. Ние често сме отбелязвали: човек се състои не само от видима част, тази, която виждат очите; човек също така се състои и от невидими, свръхсетивни членове на тялото. Тези свръхсетивни членове на тялото ние нарекохме етерно тяло, астрално тяло и Аз или организация на Аза. За всички тези неща още в древността е било известно – макар и не по такъв начин, както днес, а изхождайки от инстинкта. Това древно знание изцяло и напълно е предадено на забвение. Днес се смята, че нещо такова, като еврейското дърво на живота, дървото Сефирот, е фантазия. Но не е така.

Рис. 15

Нека да си изясним какво са имали предвид древните евреи с дървото Сефирот. Те си представяли нещата така: човек е поставен в света, но от всички страни върху него въздействат мировите сили. Ако разглеждаме човека такъв, какъвто той се явява в света (изобразява се на рисунка), изобразявайки го схематично, ние можем да си го представим така. Ето как си представяме стоящия в света веществен човек. Древните евреи си представяли, че върху този древен човек от всички страни въздействат мировите сили. Тук чертая една стрелка, стигаща до сърцето. И така, върху човека действат мировите сили; а тук, долу – силите на Земята.

Евреите са казвали: отначало три сили действат върху човешката глава – тук на рисунката ги обозначих със стрелки 1, 2, 3, – след това три сили действат върху средната част на човека, преимуществено върху гърдите, върху дишането и кръвообращението (стрелки 4, 5 и 6 на рисунката). След това три сили действат върху по-голямата част от крайниците на човека (стрелки 7, 8 и 9) и десетата сила действа върху човека, изхождайки от Земята (стрелка 10, долу). И така, десет сили – според представата на древните евреи – действат върху човека отвън. Преди всичко ние разгледаме тези три сили, които идват от далечните, най-отдалечените части на космоса и въздействат върху човешката глава, правят човешката глава кръгла, създават я според образа на съвсем кръглата Вселена. И така, тези три сили, 1, 2 и 3, се явяват най-благородните, те идват – ако използваме по-късния термин, гръцкия израз – от висшите небеса (според гръцката представа небесата са били седем – бел. пр.). Те формират човешката глава, създавайки я като сферично отражение на единния сферичен космос.

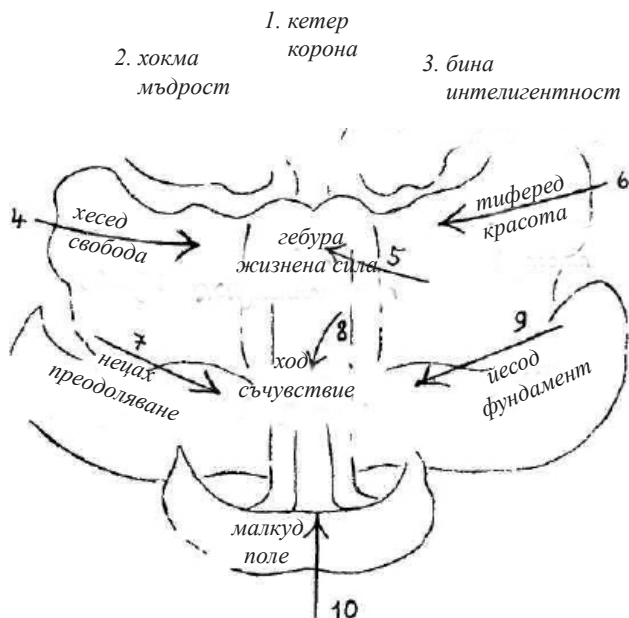
При това ние веднага трябва да развием едно понятие, което би могло да ви попречи, ако аз просто, без обяснение бих го изказал пред вас.

Защото, виждате ли, в тези десет понятия, разглеждани от евреите като връхна точка на тяхната мъдрост, първото – обозначено тук, горе (1 на рисунката) – е такава, че по-късно с него страшно са злоупотребявали. По-късно хората, на които им се удавало да завземат властта, дискредитирали както знаците на тази власт, така и думите за нейното обозначаване, свеждайки всичко това до областта на чисто външната власт. Така отделни хора, присвоили си народната власт, я пренасяли и върху своите потомци, те си присвоили това, което се наричало корона, венец. По-рано, в древното време, «корона» е била дума за обозначаване на най-висшето, което е могло да бъде дарено на човека като духовност. И да носят короната са могли само тези, които в гореописания от мен смисъл са преминавали през посвящение и следователно са достигали висша мъдрост. Тя е била знак за висша мъдрост. Разказвал съм ви как първоначално всички ордени са означавали нещо и едва по-късно са започнали да ги учредяват заради тщеславие и те са изгубили значението си. Нещо подобно ние трябва да имаме предвид и при думата

«корона». В понятието «корона» за древните е влизало всичко това, което като «сврѣхчовешко» се е спускало в човека от духовния свят. Не е чудно, че кралете са слагали корона. Те, както знаете, не винаги са били мъдри и не винаги са притежавали дарове от висшите небеса, но поставяли върху себе си тази регалия, този знак. Изказвайки се за древната традиция, не следва да я смесваме с това, в което тя се е превърнала вследствие на злоупотребите. И така, висшето, висшите мирови дарове, висшите духовни дарове, които могат да се спуснат към човека, които той може да съедини със своята глава, ако знае много – това е, което древното еврейство е наричало «кетер», корона. Както виждате, това е било най-висшето. То е формирало главата от космоса.

Рис. 15

Освен това, на тази човешка глава са ѝ били нужни още две други сили. Тези две други сили идвали към

нея отдясно и отляво. Мислели са така: висшето идва отгоре надолу; отдясно и отляво идват две други сили, които се явяват мирови сили, разпространяващи се в света. Едната, която сякаш влиза през дясното ухо, са наричали «хокма». Ако днес искаме да преведем тази дума, казваме «мъдрост». От другата страна, от света идвала «бина». Днес бихме казали, че това е умът, интелектът (2 и 3 на рисунката).

Древните евреи правели разлика между мъдрост и интелект. Днес всеки човек, притежаващ интелект, го смятат в същото време и за мъдър. Но всъщност това не е така. Може да притежаваш интелект, но да измисляш всевъзможни глупости. Посредством интелекта се измислят всевъзможни глупости. А конкретно, ако се вгледаме към много от това, което става в съвременната наука, ще се наложи да кажем, че във всички свои клонове тази наука е интелектуална, но несъмнено не е мъдра. Още в прастари времена евреите са различавали едно от друго «хокма» и «бина», древната мъдрост и древната интелектуалност. Следователно човешката глава и всъщност всичко, което в човека принадлежи към сетивно-възприемачката система, включително и отнасящите се към нея нерви, са обозначавали с три термина: «кетер», «хокма», «бина» – корона, мъдрост, интелектуалност.

По такъв начин, според възгледа на древните евреи, от Космоса се е формирала човешката глава. И така, съществувало е ясно съзнание за това – иначе не би възникнало такова учение, – че човек се явява член на целия космос, на цялата Вселена. Относно човешкото тяло би могъл да се зададе следният въпрос: как стои работата с черния дроб? Своите кръвоносни съдове дробът получава в качеството си на елемент на кръвообращението; силите си получава от обкръжаващото човека. Древните евреи казвали така: човек получава силите си от мировото обкръжение, тези сили, които после – преди всичко в тялото на майката, но и по-късно – съдействат за строежа на неговата глава.

Освен това има три други сили (4, 5 и 6 на рисунката).

Те повече са задействани в средната част на човека, действат върху човека в сърцето, в белите дробове. Следователно действат върху средната част на човека и в по-малка степен идват отгоре надолу, а повече от обкръжението. Те живеят в слънчевата светлина, идваща към Земята, във вятъра и метеорологичните явления. Така се откриват тези три сили, които древните евреи са наричали: хесед, гебура, тиферет. Ако искаме да използваме съвременни изрази, те биха могли да бъдат: «хесед» = свобода, «гебура» = сила, «тиферет» = красота.

Ще започнем със средната сила, с «гебура». Казах ви, че с помощта на стрелката искам да подчертая, че тя отива в сърцето! Силата, която притежава човек, силата на смелостта, силата на душата и физическата сила едновременно имат отношение към човешкото сърце. Ето защо евреите имали следната представа: когато диханието влиза в човека, когато диханието се устремява към сърцето, по този начин в сърцето влизат не само физическите сили на дишането, но влиза и духовна сила, «гебура», свързана с диханието. И така, желаяйки да се изразим по-точно, бихме казали: жизнената сила, силата, благодарение на която човек може нещо, е «гебура». Но от едната страна на «гебура» се намира «хесед», човешката свобода. А от другата страна – «тиферет», красотата. Човекът в своя образ фактически представлява от само себе си нещо най-прекрасно на Земята! Древните евреи си представляли това така: ако чувам удара на сърцето, аз чувам и жизнената сила, влизаща в човека. Ако протягам дясната ръка, получавам и информация, че съм свободен човек. Когато се протягат мускулите, навлиза силата на свободата. Лявата ръка, движеща се по-нежно, докосваща с повече нежност, носи нещото, което прави човека прекрасен.

И така, тези три сили – «хесед» – свобода, «гебура» – жизнена сила, «тиферет» – красота – съответстват в човека на всичко, свързано с дишането и кръвообращението, което се намира в движението и ритмично се повтаря. Към него се отнасят и ритъмът на съня, смяната на деня и нощта.

Но освен това човек се явява такова същество, което може да изменя своето положение в пространството, може да се премества, той не е като растението, което винаги е принудено да остава на едно и също място. Животното също може да се премества. Това качество при човека е общо с животните. При животното няма ни «хокма», ни «тиферет», ни «хесед», но затова пък при него вече има «гебура» – жизнена сила. И тези три начала, обозначени от мен тук, човек притежава наред с животните само благодарение на факта, че той притежава и другите.

Фактът, че човек може да се премества, че не е прикряпен към едно място, евреите наричали «нецах», и означава, че човек е преодолял закрепеното състояние, присъщо на Земята, станал е подвижен (стрелка 7 на рис.). «Нецах» – това е преодоляване. А това, което действа върху средната част на човека, където е разположен центърът му на тежестта – знаете ли, настоящото обстоятелство е интересно, – е точката, разположена примерно тук. По време на бодърстването тя е разположена малко по-нагоре, а по време на сън се спуска по-надолу, доказвайки, че по време на сън нещо се намира навън. И така, действащото върху средната част на тялото, което предизвиква при човека способността за размножение, свързано е със сексуалността, древните евреи са наричали «ход». Ще го обозначим с думата «съчувствие», тя би могла го изрази. Вие виждате, че този израз носи по-човечен характер. И така, под «нецах» се има предвид външното движение – нашето преместване в пространството, под «ход» се подразбира вътрешното съчувствие към външния свят, всичко това е «ход» (стрелка 8). След това по-долу е 9, «йесод». Това указва какво всъщност струва човекът. Следователно човек се чувства свързан със Земята. Чувства, че може да стои на Земята, това е фундаментът, «йесод». Фактът, че човек има такъв фундамент, е предизвикано, освен всичко друго, и от силите, които идват към него отвън.

Освен това, върху него действат силите на самата Земя

(стрелка 10), не само силите, действащи от обкръжението, но и силите на самата Земя действат върху него. Това е «малкут». Днес ние трябва да го преведем: поле, на което човек действа, земният външен свят. «Малкут» – това е поле. Трудно е да се подбере съответният израз за «малкут». Може да се каже: поле, царство, но всички тези думи биха били неправилни. Съвременните названия вече не съответстват на усещанията на древния евреин: това, че в дадения случай върху него действа самата Земя.

Да си представим, че тук се намира средата на човека; тук бедрените кости се съединяват от двете страни на човека, тук те стигат до колената, тук биха били капачките (вж. рис.). Върху костите всички тези сили също действат; но фактът, че те са сякаш пробити със свредел, че са подобни на тръби, произхожда от внедряването на земните сили. И така, всичко, в което се внедряват земните сили, древните евреи обозначавали като «малкут», поле.

Рис. 15

Следователно виждате, че ако искаме да говорим за дървото Сефирот, следва да разглеждаме самия човек! Всичките десет заедно: «кетер», «хокма», «бина», «хесед», «гебура», «тиферет», «нецах», «ход», «йесод», «малкут» евреите са наричали десетте сефири. Тези десет сили представляват това, посредством което човек е свързан с висшия свят, с духовния свят. Само десетата сила, «малкут», е потопена в Земята. И така, всъщност тук се намира физическият човек (показва рисунката) и този физически човек го обкръжава духовният човек, отначало долу, като земни сили, но след това като сили, въздействащи от обкръжението, макар и намиращи се близо до Земята: «нецах», «ход», «йесод». Каквото се явява въздействие на тези сили, духовно принадлежи на човека. После идват силите, действащи върху човека, тези, които действат върху неговата система на главата: «кетер», «хокма», «бина». Така – както изобразих с цветове тук – евреите са си представяли човека, от всички страни свързан със света. На

човека е свойствено да съдържа в себе си свръхсетивното. И това свръхсетивно те си представяли по посочения начин.

Ние бихме могли обаче да зададем следния въпрос: Какво още са искали да достигнат евреите с помощта на тези десет сефири, покрай обясненията им посредством човека в неговото отношение към света? Защото всеки ученик при евреите е трябвало да изучава тези десет сефири, но не само така, че да може да ги изброи. Вие бихте получили съвсем невярна представа за нещата, ако сметнете, че на занятията в древно-еврейските учебни заведения най-главното е било това, което ви нарисовах на дъската. Ако искате да си отговорите само на въпроса: «Какво е дървото Сефирот?», може бързо да се отговори: «Веднага ще разберете това». Днес хората се задоволяват, когато на въпроса «Какво е дървото Сефирот?» просто се изброи това, за което аз току-що говорих. Но тогава това не би имало отношение към човека! Това биха били всичко на всичко десет думи и разнообразни фантастични обяснения по техен повод! Това, което беше казано от мен по отношение на човека, е правилно. Но в онези училища нещата не се ограничавали дотук; възпитаникът на юдаизма е трябвало да изучи цяла наука в нейния тогавашен смисъл, той е трябвало да изучи по темата много повече.

Представете си, господа, че на вас ви се е наложило да изучите само азбуката и вие бихте знаели – ако някой би ви попитал: «Какво е А, В, С, D и т. н.?» – бихте знаели само тези букви А, В, С и D, и т. н. Вашите познания биха се ограничили до това, че вие бихте могли да изброите една след друга двадесет и две или тридесет и две букви. Така бихте постигнали не кой знае какво! Защото ако някой човек може да изброи тридесет и две букви и само това, той няма да постигне нещо съществено, нали така? Но точно така би се котирал и този древен евреин, който би могъл само да каже едното: «кетер», «хокма», «бина», «хесед», «гебура», «тиферет», «нецах», «ход», «йесод», «малкут», тоест би могъл само да изброи десет сефири. Този, който би отговорил само така, еврейният би

оценил като човек, способен да каже само А, В, С, D, Е, F, G, Н и т. н. Трябва да се научи много повече от азбуката, нали така? Трябва да се научи да се използва азбуката при четене, трябва да се научи да се използват буквите при четене. Представете си, господа, колко малко букви има и колко много сте прочели през живота! Спомнете си и си представете. Вземете някаква книга, вземете – искам да я приведа като пример – «Капиталът» на Карл Маркс, и ако книгата е пред вас, погледнете. Тук, на страниците, няма нищо, освен двадесет и две букви, нищо друго! В книгата се съдържат само букви. Обаче зад тях стои много нещо и всичко възниква благодарение на факта, че тези двадесет и две букви се смесват, композират се една с друга: А стои ту пред В, ту пред М, ту М стои пред А, L пред I и т. н. Благодарение на това възниква цялото многообразно съдържание на книгата. Ако някой владее само азбуката, вземайки книга в ръце, той няма да може да каже: На мен ми е ясно всичко, което го има в тази книга. Това е А, В, С, само че в различна последователност. Аз знам всичко, което струва нещо в тази книга. Обаче всичко, което действително се намира там по вътрешен начин като смисъл, той не може да прочете и не го знае. Както виждате, трябва да се научим да четем с помощта на буквите. В своята глава и в своя дух човек трябва да композира буквите така, че от тях да възникне смисъл. Ето така е трябвало древните евреи да изучат десетте сефири; те са били за тях буквите. Вие ще кажете: Но това са думи! Но по-рано буквите също са ги обозначавали с думи! Обаче още в Гърция, когато буквите дошли в Европа, това е било изгубено от хората.

При преминаването от гръцката култура към римската е станало нещо много съществено, нали така? Гърците наричали своето А не А, а «алфа», и «алфа» всъщност е означавало «духовен човек»; своето В те наричали не В, а «бета», това е нещо подобно на «дом». Така всяка буква е имала свое название. Гърците не биха могли даже да си представят, че буквата е нещо друго освен това, което е обозначено с помощта на

нейното наименование. Едва по времето, когато се е извършвал преходът от гръцката култура към римската, престанали да казват «алфа», «бета», «гама», «делта» и т. н., тогава започнали да обозначават буквите не с имена, където всяко име показвало значението на съответстващата буква, а почнали да казват: А, В, С, D и т. н., така че като цяло всичко станало абстрактно. Именно в епохата на упадък на елинизма, след настъпването на латинският, на римският елемент в Европа, възникнала своего рода голяма «културна диария». Вследствие на тази чудовищна диария по пътя от елинизма към латинството е била изгубена духовността.

Виждате ли, именно по това време еврейството, юдаизмът, проявило особено величие. При написването на «алеф», тяхната първа буква, те са имали предвид човека. Ето какво е означавал «алеф». Те са знаели: навсякъде, където и да са оперирали с тази буква във външния свят, изразеното от тях посредством тази буква трябва да бъде приложимо към човека. Всяка буква, предназначена за изразяване на сетивния свят, е имала название. А такива названия като «кетер», «хокма», «бина», «хесед», «гебура», «тиферет», «нецах», «ход», «йесод», «малкут» са представлявали наименования на духовни букви, наименования за това, което е трябвало да се изучава, за да се чете в духовния свят. Така че евреите са имали азбука: алеф, бет, гимел и т. н. – азбука, с помощта на която те са разбирали външния свят, физическия свят. Но те имали също така и друга азбука, в която е имало само десет букви, десет сефири, с помощта на които те разбирали духовния свят.

Виждате ли, господо, ако аз просто ви изброя названията «кетер», «хокма», «бина», «хесед» и т. н., това е равносилно на А, В, С, D и т. н. Обаче подобно на това, както ние композираме буквите една с друга, древният евреин е знаел как да каже «кетер», «хесед», «бина». И ако е казал «кетер», «хесед», «бина», ако ги е композирал по такъв начин, той сякаш е казал: в духовния свят висшата духовна сила се достига посредством свобода и интелектуалност. Със същото това той

е означавал висшите духовни същества, нямащи физическо тяло, при които висшата небесна сила се достига посредством свобода и интелектуалност.

Ако е казал «хокма», «гебура», «малкут», означавало: посредством мъдрост духовете произвеждат жизнената сила, с помощта на която те действат върху Земята. Той съзнателно съчетавал едно с друго всички тези неща така, както ние съчетаваме буквите. По такъв начин ученикът при древните евреи с помощта на тези десет духовни букви разбирал своего рода духовната наука. Следователно дървото Сефирот е било за тях това, което за нас е «дървото» азбука с нейните двадесет и три букви. Работата с тези неща е стояла по твърде забележителен начин. Виждате ли, в първите две столетия след възникването на християнството за всички тези неща е било известно. Но когато по-късно евреите се разсеяли по света, тази форма на познание посредством десетте сефири стигнала до упадък. Отделните еврейски възпитаници, които тогава, както е възможно да знаете, се наричали хахами, ако те са били ученици на равините. Хахамите още са изучавали тези неща, но даже тук вече не е имало правилно знание за това, как да се четат с помощта на десетте сефири. Например още през XII столетие възникнал голям спор относно два тезиса. Първият тезис гласял: «ход», «хесед», «бина». Този тезис е бил установен от Маймонид⁴⁴. Неговият противник, обратно, утвърждавал тезиса: «хесед», «кетер», «бина». И така, спорили са за тези тезиси. Тези тезиси възниквали от дървото Сефирот. Единият го четял така, другият – иначе, по различен начин съчетавайки тези неща. Обаче вече в периода на средновековието изкуството за четене е било забравено. Интересното е, че по-късно, в средата на средновековието, се появил един човек, Раймонд Лулий^{44a}. Този Раймонд Лулий е бил доста интересен човек!

Виждате ли, господа, извънредно интересно е да се запознаеш с такъв човек. Представете си, че сред вас би се намерил любопитко, който би си казал: аз чух за Раймонд Лулий и искам да прочета за него! Вземате отначало енциклопедия-

та, а след това някаква книга, където става дума за Раймонд Лулий. Прочитайки това, което пишат днес в книгите за Раймонд Лулий, вие ще си скъсате червата от смях. Защото той е бил изключително смешен човек, доколкото можете да си представите! Хората съобщават за него: този Раймонд Лулий е записал десет думи на картончета, после е вземал това, което използват в хазартните игри – нещо като рулетка, която въртят, където всичко се прекомбинира, смесва се. Така той комбинирал тези десет картончета, а каквото излизало, записвал – в това и се състояла за него мировата мъдрост. Четейки за това, как се записват думите на десет картончета, как се комбинират, разбъркват ги едно с друго и как човек иска по такъв начин да открие нещо особено, може да се смееш до припадък. Защото действително трябва да си смешен човек, за да правиш нещо подобно.

Въпреки това, в случая с Раймонд Лулий работата стояла по-иначе. Той казвал следното: вие бихте могли с това, което ви дава вашата земна азбука, да отидете още по-далеч в търсене на истината, но няма да успеете да я намерите. Той казвал: вашата обикновена глава не е подходяща да намери истината. Тя е подобна на рулетка, която въртят, но вътре нищо не е заложено, така че и няма от какво да се избира, за да се достигне резултат. Лулий е казвал на своите близки: всички вие сте станали празноглави, във вашите глави вече нищо няма, вашата глава – това е нищо. Вие трябва да вложите в главите си такива понятия, като тези десет сефири. След това трябва да се учите да въртите вашата глава от един сефир към друг, докато не се научите да използвате тези букви. Ето какво им повтарял Раймонд Лулий. Това е написано в неговите съчинения. При това той се изразявал образно, но даден образ философите възприемали сериозно и смятали, че Раймонд Лулий действително е имал предвид своеобразна рулетка, която се върти, за да се разбъркват картончета, докато рулетката, която е имал предвид, представлява не нещо друго, а свръхсетивното познание, осъществявано в главата!

Дървото на живота Сефирот се явява духовната азбука. Хората, намиращи се в западните страни, в Гърция, от най-древни времена също са притежавали духовни азбуки. По времето, когато живеели Александър Велики⁴⁵ и Аристотел^{45a}, в съответствие с гръцката традиция също са били дадени десет понятия. Днес вие ще ги намерите навсякъде при изучаването на логиката в училищата: битие, качество, отношение и т. н. – десет наименования, макар и от друг вид, доколкото те са приспособени за страните от Запада.* Но и в западните страни тези десет гръцки букви на духовната азбука се разбирали толкова малко, както и в по-рано приведения случай.

Виждате ли, в това отношение историята на човечеството е доста интересна. Горе, в Азия, тези, които още знаели нещо, се учили да четат в духовния свят с помощта на дървото Сефирот. А хората, които в първите векове на християнството още са знаели нещо за духовния свят – в Гърция, Рим и т. н., – се учили да четат в съответствие с аристотелевото дърво на живота. Но малко по малко всички – и тези, които използвали дървото Сефирот, и тези, които използвали дървото на Аристотел, – забравили откъде стават дадени неща и са могли само да изброяват тези десет понятия. В настоящето трябва да прилагаме дадените неща по такъв начин, че да се научим да четем в духовния свят, в противен случай ние въобще ще престанем да знаем каквото и да е за човека. Виждате ли, един от най-интересните тезиси е следният. Ако еврейският мъдрец е пишел или казвал «гебура», «нецах», «ход», днес това би следвало да се преведе на немски език с думите: жизнената сила създава съновидения в бъбреците.** Но ако

---

* Имат се предвид десетте категории на Аристотел, вж. «Логика», глава «Категории» – същност, количество, качество, отношение, място, време, положение, притежание, действие, страдание – Бел. пр.

** За съновиденията, като резултат от работата на вътрешните органи в долната част на тялото, бъбреците и черния дроб, вж. Събр. съч. 348 «За здравето и болестта». – Бел. пр.

днес някой каже: жизнената сила възбужда в бъбреците съновидения, има предвид физическата сила, физическото въздействие. Обаче древният евреин, казвайки «гебура», «нецах», «ход», е имал предвид следното: каквото се намира в човека като духовен човек, обуславя явяващото се в съновиденията. Възникналото в резултат на съчетаването на буквите, представлявало някакво утвърждаване на духовността.

Работата стои така, че само благодарение на духовната наука в настоящето може да се получи някакво разяснение по повод на тези неща. Днес нито един човек няма да ви каже, че тези десет сефири са били букви за духовния свят. Никъде няма да го чуете, днес нито един човек не го знае! Може да се каже: работата е там, че съвременната наука вече не знае голяма част от това, което някога е било известно на човечеството, тя трябва да научава всичко отново.

Вземете дори и една буква, която ви нарисувах тук: «алеф», א . Какво означава този «алеф» за сетивния свят? Тук стои човек. Той е изправен тук, изпращайки своята сила. Това е ето този щрих (вж. рис., вдясно). Той вдига нагоре дясната си ръка – ето този щрих. Другата ръка се спуска надолу – този щрих. По този начин тази първа буква «алеф», א, изразява човека. И всяка буква – също така и в гръцкия език – изразява нещо така, както първата буква означава «човек».

Виждале ли, господа, днес хората съвсем не усещат как тези неща са свързани помежду си. Първата буква, символизираща човека, древните евреи са наричали «алеф», гръците – «алфа», при което те подразбирали онова, което в човека се явява духовно подвижно, което като духовно се намира зад физическия човек. Ние имаме една древна немска дума. На първо място тя се използва, ако у човека възникват особени съновидения. Ако духовният човек оказва натиск върху човека, такова явление се

Рис. 15
вдясно

нарича Alpdruck, Alp (кошмар, душене на сън). Казват, че при това върху човека се намира нещо, от което той става обсебен. Но след това от думата Alp възникнала думата Elf (елф), Elfe (елфи) – духовните същества, елфите; човек си представя само уплътнения елф. Тази дума Elf (елф), която води до думата Alp (кошмар, душене на сън), може да ви напомни за «алфа» в гръцкия език. Трябва само да махнете «а», и след това вие имате: Alph, Алф, ph е същото като f (ф), Алф, тоест нещо духовно. Благодарение на факта, че тук е вмъкната буквата «Ф», казват: «алеф» в човека, Alp в човека. Ако вие, както това е прието в еврейския език, махнете гласната, за първата буква ще получите Alf, Алф = Elf, елф. За обозначаване на духовната мъдрост се произнася «елф». Става дума за елфите. Днес, разбира се, ще кажат: това са същества, които древните са измислили на основата на своята фантазия. Ние вече не вярваме в това. Обаче древните са казвали: нужно е само да се вгледате в човека както трябва, за да откриете Alph, елфа, само че този елф ще се окаже облечен, вмъкнат в тялото, той не се явява тук фино етерно същество, а е плътно, телесно същество в човека. Но хората много отдавна са се отучили да разбират човека.

Но най-забавното, господа, е ето какво. Представете си, че във втората половина на XIX в. става следното (не смятам, впрочем, да опровергавам, че такива неща биха могли да стават). Имате маса, около нея сядат хора, да кажем, осем човека. Те поставят ръцете си така, че с крайчеца на палците си докосват плота на масата и тя започва да подскача! След това те броят потропванията на масата при подскачанията и с помощта на буквите съставят думи. В това се състоят спиритичните сеанси. Те разсъждават така: ако размишляваме, никакво истинско познание не се получава. Истинското познание трябва да се получи по някакъв различен начин. В действителност работата е там, че хора, говорещи по такъв начин, са в правото си да говорят така за самите себе си. Защото в по-голямата си част това са хора, които не са много силни в мисленето, те

не желаят да размишляват, да разсъждават, на тях им се иска да получават истината по някакъв друг начин, без собствени усилия. Ето защо те сядат около масата и ѝ дават възможност да почуква, отначало А, после В, после С и т. н., после те об-
разуват думи – в това и се състоят спиритичните откровения. Тук мъдростта им се поднася даром, нали така, самите те не я достигат.

Но какво всъщност бихме могли да кажем на тези хора? Такива хора се стремят към познание на духовния свят. Те имат напълно честното намерение да опознаят духовния свят. Духовете не могат да се видят. Тях не можеш да ги видиш и не можеш да ги чуеш, тъй като те нямат тяло. И ето, тези хора си мислят: духовете могат да използват масата в качеството на тяло и така могат да бъдат разбрани, макар и малко. Наред с това се забелязва: нещата, които се откриват по такъв начин, носят преимуществено общ характер и могат лесно да бъдат научени по друг начин! Но във всеки случай би следвало да кажем на хората: Ето, вие, осем човека, сядате около масата, искате да дойде дух, когото можете да чуете. Но нима вие самите не сте духове? Вие самите също сте духове, вие, седящите тук! Погледнете така, в края на краищата, върху самите себе си, потърсете духа в самите себе си. И може би тогава ще ви се удаде да откриете по-великия дух. Напрасно предполагате, че ще получите прозрение от това, което ви почуква масата, а не – както и подобава на човека, – ако използвате вашите собствени членове на тялото, вашите гласове и преди всичко вашите мисловни сили! Това в действителност е така. Не бива да имате съмнение, че ако осем човека седнат около масата и тя започне да танцува, доколкото върху нея въздействат сили от подсъзнанието, това е така. Но при това няма да се постигне нищо, което не би могло да бъде постигнато в много по-висш смисъл, ако човек застави в самия себе си да заработи своята собствена «алфа» или «алеф».

Обаче при прехода от елинизма към латинството хората забравили за «алеф». Първата буква се означава с А – и пора-

ди това смятат, че първата буква означава само А. Отваряш си устата и само това! Само това и нищо друго. На една омъжена дама започнало да ѝ се струва твърде глупаво, че нейният мъж постоянно държи речи, четете доклади на научни теми. Той бил много образован човек и постоянно държал речи, четял лекции. На нея това ѝ било ужасно противно. И ето че един ден тя му заявила: На тебе постоянно ти се иска да четеш лекции, да държиш речи! Ако на тебе толкова ти се иска нещо да държиш, дръж си езика зад зъбите. Да, това, което съставлявало съдържанието, се оказало напълно изгубено. Гърците не си мислели А, «алфа», без да си помислят за човека. Те тутакси си спомняли за човека. Те не използвали «бета» без да си спомнят за дома, в който живее човекът. «Алфа» – това винаги е човек. Те си представяли нещо, подобно на човек. А в случая с «бета» те си представяли нещо такова, което облича човека, намира се около него. И древноеврейското «бет» и гръцката «бета» представлявали обвивката на «алфа». Тази «алфа» се намирала вътре като духовно същество. Така тялото представлявало «бет», «бета», докато «алфа» представлявал духът, намиращ се вътре. Днес ние произнасяме азбуката («алфа» – «бета»...), но при гърците това е значело: «човек в своя дом» или също така «човек в своето тяло», в своята обвивка.

Всъщност това е доста забавно, господа. Вземете днес в ръце коя да е енциклопедия и прочетете в азбучен ред цялата мъдрост, която притежава човечеството. Ако някой – вие няма да правите това – би започнал от «А» и свърши до «Z», той би придобил за себе си. Да, но в съответствие с какво би се разположила и подредила в човека тази мъдрост? В съответствие с азбуката, в съответствие с това, което може да се знае за човека. Това е много интересно. Хората започнали да разпространяват мъдрост по такъв начин, защото те вече не знаят, че мъдростта всъщност идва от азбуката («алфа» – «бета»). И ако преведем буквално думата «азбука» («алфа» – «бета»), би се получило, макар и в малко различен вид: човешката мъдрост, човешкото знание. А бидейки изразено с помощта на гръцка-

та дума, би се получило: «Антропософия, човешка мъдрост». Това е казано във всеки речник, във всяка енциклопедия. Всъщност съдържание на всяка енциклопедия би трябвало да бъде антропософията, защото всичко и в енциклопедията е разпределено според азбуката, тоест в съответствие с «човеко-мъдростта» («алфа» – «бета»), в съответствие с «човека в своето тяло» («алфа» – «бета»). Това даже е забавно. Защото всяка енциклопедия представлява мъртъв скелет. А древната мъдрост, съдържаща се там, където в азбучен порядък са били разположени науките, е изчезнала. Цялата плът и кръв са изчезнали, всички мускули и всички нерви са отпаднали. Сега минете по енциклопедията. В нея е останал само мъртвият скелет на древната наука. Но сега трябва да възникне нова наука, която съдържа не само този мъртъв скелет, подобно на енциклопедията, но която отново ще има всичко това, което има човек: плът, кръв и т. н. Това има антропософията! Ето защо по-добре от всичко би било да пратим по дяволите всички тези речници и енциклопедии, без значение, че днес те все още са нужни, защото всичко това е само мъртъв скелет на древната наука. Трябва да бъде основана нова наука!

Виждате ли, господо, това е то, на което можем да се научим с помощта на дървото Сефирот, ако само го разберем по правилния начин. Оказа се много полезно, че господин Долинггер постави този въпрос, доколкото чрез него ние проникнахме в антропософията малко по-дълбоко.

Следващия път – в сряда в девет часа.

ТРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 14 май 1924 г.

Господин Бурле: На 22 април беше рождения ден на Кант. Мога ли да помоля господин доктора да ни разкаже малко за учението на Кант⁴⁶, а също така за това, което можем да разглеждаме в качество-то му на противоположност на учението му? И не се ли явява днес антропософското учение такава противоположност?

Доктор Щайнер: Господа, ако трябва да отговоря на този въпрос, ще ви се наложи днес да ме следвате в област, малко по-трудна за разбиране. Но господин Бурле, който по-рано постави въпроса за релативизма, за теорията на относителността, винаги задава трудни въпроси! Така че днес ще ви се наложи да се подготвите за материал, който ще се окаже не толкова лесен за разбиране, както и за неща, за които съм съобщавал в други случаи. Но виждате ли, за Кант е невъзможно да се разказва в лека за разбиране форма, доколкото той сам по себе си е труден за разбиране. Нещата са такива, че днес целият свят – ако някой въобще, не искам да кажа, «се интересува от този предмет», защото малцина се интересуват истински, но мнозина си дават вид, че се интересуват от него, – целият свят говори за Кант като за нещо изключително важно за света. Защото и вие също знаете, че за този двестагодишен юбилей беше изписано цяло множество статии, целта на които е да се разясни на света какво огромно значение е имал Имануел Кант за целия духовен живот.

Виждате ли, още като дете аз често чувах в училище от преподавателя по история на литературата: «Имануел Кант е бил император на литературна, просветена Германия!» Веднъж се обадих и казах, че «е бил крал на литературна Германия». Преподавателят незабавно ме поправи и каза: «Император на литературна Германия!»

На мен ми се наложи твърде много да се занимавам именно с Кант, при това – споменавам за него в автобиографията

си – в течение на известно време имах учител по история, който винаги четеше на глас от някакви книги. Тогава аз си помислих, че и сам мога да чета всичко това в къщи. Веднъж, когато той излезе, аз погледнах какво е това, което той чете на глас и започнах да вземам от същото. Това ми се отдаде. Взех «Критика на чистия разум» на Кант, издание на «Рекламна универсална библиотека», разкъсах я на коли и я подших в моя учебник, който стоеше пред мен по време на занятията. Така четях Кант, докато учителят изнасяше урока по история. Затова с цялата отговорност се осмелявам да говоря за Кант, за когото всички и без това говорят без да млъкнат. Ако кажеш на хората нещо на духовни теми, те тутакси възразяват: «Да, но Кант е казал...!» Както в богословието винаги казват: «В Библията е казано», така мнозина образовани хора казват: «Да, но Кант е казал...!» Преди двадесет и четири години четях лекции, при което се запознах с един човек, който, седейки в аудиторията, постоянно спеше. Той винаги слушаше в сънно състояние. Само понякога, ако ми се наложеше да повиша тон, той се събуждаше, комично се стряскаше и възкликваше: «Да, но Кант каза!»

Е, а сега да видим как този Кант разглежда света. Той е казал, при това с известно право: Всичко, което виждаме, което чувстваме, накратко, всичко, което възприемаме с помощта на сетивните си органи, следователно цялата природа, намираща се вън от нас, не е действителна, а е само видима, проявява се. Но откъде възниква това проявление? То възниква поради факта – това е най-трудното и вие трябва добре да се ориентирате, – че върху нас въздейства нещо, наречено от Кант «нещо в себе си», тоест нещо съвсем неизвестно, за което въобще нищо не знаем, въздейства върху нас. Въздействието, което всъщност виждаме, не се явява «нещото в себе си».

Вижте, господа, ако ви го нарисувам, то би изглеждало така: тук се намира човек – би могло със същия

Рис. 16

успех да вземем слуховото или осезателното сетиво, но ще предпочетем зрението, – а някъде тук, навън, се намира «нещото в себе си». За него обаче ние нищо не знаем, то е съвсем неизвестно. Но даденото «нещо в себе си» оказва въздействие върху нашето око. Макар и нищо да не знаем за него, то оказва въздействие върху нашето око. И ето, сега вътре в човека възниква явление. Това явление ние проектираме на всички страни. Подобно на птица, разтваряща перата си, то става външен свят (показва го на рисунката). За това, което е нарисувано на рисунката с червено, ние не знаем. Ние знаем само за това, което имаме в качеството му на явление, тоест за това, което изобразих с виолетов цвят. Само за него знаем нещо. Следователно според Кант светът като цяло се създава от самия човек. Виждате дърво. За «дърво в себе си» съвсем нищо не знаете. Това «дърво в себе си» само оказва въздействие върху вас, което означава: нещо неизвестно отнякъде оказва въздействие върху вас. И това въздействие вие сами превръщате в дърво. Издигате дървото във ваше възприятие. И така, представете си, господа. Тук се намира стол – като «нещо в себе си». Какво всъщност е той, е неизвестно. Но фактът, че тук има стол, ми оказва въздействие. И всъщност аз произвеждам, създавам този стол. Така че ако аз седна на стола, не знам върху какво «нещо в себе си» съм седнал. Това «нещо в себе си», на което съм седнал, всъщност сам си го подлагам.

Виждате ли, Кант говори за границите на познанието: никога не можем да разберем какво представлява «нещото в себе си», защото всичко, по същество, се явява само свят, създаден от човека. Много е трудно да направиш «нещото в себе си» достъпно за разбиране. И ако се зададе въпрос за Кант, за да се запознаем истински с него, за да го характеризираме, ще се наложи да говорим за доста необичайни неща. Защото ако се разглежда философията на Кант, каквато тя е, е трудно да се повярва, че нещата действително са такива. Работата обаче стои така: изхождайки от теорията, изхождайки от мисленето, Кант твърди: за «нещата в себе си» е невъзможно да се знае

нещо, а целият свят е създаден само от въздействието, което ние получаваме от тези неща.

Веднъж казах: ако човек не знае какво представлява «нещото в себе си», то може да се окаже каквото и да е, може да бъде например главичка на карфица! Това го има също така и при Кант. Би било по-правилно да кажем: според Кант «нещото в себе си» може да се състои от каквото и да е. Но тук стигаме до следното. Ако се придържаме към тази теория, всички вие, както ви виждам тук, сте само мое проявление. Аз съм ви сложил всички тук на столовете и не зная какво има зад всеки от вас като «нещо в себе си». И когато аз стоя тук, вие също не знаете, що за «нещо в себе си» се намира тук, а виждате явление, което сами сте породили. А това, което аз казвам, е нещо, което вие самите правите чуваемо! Следователно това, което аз правя тук, е «нещо в себе си», което го прави и което вие всички не знаете. Но това «нещо в себе си» оказва върху вас въздействие. Вие проектирате въздействието тук. Всъщност чувате това, което сами създавате!

Вземайки този пример, може, ако разсъждаваме в кантовски дух, да кажем: нека вие да седите навън, да закусвате и да кажете: да влезем в залата и в течение на час да послушаме това и това. Какво се явява «нещото в себе си», което чуваме, не можем да знаем, но ще видим тук този Щайнер, така че – най-малкото в течение на час – ще имаме работа с това «явление» и същевременно ще чуем нещо, което искаме да чуем. Това е най-близко до казаното от Кант, защото той твърди: за «нещото в себе си» никога и нищо не може да се узнае.

Виждате ли, един последовател на Кант, Шопенхауер⁴⁷, считал тези неща за толкова очевидни, че казвал: в това даже не трябва да се съмняваме! Съвсем несъмнено е, казвал той, че когато виждам син цвят, синьото се намира не навън, а то се проектира тук от мен самия, ако «нещото в себе си» оказва въздействие върху мен. Ако аз чувам там, «навън», че някой го боли и той стене, и болката, и стоновите произхождат не от него, а от мен! Ето как говори Шопенхауер, съвсем ясно и оче-

видно. А ако човек затваря очи и спи, целият свят помръква и онемява. Тогава за човека съвсем нищо няма.

Така че, господа, според тази теория вие можете по най-примитивния начин да създавате и отстранявате този свят. Вие заспивате и светът изчезва. Отново се събуждате и създавате целия свят, най-малкото този, който виждате. Освен това тук остава само «нещото в себе си», за което вие не знаете. Именно това Шопенхауер считал за напълно очевидно. Обаче при това на Шопенхауер все пак му е ставало малко страшно. От този тезис той се чувствал неловко. Тогава той казал: все пак нещо се намира навън, а именно синьото и червеното, докато студеното и топлото не се намират навън. Ако мръзна, аз сам създавам студа, но каквото се намира навън, е волята. Във всичко живее волята. И тази воля се явява съвсем свободна, демонична власт. Но тя живее във всички неща.

И така, той все пак мъничко се внедрил в «нещото в себе си». Всичко, което ние представляваме, той също разглеждал като чисто явление, произвеждано от нас самите. Но «нещото в себе си» той надарил поне с воля. Имало е много хора, пък и до днес има много хора, нямащи ясна представа какви са последствията от учението на Кант. Веднъж се запознах с човек, който – както всъщност и трябва да бъде, ако човек следва учението – съвсем се беше проникнал от учението на Кант. Той си беше казал така: «Нали сам съм създал всичко – планините, облаците, звездите, всичко, и човечеството също сам съм създал, и всичко в света съм го създал аз. Но на мен не ми харесва това, което съм създал. И аз искам отново да унищожа всичко това». И тук той каза: «За начало утрепах няколко човека» – защото това беше един луд. Той ми каза, че за начало вече е унищожил няколко човека, за да изпълни своето намерение за унищожаването на това, което той сам е създал. Аз му казах, че следва да се замисли над това, в какво се състои разликата от следния вид. Той има чифт ботуши. Според теорията на Кант ги е направил той. Но нека се замисли над факта, че освен че е създал тези ботуши – като явление, – над

тях е порботил и общарят!

Виждате фактите: в това, което в света често се ползва с най-голяма слава и известност, се съдържа грандиозна безсмислица! И за тази грандиозна безсмислица хората понякога се вкопчват с поразително твърдоглавие. Най-куриозното е, че към такова учение се придържат именно просветени хора.

За да разбере това, което накратко ви разказвам, като изключим, че е действително трудно за разбиране, на човек би се наложило да изчете много книги, тъй като при Кант всичко е прекалено разхвърляно. Например Кант започва книгата «Критика на чистия разум» – така я е нарекол – с доказване, че пространството се намира не навън в света. Него аз сам съм го създал, изтъкал съм го от себе си. И така, първо, пространството – това е явление. Второ, времето – също явление. Защото се казва: имало е Аристотел – но него сам съм го сътворил във времето, защото времето като цяло го създавам аз.

Кант е написал голямата книга – «Критика на чистия разум». Тя прави доста приятно впечатление. Ако един истински филистер вземе дебелия том «Критика на чистия разум», той потрива ръце: това трябва да е нещо страшно умно – «Критика на чистия разум». Четейки нещо подобно, човек се усеща като Господ Бог на Земята! След увода следва: «Част първа. Трансцендентална естетика». Можете ли да повярвате: «Трансцендентална естетика»? Когато някой отвори моята «Философия на свободата»⁴⁸, там, в първата част, стои всичко на всичко: «Човек и свят». Рис. 16
Защо ми са човекът и светът – толкова тривиално, че не си струва да се чете. Но трансцендентална естетика! Такава книга филистерът разгръща като нещо грандиозно! Какво представлява трансценденталната естетика – за това той обикновено не мисли, но именно то му подхожда. Защото това са такива думи, че изговаряйки ги, може да му се изкълчи езикът. Това е основното заглавие.

Идва подзаглавието: «Глава първа. Трансцендентална дедукция на пространството». За филистера не може и да се измисли нещо по-прекрасно от подобна глава. Наистина главата започва по такъв начин, че филистерът всъщност нищо не разбира. Обаче повече от сто години всеки твърди: Кант е велик човек. Така че, четейки Кант, филистерът се прониква от някаква мания за величие. Следва втора глава: «Трансцендентална дедукция на времето». Ако човек успее да преодолее трансценденталната дедукция на пространството и времето, стига до втората част: «Трансцендентален анализ». И в трансценденталния анализ се доказва главно, че човек притежава трансцендентална аперцепция*.

Господа, след като вече ми е зададен въпросът, ще се наложи да ви говоря за тези неща, за тази история с трансценденталната аперцепция. Би трябвало да се изчетат стотици страници, за да се обхване всичко, което учената ерудиция е надрънкала в тази глава за трансценденталната аперцепция. Под трансцендентална аперцепция се разбира, че човек сам създава своите представи и се обуславя единството на процеса на представите. И така, ако всичко се явява само представа – целият свят, – следователно целият този свят трябва да бъде изтъкан, изпreden подобно на нишка от нищожността на собствената си същност. Ето примерно какво се описва там.

Сега стигаме до следното: в главата за трансценденталната аперцепция Кант, подобно на паяк, изплита от самия себе си целия свят с всички дървета, облаци, звезди и т. н. Да, той го изплита, тъче го, така казва. Обаче това,

Рис. 16

---

* Терминът «аперцепция» е бил въведен от Лайбниц и означава осъзнато възприятие, за разлика от «перцепция», обикновено възприятие. При Кант терминът «трансцендентална аперцепция» означава изначалното единство на съзнанието на познаващия субект, което обуславя единството на опита. – Бел. пр.

което му се удава действително да изплете и с което се налага постоянно да се сблъсква в тази изключително обширна глава, се оказват в действителност именно самите тези представи – само преработени по по-съвременен начин, – за които на последното занятие ви говорих, рисувайки дървото Сефирот. При това Кант ги дава в чисто азбучна форма, а не така, че с тяхна помощ да може нещо да се прочете, нещо да се узнае! Още повече, че някога това е било, най-малкото, нещо съвсем конкретно. Но Кант го е оплел така, че казва: светът се състои, първо, от количества, второ, от качества, трето, от отношения, четвърто, от модалности. След това всяко от тези понятия на свой ред има по три подпонятия: например количеството включва в себе си единство, множественост и всеобщност. Качеството включва в себе си действителност, отрицание и ограничение и т. н. Това са дванадесет понятия – три пъти по четири е дванадесет, – и от тях човек може да изплете света. Обаче добрият Кант не е изплел с това, извличайки го от себе си, целия свят. С помощта на трансценденталната аперцепция той е оплел всичко на всичко дванадесет понятия. И така, той е създал не цялостен свят, а само дванадесет понятия.

Ако в тази теория имаше капка истина, би трябвало поне нещо да се получи. Но филистерите не забелязват, че нищо не се е получило, а са се получили всичко на всичко дванадесет понятия. Със сити търбуси филистерите шестват сега по целия свят с тази философия на Кант и говорят: всичко е непознаваемо! Е, по отношение на самите филистери такова твърдение е разбираемо. Те се чувстват много уютно, когато им казват: макар вие нищо да не можете да разберете, причината не е във вас, защото целият свят е такъв. Ако смяташ, че нищо не знаеш, в това ти си прав. Но това произхожда не от твоята неспособност, а оттам, че целият свят нищо не може да разбере. И хоп – появяват се тези дванадесет понятия. В това и се състои трансценденталният анализ.

Сега обаче стигаме до изключително трудната голяма глава под името «За трансценденталните паралоогизми». Това

е продължението. В Кантовата «Критика на чистия разум» след едно високопарно заглавие следва друго! Тук се казва: има хора, които твърдят, че пространството е безкрайно. След това тези хора привеждат доказателства, че пространството е безкрайно. Но има и хора, които казват: пространството, разбира се, е ограничено. Тук също е показано какви доказателства привеждат тези хора. Така че в следващата глава в «Критика на чистия разум» тези доказателства се привеждат навсякъде на две противоположни страници. На едната страница се доказва, че пространството е безкрайно. На другата страница се доказва, че пространството е крайно. След това отново се доказва, че времето е безкрайно, вечно. После – че времето има начало и ще има край. Това прави Кант, господа. После идва доказателството: човек е свободен. И отново, от другата страна: човек е несвободен.

Какво иска да каже Кант, като дава доказателства на две противоположни тези? Той иска да каже, че ние въобще нищо не можем да докажем! С еднакъв успех можем да твърдим, че пространството е крайно, както и безкрайно, че времето е вечно и че времето ще свърши! С еднакъв успех бихме могли да кажем: човек е свободен или човек е несвободен. Следователно всичко се свежда до факта, че в настоящето човек трябва да каже: мислете, както искате, но до истината няма да стигнете, ала за вас, хората, това е безразлично.

После се посочва, че може да се мисли така, както учи трансценденталната методика. Необходимо е преди всичко да се изучи книгата на Кант. Би могло да се попита: а за какво всъщност Кант предприема всичко това? И тогава може да се прозре какво той всъщност иска. Виждате ли, до Кант хората, занимаващи се с философия, също са знаели не особено много, но те най-малкото са твърдели: все пак поне нещо за света може да се знае. На тях им противостояли тези – такава ситуация се е създала още в периода на средновековието, защото, както ви казах, още по време на средновековието древното знание е било изгубено, – които още от времената на средно-

вековието са се проникнали от мисълта: може да се знае само това, което ни съобщават сетивата, органите за възприятие, но не можем да знаем за това, което има отношение към духа. В това може само да се вярва. Така в хода на цялото средновековие, чак до Кант, се е формирало твърдението: за духовното нищо не може да се знае, в духовното може само да се вярва.

Естествено църквата напълно я устройвало такова учение, че е невъзможно да се знае нещо за духовното и трябва само да се вярва в това, доколкото в този случай тя сама е можела да диктува в какъв вид духовност следва човек да вярва.

Както вече се каза, имало е философи – Лайбниц⁴⁹, Волф^{49a} и др., чак до Кант, твърдящи, че поне нещо може да се знае. Посредством чистия разум може да се знае за това, че в света съществува духовното. Кант казал: пълна безсмислица е да се вярва, че може да се знае нещо за духовното, не, във всичко духовно може само да се вярва! Защото духовното е заключено в «нещата в себе си». А за «нещата в себе си» не може да се знае нищо. Следователно във всичко, което се отнася към духовното, може само да се вярва. Кант, написвайки втория вариант (второто издание) на «Критика на чистия разум», се издава. В това второ издание намира място куриозната фраза, която гласи: «Аз трябваше да стесня, да дискредитирам знанието, за да освободя място за вярата». Та това е, по същество, вероизповедание, господа! Това е, което доведе до непознаваемите «неща в себе си»! Ето защо Кант е нарекъл своята книга «Критика на чистия разум». Самият разум трябва да бъде подложен на критика, щом твърди, че той, разумът, нищо не може да знае! В тази фраза: «Аз трябваше да стесня знанието, за да освободя място за вярата» – в тази фраза се заключава всъщност истинското съдържание на Кантовата философия. Но с това се разтваря вратата за всяка вяра. И всъщност всяка позитивна религия би могла да се позовава на Кант! Но на Кант биха могли да се позовават също и тези хора, които казват: защо ние нищо не знаем? Защото нищо не трябва да се знае! Виждате ли, така учението на Кант станало,

по същество, опора за вярата. Затова напълно естествено е, че аз самият трябваше от самото начало да отхвърля Кантовото учение. Без оглед на факта, че бидейки още ученик, вече бях прочел целия Кант, аз трябваше винаги изцяло да отхвърлям Кантовото учение по простата причина, че иначе би се наложило да приема, че хората просто вярват в духовния свят. И тогава никога не би ми се удало да създам някаква духовна наука. Всъщност Кант е това, което отклонява всякаква духовна наука и иска да има само вяра.

И така, Кант написал отначало първата книга – «Критика на чистия разум». В тази «Критика на чистия разум» се доказва следното: за «нещата в себе си» е невъзможно да се узнае нещо. Може да има само вяра в това, което се явява «нещото в себе си».

После той написал втората книга – «Критика на практическия разум». Написал и трета книга, «Критика на способността за съждение», но това вече не е така важно. И така, «Критика на практическия разум» е била написана като втора книга. Тук той създава очерк за собствената вяра. Отначало той написал книга за знанието – «Критика на чистия разум». В нея той доказва, че е невъзможно да се знае нещо. Сега филистерът може да сложи настрана книгата: нали му доказаха, че нищо не може да знае. След това Кант пише «Критика на практическия разум». Тук той формулира своята вяра. Как построява своята вяра? Той казва: човек, разглеждайки себе си в света, открива, че се явява несъвършено същество. Обаче да бъде несъвършен не е свойствено на човека. Следователно някъде трябва да има по-голямо съвършенство от човека. Ние нищо даже и не знаем за това, но вярваме, че някъде на Земята трябва да има по-голямо съвършенство от човека, вярваме в безсмъртието.

Виждате, господа, това съществено се отличава от тези научни обозрения, които ви давам по въпроса, кое в човека продължава да живее по-нататък, след като той е преминал през смъртта! Но Кант изобщо не е искал познания от такъв

вид, просто е искал от несъвършенството на човека да изведе доказателство, че човек е длъжен да вярва в безсмъртието.

Точно така, както че човек е длъжен само да вярва, Кант доказва по-нататък, че нищо не може да се знае за свободата, но следва да се вярва, че човек е свободен. Защото ако не беше свободен, той не би бил отговорен за постъпките си. И така, предполага се, че за да може да бъде отговорен за своите постъпки, той трябва да бъде свободен. Това Кантово учение за свободата често ми напомня за друго «учение», с което един професор по юриспруденция винаги започваше своя лекционен курс. Той казваше: Господа, има хора, които казват: човек е несвободен. Но, господа, ако човек не би бил свободен, той не би бил отговорен за своите дела. И тогава не би могло да има и наказание. Но ако не би имало наказание, не би имало и наказателно право, наука за наказанието. Обаче аз съм представител на това наказателно право – следователно и мен също нямаше да ме има. Но аз съществувам, следователно съществува и наказателното право, науката за наказанията. Следователно съществува и наказанието, а значи, съществува и свободата. И така, аз ви доказвах, че свобода има! Това, което Кант казва за свободата, изцяло ми напомня речта на този професор. Точно така говори Кант и за Бог. Той казва: не може да се знае за каквато и да е «власт в себе си». Но например аз не мога да създам слон. Следователно вярвам, че него може да го създаде някой друг, който може да направи повече, отколкото аз. Следователно аз вярвам в Бог.

Ето така Кант е написал втората книга – «Критика на практическия разум». В нея той казва, че ние, като хора, сме длъжни да вярваме в Бога, в свободата и безсмъртието. Ние не можем да знаем за това, но сме длъжни да вярваме. Само си представете колко безчовечно е това: първо беше доказано, че знанието е нищо, второ, че човек е длъжен да вярва в Бога, за когото той нищо не може да знае, да вярва в свободата и в безсмъртието! Всъщност Кант е бил велик реакционер. Хората обичат красивите думи, затова те нарекли Кант «всесъкру-

шаващия». Да, той изцяло е «съкрушил» знанието, обаче така, както ако беше съкрушил, счупил играчка. Но светът, въпреки философията му, си остава! Остава и вярата, на която той оказал твърде съществена поддръжка.

Това продължило в течение на цялото XIX столетие, докато не дошъл нашият век. И ето, естествено днес хората навсякъде пишат по повод двестагодишнината от раждането на Кант! В действителност именно Кант се явява пример за това, колко малко всъщност мислят хората. Това, което сега ви разказах, е точно изображение на учението на Кант. Обаче мнението на хората, че Кант е бил велик философ, че на Кант въобще нищо не може да се възрази и т. н., се явява пример, с очевидност показващ, че противниците на духовната наука винаги могат да се опират именно на Кант. Просто защото те могат да кажат: ние вземаме за изходен пункт не религията, а вземаме за начална точка най-просветения от философите! Но е истина, че на Кант с еднакъв успех биха могли да се позовават както във висша степен проникнатият от догматизъм религиозен учител, така и кой да е просветен човек.

След това Кант написал и други трудове, един от тях примерно с такова съдържание: има ли метафизиката възможности да стане в бъдеще наука? Тук той отново доказва, че това е невъзможно и т. н. Всъщност трябва да кажем: цялата наука на XIX в. е преболедувала Кант. Всъщност Кант е бил болест за науката.

Ако разглеждате Кант като пример за това, доколко глупави форми може да приема понякога духовното развитие, вие го разглеждате правилно. Но тогава ще си кажете: в познанието трябва действително да бъдем нащрек, защото този свят има силно плашещо предразположение тъкмо в познанието да произвежда най-големите безсмислици. Можете да си представите в какво затруднено положение се оказва човек, бидейки представител на духовната наука. Не само представителите на религиите, но и другите хора, даже самите философи и онези, на свой ред увлечени от тези философи – всички са

настроени против него. Всеки филистер идва и казва: да, ти твърдиш нещо за духовната наука, но нали Кант е доказал, че е невъзможно да знаем за това! Всъщност това е най-доброто групово възражение, което може да се направи. Всеки може да каже: не желая да слушам какво говори Щайнер, защото Кант вече е доказал, че за всичко това е невъзможно да знаем.

Удовлетворени ли сте?

Господин Бурле казва: Исках главно да чуя, какво е имал предвид Кант. А както каза господин доктора: за Кант чуваш толкова много, но в чутото няма нищо положително. Във всеки случай да се разбере това е доста трудно.

Доктор Щайнер: Нещата не останали без последствие. През 1869 г. под авторството на един човек, също увлечен от Кант, се появила книгата «Философия на безсъзнателното». Тази книга произвела огромна сензация. Едуард фон Хартман⁵¹ наистина е бил много умен човек! Ако той не бе живял до Кант, ако Кант не бе оказал върху него такова влияние, вероятно при него би се получило нещо по-значително. Но той така и не е могъл да се освободи от силните предразсъдъци, получени от Кант. Така, както и за неговия предшественик Шопенхауер, за Едуард фон Хартман е било очевидно, че човек не знае нищо за света, освен за своите собствени представи, тоест за това, което той сам проектира, изнася от себе си навън. Но освен това Едуард фон Хартман приел и учението на Шопенхауер, че «нещото в себе си» следва да се надари с воля. Навсякъде вътре се намира волята. Веднъж написах статия за Едуард фон Хартман^{51a}, там също така споменах и за Шопенхауер. Шопенхауер е казвал: за «нещото в себе си» не знаем нищо, от него ние имаме само представа. Само тези представи се явяват разумни, волята е неразумна, глупава. Така че всъщност всичко, което знаем за себе си, е не нещо друго, а знание за неразумната, глупава воля.

В статията, където споменах Шопенхауер, тогава казах: според Шопенхауер всичко разумно в света е работа на чове-

ка, защото именно човекът създава всичко в света. Каквото се намира зад него, е глупавата воля. И така, светът – това е глупостта на божеството. Статията обаче беше тогава конфискувана. Тя трябваше да бъде публикувана в Австрия.

Работата стои така: Едуард фон Хартман е смятал: «нещото в себе си» следва да се надари с воля; но волята всъщност е глупава, неразумна, и затова в света е така лошо. Ето защо Едуард фон Хартман е станал от така наречените песимисти. Ето защо неговият възглед е бил, че светът за нищо не става, той не е добър, а лош в основата си, съвсем лош. И не само това, което правят хората, но и всичко, което е в света, е лошо. Той казвал: може да се изчисли, че светът е лош. Трябва само от едната страна, в прихода, в дебита, да се постави всичко, което съставлява в живота щастието, удоволствието и т. н., а от другата страна – всичко, което имаме като страдание и т. н. Балансът винаги е отрицателен. Следователно целият свят е лош. Ето защо Хартман станал песимист.

Но виждате ли, първо, Едуард фон Хартман бил всъщност умен човек, второ, бил е такъв, който прави изводи. Той казвал: защо хората все още живеят? Защо те не предпочетат да се унищожат? Защото ако всичко е лошо, би било къде по-разумно да се определи ден за всеобщо самоубийство на човечеството. Тогава всичко създадено би изчезнало. Но Едуард фон Хартман продължава: не, ако се насрочи такова всеобщо самоубийство, от това нищо няма да излезе. И даже ако бихме го насрочили – нали хората са възникнали от животните, а животните не биха се самоубили, и тогава от тези животни отново биха възникнали хора! Следователно по подобен начин нищо не постигаме. Затова той измисля нещо друго. Той разсъждава така: ако искаш да изкорениш действително всичко, което е земният свят, това трябва да се прави не по пътя на самоубийство на хората, а трябва да се унищожи до основи цялата Земя. Днес ние още нямаме необходимите за това машини, но някои машини хората вече са изобретили. Така че трябва да се използва цялата мъдрост, за да се изобретят ма-

шини, с помощта на които да може да се пробие Земята, да се стигне достатъчно дълбоко, след което, използвайки динамит или подобни устройства, да се взриви цялата Земя така, че парчетата да се разлетят в космоса и да се превърнат в прах. Ето тогава ще бъде достигната истинската крайна цел.

И това не е шега, господа! Действително такава е учението на Едуард фон Хартман⁵² – че трябва да се изобрети машина, с която цялата Земя, така да се каже, да се вдигне във въздуха, да се разбие и да се превърне в прах.

Възклицание от място: В Америка искат да построят оръдие, да да водят лунен обстрел, да обстрелват Луната!

Доктор Щайнер: Обаче това, за което ви говоря, е било истинско философско учение през XIX век!

Ще кажете: «Как е могло всичко това да излезе от такъв умен човек? Само глупак може да твърди подобни неща!» Не, Едуард фон Хартман наистина не е бил глупак, той е бил даже по-умен от всички останали. Веднага мога да го докажа. Именно защото той е бил по-умен от Кант, е възникнала глупостта за машината, с помощта на която би следвало да се разтури целият свят, да се превърне в нищо. Хартман е бил съвсем умен, макар и основно покварен от Кант човек.

И така, той написал «Философия на безсъзнателното». В тази «Философия на безсъзнателното» той казва: Разбира се, вярно е, че хората са произлезли от животните, но при това съпътстваща роля са играли духовните сили. Тези сили се явяват сили на волята, следователно те са неразумни, глупави сили. Всичко това той описал напълно разумно. Заедно с това той изобретил нещо, противоречащо на дарвинизма.

И ето, в това време – представете си шестдесетте години на миналия век – са съществували както тази умна Хартманова «Философия на безсъзнателното», така и дарвинизмът, представляван от Хекел⁵³, Оскар Шмид^{53a} и други, и признат от останалите хора за нещо ненадминато умно. Но «Философия на безсъзнателното» противоречала на дарвинизма. И ето,

тогава всички, като твърдоглави дарвинисти, излезли и казали: трябва основно да се опровергае този Едуард фон Хартман, защото той въобще нищо не разбира от естествознание! Но какво направил тогава Хартман? Това, което направил, ще стане ясно от следното. Докато другите си деряли гърлата да крещят – имам предвид публикациите в печатните издания, – се появила книгата⁵³⁶ «Безсъзнателното от гледна точка на дарвинизма». Това е било обосновано опровержение на Едуард фон Хартман от гледна точка на дарвинизма! Но никой не е знаел кой е авторът.

Сега, господа, всички естествоизпитатели се зарадвали, защото се появил този, който обосновано опровергал Едуард фон Хартман. Даже Хекел казал: «На такъв човек, пишеш против Хартман – нека сам да ни каже името си, – ние бихме гледали като на един от нас, като на естествоизпитател от първи ранг!» Самата книга била много бързо изкупена и се появило второ издание^{53в}. Тогава авторът се разкрил. Това бил самият Едуард фон Хартман! Той написал книга против самия себе си. Но сега те престанали да го хвалят, написаното от него вече не се ползвало с такава широка известност! Защото той доказал, че бил по-умен от всички останали! Но виждате ли, средствата за информация, предоставяни на хората, премълчавали тази история. Трябваше да ви разкажа за този отрязък от духовната история, за да стане ясно: макар Едуард фон Хартман да е бил човек, развален от кантианството, той, въпреки това, притежавал задълбочен ум.

Когато ви казвам, че той е искал да вдигне целия свят във въздуха с помощта на машина, която е трябвало да се изобрети, ние бихме могли с пълно право да отбележим, че макар и да е бил страшно умен Едуард фон Хартман, на нас, неизучавалите Кант, всичко това ни се струва глупост. Макар и да ви описах Едуард фон Хартман като умен, вие имате основание да предполагате, че той, въпреки това, е бил глупав. В това не е трудно да повярвате. Но отчитайки последната разказана история, вие би трябвало да си помислите, че тези, дру-

гите, са били още по-глупави от него. Ето тогава вие бихте ме зарадвали! Защото би било напълно възможно да се докаже исторически, че тези, другите, са били още по-глупави от този, който се е стягал да взриви Земята.

Важно е човек да знае за тези неща. Защото днес съществува своеобразен култ към всичко, което е напечатано. И оттогава, когато в издание на «Универсална библиотека» се появи Кант – впрочем, аз също успях да го прочета само благодарение на това, защото иначе просто нямаше да ми се удаде да си го купя тогава; макар и книгата да беше дебела, струваше евтино, – така оттогава, благодарение на Кант, дяволът се успокои, защото оттогава всички четат Кант. Това значи, че те четат първата страница, но нищо не разбират. След това те чуват, че Кант е «император на просветена, литературна Германия» и си мислят: дявол да го вземе, и ние знаем туй-онуй за Кант, значи, също сме такива умни хора! Мнозинството от тях е такова, че си признава: «На мен ми се налага да казвам, че разбирам този Кант, иначе другите ще кажат, че съм глупав, тъй като не го разбирам». В действителност хората не го разбират, но не си го признават. Те си казват: «Аз трябва да разбирам Кант, защото съм много умен. И затова твърдя: аз разбирам много умни неща, ако разбирам Кант!» Тогава това импонира на хората.

Обаче това е истината, господа, без значение, че беше трудно да осветля този въпрос в малко по-популярна форма. Аз, въпреки всичко, съм доволен, че именно този въпрос беше зададен, тъй като благодарение на него става видно как протича така нареченият духовен живот на хората и доколко внимателен трябва да бъде човек, когато върху него въздейства това, което доведе сега към такава голяма шумотевица във всички вестници, шумотевица по повод двестагодишнината от рождението на Кант. Не казвам, че Кант не би трябвало да се чества, ще бъдат чествани и други, но въпреки това истинското положение на нещата е такова, както ви го описах.

Ще продължим идната събота в девет часа.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 17 май 1924 г.

Господин Ербсмел: Какво означават кометите, появяващи се от време на време? С какво Зодиакът се различава от останалите звезди?

Доктор Щайнер: Този въпрос ще ни приближи към разбиране на астрономията. Вие слушате астрономически лекции, така че би било много добре да обсъдим именно този въпрос от определена гледна точка.

Гледайки звездното небе, виждаме Луната, като най-голямото и близко до нас небесно тяло. Затова Луната оказва върху човека, намиращ се на Земята, влиянието, което най-лесно се възприема. Разбира се, вие вече сте чували за това, как Луната възбужда фантазията в човека. За това всеки знае. Но аз съм ви разказвал и за другите влияния на Луната, които тя оказва върху размножението на съществата и тем подобни. Освен това виждаме други небесни тела, държащи се по подобен на Луната начин. Луната се придвижва, вие можете да виждате нейното придвижване, другите небесни тела, приличащи на нея, също се придвижват. Тези небесни тела, които се придвижват, ние наричаме блуждаещи звезди или планети.

Рис. 17

В случая със Слънцето също ни се струва, че то се движи. В действителност то също се премества, но спрямо нашата Земя е неподвижно. То винаги остава на едно и също разстояние и не описва кръг около Земята. Затова за Слънцето говорят като за неподвижна звезда. Също така и други звезди, освен тези, които явно изменят своето местоположение, са фиксирани, неподвижни звезди.

Ако погледнем звездното небе, видът му ще бъде примерно същия, който това звездно небе има всяка нощ – особено в луните нощи. Но има и промени на звездното

небе. В определени седмици през лятото вие можете да видите как една след друга пламват звезди, как те стремително се движат и изчезват. Това са метеорити, «падащи звезди». Такива падащи звезди могат да се видят на небето и в друго време, но преимуществено те могат да се наблюдават в определени седмици през лятото, когато цели потоци от такива малки звезди пламват, бързо преминават по небето и след това изчезват.

Освен тях обаче съществуват и други небесни тела, за които господин Ербсвел спомена в своя въпрос. Това са кометите. Тези комети се появяват значително по-рядко. Те се отличават по своята форма от другите звезди. По своята форма те изглеждат примерно така. Имат нещо като ядро, а по-нататък – опашка, която се влачи след тях. Понякога те изглеждат така, че зад тях се влачат две опашки. Ако разглеждаме другите преместващи се звезди, движението на последните има относително редовен характер, винаги е известно, че в определен момент от време тези небесни тела ще се появяват, в друг определен момент от време те се намират «под» Земята и не се виждат. Докато при тези небесни тела, при кометите, се наблюдава следното. Те идват и отново си отиват, при това не е известно с достоверност къде всъщност отиват. В сравнение с другите звезди и небесни тела те притежават известна нередовност в движението.

Хората винаги са разглеждали тези комети по-иначе, отколкото другите звезди, и по-суеверните им приписвали голяма роля. Суетните хора вярвали, че ако се появи комета, това означава нещастие.

Не трябва особено да се удивляваме на този факт, тъй като всичко, което протича нередовно, предизвиква у хората удивление и изумление. Не следва да приемаме това твърде сериозно. Защото даже на най-обикновенни предмети, които са се държали винаги по определен начин, хората придават значение, ако поведението им

Рис. 17

стане необичайно. Ако например падне нож, той обикновено не се забива в пода, а пада по дължината си. На това не се придава значение, доколкото то е привично. Но ако ножът се забие в пода, суеверните хора смятат, че това има значение. Ако свети Луна, това се смята за нещо нормално и не значи нищо особено. Но ако изгрее звезда с особена форма, тогава това означава нещо особено! Така че не трябва незабавно да се вълнуваме, ако суеверните хора се позоват на нещо.

Преди всичко ние трябва да разглеждаме нещата от научна гледна точка. И тогава трябва да констатираме следното. В немного древно време насочвали вниманието си главно върху това, което виждали на небето. Пишели, че Земята стои в центъра на света – аз сега само преразказвам това, което са си представяли тогава – и че около Земята се въртят Луната, Меркурий, Венера, Слънцето и т. н. Цялото звездно небе се движи – което също може да се наблюдава, – всяка звезда изгрива и отново залязва⁵⁴. Видно е, че звездното небе се движи. Ако достатъчно дълго останете извън помещението, ще видите как така наречените неподвижни звезди се преместват по небето. Така са възприемали това в древността – защото именно него са виждали – и са го записвали, както са го виждали.

Рис. 18

Но както знаете, през XV – XVI в. се появил Коперник и казал: това не е така! Земята не е разположена в централната точка, в централната точка е разположено Слънцето, а около Слънцето се въртят Меркурий, Венера, Земята и т. н. Така самата Земя била причислена към планетите. Появила се съвсем различна мирова система, съвсем различен възглед за пространството. Подобно на Слънцето и другите неподвижни звезди също е трябвало да останат на място. Следователно тяхното движение се явява само привидно.

Виждате ли, господа, работата стои така: веднъж

вече ми се е налагало да говоря по тази тема във връзка с друг въпрос, поставен от господин Бурле – въпросът беше за теорията на относителността, за това, дали има в тази теория нещо правилно, – и във връзка с други поставени въпроси. Така например е съществувала теория, изложена от известния Тихо де Брахе⁵⁵, който казвал: да, Слънцето стои на място, но и Земята стои на място и т. н. Следователно е имало и друга мирова система, но ние разглеждаме тези две: древната, възлизаща главно до Птолемей^{55a}, и коперниковата система, водеща до Коперник. И така, имаме две системи на света, две мирови системи. Във всяка от тях има нещо правилно. Ако съвсем точно се ориентираме във фактите, не може да се различи коя от двете системи е правилната.

Рис. 18

Работата е ето в какво, господа: говорих ви тогава, че има хора, твърдящи, че не можеш да различиш – когато аз например отивам с автомобила от вила Ганзи нагоре към Гьотеанума, – не можеш да различиш: автомобилът ли върви или Гьотеанумът се движи насреща! Несъмнено за очите е неразлично, можеш да го отличиш само благодарение на факта, че автомобилът може да се развали, на автомобила му е нужен бензин, а на Гьотеанума – не. Това можеш да различиш по вътрешното състояние. Точно така, отивайки в Базел, можете да различите: вие ли отивате в Базел или Базел е дошъл към вас, защото ще се уморите. И така, можете да го решите само по вътрешното състояние.

От казаното за вас трябва да бъде очевидно само това, че всяка мирова система може да бъде, от една страна, вярна, а от друга страна, лъжлива. Абсолютно решение не може да има. Това е именно така! Действително по отношение на мировите системи не може да се реши коя от тях е съвсем правилна, а коя съвсем лъжлива. Ще кажете: да, но нали тези неща могат да се изчислят! Виждате ли, вие ще изчислявате, но направените изчисления

не напълно ще съвпадат! Ако например се изчислява скоростта на небесно тяло, се знае: след определено време то трябва да бъде на определеното място на небето. И така, изчислява се къде би трябвало да е звездата в определеното време и телескопът се насочва натам; звездата би трябвало да попадне в телескопа. Но често тя не се оказва там и се налага отново да се поправи формулата. Това показва, че нито едно от изчисленията не съвпада напълно. Работата в мировата система стои така, че нито една сметка не съвпада напълно! Откъде идва това? Представете си, че познавате добре един човек. Вие си казвате, че можете да му се доверите напълно, ако той ви обещава нещо. Да допуснем, че вие много добре познавате един човек и той ви е обещал, че на 20 май в пет часа ще бъде на определено място. Вие също ще бъдете там. Вие сте напълно уверен, че той се намира там, защото го познавате. Но все пак може да се случи така, че той да не дойде! Така е и с мировата система. Ако ние разглеждаме дреболиите, тогава е допустимо да се каже: може да се предположи, че нещата ще станат така, както е известно. Ако аз запала печката, в съответствие със законите на природата в стаята се разпространява топлина. Малко вероятно е някой път огънят да не стопли стаята! Но това положение на нещата се прекратява, господа, ако иде реч за големите съотношения в космоса. Тук нещо също може да става – както и в случая, когато имаме работа с отделния човек – с гаранция, с предсказуемост, но може да стане и по непредсказуем, ненадежден начин – както това също има място в случая с отделните хора. Следователно всяко изчисление в тази област винаги някъде има недостатък, пукнатина. Откъде се взема този недостатък? Той възниква от факта, че нашата Слънчева система не се явява предоставена сама на себе си. Да допуснем, че с този гореспоменат човек, когато той е тръгвал към вас, нещо се е случило по пътя. Бил е задържан от нещо. Ако тази планетна система беше такава, че в нея не ставаше нищо друго освен това, което правят Слънцето, Луната и звездите, тя би била напълно изчисляема, всичко би могло

да се изчисли. Би могло съвсем точно да се знае къде стои небесното тяло в определеното време, да се знае с точност до хилядна от секундата, доколкото биха могли да се правят много точни сметки. Но в тези сметки, както ви казах, има недостатък. Той възниква само вследствие на факта, че на тази система не ѝ се позволява да пребивава във Вселената сама за себе си, бидейки независима от каквото и да е. В нея нахлуват, пронизват я комети. Поради факта, че тези комети нахлуват от Космоса, Космосът, Вселената дават на тази планетна система нещо подобно на това, което ние получаваме при приемане на храна. Кометата се явява своего рода хранителен продукт за планетната система. Работата стои така, че при нахлуването на такава комета движението винаги малко се изменя, така че съвсем подредено, редовно движение няма. Заради кометите, както в движението, така и в по-коя на цялата планетна система се създава безредие, нередовност.

За самите комети. Виждате ли, хората твърдят следното: кометата пристига от такива отдалечени области, в които тя не се вижда. Когато се приближава към Слънчевата система, тя започва да се вижда (изобразява го на рисунка). И така, нея я виждат. Сега тя отива по-нататък. Нея все още я виждат. Постепенно обаче тя изчезва. Какво казват по този повод хората? Хората казват: докато е над Земята, тя се вижда. Ако кометата си отиде оттук, тя става невидима, а след определен брой години отново се връща обратно. Така разсъждават тези хора.

Ако аз ви нарисувам Слънчевата система, тук ще се окаже Слънцето, тук – планетите. Тези хора си представят всичко казано така.

Кометата идва тук отдалеко, от области, стоящи извън пределите на Слънчевата система, идва тук, в района на Слънцето. Тук тя престава да бъде видима, ако е долу – тук отново се връща обратно. Следователно те си

Рис. 17

представят, че ако планетите се движат по къси елиптични орбити, по къси елипси, кометата се движи по изключителна елипса. Ако се приближи тук и се окаже над нас, тя може да се види горе. Тогава тя е видима, в противен случай е невидима. После тя се връща назад. Кометата на Халей⁵⁶, наречена на името на първооткривателя си, се появява на всеки шестдесет и седем години.

Обаче, господа, в това разсъждение има нещо такова, с което духовната наука, изхождайки от своите наблюдения, не може да се съгласи. Не е вярно, че кометите просто така обикалят наоколо! В действителност вярно е, че тук кометата само възниква, тук тя, ако може така да се изразим, се материализира, отделя от себе си мирово вещество, тук мировото вещество се съсредоточава, натрупва се. Тук то възниква (показва на рисунката), отива по-нататък, а тук отново изчезва, разтваря се. Тази линия (елипсата) тук в действителност съвсем не съществува. Следователно имаме работа с някакво образувание, което на известно разстояние възниква и на известно разстояние отново престава да съществува. Така че какво всъщност става тук?

Уместно е да кажем: не е вярно, че Слънцето стои на едно място! По отношение на Земята то е неподвижно, но по отношение на пространството се движи с огромна скорост. Цялата планетна система се носи през мировото пространство, движи се напред. Слънцето се движи по направление на съзвездието Херкулес. Вие, разбира се, бихте могли да попитате откъде е известно, че Слънцето се движи към съзвездието Херкулес? Знаете, че ако вървите по алея и стоите тук, дърветата, разположени отпред, ви се струват по-далеч едно от друго, а в далечината ви се струват разположени по-близо едно до друго. Не е ли така, ако гледате алеята, дърветата ви се струват приближаващи се едно към друго. Но ако сега тръгнете в това направление, ще ви се стори така, сякаш дърве-

Рис. 17,
вдясно

тата се отдалечават едно от друго. Виждате, че разстоянието между две дървета става все по-голямо. Сега си представете, че тук се намира съзвездието Херкулес и звездите на съзвездието Херкулес са отдалечени една от друга на известно разстояние. Ако заедно с нашата Слънчева система стояхме на едно място неподвижно, тези разстояния би трябвало да остават без изменения, едни и същи. Ако Слънцето заедно с другите планети се движи в това направление, тогава звездите от съзвездието Херкулес трябва да ни се струват по-големи, те трябва да ни се струват отдалечаващи се, отдръпващи се една от друга. Което и става с тях в действителност! В течение на столетия е могло да се наблюдава, че разстоянията в съзвездието Херкулес стават все по-големи и по-големи. Оттук следва, че Слънцето действително се движи по направление към съзвездието Херкулес. И както ние тук можем да изчислим посредством измерване с помощта на наблюдателен инструмент колко близко преминаваме и с каква скорост, ако един върви по-бързо, и разстоянието ще се увеличава по-бързо, отколкото при друг, точно така може да се изчисли и как се движи Слънцето. Тези изчисления се правят много точно. Следователно цялата планетна система заедно със Слънцето се движи бързо по направление на съзвездието Херкулес.

Но това преместване действа върху планетната система така, както на вас ви действа работата. Когато работите, вие губите своята субстанция и трябва отново да я замените. По същия начин, когато планетната система се носи през мировото пространство, тя постоянно губи своята субстанция. Тази субстанция също трябва да се замени. Тук бродят и се преместват комети. Те събират субстанция и самите се оказват погълнати, когато преминават през планетна система. По такъв начин, благодарение на неизползваемите комети отново се попълва изгубената субстанция на планетната система. Но в същото време тези комети, влизайки в планетната система, съдействат за пораждането в нея на разстроеност, на нередовност. Ето защо в действителност не се удава да изчислим ней-

ното движение.

Това едновременно ви показва следното: ако погледнем по-широко на нещата, ще се окаже, че обектите в мировото пространство живеят! Такава планетна система се явява всъщност живо същество. Тя трябва да се храни. При което се ядат комети!

Но от какво главно се състоят тези комети? В качеството на най-главни вещества кометите съдържат в себе си това, което в планетната система наистина идва към нея от небето. Те съдържат азот и въглерод. Разбира се, също и водород и т. н. Но тези две вещества са особено важни: въглерод и азот. Азотът ни е необходим във въздуха, който винаги трябва да се обновява. Въглеродът също ни е необходим, доколкото той е нужен на растенията. Така че Земята действително получава своите вещества от космоса! Те винаги се заменят.

Но нещата отиват още по-далеч. Известно ви е, че когато ядете, нещата, които са предназначени за ядене, имат в чинията достатъчно големи размери. Вие ги раздробявате и наситнявате. Преди всичко вие ги разрязвате. Трябва да го правите, защото ако бихте – ако би било възможно – погълнали цяла гъска, нищо добро няма да излезе! Всичко трябва да се наситни. По същия начин не би ви се удало да погълнете цяла телешка глава. Могат да го направят само змейовете, хората не могат. Всичко трябва да се раздроби. Същото прави със своите хранителни продукти и планетарната система. Такава комета понякога също може да се окаже погълната – не всяка, но понякога някоя от тях би могла изцяло да бъде погълната по примера на змея. Но идват и такива комети, които са били раздробени по пътя. След това кометата, например през август, се разпада на рой метеорити, разпада се на истински малки звездички, падащи надолу – метеоритите. Тези падащи метеорити се явяват малки парченца от комета. Макар и да не виждате как тези мирови хра-

Рис. 18

нителни продукти постъпват в Слънчевата система, в същото време вие виждате как тези мирови хранителни продукти се поглъщат от Земята. По такъв начин следователно можем да оценим значението за Земята на тези толкова нередовно появяващи се комети.

Виждате ли, работата е такава – при това трябва да се откажем от каквито и да било суеверия, – че върху всичко, ставащо на Земята, кометите оказват своето извънземно влияние, което може да се наблюдава. Забележителното е ето кое. Знаете, че има добри и лоши години за гроздобера. Добрите за гроздето години възникват от факта, че Земята изпитва своего рода глад. Тогава тя предоставя своята способност към плодородие главно на Слънцето и то действа благоприятно на реколтата от грозде. Ако годината е била добра за гроздето, можете да бъдете почти уверени, че скоро ще се появи комета, доколкото Земята е гладна и на нея ѝ е необходима храна за всичко друго. Следва лоша година за гроздето. Ако пак настъпи добра година за гроздовата реколта, после отново идва комета. Отношението на Земята към нейните вещества и субстанции зависи от това, появяват ли се или не се появяват комети.

Въпросът беше още и за това, с какво Зодиакът се отличава от другите звезди.

Ако просто погледнем в света на Космоса, ще видим безброй звезди, нали така? Струва ни се, че тези звезди са разположени някак разбъркано. Но винаги можем да различим групи, които наричаме съзвездия. Това, което ние разглеждаме, се намира на едно или друго разстояние от Луната, по-близо или по-далеч. Разглеждайки тези звезди, виждаме, че Луната преминава тук, нали така, тя преминава през цялото звездно небе. Но има известни съзвездия, разположени така, че Луната винаги преминава именно през тях; през други съзвездия тя не преминава. Следователно, ако разглеждате например

Рис. 17
вляво
долу

съзвездieto Херкулес, Луната не преминава през него. Но вие наблюдавате съзвездieto Лъв – след определено време Луната преминава през това съзвездие Лъв. И така, има дванадесет съзвездия, които са забележителни с това, че те, така да се каже, представляват от само себе си пътя, по който върви Луната, по който върви Слънцето. Всъщност те се явяват само жалони по този път, пътепоказатели, по които се извършва видимото движение на Слънцето и истинското движение на Луната по небето. Така че може да се каже: дванадесетте съзвездия – Овен, Телец, Близнаци, Рак, Лъв, Дева, Везни, Скорпион, Стрелец, Козирог, Водолей, Риби – представляват пътя на Луната. Тя винаги преминава през тях, през другите съзвездия не преминава. Така че винаги може да се каже: в еди-кое си определено време, когато Луната е на небето, тя стои или в едно съзвездие, или в друго, или между тях, но това са само съзвездия, принадлежащи към Зодиака.

Господа, обърнете внимание на факта, че намиращите се на небето звезди оказват изключително влияние върху Земята въобще и особено върху човека. Наистина човек зависи не само от намиращото се на Земята, но той е свързан и със звездите, намиращи се на небето.

Представете си някоя любима звезда или съзвездие, стоящо там. Вечер то изгрява, на сутринта залязва. То постоянно стои на едно място и винаги оказва своето влияние върху човека. Но представете си друго съзвездие, например, да кажем, Близнаци или Лъв. През тях преминава Луната. В момента, когато Луната преминава през тях, тя закрива Близнаците или Лъва. Тогава аз виждам само Луната, а съзвездieto Близнаци не виждам. В указания момент съзвездieto Близнаци не може да оказва своето въздействие върху Земята, доколкото това въздействие се покрива. Така навсякъде на небето се намират звезди, незакрити нито от Слънцето, нито от Луната, а винаги оказващи влияние върху Земята. Освен това, там се намират звезди, през които преминава Луната и видимо преминава Слънцето. Дадените звезди от време на време се закриват и

тяхното влияние се прекратява. Можем да кажем така: Лъв се явява съзвездие от Зодиака и той оказва известно влияние върху човека. Но ако пред него стои Луната, тогава влияние няма. В този случай човек се оказва свободен от влиянията на Лъв, влияние на Лъв върху него не се оказва.

Само си представете, че стоите тук и сте страшно лениви и не вървите, а някой ви бута отзад и ви принуждава да ходите. Той ви подбужда да се движите напред, в това и се състои неговото влияние, неговото въздействие. Но да допуснем, че аз задържам това въздействие. Той не може да ви бута, не може да ви оказва влияние. Тогава вие трябва – ако все пак ви се налага да вървите – да вървите сами!

Виждате ли, човек се нуждае от такова влияние. За какво обаче става дума, господа? Да установим това както следва: съзвездието Лъв оказва върху човека известно влияние. Съзвездието оказва влияние, докато не е екранирано, не е закрито от Луната или Слънцето. Но да отидем по-нататък. Да вземем за сравнение пример от живота. Да кажем, че някой иска нещо да се узнае. Да допуснем, че у тях живее гувернант или домашен учител, знаещ всичко. Малкото дете го мързи да мисли само, то пита домашния учител, който му отговаря, а също така му дава домашни. Но ако домашният учител замине, ако домашният учител го няма и заданието все пак трябва да се направи, на детето му се налага самостоятелно да развива своите сили, налага му се да си спомня.

Лъв оказва влияние върху човека постоянно, освен през времето, когато го екранира Луната. Тогава влиянието отсъства. Но ако Луната закрива влиянието, оказвано от съзвездието Лъв, човек трябва да развие даденото влияние от самия себе си. И така, човек, който във времето, когато съзвездието е закрито, екранирано от Луната, трябва особено силно да развива това влияние от самия себе си – такъв човек се явява, така да се каже, лъвов човек, човек-лъв. Този, който по особен начин може да развие влиянието на Рак, ако това съзвездие е екранирано, се явява човек-рак. В съответствие със своите за-

ложби един или друг човек развива в голяма степен или едно, или друго. Обаче оттук вие виждате, че зодиакалните съзвездия имат особени различия. С тях работата стои така, че те ту оказват влияние, ту не. Луната, която за четири седмици обхожда всички указани съзвездия, създава чрез това ситуация, че ние в течение на тези четири седмици винаги имаме такъв момент, когато дадено влияние от кое да е зодиакално съзвездие не се оказва върху нас. Същото се отнася и за всяко друго съзвездие (от Зодиака). Доколкото в древността на небесните влияния хората са отделяли много голямо внимание, Зодиакът за тях е бил, разбира се, по-важен, отколкото другите съзвездия. Защото тези други съзвездия винаги запазват своето влияние, то не се изменя. Но за Зодиака може да се каже: влиянието се изменя в зависимост от факта, оказва ли се образът в Зодиака закрит или не. По тази причина въздействието на Зодиака върху Земята се е изследвало по съвсем особен начин. Сега вие виждате защо при наблюдаването на звездното небе Зодиакът се явява по-важен от другите звезди. От всичко това можете да заключите, че само едните изчисления не могат бъдат единствен предмет за изследвания в астрономията, а трябва да се изследват също така и тези неща, за които току-що ви разказах.

Работата е там, че днес, ако човек говори на тази тема, на него гледат като на фантазьор, като на полуидиот. Хората казват: ако на някого му е необходимо да научи нещо за звездите, нека отиде при астрономите в обсерваторията, на тях всичко им е известно! Знаете, че на тази тема има такава шега: доколкото човек, страдащ от подагра, също зависи от всевъзможни външни влияния, някои хора казват за болните от подагра *diathesis urica*: да отива в обсерваторията и там всичко ще се оправи. На човек, който иска да говори за тези неща от духовна гледна точка, хората днес гледат като на полуидиот. Но при това стават следните неща. Благодарение на възможностите, получени на основата на духовната наука, на мен в поредицата прочетени през 1906 г. в Париж лекции ми

се случи да кажа: ако с кометите работата стои именно така, ако те действително изпълняват посочената задача, в техния състав трябва да влиза съединение на въглерода и азота. За това към този момент не беше известно. Въглеродът и азотът образуват цианид, синилна киселина. Въглерод и азот, както казах, е трябвало да бъдат открити в кометите. Това беше казано от мен в Париж през 1906 година⁵⁷. На това тогава не повярва никой сред тези, които не признаваха духовната наука. Но не след дълго – бях на лекционно пътуване в Швеция – във всички вестници се появи твърде зашеметяващото известие, че с помощта на спектроскопия в появилата се тогава комета е бил открит цианид.

Виждате ли, хората винаги казват: ако антропософията знае нещо, тя трябва да говори за това, което впоследствие ще бъде потвърдено. Но такива неща са ставали безброй пъти! Действително в 1906 г. аз предсказах откритието на цианида в кометите! Това откритие действително беше направено по-късно. Оттук вие можете да видите, че тези неща са фактически верни, защото по-късно те могат да бъдат потвърдени, само ако към тях се подходи правилно. Обаче естествено е и това, че ако нещо подобно стане, тези хора премълчават за него, те посмъртно мълчат, доколкото то не ги устройва. Въпреки всичко, това е така.

И така, следователно може, изхождайки от духовното познание, да се говори за кометите, дори за материалния им състав, дори за това, че в кометите се съдържа цианид, като впоследствие казаното се потвърждава. И това е само един пример.

Ето защо не се опасявам да говоря за такива неща, които се струват на хората съвсем глупави; за това, че кометите възникват тук, а тук престават да съществуват; че ето тук материалът им се консолидира, а ето тук отново изчезва, когато те излизат от планетната система.

Това са резултати от духовното наблюдение. Ще дойде време и казаното ще бъде потвърдено от физически наблюдения.

Много от това, което говори днес материалистичната наука, се явява чудовищна фантазмагория. Например тези хора си представят, че Слънцето се явява своего рода газово кълбо. Но то всъщност съвсем не се явява газово кълбо, а нещо съвсем различно от газово кълбо. Виждате ли, господо, ако вие имате работа с газирана вода, вътре в течността се намират малки бисерчета. Би могло да се смята и така: е, да, това е газирана вода, а там вътре са тези малки бисерчета, ето що за неща плуват там вътре. Но в действителност това не е така; всъщност ето тук се намира газираната вода, а тук се намират празнини (изобразява ги на рисунката). Тук вътре се съдържа по-малко (вещество), отколкото в останалата вода. Там се намира въглероден двуокис, а наоколо се намира вода, но газът е много по-малко плътен от водата. По отношение на водата това, което се намира вътре в нея, се явява празно, кухо пространство: ролята на кухо пространство по отношение на водата изпълнява присъщата на газа разреденост. Но Слънцето също представлява от само себе си кухо пространство в Космоса, при това по-разредено, от който и да било газ. Там, където се намира Слънцето, разредеността е изключително висока! Повече от това, господо: ако се движите по света, вие се намирате в пространството. Обаче там, където стои Слънцето, даже пространството е кухо, празно. Какво значи, пространството да е кухо? Какво значи «кухо пространство», вие можете да си изясните от следното: когато при въздушната помпа издърпвате буталото назад, така че вътре се образува безвъздушно пространство, трябва да направите тук малка дупчица и това безвъздушно пространство тутакси ще започне да всмуква външния въздух, така че в кухнята ще започне със свистене да нахлува външни-

Рис. 18
влясно

Рис. 18
вляво
долу

ят въздух. В случая със Слънцето работата е следната: това, което се намира там, представлява от само себе си съвсем кухо пространство, свободно от каквото и да било. Не само от въздух, но даже от топлина, от каквото и да било е свободно това кухо пространство. Кухото пространство е такова, че то от всички страни е духовно затворено, духовно изолирано, така че само през слънчевите петна тук от време на време може нещо да нахлуе. Астрономите биха били крайно удивени, ако те, на космически автомобил, или на нещо подобно, или на космически кораб, биха могли да влязат тук – самолет няма да свърши работа, тъй като там, горе, въздух отсъства. При това астрономите биха очаквали следното: ние се издигаме нагоре и издигайки се, попадаме в газова мъгла, защото Слънцето се явява нагорещен газ. Те наистина биха очаквали, че този нагорещен газ ще ги изгори, че тук те ще се окажат в огън, тъй като температурата там трябва да достига много хиляди градуса. Обаче обстановката не би им позволила да попаднат в огън, защото Слънцето е кухо, то е свободно също така и от топлинното начало. Топлина там също няма! Това би могло да се понесе! Би могла да се понесе и топлината, ако на огромен космически кораб бихме се издигнали и проникнали в Слънцето. Непоносимо се явява обаче съвсем друго. Подобно на случая, когато тук със свистене нахлува въздух – не да се изхвърля, а именно да нахлува. Човек би бил мигновено всмукан в Слънцето и тутакси би се превърнал в прах, би бил съвсем разпрашен, защото Слънцето е кухо пространство, което всмуква всичко. Човекът би бил съвсем всмукан. Това би бил най-точният начин на изчезването му.

И така, материалистичната наука разглежда Слънцето съвсем невярно. По отношение на всичко останало то се явява кухо пространство и благодарение на това е най-лекият «персонаж» сред небесните тела, намиращи се близо до нас, най-лекият в мировото пространство. Луната е относително тежка, доколкото тя някога се е отделила от Земята и е завлякла със себе си тези тежки вещества, които не са ѝ били нужни. Така

че Слънцето и Луната представляват пълни противоположности. Слънцето е най-лекото тяло в мировото пространство, а Луната – най-материалното. Ако можеше да я претеглим, тя, разбира се, би била по-лека от Земята, доколкото е значително по-малка. Но според това, което се нарича относително тегло, тя е по-тежка. Оттук следва, че доколкото Слънцето се явява най-лекото тяло в мировото пространство, и съществата, излизаци от него, носят най-духовен характер. Затова, отговаряйки на въпроса за Христос, поставен от господин Долингер, бих могъл да ви кажа следното. Когато се раждаме, от Слънцето излиза най-духовната същност, защото Слънцето се явява най-духовното същество, докато Луната се явява най-материалната същност. Ако Луната се явява най-материалната същност, тя оказва върху човека влияние, което в хода на всекидневния живот се разпространява в материалното. Виждате ли, всички други небесни тела, звездите, покрай Луната, също, разбира се, оказват своето влияние. Когато готвим храната, когато наблюдаваме циркулацията на кръвта, върху всичко това звездите, небесните тела оказват някакво влияние. Те оказват влияние върху материалните процеси. Но въпреки това, ако си представите, че ядете къшей хляб, този къшей хляб постепенно се преобразува в кръвта. Нещо се превръща в съвсем друго. Възниква част от човека, възниква кръвта, когато в процеса на обмяна на веществата преобразувате хляба. Ако солите хляба, тази сол след това влиза в костите, тя ще бъде преобразувана. При това винаги възниква някаква част, защото материалното има отношение именно само към частите на човека. Всичко, което се намира на Земята, може да даде възможност да възникне само някаква част от човека. Това, което е възникнало, трябва после да се съдържа в човека. Обаче Луната оказва най-силното материално влияние. Затова тя оказва влияние върху размножението, защото при това възниква не просто част, а човек като цяло! Слънцето притежава влияние върху най-духовното, докато Луната – доколкото и самата тя се явява най-материална – оказва влияние на материалното. Така че

човек възпроизвежда самия себе си, или възпроизвежда точно подобие на самия себе си именно под влияние на Луната. В това има противоположност: въздействието на Слънцето, така да се каже, произвежда отново нашите мисли, обновява нашите волеви сили. Влиянието на Луната се състои в това, че тя обновява нашите материални сили, че отново възпроизвежда материалния човек. Между Луната и Слънцето стоят други небесни тела, които в частност съдействат в човека да стават други неща.

Всичко това е достъпно за разбиране. Само че винаги, разглеждайки астрономическото, в същото време трябва да обръщаме внимание и на човека. Виждате ли, астрономът казва: «Не ми импонира да наблюдавам с невъоръжено око; аз трябва да провеждам наблюденията с телескоп. Аз се доверявам на телескопа, това е моят инструмент». Духовната наука казва: «Но какво все пак мога да наблюдавам с телескопа? Разбира се, аз ще видя изключително много; ние го признаваме. Обаче най-добрият инструмент, който може да се използва за изучаване на Вселената, е самият човек». Всичко може да бъде познато с помощта на човека. Самият човек се явява най-добрият инструмент, тъй като в човека се открива всичко. Това, което става горе в съзвездието Лъв, се открива, се проявява в кръвообращението на човека. Ако пред Лъв стои Луната, за това може да се узнае по кръвообращението на човека. Това, което там, горе, става в Овен, се проявява в растежа на косата при човека. Ако Луната стои в Овен, косата расте по-бавно и т. н. И така, разглеждайки човека, във всеки от случаите може да се види какво става във Вселената. Ако при човека, да кажем, например се е появила жълтеница, изкуството на изцелението, медицината трябва, разбира се, преди всичко да види причината в тялото. Това се разбира от само себе си. Но защо в края на краищата в човека се появява жълтеница? Защото в това време, когато Луната закрива съзвездието Козирог, човек е особено предразположен да развива тези сили на Козирога от себе си.

Така във всичко може да се види: човек е инструмент, с помощта на който се научава всичко. Ако например човек престане да получава влиянието на Водолей, следователно ако Водолей е закрит от Луната, а човек не е в състояние да развие силите на Водолея от самия себе си, при него се появяват мазоли. Така, разглеждайки човека в качеството му на инструмент, винаги може да се види какво става във Вселената, ако се подходи към това научно, а не на основата на суеверни предразсъдъци. Да се действа по такъв начин – това е истинската научна дейност, която развива духовната наука. Разбира се, за това много хора имат неясни, смътни представи. От това, както те си го представят, нищо няма да им се отдаде да видят. Тук работата става съгласно поговорката: «Петелът кукурига върху стобора; времето няма да се промени, но може да стане по-добро!». Именно така много хора мислят за света: закукурига петелът на стобора, значи времето няма да се промени или ще стане по-хубаво.

Но ако тези неща се разбират истински, всичко е по-иначе. Тогава с помощта на човека – най-съвършен прибор или инструмент от известните, инструмент, по-съвършен от всички останали – се научава това, което става във Вселената. Работата не е в това, просто да се открие едно или друго, а да се изучи ставащото в човека. Естествено отначало трябва да се знае как стои работата с мазолите, как те се образуват от кожата и тем подобни, за да може на тази основа да се стигне до това, какво действие произвежда съзвездието Водолей, ако то е закрито. Но ние изучаваме тези неща по отношение на човека, по такъв начин можем да изучим цялата Вселена.

В сряда ще бъде следващото занятие!

ПЕТНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 20 май 1924 г.

Добро утро, господа! Може би някой е измислил нещо за днешното занятие?

Въпрос: Как трябва да се разбират чудесата, за които се разказва в Библията във връзка с Мойсей⁵⁸ – за укротяването на морето?

Доктор Щайнер: Виждате ли, това се отнася в по-малка степен към извършването на внезапно чудо, тук работата е, че Мойсей е бил много компетентен. Той е бил не само този, който е изобразен в Библията. Фактически той е бил ученик на египетската школа, ученик на мистериите. В тази школа са учили човека, като са му преподавали не само за духовния свят, но, от известна гледна точка, и за света на природата. На морето има време на прилив и време на отлив, време на издигане и отстъпване назад и работата е била в това, че Мойсей е знаел как да организира прехода през Червено море, за да може той, със своите хора, да премине по времето, когато морето се е отдръпнало и би могло да се използва пясъчната плитчина, която вследствие на отлива е станала видима и, така да се каже, се е разкрила. Следователно чудото се е състояло не в това, че Мойсей е преградил и преодолял Червено море, а във факта, че той всъщност е знаел повече, отколкото другите, че е съумял по правилен начин да избере времето. Мойсей е изчислил тези неща, така че той е преминал в подходящото време – знаел е колко ще продължи това, – съответно е трябвало да вървят бързо, за да не ги хване морето неподготвени. Всичко това, разбира се, е било нещо по-различно от чудо.

В такива работи следва да се вижда, че в основата им стои знание за нещата, именно знание, а не нещо друго.

Така стои работата с повечето от нещата, за които съобщенията са дошли от древността. Народът се е удивлявал,

доколкото той не е разбирал такива неща. Но ако е известно, че в древността е имало също така и много умни хора, може да се обясни станалото. В противен случай малко от тези неща могат да бъдат обяснени.

Може би някой има въпрос?

Въпрос: Явява ли се духовната култура, разпространявана от Тибет по останалата Азия, все още удовлетворяваща, подходяща за тези хора, или тя вече напълно е стигнала до упадък, станала е декадентска?

Доктор Щайнер: Виждате ли, културата на Тибет се явява много древна култура, даже култура, възлизаща към древната атлантска епоха. Трябва да си представите, че някога е съществувало такова време, когато голяма част от Европа е била покрита с вода и водата се е била оттеглила само в Азия. И напротив, на мястото, където днес се намира Атлантическият океан, е било суша. Там, където днес преминаваме в Америка, между Америка и Европа, е било суша. И така, имало е такова време, когато повърхността на сушата и повърхността на водата са имали съвсем други съотношения.

Обаче във времето, отстоящо от нашето на пет, шест, седем хилядолетия, тук, в Азия, е имало същата култура, като тази на атлантския континент, намиращ се тогава на мястото, което днес между Европа и Америка е покрито с море. Тук, от тази страна, в Азия тогава е имало култура, която се е запазила в планинските клисури, пукнатини и подземни пещери в Тибет. По времето, когато между Европа и Америка е възникнало море, а Европа се е издигнала, тази атлантска култура, разбира се, е била напълно потопена, но от тази страна, в Тибет, тя се е запазила. Обаче тази култура е подхождала само за това древно време, когато хората са живеели в много по-различни условия, отколкото днес. Трябва само да си представите, че тогава въздухът не е бил такъв, какъвто е днес, че човек не е бил толкова тежък, колкото днес, че теглото на човека е било

много по-малко, а въздухът е бил много по-плътен. Целият въздух тогава е бил пронизан от гъста мъгла, което е било причина да се живее по съвсем различен начин от сега.

Писане и четене или нещо подобно тогава още не е имало, но е имало знаци. Тези знаци не са ги нанасяли върху хартия. Защото и хартия не е имало. Тях не са ги нанасяли на пергамент, а са ги драскали по скалите. В тези скали хората са правели пещери, празнини, и вътре в тези пещери те са драскали тогава – както това се нарича – своите тайни. Така че е необходимо да се разбират знаците, които те са правели, ако искаме да узнаем какви представи са имали тези хора.

Вие бихте могли да попитате: как се е получило така, че тези хора са успели да запазят това скрито? Знаете, че древното строително изкуство въобще се е състояло не в това, да се строи навън. Отначало дълбаели в скалите и в тях са си правели жилища. Това е най-древната форма на строителното изкуство. Не трябва много да се учудваме, че тази най-древна форма на строителното изкуство се намира също така и тук, в Тибет. Обаче тази култура постепенно стигнала до пълен упадък, станала е декадентска, изродила се е. И това, което е възникнало в Тибет по-късно, е такова, което вече не може да бъде използвано в съвременността, защото тази тибетска култура е по-древна от индийската култура. Индийската култура е възникнала едва след като Земята е приела облика, който тя има и днес. И така, тибетската култура, съхранила се в лоша форма, е съществувала дотогава в относително добра форма. Принципът на властта в Тибет се е формирал в наистина безрадостна форма. В Тибет на този, който трябва да стане ръководител, му се въздават божествени почести. Божественото поклонение всъщност се подготвя от по-рано. Изборите там стават, бих могъл да кажа, на свръхсетивно ниво. Далай-лама, тоест този, който е предназначен да стане ръководител, получава достойнство по такъв начин, че още дълго преди това, когато тук още се намира старият Далай-лама, забелязват: този стар Далай-лама скоро може да умре и някъде се определя

едно семейство, за което казват: от това семейство трябва да произлезе новият Далай-лама. Така е било в Тибет в предишното, по-ранното време. Наследствено управление не е имало. Него не го е имало, обаче свещеничеството, което всъщност е управлявало, е определяло новото семейство, от което е трябвало да произлезе новият Далай-лама.

Така, ако в това семейство се е раждало дете, са го охранявали до смъртта на стария Далай-лама. Можете да си представите, че по този начин се е практикувало ужасно безобразие. Понякога просто, ако старият Далай-лама не ги е устройвал, са търсели дете и са казвали: в това дете трябва да се всели душата на стария Далай-лама. Но той е трябвало първо да умре. За това се е грижело в подходящото време самото свещеничество, като народът бил уверяван, че душата на стария Далай-лама е влязла в детето. По такъв начин тези хора довеждали нещата дотам, целият народ да вярва, че душата, намираща се в кой да е Далай-лама, вече е била в Далай-лама хиляди години назад. Те мислели, че това е все една и съща душа. За хората е съществувал един и същи Далай-лама, той само е сменял външното тяло.

В древната култура, тази, която е била по-рано, не е било така. Възникналото по-късно е било истинско безчинство, безобразие. Но оттук вие можете да видите, че свещеничеството малко по малко стигнало дотам, заради запазването на властта си, да устройва работата по такъв начин.

Казаното не противоречи на факта, че ако би се удало да се разшифроват знаците, погребани в скалите – до тях всъщност европейците получават достъп в редки случаи, – ние бихме стигнали до големи естественонаучни тайни, които са притежавали хората в древността. И така, добре е, че се стига до великите естественонаучни тайни, които са притежавали хората в древността. Работата е там, тези сведения да бъдат открити в нова форма.

Тези сведения, които ги е имало някога, които са идвали към хората като на сън, в съноподобна мъгла, същите сведе-

ния трябва отново да се появят сред хората благодарение на антропософията. Но на Изток това не може да стане. Виждате ли, новото знание, новото познание никога няма да може да се реализира на Изток по такъв начин, както в Европа, доколкото източното тяло не е пригодено за това. Опитите, които трябва да се предприемат, за да се стигне до тези неща, за които ви говоря сега, са осъществими само по Западния, а не по Източния път. Човекът от Изтока е консервативен в много по-голяма степен, отколкото може би е консервативен европейецът. Човекът от Изтока не иска да има новото и затова върху него не произвежда особено силно впечатление това, което ние правим тук, в Европа. И напротив, ако му кажат: от тези древни крипти – така наричат тези пещери в скалите – идва особена мъдрост, тя е много древна, ето тогава това му прави изключително силно впечатление. Но и европейците също, макар и в незначителна степен, страдат от това. Би трябвало само да надникнете в масонските ложи на най-високите степени, ако имате достъп там! От антропософия там малко се интересуват, само дотолкова, доколкото също са засегнати проблемите на свръхсетивното. Обаче те не вникват силно в тези неща. Но от друга страна, ако някой им каже: намерено е нещо, отнасящо се към древноегипетската мъдрост, или към древноеврейската мъдрост, те тутакси ще се възрадват! Те веднага ще се заемат с това, защото тези хора са такива, че отново откритото не им прави никакво впечатление. И напротив, това, което произлиза от най-дълбоката древност, даже ако то е непонятно, прави на тези хора невероятно впечатление. Ето защо може да си представите какъв подем ще настане в случай, че стане дума за най-древна мъдрост, която може да се открие в Тибет. Защото и жителите на Азия също са изгубили много неща, тъй като най-значителната азиатска култура, индийската култура, е била основана едва впоследствие. Следователно много от това, което е неизвестно на жителите на Азия, още може да се намери в Тибет.

Хората, живеещи там, нямат достатъчно възможности

редовно да разпространяват тези знания, тъй като древната тибетска теокрация нищо не прави за такова обнародване. Тя иска да запази тази древна власт само за себе си. Знанието – това е власт, само ако то се пази в тайна. Когато европейци отиват в Тибет, те не разбират тези неща. И така, съществуват малки шансове действителните тибетски истини да бъдат обнародвани. Те продължават да живеят само в древните традиции. От преминалото към потомците вече може да се получи представа за това, какво всъщност е скрито там. Но обнародване като такова е трудно да си представим. Както вие казахте при задаването на въпроса, тези неща са придобили декадентски, упадъчен характер. Но ако се върнем към намиращото се в криптите, а не се ориентираме по това, което говори свещеничеството, би могло да достигнем необичайни резултати. Но би било извънредно трудно да се разгадае всичко това. Без антропософията е трудно да стане. Антропософията би могла да направи такава разшифровка, но на нея това не ѝ е нужно, защото тя открива тези неща сами по себе си.

Въпрос: Какво би могла да направи Европа, че тези регресивни тенденции в Азия отново да се обърнат в прогресивни?

Доктор Щайнер: Това е направо прекрасен въпрос! Виждате ли, ако Европа нищо не направи по въпроса, тогава и на света ще му се наложи да тръгне по регресивен път! Защото в Азия работата стои така – това следва от току-що казаните от мен думи, – че хората там се придържат към древността и за никакъв прогрес даже и не искат да знаят. Вие виждате това например в Китай. Китай се намира на същата тази степен, на която той е стоял хиляди години назад. Още хиляди години назад китайците са притежавали много от това, което в Европа е било открито значително по-късно. Хартията, книгопечатането и други неща те още тогава са ги имали. Обаче те не приемат прогреса, а запазват всичко в древната му форма.

От друга страна, какво правят европейците, пристигайки

в Азия? Не е ли истина, че англичаните са въвели в Китай опиума и др. под. неща в първата половина на XIX столетие!* Но европейците досега не са направили нищо стойностно, поне малко да разпространят в Азия истинския духовен живот. Това също е трудно, доколкото хората просто не го приемат.

Виждале ли, интересно е ето какво. Знаете, че там има европейски мисионери. Те отиват там с европейската религия, европейската теология и искат да разпространят в Азия европейската култура. Но на жителите на Азия тя не прави съвсем никакво впечатление! Защото мисионерите им описват Исус Христос така, както те си Го представят. И азиатците казват: ако аз погледна към моя Буда, намирам много повече положителни качества! И така, на тях тя съвсем не им импонира. На тях тя ще им хареса само в случай, че Исус Христос им бъде представен така, както беше представен тук, в лекциите, изнесени неотдавна като отговор на ваши въпроси. Тогава, разбира се, тя ще им направи впечатление. Обаче пречка за това е консервативността на жителите на Азия, тяхната реакционност и фактът, че те, на първо място, са недоверчиви.

Забележително е също така и следното, господа. Виждале ли, има отделни ученици на древната мъдрост. В Азия тези ученици са научили туй-онуй от тибетските учители и мъдреци, от тибетските посветени. Самите тези посветени не са имали работа с европейците. Но учениците понякога общуват с последните. Тук понякога човек се оказва крайно удивен. Вече съм ви говорил за неща, които са ви удивлявали, като например за влиянията на Космоса върху човека. Ако някой иска да изследва истински това, ще му е необходимо много, много време. Наистина мога да ви кажа: някои работи от това, за което мога днес да ви кажа, продължиха четиридесет годи-

---

* Търговия с опиум англичаните са водели открито и широко, а след като китайският император е въвел закон за смъртно наказание за наркотърговците, през 1841 – 1842 г. Англия обявила война на Китай за «правото на свободен внос» на опиум. – Бел. пр.

ни, преди да мога да заговоря за тях.

Защото това е невъзможно да се открие за един ден, за откритието са необходими години. Така се откриват подобни неща. Например открива се това, което съм ви разказвал за Луната, че и там има някакво население, което има работа с населението на Земята, за да регулира размножението. Действително, господата, това няма да може да се открие по пътищата, по които върви съвременната наука, не може да се открие с две изчисления, за един ден. Към такова откритие може да се стигне само в течение на много години. Именно така е! Така се достига до подобно откритие. Но ако то вече е достигнато, неочаквано се хвърля светлина и върху казаното от учениците на източните посветени. Преди то е било непонятно. Тези хора говорят, да кажем, за духовете на Луната и за тяхното влияние върху Земята. Европейските учени ще кажат: всичко, което говорят те, е глупост! Но ако човек сам стигне до такава истина, вече не казва, че това са глупости, не, той само се удивлява на постигнатото от тези «древни глави» преди много хиляди години, когато човечеството е загубило тези знания. Това може да направи голямо впечатление на човека: как той самият е открил тези неща с такива усилия, а после му става известно, че за него вече са знаели някога, че макар и в непонятна днес форма – защото понякога тези, които говорят за тези неща, самите нищо не разбират, – то се е запазило от най-древни времена. Може да се почувства известно уважение, голям респект към това, което някога го е имало тук.

Ако европейците са искали да направят нещо в Азия, би следвало отначало да се позанимават с антропософия! Защото по друг начин работата няма да стане. Съвременната европейска наука и техника не импонира на жителите на Азия, тъй като те разглеждат съвременната европейска наука като детска забава, като нещо, имащо отношение само към външното. А от външната европейска техника те не се нуждаят. Те казват: защо трябва да имаме работа с машините? Това е нечовешко! Това съвсем не им импонира и те разглеждат като

посегателство върху своите права, когато там се строят железопътни линии и фабрики. Това правят европейците. Но там това предизвиква ненавист. Не може така да се правят нещата. Би трябвало малко да се поучим от древността. В древността фактически са притежавали известен дух за това, как трябва да стават нещата.

Виждате ли защо на съвременната европейска култура не ѝ се отдава нищо да направи в Азия? Но на един човек му се е отдало да направи нещо в Азия на основата на гръцката култура. През VI в. преди основаването на християнството Александър Македонски пренесъл в Азия много от гръцката култура. Сега то присъства в Азия. Още повече, каквото Александър пренесъл в Азия, по околел път – през Испания, чрез арабите и евреите – отново е стигнало в Европа! Но благодарение на какво на Александър Велики въобще му се е отдало да пренесе тези неща в Азия? Само благодарение на факта, че той никога не е постъпвал като съвременните европейци. Европейците се смятат за разумни хора, абсолютно разумни хора. Сблъсквайки се с различни хора, те казват: «Всички те са глупаци, ние трябва да им преподадем нашата мъдрост». Но при такъв подход към тези «различни хора» нищо не се получава. Александър не направил така. Преди всичко той усвоявал това, което са притежавали тези хора. И в това, което вече са имали тези хора, той е давал възможност – постепенно, на малки порции – да се влее нещо друго. Той е ценил и уважавал постигнатото от другите.

В това е тайната – умението да внесеш нещо! Въпреки че срещу англичаните би следвало да кажем много, въпреки достойната за съжаление глава от английската история, когато англичаните егоистично са доставяли опиум в Китай заради печалбата, въпреки че много други неща също говорят срещу англичаните, следва все пак да кажем: не само в духовната област, но даже по-скоро преимуществено в стопанския живот англичаните винаги внимателно са се отнасяли към това, което е било обичай при народите, при които отивали. Те са

умеели да се отнасят към това с уважение! Германците в такива случаи най-малко от всичко умеят да проявяват уважение. Затова и на германците винаги не им се получава при колонизациите, защото на тях дори и мисъл не им минава, как изглежда едно или друго в очите на хората, при които те искат да имат своя колония. Прекланяйки глава, на последните им се налага да приемат порядки, които самите немци имат в центъра на Европа! Разбира се, от това нищо не се получава. Ето защо развитието става така: на англичаните им върви при основаването на колонии. Въпреки че колонизираните се бунтуват и прочие, в стопанско отношение Англия винаги удържа превес. И така, англичаните разбират, че е необходимо постоянно да вникват в природата и същността на чуждия народ. Англичаните водят и войната също съвсем различно, отколкото я водят например германците. Как си представя германецът необходимостта от война с кой да е народ? Съвсем не искам да ви говоря против войната, а искам само да ви разкажа как германците си представят нещата: трябва просто да се настъпи и да се завоюва този народ. Англичаните не постъпват така. Отначало те се ориентират, провокират народите да се проявят, дават им възможност да се изтощят, да се разгромят един друг и наблюдават само колко дълго ще трае това. С други думи, те дават възможност на хората да се довършат един друг. Това го потвърждава историята. Именно благодарение на този факт е била основана английската световна империя.* Другите никога не знаят «от коя трънка ще изскочи заекът», как ще тръгнат нещата. Англичаните, в известен смисъл инстинктивно, се отнасят с уважение към отличителните качества на чуждия народ. Благодарение на този факт на англичаните им се удаде да достигнат колосалното икономическо превъзходство. В Англия навярно никому не би дошло на ум да направи това, което правят сега в Германия, а именно да въведе рентната

---

* Към 1914 г. Британската империя е заемала една четвърт от земната суша. – Бел. пр.

марка.* От само себе си се разбира, че сега в Германия има голям недостиг на пари. Пари никой няма. Но когато беше въведена рентната марка, така наречената парична единица със стабилна стойност, хората възприеха това като нещо страшно умно. Всъщност това беше най-голямата глупост от всичко, което би могло да се направи. Защото докато в Англия всички книжни пари се обезпечаваха със злато, всичко ставаше така, както това обичайно става в икономиката на целия останал свят. За всички книжни пари има в наличност обезпечение в злато. Ако се печатат пари, необезпечени със злато, тези пари или незабавно се обезценяват, тоест валутният курс пада, или, ако курсът се поддържа изкуствено, както правят сега с парите със стабилна стойност, стоките стават все по-скъпи. Ние сега в Германия имаме рентна марка, нали? Нейната стойност винаги е една марка. Но, господа, за нея сега можеш да си купиш толкова, колкото преди с петнадесет пфенига, следователно в действителност нейната стойност е не повече от петнадесет пфенига. Фактът, че тя не пада, че тя е «парична единица със стабилна стойност», е само илюзия. Работата стои така: в Германия мислят, но нямат понятие за това, че трябва с уважение да се отнасят към реалността.

Виждате ли, по темата има един доста мил анекдот за това, как представителите на различните народи изучават естествената история, изучават например кенгуруто или някое друго животно, живеещо в Африка. Англичанинът пътешества в Африка – както Дарвин⁵⁹ е предприел своето околосветско пътешествие за целите на естествената наука – и наблюдава животното в естествената му среда. Там той може да види как то живее, в какви природни условия. Французинът пренася животното от пустинята в зоопарка. Той го изучава в зоопарка. Той не наблюдава животното в естествена обстановка, а го прави в зоопарка. Обаче какво прави германецът? Той въобще не се безпокои по повод на животното и за това

---

* Паричната единица на Германия от 1923 до 1948 г. – Бел. пр.

как изглежда. Той сяда в кабинета си и започва да размишлява. Нещото само по себе си него не го интересува – неотдавна ви разказах за философията на Кант, който се интересува само от това, което е в главата му. Той доволно дълго мисли нещо. И след като дълго е мисли, казва нещо. Но то не се съгласува с действителността.

Но даже при англичаните всичко това стои много относително. Приетият в древността начин на действие по отношение на хората в Европа, днес вече никой не го разбира – докато Александър Велики външно оставял всичко, както си е било и само едва-едва, бавно осъществявал това, което трябвало да пренесе от Гърция в Азия. В Европа ни един човек не разбира вече това. Обаче европейците би трябвало отново да го усвоят. Ето защо първото, на което би следвало да се научат европейците, е не да пренасят в Азия това, което те имат. Не, отначало европейците трябва внимателно да изучат всичко, което е известно на жителите на Азия, после да се узнае например и за мъдростта на Тибет. Само в този случай, отнасяйки се с цялото уважение към културата на другите хора, може нещо да се достигне. Това е, на което Европа трябва да се научи.

Европа представлява от само себе си всъщност велика теоретическа постройка, система от теории. Европа теоретизира, а към практиката няма отношение. Това все пак е именно така! Европа осъществява даже търговските сделки и бизнеса на основата на теории, даже тези неща носят изключително измислен характер. За известно време нещата се получават. Но това никога не продължава дълго. Що се отнася до разпространението на духовната култура, Европа е във висша степен нещастна, защото тя съвсем не разбира как трябва да се вниква в нещо различно.

Тук също духовната наука трябва да доведе до изменение на начина на мислене. Но как това става в настоящото време? Виждате ли, господа, именно в случая с антропософията думата е за това, че трябва да се постъпва в пълно съответствие със здравия разум, в съответствие с практическия живот, с до-

брата практика. Например някъде трябва да се започне нещо. Какво правя аз самият, господа? Веднъж писах за Ницше⁶⁰. Тогава хората смятаха, че съм по-скоро привърженик на Ницше. Ако аз бях писал по начин, по който се искаше на хората, придържащи се към някои възгледи, тогава трябваше да напиша така: Ницше е бил голям глупак, Ницше е отстоявал една или друга глупост, с Ницше трябва да се борим до кръв и други такива. Аз бих написал в такъв случай враждебно, насочено срещу Ницше съчинение. В него бих могъл да ругая остро и почти така силно, както е ругал самият Ницше. Но от това не би имало никаква полза и то не би имало никаква ценност! Аз вникнах в учението на Ницше. Отразах това, което самият Ницше е говорил. Дадох възможност тук да се влее това, което е антропософията. Днес се явяват хора и казват: по-рано той беше привърженик на Ницше, а сега е антропософ. Обаче именно защото съм антропософ, за Ницше писах така, както съм писал! След това по същия начин писах за Хекел^{60a}. Аз, разбира се, бих могъл да напиша: Хекел е бил вулгарен материалист, той съвсем не разбирал какво е дух и др. под. Да, господа, по този начин пак нищо не би било направено. Но аз приех Хекел такъв, какъвто е. Така постъпвах във всичко, не отричах едни или други неща, а ги приемах такива, каквито са. И така, благодарение на антропософията беше даден образец за това, как трябва да се действа, ако има необходимост да се пренесе културата в Азия! Ако човек отива в Индия, преди всичко трябва добре да знае какво твърдят старите брахманисти и какво твърдят будистите. И тогава трябва да дадете възможност да се влее тук също и това, което вие считате за правилно. Така например са правели и учениците на самия Буда. Малко преди възникването на християнството, учениците на Буда са разпространявали будизма във Вавилон на Ефрат и Тигър, но са го правели така, както ви разказах. Обезателно се обръщали към хората с нещо, което тези хора са могли да разберат. В древността не се е практикувало упоритото налагане на теории. Жителите на Азия съвсем не разбират евро-

пейското упорство. Несъмнено е, че например отношенията между брахманисти и будисти не са такива, каквито са отношенията между католици и протестанти. Днес католиците и протестантите развиват своите учения чисто теоретически. Едните вярват в едно, другите в друго. Между брахманисти и будисти едва ли има друго различие, освен че брахманистите не се покланят на Буда, а будистите се покланят. Те живеят едни с други по съвсем различен начин, отколкото се отнасят едни с други евангелистите и католиците в Европа.

Несъмнено, ако искате да разпространите култура, е необходимо да имате здрав смисъл и усет за реалност! Иска ми се да се изразя така: избива ми студена пот, когато днес гледам как европейците организират стопанската си дейност в Азия – загива това, което притежава Азия, но в замяна нищо не се получава. Това, разбира се, е свързано с нашето собствено бедствено положение, с факта, че Европа сама е в беда и че е много трудно да си представим как тя би трябвало да се измъкне от бедственото положение. Голямата беда е, че самата Европа сега се намира в упадък. Европа няма да успее да се измъкне от състоянието на тотална разруха на културата, в което тя е попаднала, ако хората не се решат да приемат истинската духовна култура. Днес мнозина все още не разбират този факт. Ето защо днес всички хора, идващи в Европа от Азия, реално намират, че европейците са всъщност варвари.

Вие също вероятно сте чували, че най-различни представители на Азия, образовани, умни представители на Азия, са тръгнали към Европа, но всички те са на едно мнение – европейците са варвари. Те имат такова мнение по причина, че в Азия все още се пази много от древната наука за духа, от древните познания за духа, така че смятат всички знания на европейците за детска забава. Всичко, което предизвиква удивление в Европа, тези хора в Азия смятат за детска забава.

Виждате ли, европейците са се развивали по такъв начин, че даже техните най-велики технически новости по същество са съвсем млади, родили са се съвсем неотдавна. Интересно

е например следното: когато влезете в някои музеи, където се демонстрират древните европейски експонати, вие понякога можете да бъдете много силно удивени. Вие бихте могли например да се удивите, намирайки се в етруски музей, където се намират експонати, остатъци от етруската култура – тоест култура, която някога е съществувала в Европа, – откривайки колко изкусни са били тези хора, например в стоматологията. Изключително изкусно, ловко са лекували зъбите, поставяли са своеобразни пломби, при това от камък! Всичко това в Европа е загинало. В Европа действително е настъпило варварство. В периода, наричан Велико преселение на народите – от III до VII век сл. Р. Хр., – всичко в Европа е било варваризирано, доведено до варварско състояние. Едва след този период тези неща са ги овладявали отново. Разбира се, днес страшно се удивляват на съществуващите достижения! Обаче това вече го е имало някога. Откъде то е идвало в онова време? Тогава тези неща в по-голяма или по-малка степен са се пренасяли от Азия! Външната техника, която са притежавали жителите на Азия, е била изгубена. Едно-друго от това китайците все още имат. Но по отношение на духовната култура днес азиатците наистина изпреварват европейците. И ако ние в Европа не съумеем да намерим нещо по-добро от това, което в духовната култура имат жителите на Азия, защо изобщо са нужни в Азия мисионерските организации и други подобни глупости? От това няма никаква необходимост!

И така, културтрегерството в Азия ще получи смисъл само в случай, че самата Европа има духовна наука. Ако Европа успее да даде на жителите на Азия духовната наука, тогава на тези жители ще им харесва, че европейците им доставят техника. Обаче сега те възприемат това така, сякаш европейците освен тази техника въобще нищо не знаят. Сред азиатците работата стои така, че на тях им прави голямо впечатление, ако те дойдат например в Германия. Ако истински азиатци, образовани, обучени, дойдат в днешна Германия – например добре образовани китайски учени, – ако дойдат в Германия и

на тях им разказват за Гьоте или Шилер, те внимателно се вслушват. А след това учените казват само едно: да, макар Гьоте и Шилер и да не са били така умни и мъдри, както отделни индивидуалности в Древна Азия, въпреки това и в тях е имало някаква духовност. Обаче през XIX столетие това бързо е западнало и изчезнало. И днес китайският учен разглежда например германците като страшни варвари. Той казва: с Гьоте и Шилер германската култура е стигнала до упадък. На него не му импонира фактът, че през XIX столетие са открити железопътните връзки. На него малко му импонира все още Гьотевият «Фауст», макар той и да твърди, че отделни индивидуалности в древна Азия са били много по-мъдри. На първо място европейецът трябва да осъзнае следното: че азиатците въобще нищо не правят на основата на понятия, свойствени на европейеца. На тази основа азиатецът нищо не прави, не, азиатецът се стреми към образи, към такива образи, които се намират в манастирите в Тибет. Азиатецът иска образи. Тези абстракции, тези понятия, които има европейецът, азиатецът не ги иска, те му причиняват главоболие, не са му нужни.

Рис. 19

И такъв знак, като например пречупеният кръст, така наречената свастика, този знак е бил древен слънчев знак – изключително разпространен в Азия. За него жителите на Азия още помнят. На някои болшевишки ръководители на ниво правителство им стигна ума, точно както и на немските националисти, народняци, да използват тази стара свастика в качеството и на свой знак.* На азиатците това прави много по-голямо впечатление, отколкото марксизмът. Марксизмът се състои от мисловни понятия, които не впечатляват хората. Но такъв знак

---

* На някои парични знаци в първите години след революцията от 1917 г. се е изобразявал пречупен кръст, тоест свастика. – Бел. пр.

ги впечатлява. Ако без да си разбрал, какво трябва да се изучава в хората, отидеш при тях с нещо, което им е съвсем чуждо, нищо няма да успееш да постигнеш сред тях.

Ето още един пример, показващ, че Европа действително стига до това, сама да има духовно познание, духовна наука.

Възможно е да сте чули, че се появи голяма двутомна книга на известния Шпенглер⁶¹ – веднъж той изнесе лекция в Базел. Както чух, това е книгата на Освалд Шпенглер «Залезът на Запада», т. е. залезът на Европа и Америка. Авторът показва, че всичко съществуващо сега в така наречената европейска култура трябва да загине. Той разглежда културата като обречен на смърт болен. Да, господи, това, което днес се явява външна култура, трябва да загине. Само отвътре, само от духа може да се достигне нещо ново. А външното трябва да загине. Ето защо в книгата става дума за залеза на западните страни, за това, което по необходимост следваше да кажем за външните проявления. Но ето че Шпенглер стига до нещо, което разглежда като позитивно начало, в което той открива новото. Какво е то, господи? В какво се проявява то според Освалд Шпенглер? Това е пруското начало! Цяла Европа би следвало да приеме пруското начало, което и би трябвало да бъде културата на бъдещата Европа, казва Шпенглер.

Не знам как той е говорил в Базел, тъй като не мога да си представя, че на швейцарците би могло да им направи голямо впечатление, ако той би започнал да им доказва, че от това състояние на залез нас трябва да ни изведе пруското начало! Но вие виждате, че такъв значителен човек, такъв разумен човек, като Шпенглер, е можал добре да разбере: да, всичко това, което го има, трябва да загине и бъдещето принадлежи на грубото насилие, на грубата власт. Казва съвсем откровено: в бъдеще ще могат да съществуват само грубите, използващи насилие завоеватели – такова е неговото мнение.

Ако нещо подобно в настоящето е най-разпространената книга, а тази книга на Освалд Шпенглер е най-популярна в Германия, и жителят на Изтока, азиатецът сравни написаното

там със своята собствена духовна култура, той би трябвало да си каже: ето един от най-умните хора в Европа! А жителят на Изтока има своята възвишена духовна наука, макар и да е стара и като съновидение. И той си казва: «Що за хора са тези най-умни хора на Европа? Нищо добро няма да ни донесат!» Именно така стои работата, господа. И ако се поставя въпросът: «Какво може да направи Европа, за да противостои на регресивната тенденция в Азия?», трябва да отговорим просто: «В Европа отначало европейците трябва да достигнат сами себе си, трябва да достигнат духовността, изгубена от тях по време на Великото преселение на народите». В първите християнски столетия истинската духовност е била изгубена. Защото каквото е стигнало до Европа, е било в действителност не дълбоко християнство, а просто думи, правилни думи. Най-добре това може да се види от начина, по който Лутер е превел Библията. Какво е направил той от Библията? Някаква непонятна книга! Невъзможно е да се разбере какво стои в Библията в превода на Лутер, ако бъдем честни. Може да вярваме на това, но в действителност не можем да го разберем, доколкото Европа тогава вече е встъпила в периода, когато за духа не са знаели нищо повече. В Библията има Дух! И Библията е трябвало да бъде преведена именно по духовен начин. Но това, което съдържа например немската Библия в превода на Лутер, е непонятно, недостъпно за разбиране, ако се отнесем към него честно. Така стоят нещата и във всички други области, с изключение на най-външното естествознание, което обаче в този свят не ни въвежда в това, което е действително, то не води към реалността. И ако Европа иска да направи нещо в Азия, на зададения въпрос аз трябва да отговоря така: Европа ще успее да направи нещо само тогава, когато тя самата се вразуми.

Сега, господа, трябва да отивам в Париж. След това ще ви кажа кога ще продължим занятията си.

ШЕСТНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 4 юни 1924 г.

Господа, намерихте ли нещо, за което ви се иска да попитате?

Въпрос: Как възникват слънчевите лъчи? Как става така, че на Земята те падат криволинейно?

Доктор Щайнер: Предполагате, че слънчевите лъчи са нещо реално, нали? Но защо смятате, че те падат криволинейно, не бихте ли могли малко да поясните?

Човекът, задал въпроса, казва, че смята, че слънчевите лъчи падат към Земята не по права линия, а криволинейно.

Доктор Щайнер: Работата стои така. Слънчевите лъчи, както човек ги вижда, всъщност не притежават никаква реалност, действителност. Но ако ние разгледаме Слънцето като такова, по същество то не се явява физическо вещество. Всъщност то е духовно и се състои от кухина в пространството.

Трябва само правилно да разберете какво означава такава кухина в пространството. Ако имаме бутилка газирана вода – веднъж вече правих такова сравнение, – в този случай бутилката е напълнена с вода и тази вода се вижда малко, тя е едва забележима. Това, което се намира вътре, е известно, но най-отчетливо видими са малките перлички, мехурчетата, намиращи се вътре. Известно ви е, че ако изпиете водата, тези перлички, тези мехурчета излитат; всъщност те са въздух. И в качество то си на въздух те са значително по-малко плътни от водата. Човек вижда не това, което е плътно, тоест водата, а вижда това, което е по-малко плътно, тоест въздуха, намиращ се вътре. Така стои работата и със Слънцето там, горе. Всичко, което се намира около Слънцето, се

Рис. 20

явява всъщност по-плътно от самото Слънце. Слънцето е по-малко плътно от намиращото се около него. Благодарение на това ние виждаме Слънцето. Илюзия е, ако се вярва, че в пространството Слънцето представлява от само себе си, така да се каже, нещо. В пространството то представлява от само себе си нищо. Това е огромна дупка, съществуваща, както в случая с газираната вода, навсякъде, където има перлички, балончета, тоест въздух, вдлъбнатини, дупки.

Оттук вие бихте могли да заключите: не би могло и дума да става, от дупка да излизат лъчи. Лъчите възникват по съвсем друг начин. Бихте могли да си го изясните по следния начин. Да допуснем, че имате уличен фенер и в него се намира източник на светлина. Когато излезете на улицата и погледнете този фенер, ако вечерта е ясна, вие виждате фенера с устойчив, красив блясък. Но представете си, вечерта се оказва мъглива, навсякъде наоколо е мъгла – тогава той ще свети така, сякаш от фенера, от източника на светлина излизат истински лъчи! Следователно вие в този случай виждате лъчи. Но виждате лъчите не от източника на светлина, защото иначе вие бихте виждали такива лъчи и в нормална, ясна вечер. Лъчите идват от това, което е наоколо. И колкото по-гъста е мъглата, толкова повече лъчи виждате. Ето защо виждате слънчевата светлина не като нещо реално, а като нещо подобно на това, когато през мъгла гледате към нещо по-малко плътно, гледате в празнотата. Това разбираемо ли е?

Да продължим по-нататък. Ако човек гледа в далечината през мъгла, предметът, който вижда, винаги му се струва намиращ се на друго място, не там, където е всъщност. Ако човек стои тук, на Земята, и гледа през въздуха към Слънцето – което всъщност е празно място, – той ще вижда, че Слънцето стои по-ниско, отколкото е в действителност. Тогава то ще стои в празното пространство по-ниско. И така възниква явление, при което сякаш лъчите вървят криволинейно – в противен случай това не би се случило. Това възниква само защото човек гледа като през мъгла. В подобен случай това е напълно

реално. Можем само да се чудим, че физиците в днешно време интерпретират всичко казано така, сякаш Слънцето се намира тук, а тук вървят лъчите, докато нито Слънцето, нито лъчите са физическа реалност. И в пространството, което е празно, присъства духовното начало. Ето това е, на което трябва да се обръща внимание. Ето какво мога да кажа по този въпрос.

Може би някой има други въпроси?

Въпрос: Би ли било възможно да чуем нещо за масонството и неговите цели?

Доктор Щайнер: Виждате ли, господа, може да се каже, че днешното масонство е само сянка на онова, което е било някога. Тук вече широко осветлих въпроса за това, че в древността човешкото развитие е било такова, че тогава училищата, църквата и учрежденията, свързани с изкуството, не са били идентични на съвременните, а са представлявали едно цяло. В древната мистерия – както тогава се е наричала – са се съчетавали едновременно и училището, и школата по изкуство, и религията. Едва по-късно настъпило разделение. По отношение на нашите средноевропейски области може даже да се каже, че това е станало не по-рано от XI–XII век. Дотогава манастирите служели като напомняне за древните времена. Но в дълбока древност е било така, че училището, църквата и школата по изкуствата са били едно цяло. Защото тогава всичко, което се е отнасяло до мистериите, всичко, с което там са се занимавали, се е правила с много по-голяма сериозност, отколкото нещо се прави в днешно време, например в нашите училища и даже в нашите църкви.

Работата била такава, че преди да се получи разрешение да се започне обучението, човек е трябвало дълго да се подготвя. Днес решаващ за това, може ли човек да се учи на нещо или не, става принцип, нямащ нищо общо с обучението. Защото днес решаващо за това, може ли даден човек да учи, е дали може да внесе парите за обучението или не, нали така? Което няма никакво отношение към способностите на дадения чо-

век. По съвсем друг начин са били поставени нещата в древността. Сред всички хора без изключение са намирали тези – а тогава са били доста по-проницателни за това от днес, – които са имали някакви способности. Разбира се, че тези неща – доколкото хората тогава вече са били егостични – стигнали до упадък. Но изначално принципът е бил такъв, че са търсели тези, които са имали способности. Те били предназначени да се обучават духовно – не просто посредством тренировка и дресировка да усвояват основите, както се случва при обучението днес. Те са могли да се учат духовно.

Духовното обучение обаче е било свързано с факта, че по време на подготовката са се учили да изработват напълно определени способности. Само си спомнете: ако в обичайния живот човек хваща, взема в ръце едно или друго, той всъщност има само грубо усещане. Най-много, на което могат да се научат днес хората, е да различават разни вещества едно от друго, да опипват неща и да ги различават опипом. Обаче по отношение на своето усещане – имам предвид чисто физическото усещане – хората днес са станали много по-задълбочени: те отличават топло от студено. В най-добрия случай хората при обучението могат да развият по-fino усещане. Такива са например слепите. Има слепи, които се научават, прокарвайки пръсти по хартията, да усещат на пипане формите на буквите. Всяка буква е леко издадена на хартията. Ако в палците е изработено fino осезание, може малко да се усещат буквите. Някои хора днес се обучават на по-финото усещане, на по-фината сетивност. Като правило, усещането почти съвсем не се разработва, но хората се учат необичайно много, за да изработят това твърде fino чувство, а именно осезанието в палците и в краищата на палците. Днес човек различава топлината и студа не само с помощта на осезанието. Това е възможно, защото може да се погледне термометърът. Тогава ще ни станат очевидни даже малките различия в състоянията на топлина и студ. Но термометърът е открит в хода на времето. По-рано хората са се ползвали само от своето осезание. При мисте-

рийната подготовка започвали именно със съвсем особеното развитие на осезанието в палците и в краищата на палците. Човек се научавал да усеща по най-фин начин.

Кой е действал в мистериите в качеството си на такъв, когото отначало са подготвяли да може да развие изключително фина сетивност? Другите хора не са могли да усещат толкова фино. Да допуснем, че някъде на друго място е имало някаква мистерия. В древността хората много са пътешествали. Те пътешествали почти толкова много, както и ние, при това е удивително колко бързо са се придвижвали. Железници са нямали, но те са пътешествали, защото са били по-гъвкави, защото са могли да ходят по-бързо, по-малко се уморявали, малко по-добре са ходили. И ето, по пътя те срещали такива хора. Ако двама такива човека, които са могли да усещат по-фино, са си подавали ръка, те са се опознавали един друг. Тогава са казвали за това така: те се опознавали един друг благодарение на своето фино осезание. Това е, което наричат «докосване». Докосване е, когато в древността един е докосвал друг и е забелязвал, че другият има фино осезание.

Сега, господа, си представете друго. Ако признавали, че човек притежава фино осезание, тогава са го учили още повече. В древността са пишели съвсем не толкова много, както днес. Записвали са изключително рядко, при това най-свещеното. Във всеки случай, в древността вече е имало своеобразна кореспонденция, но тогава тази кореспонденция се е осъществявала в по-голямата си част с помощта на всякакви знаци. Така са възникнали много знаци за всичко възможно. Имало го е и това, че хора, непринадлежащи към мистериите, тоест не мъдречи, както ги наричали, правели своите пътешествия из близките райони и не отивали много далеко. Но учените, мъдречите пътешествали много надалеч. При това им се налагало да знаят не само всички езици, но и всички диалекти. А даже на северния немец му е много трудно да разбере швейцарския диалект. Обаче хората от мистериите, освен езика, на който са говорили, са имали определени знаци,

обозначаващи всички интересуващи ги неща. Те правели знаци. Така например обичайните жестове, които човек прави, изхождайки от усещанията, са се формирали по-късно. «Разбирам» или «това, което ми говориш, няма значение», «добре се разбираме помежду си». Те са рисували кръст. Именно сред древните мъдреци е съществувал напълно разработен език от знаци и всичко, което човек е знаел, той е можел да го вложи в тези знаци. Така че вие можете да разберете: всички хора, намиращи се в тогавашните висши училища, в мистериите, са имали определени знаци за всичко. Да кажем, че например те са искали да фиксират тези знаци. Само тогава те са ги рисували. Така са възниквали нарисуваните знаци.

Рис. 20

Интересно е, че и днес още има някои писмености, по които може да се установи, че те са възникнали от знаците. Такава например е древната писменост на индусите, санскрит. В него се забелязва, че той се състои от криви и прави линии. Кривата линия е недоволство от нещо, антипатия, правата линия е симпатия. Помислете само: някой знае, че правата линия означава симпатия, а кривата линия означава антипатия. Сега аз искам нещо да му съобщя. За това също имам мой знак. Той иска нещо да ми каже. Отначало това може да върви добре, но по-късно тази история взема лош обрат. Виждате ли, ето тук всичко е още добре, по-късно той рисува змиеобразна линия; тук нещата може да тръгнат зле. Това е имало място във всички определени знаци. С такива знаци или с помощта на такива знаци са се договаряли, стигали са до взаимно разбиране тези, които са били в мистериите. Така че към докосването се е добавил знакът.

По-рано в думата са виждали нещо съвсем особено. Виждате ли, ако днес човек произнася дума, той няма вече никакво понятие за това, какво е тази дума. Но той все пак може все още нещо да почувства, да почувства това, което се съдържа в гласните звуци. Вие лесно мо-

жете да почувствате, ако някой, попаднал в някакво положение, възкликва: «А» – тук става дума за удивление. «А» – буквата А означава удивление. Прибавете тук буквата Р: тук се съдържа обръщане, излъчване: $P(R) =$ излъчване. А = удивление, Р – обръщане, излъчване.

Сега на нас, във всеки случай, ни е известно това, което беше казано за слънчевите лъчи. Но даже ако слънчевите лъчи са илюзорни, даже и ако не са реални, действителни, те изглеждат така, сякаш са се устремили, сякаш текат нанякъде. Представете си, че някой казва: там, горе, се намира нещо, то ми свети сутрин и ми праща на Земята това, което предизвиква в мен възхищение, удивление. Удивлението си той изразява чрез «А», а това, че идва отгоре – чрез «Р». И така, той изразява всичко това като РА. Именно така са наричали древните египтяни слънчевия бог: РА! Във всяка от тези букви се съдържа чувство и ние сме обединили тези букви в дума. Тук е било заключено всеобхватно чувство. Днес това отдавна е забравено. Само малко все още може да се усети в различни неща. Да вземем например «И». Това е нещо подобно на тиха радост. Човек е удовлетворен от това, което той преживява, възприема «И». Затова смешът може да се изрази така: хи-хи. Това е тиха радост. Така всяка буква носи в себе си нещо определено. Има знание, благодарение на което може да се построяват думите точно така, ако се владее разбирането на звуците, които се намират в думите.

Вие ще кажете, господа: да, но в такъв случай би трябвало да има само един-единствен език! Първоначално човечеството е имало един-единствен език. Когато още са чувствали звуците, буквите, е имало само един-единствен език. По-късно са се появили различните езици, когато хората са се разпръснали. Но първоначално хората са чувствали и в мистериите са ги учили как да усещат звука, буквите, как да направят от тях дума. Зато

Рис. 20

ва в мистериите е имало един особен език. На този език всички са разговаряли помежду си. Те са разговаряли помежду си не на диалект, а на този език, който са разбирали всички. Ако един е казвал «РА», другите са знаели, че това е Слънцето. Ако един е казвал например «Е» – вие чувствате само едно: това ме плаши, не ми подхожда. «Е» = малко ме е страх, това е нещо подобно на страх! Сега да вземем «Л». Това е подобно на нещо преминаващо, течащо. И «ЕЛ» – това е нещо такова, което протича и от което следва да се опасяваме, от което се изпитва страх. Така във Вавилон «ЕЛ» е означавало Бог. Всичко е получавало наименованието си на този принцип. Или да вземем Библията. Ако вие казвате «О» – това е удивление, внезапно удивление, с което не си се справил. «А» – човек възприема усещане, което е приятно, удивление, възприето охотно. «О» – иска ти се да се отклониш, да отстъпиш. «Н» и «Сн» (х) – това е дишане. Така че може да се каже: «О» – отстъпващо удивление, «Н» (х) – дишане. «И» – човек показва тиха радост. И «М» – желание сам да влезеш, да проникнеш. Произнасяйки «М», вие чувствате: «М» – тук диханието излиза навън и човек чувства, че той следва дъха си. «М» – излизане. Сега да съединим всички заедно: «ЕЛ» – духът, идващ във вятъра. «О» – отстъпваща изненада. «Х» – дихание, по-фин дух, действащ като дихание. «И» – тиха радост. «М» – грижа. И ето че се получава ЕЛОХИМ – така започва Библията. Думата се състои от тези звукове. Така че може да се каже: какво е Елохим? Елохим – същество във вятъра, пред което изпитваш страх, пред което отстъпваш, което обаче, благодарение на диханието, радва човека и отивайки към човека, се радва: ЕЛОХИМ.

Ето така първоначално са изучавали думите по звуци, по букви, какво всъщност означават тези думи. Хората днес вече не усещат какво се явява думата.

Как звучи в Швейцария множественото число на ду-

мата Wagen (автомобил)? Звучи ли то тук като Wagen или звучи като Wägen? (Отговор «Die Wagen»)* То все пак звучи Wagen. Но това е некоректно, първоначално е било: Der Wagen, die Wägen (кола, коли). В множествено число ние имаме тази ситуация в различни случаи. Например имаме: Der Bruder, die Brüder (брат, братя). Но и за Швейцария това също е правилно! Защото вие не казвате die Bruder? И така, der Bruder, die Brüder. Или, да кажем, das Holz, die Hölzer. Защото тук не казват die Holzer. Виждате, господа, че ако се образува множествено число, се образува и умлаут: «а» преминава в «ä», «и» в «ü», «о» в «ö». Защо става така? Умлаутът изразява, че нещото е станало неопределено! Ако аз виждам един брат, тогава той с цялата си яснота се явява като една персона. Ако аз виждам много братя, тогава възниква неяснота, неопределеност, тогава трябва да ги отделям един от друг и ако не съумея, това ще бъде неопределено. Трябва да видя един в кръга на другите. Посредством умлаута винаги се обозначава процесът на превръщането на нещо в неопределено, неясно. Следователно, ако в думата има умлаут, тук се съдържа нещо неопределено, неясно.

В речта, в езика е заложено нещо такова, което позволява да се изучи човекът напълно, в което се намира целият човек. По такъв начин хората изразяват значението, което вече е заложено в написаните букви, в знаците. «А» винаги е било удивление. Ако древният евреин е изобразявал א (алеф), той си казвал: кой се удивлява в земния свят? Животните не се удивляват, удивлява се само човекът. Затова той е обозначава човекка като удивление. Ако той е пишел своя алеф, א, древноеврейското א, то е обозначававало човека.

Било е така, че всяка буква едновременно е обознача-

Рис. 20

---

* Този отговор е грешен. В швейцарския немски това звучи Wäge, както е предполагал доктор Щайнер.

чавала нещо или същество. Всичко това са го знаели хората, които са били в мистериите. И така, ако някой е пътешествал и е срещал другото, с когото са имали общи знания, двамата са се познавали един друг по думите. Така че може да се каже: в древността работата стояла така, че хората, обучавали се на това, са се познавали един друг по докосването, по знака, по думата.

Да, господа, но тогава зад тези работи още е стояло нещо, в тях нещо се е съдържало! Тогава действително цялата ученост се е съдържала в този знак, в докосването и думата. Защото благодарение на факта, че човек се е учил да осезава, той се е учил да различава предметите. Благодарение на факта, че е имал знаци, той е можел да подражава на всичко, което е било тайни на природата. А в словото той се запознавал с вътрешното съдържание на човека. И така, може да се каже: в докосването са имали работа с възприятието, в знака са имали работа с природата, а в словото са имали работа с човека, с неговото вътрешно удивление, с плахия му трепет, с радостта му... Следователно са имали работа с природата и човека и са ги възпроизвеждали в знака, докосването и думата.

В хода на човешкото развитие възникнало разделението, от една страна, на университети и – по-късно – на училища, а от друга – на църква и изкуство. Всяка от трите части повече не разбирала какво е съществувало първоначално, а докосването, знакът и думата са били съвсем изгубени. Разбирали са го само тези, които още тогава забелязали: дявол да го вземе, та тези древни мъдреци, благодарение на всичко, което са знаели, са притежавали могъщество и власт! Справедлива и правомерна е тази власт, това могъщество, които притежава човек, когато знае нещо, когато чрез знанието си може да допринесе с нещо за ближния си. Ако никой не беше измислил как да се направи влак, човечеството просто нямаше да има влака! И така, ако човек знае нещо, то отива в полза на хората, тогава неговата власт е правомерна. Обаче по-късно хората започнали просто да си присвояват властта, възприемайки

външни знаци. Както по-рано едни или други знаци са значели нещо, а по-късно тяхното значение е било изгубено, точно така и всичко като цяло изгубило значение.

И тогава, посредством, бих казал, маймунско подражание на древните мистерии, започнало да се гради всичко това, в което вие намирате само външната страна на предмета. Какво правели тези хора? Те вече нямали фино осезание, но си уговаряли знаци, по които да се познават един друг. Те си подават ръка по определен начин и по този признак другият знае: той принадлежи към даден съюз. Така те се познавали един друг по докосването. След това по определен начин си правели и знак. Знаците и докосванията се различавали в зависимост от това, в първа, втора или трета степен е бил човекът. По такъв начин тези хора се опознавали един друг. Но тук вече не се е съдържало нищо. Това са били само опознавателни знаци. Точно по този начин за всяка степен те са имали определена дума, която са могли да произнасят в определен масонски съюз. Те имат, да кажем, за първа степен – ако някой иска да знае каква е думата – паролата ЯКИН. Така разбират, че даденият човек е научил думата «якин» в масонска ложа, иначе той не би бил допуснат в първата степен. Това е само дума-парола. После по същия начин той прави знак и т. н.

Всъщност тази форма на масонството се е развила едва тогава, когато всичко останало от мистерии е било забравено. Започнали да подражават на отделни неща от древността, които вече не разбирали. Така че това, което масонството използва като култ, самото масонство в по-голямата си част днес не разбира. Не разбират даже знака, докосването и думата, доколкото всички те не знаят за какво става дума тук. Например не знаят, че ако произнасят думата за втора степен: БОАС (БОХАС), «Б» означава дом, «О» означава, както вече казах, съдържано удивление, «А» – това е приятно удивление; «С» (S) – се явява знака

Рис. 21

на змията. С всичко това вие казвате следното: ние познаваме света като голям дом, построен от Великия Строител на света (Великия Архитект на Вселената), пред което трябва да се чувстваме както леко уплашени, така и приятно зарадвани, и там присъства също така и злото, змията. Да, нещо подобно са осъзнавали в древността и тогава, в съответствие с тези неща, са гледали на природата, гледали са на човека. Днес, нямайки никакво понятия за това, в масонските организации тези, които имат втора степен, безсмислено произнасят думата «БОАС» (БОХАС). Точно така, ако хора, принадлежащи на трета степен, слагали палец на артерията, при това действително разбирали, че даденият човек е имал фино сетиво, фино осезание, нали така! Това забелязвали по начина, по който се слагал палецът на артерията. По-късно това станало докосването за трета степен. Днес хората знаят само, че ако някой дойде и те хване за ръката така, това е масон. И така, във всички тези неща има нещо древно, изпълнено с достойнство, велико, нещо съдържащо в себе си цялата предишна ученост. Сега всичко това е превърнато във формалност, доведено е до нищожност. Днес положението на нещата в масонския съюз е такова. Той също така има церемония, има някакъв култ. Това се случва още от времето, когато всичко се е показвало в култа, в церемонията, за да е окажело то по-голямо въздействие върху хората. Масоните правят това и досега. По отношение на вътрешното съдържание масонският орден действително няма вече никакво значение.

Затова на много хора би било страшно скучно да участват в тези неща, когато са се организирани такива съюзи. Защото всъщност всичко това се е изродило в своего рода забава. Възникнала е необходимост от нещо такова, което би могло да се влее в масонството. Вследствие на това масоните в по-голяма или по-малка степен се политизирали или започнали в по-голяма или по-малка степен да се занимават с разпространение на религиозно-просветителски учения. Клерикалните римски учения се направлявали от Рим. Тези учения, които проти-

востояли на Рим, се разпространявали от масонството. Затова Рим, римският култ и масонството се явяват най-големи противници. То вече съвсем не е свързано с това, което е било при масоните в качеството му на култ, знак, докосване и думи, това е касаело двустранни отношения. Във Франция съюзът се е наричал не съюз, а «Orient de France», «Изтокът на Франция», доколкото всичко там се е вземало от Изтока, «Великият Изток на Франция» («Grand Orient de France»), това е голям френски масонски съюз. Знакът, докосването и думата служат само за да държат хората заедно, това е, благодарение на което те се познават един друг. Срещите, на които те се събират, особено по празничен повод, се явяват обществен култ. Подобно на това, както другите се събират в църква, така масоните се събират на церемонии, които водят към древните мистерии. Това сплотява хората.

В Италия, в определено време, когато са се формирали тайните политически съюзи, е имало обичай да се събират за известни церемонии и да се опознават един друг по знак и докосване. Политическите съюзи, политическите организации винаги са били свързани с това древно мистериенно знание. И днес може да се открие нещо забележително: ако пътешествате, например из някои области на Полша или Австрия, срещате плакати. На тези плакати са изобразени странни знаци и странни букви, образуващи дума. Неизвестно е какво означава такъв плакат. Всъщност такъв плакат – тях навсякъде ги окачват в полските и австрийските райони – се явява външен знак на някакъв съюз, създал се от известни националистически течения сред младежта. Там имат работа с тези неща. Всъщност това явление е разпространено широко, доста широко и тези хора много добре знаят, че знакът също има определена мощна сила. Има организации, в частност на немски националисти, използващи древен индийски знак: две сливащи се една с друга змии или

ако предпочитате, колело, преобразуващо се в свастика. Това днес е техният отличителен знак. Възможно е да сте чували, че свастиката е приета като знак за известни национал-шовинистически кръгове. Това се прави за поддържане на традициите: посредством такива знаци древните хора са изразявали своето господство. Всичко това в големи мащаби има място в масонските съюзи. Масонският съюз съществува, за да обединява определени хора, което той и прави посредством церемонии, посредством знаци, докосвания и думи. Такъв съюз преследва тайни цели, при това известни тайни се пазят сред тези, които са свързани с тези церемонии, знаци, докосвания и думи. Разбира се, тайни цели могат да се преследват само в случай, че за тях не научават всички. В масонските съюзи работата стои така, че те преследват многобройни политически, културни или други подобни цели.

Бихме могли да кажем още нещо, господа. Виждате ли, съвсем не би следвало да се считат хората, обединени в масонски съюзи, за съмнителни заради тяхната дейност. Защото понякога те имат най-добри намерения. Те се придържат само към следната гледна точка: с хората не може да се постигне нищо, освен посредством такива съюзи, затова цел на повечето масонски съюзи трябва да бъде голямата благотворителност. Това е прекрасно – да се занимаваш с благотворителност, да практикуваш хуманност. Такива съюзи се занимават с това в голям мащаб. Затова не е чудно, ако масонът постоянно се позовава на факта, че страшно много хуманни и добродетелни акции се организират и провеждат именно от масонски съюзи. И все пак трябва да си кажем: всъщност в настоящето всички такива неща вече не се явяват съвременни. Какво трябва да отхвърлим в неща от този род днес? Ние трябва да отхвърлим обособяването. Заради него много бързо възниква духовна аристокрация, каквато не трябва да има. И демократичният принцип, който постоянно трябва да добива все по-голямо значение, влиза в радикално противоречие както с масонския съюз, така и със затвореното в себе си свещеничество. И така,

може да се каже: тук работата стои така, че този, който и днес още може да разбере какво се съдържа в някои масонски церемонии от първа, втора и трета степен, той може да признае, че тези церемонии често водят началото си от самата древна мъдрост. Обаче това няма голямо значение. Голямо значение има това, че днес в много масонски организации и съюзи се проявяват много политически или други социално полезни стремежи. Но Католическата Църква и масонството се намират, както се казва, на нож, те се борят едни с други. Тази ситуация обаче се е формирала в хода на времето.

Разбира се, лесно можем да недооценим тези неща. Важно е и следното: масоните имат определени одежди за своите церемонии. Например те имат престилка от агнешка кожа. Някой казва: масонството не е нищо повече от спектакъл, забава с инструментите на зидарите, защото зидарите имат престилка. Но това не е така. И престилката се е използвала тук за това – първоначално тя винаги е била от агнешка кожа, – за да покаже, че този, който е в такъв съюз, не трябва да бъде дивак, завладян от страсти. И така, половите органи е трябвало да бъдат прикрити от тази престилка, която и се явявала знак за това. Следователно е ставало дума и за това, че в знаците се е изразявал и характерът на човека. Така стои работата с много знаци, които се проявяват и в облеклото.

Съществуват също така по-високи степени, където носят облекло, много подобно на свещеническото: тук всичко поотделно означава нещо. Казвал съм ви например, че човек освен физическо тяло има също така и етерно тяло. И както свещеникът сваля белите ленени одежди, приличащи на риза, като израз на етерното тяло, точно така и определени високи степени при масоните имат същите одежди, а за астралното тяло – което е цветно – имат тога, върхно облекло. Ето така всичко това се изразява. Мантията, която след това е била съединена с шлем, е изразявала могъществото на Аза.

Всички тези неща ни водят назад към древни, твърде дълбокомислени и значителни обичаи, които днес са изгуби-

ли своето значение. Ако някой е благоразположен към масонството, той не трябва да оценява това, което говоря, като нещо пренебрежително. Исках само да покажа всичко, както си е. Може, разбира се, да съществува и такъв масонски орден, който обединява изключително добри хора и т. н. В днешно време нещо подобно може да стане особено важно. Наистина, ако днес човек се учи, когато стане лекар или юрист, професията не грабва сърцето му. Затова много юристи и лекари стават масони. Защото тогава те имат поне празничността на древните церемонии, а също така нещо, в което не им се налага излишно много да мислят, а постоянно съдържащо в себе си още нещо: знак, докосване, дума, показващи, че човек живее не само във външно-материалното. Това е, което исках да ви кажа. Има ли още нещо, за което бихте искали да попитате?

Въпрос: В Америка съществува нещо под името «Ку-клукс-клан». Как стои работата тук? Не бихме ли могли да чуем от господин доктора какво означава това? Отново и отново ни се налага да четем за това.

Доктор Щайнер: Виждате ли, Ку-клукс-клан е най-новото откритие в дадената област, при това такова откритие, на което трябва да се придава по-голяма важност, отколкото обичайно се прави. Знаете, господа, че само преди няколко десетилетия цареше въодушевление по повод на космополитизма. Днес той още присъства като разбиращо се от само себе си сред пролетариата, сред социалдемократите – те акцентират на интернационалния фактор, но в кръговете на буржоазията и в други кръгове по страшен начин се разпространява и удържа връх национализъмът, там са много силни националистическите настроения. Спомнете си, че хората, стоящи зад Удроу Уилсън⁶² – самият той е бил само подставено лице, – са слагали национализма в сметките, искали са навсякъде да има национални държави, навсякъде са подстрекавали към национализъм и т. н. На това са възлагали своите надежди! Имало е и такива хора, които днес навсякъде развиват тенденции,

довеждащи национализма до връхна точка, до крайности. Тези стремежи да се доведе национализмът до връхна точка, до крайност, намериха своя израз във възникването в Америка на обединението Ку-клукс-клан. В своята работа то широко използва такива средства, като например знаци, именно в гореописания от мен смисъл.

Рис. 21

Ако вниманието на човека привличат именно такива организации, той трябва да знае, че знаците имат определена хипнотична сила. Известно ви е, че ако вземете кокошка (изобразява я на рисунка), чукнете тази кокошка с клюна по земята и начертаете оттук с тебешир линия, тя ще хукне по тази черта! Тя е хипнотизирана, тя бяга по тази черта! Трябва само да ѝ чукнете човката и тя ще хукне по чертата, доколкото тя е хипнотизирана чрез тази черта. По същия начин и всеки знак – а не само правата линия за кокошката – има значение, определено приспивно, сънотворно значение, ако той е приложен към нещо. Някои тайни организации използват това, те подбират именно такива знаци, посредством които оплитат, мамят другите хора, успиват ги, така че човек не може да приведе в действие своята собствена сила за съждение. Подобни екстремистки средства използват именно такива тайни организации. Към тях принадлежи в Америка и Ку-клукс-клан. Ку-клукс-клан е опасен по тази причина, че такива организации изхождат не само от един народ, не, те искат да разпространят националистическия принцип навсякъде. Никой не следва да казва: Ку-клукс-клан си остава изключително американски феномен, доколкото той иска по особен начин да култивира американския национализъм. Привърженикът на Ку-клукс-клан не говори така. Той казва: трябва да се поощрява национализмът въобще, и в Унгария, и в Германия, и във Франция. Колко прекрасно! И той се ориентира не към американизма, защото не е патриот, а в тази надутост на хората на почвата на национализма вижда това, което, бидейки по-късно задействиано

при най-различни нации, ще доведе до целта, която иска да достигне: а именно да хвърли хората в абсолютен хаос! Зад това се крие изключителна жажда за разрушение. Ку-клукс-клан е особено опасен по причината, че той може да се разпространява и в другите страни. И вие не трябва да казвате, ако той поиска да се разпространи тук, в Швейцария, че това е американски феномен, американска организация. Не, тогава това ще бъде национална швейцарска организация.

Такива са били по същество и масонските съюзи. Имало е и интернационални, но в отделните страни те винаги са носили националистичен характер. Макар и с това те да са се занимавали малко, защото повече са работели по отношение на външния свят, за да участват в ставащото в него. Би могло да се каже: няма такива хора, желаещи да възбудят абсолютно националистическия принцип, желаещи да разрушат всичко, не са безумни? Никой просто не смее да говори за това. Разбира се, ако човек пита за това, означава, че той не взема участие в такива неща. Но тези хора си казват: днес всичко е толкова объркано – водачите го казват на другите, които ги следват, – че на тези, другите, им е все едно, те не виждат смисъл да ги е грижа за положението на нещата, каквото то е днес. Преди всичко трябва да се постъпва с човечеството като с безпросветна, тъпа маса. Тогава хората отново ще се осветят, тогава отново ще се учат на нещо порядъчно. И така, тези хора вече имат идея. В това отношение именно Ку-клукс-клан има такава идея. Вие как смятате? Че не е така ли?

Авторът на въпроса: Да бе! Но това е смешно!

Доктор Щайнер: Виждате ли, много неща в културния живот са смешни и ние вече сме посочвали такива неща, които изглеждат смешни. Но комичното понякога става наистина опасно. На някого му се струва смешно, но понякога то е извънредно опасно.

Господа, утре през деня трябва да замина за Бреслау. После ще ви съобща кога ще бъде следващото занятие.

СЕДЕМНАДЕСЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 25 юни 1924 г.

Добро утро, господа! Може би измислихте нещо за толкова дълго време, някакъв по-специален въпрос?

Въпрос за съществата от различните йерархии и тяхното въздействие върху човечеството.

Доктор Щайнер: Предполагам, че темата може да се окаже малко трудна, малко непонятна за тези господа, които днес са тук за първи път, защото за това е необходимо да се знае изнесеното вече от мен в предишни лекции. Но аз все пак искам да повдигна този въпрос и да подходя към него по колкото се може по-понятен начин.

Виждате ли, ако разгледате човека, как стои или ходи по Земята, ще се окаже, че той носи в себе си всъщност всички царства на природата. Преди всичко той носи в себе си животинското царство, в някакъв смисъл неговото устройство носи животински характер. Това вие бихте могли да видите дори в наличието при човека например на бедрени или раменни кости, които в подобен вид ги имат и висшите животни. Ако добре се запознаем с тези въпроси, и при животните, стоящи по-долу, се намират подобни или родствени образувания. Даже при рибите може, макар и с някаква приблизителност, да се види, че при тях една от костите съответства на една от костите на човека. Това, което може да бъде казано за костната система, по същия начин може да се каже и за мускулната система и даже за вътрешните органи. При човека имаме стомах – по съответен начин намираме стомах и при животните. Накратко, това, което го има в животинското царство, ние го откриваме също така и в човешкото тяло.

Това е довело до материалистическия възглед, че човекът въобще трябва да се смята само за високоразвито животно. Но такава той не е. Защото човек развива три неща, които

животното на основата на своя организъм не може да развие. Първото – това е, че човек се научава да ходи изправен. Погледнете животните, които се учат да ходят наполовина изправени, и вие ще видите значителната разлика между тях и човека. При животните, които ходят малко изправени, например кенгуруто, вие виждате, че предните крайници, с помощта на които то стъпва, остават атрофирани. Предните крайници при кенгуруто не са предназначени за свободни действия. В случая с маймуната ние още повече не можем да кажем, че в това отношение тя прилича на човека. Когато се катери по дърво, тя не върви, а се катери вкопчвайки се. Всъщност тя има четири ръце. Тя няма два крака и две ръце. При нея краката са образувани като ръце, тя се катери. И така, ходенето прав е първото, което отличава човека от животното.

Втората разлика между човека и животното е способността за говорене. Способността да се говори е свързана с изправеното ходене. Ето защо вие намирате, че там, където все пак животното получава нещо подобно на способност за говор, (кучето, макар и да е относително умно животно, не получава такава способност, но я има например папагалът, който е ориентиран вертикално) то е ориентирано вертикално. Речта е свързана с битие в ориентирано по вертикала състояние.

И третото е свободната воля, към която животното също не може да стигне, тъй като зависи от своите вътрешни процеси. При човека тези последните са настроени и хармонизирани посредством цялата вътрешна организация.

Но въпреки това човек носи в себе си животинското. Следователно той има това животинско царство в себе си.

Второто, което човек носи в себе си е, растителното царство. Какво може човек благодарение на това, че той носи в себе си животинското царство? Виждате ли, животното усеща – човек също, растението не усеща. Макар, колкото и да е странно, съвременната наука да смята – веднъж⁶³ вече споменах за това, – че растението може да усеща, доколкото има такова растение, например така наречената венерина мухолов-

ка, *Dionaea muscipula*^{63a}. Ако към нея се приближи насекомо, ако то е долетяло, венерината мухоловка затваря своите венчелистчета и поглъща насекомото. Това е много интересно явление. Но ако се казва: това растение, венерината мухоловка, трябва да почувства насекомото, тоест да усети, възприемайки, когато последното се окаже в близост, това е същата безсмислица, както ако някой каже: един съвсем малък предмет, който аз настройвам така, че той да се затвори, когато дойде мишка – капанът за мишки, – също има усещане, че мишката е близко! Такива научни съображения са просто безсмислени. Растенията не чувстват. И също в толкова малка степен растенията са способни за свободно придвижване.

И така, това, което при човека се явяват усещането и движението, е черта, обща с животните. Тук човек носи животинското в себе си. Само тогава той може разумно да мисли – животното не го може – и благодарение на това е човек. След това човек носи растителното царство, цялото растително царство той го носи в себе си. Растенията не се придвижват, но те растат. Растенията не усещат, но те се хранят. Човек също расте и се храни. Това прави в него растителното царство. Тези растителни сили човек също ги носи в себе си. Той ги носи в себе си и тогава, когато спи. Той сваля от себе си животинското, когато спи, защото тогава не усеща и не се движи – разбира се, ако не е сомнамбул, лунатик, но това вече се отнася към ненормалните състояния. В този случай той не напълно се лишава от движение, в този случай е болен. Но в нормално състояние човек не ходи на сън и не усеща. Ако той почне да усеща, се събужда. На сън той не може да усеща. В съня си човек носи в себе си само растителното същество.

Минералното същество, господата, също го носим в нас. То се съдържа например в нашите кости. Макар и да са малко живи, те съдържат и безжизненото под формата на калциев карбонат. Ние носим в нас минералното царство. Даже в мозъка ни се намира мозъчен пясък. Той е минерал. Минералното също го носим в нас. И така, ние носим в себе си животинско-

то царство, носим в себе си растителното царство, носим в себе си минералното царство.

Но при човека нещата не се ограничават дотук. Ако човек би носил в себе си само минерала, растението и животното, той би бил подобен на животното, би се премествал, подобно на животното, доколкото животното също носи в себе си минерала, растението и животното. Естествено човек има отношение не само към тези три царства на природата, които са видими, но той има отношение и към други царства.

Искам да ви изобразя това схематично. Представете си, че това е човек (изобразява го на рисунка). Той има отношение към минералното царство, растителното царство и животинското царство.

Но той е човек. Бихте могли да кажете: да, но животното може да се опитоми, да се дресира. Това е вярно.

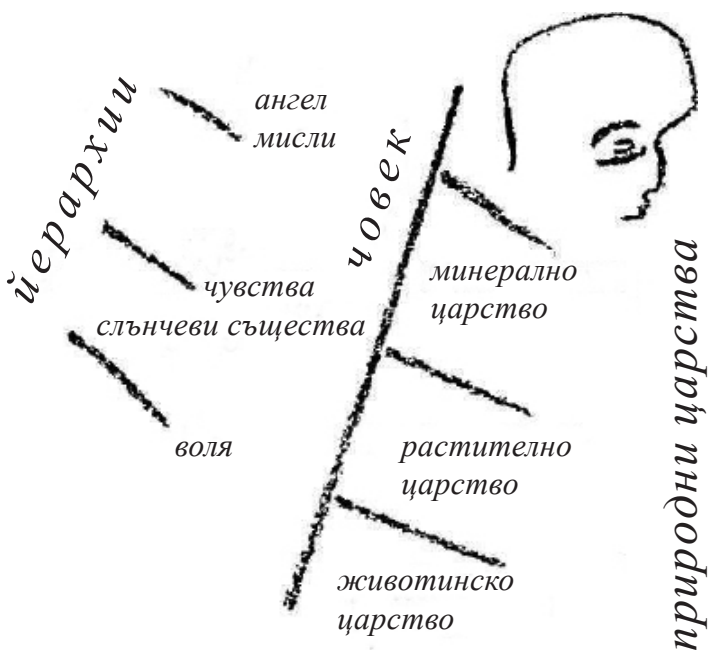

Рис. 22

Но случвало ли ви се е да се сблъскате с това, бик да дресира друг бик? Или един кон да опитомява друг кон? Животните, ако те се опитомяват, дресират – тоест постигат известни способности, напомнящи човешките, – обезателно трябва да се дресират от човек! Не съществува кучешко училище, където да преподават кучета и от дадени кучета да правят дресирани, нали така! Тук просто е необходима намесата на човека. И ако някой даже би предположил, че във всичко може да се съгласи с материалистите, той би трябвало да продължи хода на своите собствени мисли. Съгласявайки се във всичко с материалистите, той би могъл да каже: човек, във вида, в който е сега, е бил първоначално животно, а след това е бил дресиран, «одомашнен», – но не би могло него самия да го дресира същото животно, каквото той първоначално е бил! Така не става, иначе едно куче би могло да дресира друго куче. Следователно първоначално е трябвало да присъстват същества – сега те могат да се намират някъде на друго място, но въпреки това е трябвало да има същества, – които са повдигнали човека до неговата днешна висота. И тези същества не биха могли да принадлежат към трите природни царства. Представете си, че когато вие сте били още подобни на малки зверчета в детството, за да направят от вас човек, би започнал да ви опитомява жираф: това е толкова невероятно, както невероятно е, че би могъл да ви опитомява дъб. В това вярват германските националисти, те допускат, че дъбовете, свещените дъbove могат да укротяват, да опитомяват хората. Виждате ли, минералното е още по-неспособно на това. Планинският кристал е прекрасен, но той е толкова по-неспособен да опитоми, да «одомашни» човека. Тук е трябвало да има други същества, други царства.

Действително всичко у човека е било издигнато на по-високо ниво. Животното може да има само представи, но не и мисли. Животните образуват представи. Но мисловна дейност при животните отсъства. Човек има тази мисловна дейност. Така че, макар човек да има например своето кръвообращение

от животинското царство, той може да има свой мисловен орган не от животинското царство. Може да се каже: човек мисли, чувства и има воля. Всичко това става по един свободен начин. То става по друг начин благодарение на факта, че човек ходи изправен и говори.

Помислете за това, доколко различно би трябвало да упражнявате волята си, доколко различна би била цялата воля, ако, както в първата си година от живота, вие винаги бихте пълзели на четири крака. В този случай цялата човешка воля би била различна. Вие въобще не бихте стигнали до мисленето. Както нещата, носени от нас във физическото тяло, ни свързват с трите природни царства, така мисленето, чувстването и волята ни свързват с три други царства, със свръхсетивните, невидими царства. За всичко трябва да имаме название. И както ние наричаме минералното, растителното и животинското царство природни, така наричаме йерархии тези царства, които способстват при човека, неговите мисли, чувства и воля да бъдат свободни (вж. рис.).

Рис. 22

Следователно тук имаме природните царства, посредством които човек е съпричастен към природата, а тук имаме йерархиите. Виждате ли, както човек е съпричастен към трите природни царства, точно така той е съпричастен и към три духовни царства. Със своето мислене той е съпричастен към йерархията – виждате ли, в настоящето за нея няма още никакво название, доколкото материализмът не обръща никакво внимание на такива неща: така че ще се наложи да наричаме тази йерархия с нейното древно название *Angeloi*, ангели. Това название веднага може да бъде охулено като суеверие. Разбира се, днес в речта ние вече не притежаваме възможност да намираме имена, доколкото хората са изгубили способността да усещат звуците: речта е могла да се формира само докато хората все още са могли да преживяват звуците. Днес всеки употребява думите *Ball*

(топка), Fall (случай), Kraft (сила); там навсякъде присъства звукът «А», във всяка от тези думи има «А». Но какво представлява «А»-то? «А» е изразяване на чувство! Представете си, че вие внезапно сте видели тук как някой е разтворил прозореца навън и е надникнал да види какво става. Доколкото това сега не би трябвало да стане, вие бихте били учудени, вероятно голяма част от вас би изразила своето учудване с «Ах!», ако не се притеснява да го направи. «А» винаги служи за изразяване на удивление. Всяка буква изразява нещо. И ако аз казвам: «Ball» (топка), използвам «А», защото хвърляйки топката, аз съм удивен от факта, колко странно се държи тя. Или ако това е топка за танци, аз се удивлявам как тя безпорядъчно се върти! Но става така, че човек постепенно привиква към това и вече не се удивлява. Тогава той би могъл да нарича топката «Bull» или «Bill», но не и «Ball». Да вземем думата «Fall» (случай). Ако някой някъде се тръшне, падне, може да се каже: «Ах!». Нещо различно, също значително, се съдържа в звука «Ф». «Kraft» (сила): ако някой прилага сила, буташа него самия: «Ах!» – и така навсякъде, където има удивление, присъства «А».

Рис. 22

Помислете, по ваше мнение мисленето е съсредоточено в главата. Но ако изведнъж ви се наложи да възприемете, че вашето мислене е свързано с духовно същество, при това точно така, както вашето усещане, чувстването ви на Земята трябва да бъде свързано с животните, за да можете да носите животинското в себе си – ако ви се наложи изведнъж да възприемете това, вие бихте били удивени и за да изразите своето удивление, би трябвало да използвате дума, съдържаща звука «А». Вие бихте могли да наречете съществото на мисленето, наричащо се някога «Angeloï», «ангел», да го наречете, използвайки «А». А това, което вие имате като сила на мисленето, бихте могли да обозначите с буква, изразяваща такава

сила: буквата «Л». Докато силата в действието е възможно да обозначите с помощта на «Б». Думата «алб» вече се е използвала някога за обозначаване на нещо духовно и би могла да служи за обозначаване на съществата, имащи работа с мисленето, ако не се използваше в думата *Alpdruck* (кошмар), където тя носи болезнен характер. И така, йерархиите се явяват царство, което обхваща и човека, което човек носи в себе си точно така, както носи в себе си природните царства. И съществата, наречени *Alb* (алб), или ангели, се явяват тези същества, които трябва да имат работа с мисленето.

Рис. 22

И напротив, с чувствата в човека трябва да имат работа животинските същества. Какво? Животинските същества? Виждате ли, ако човек е поне мъничко внимателен, ако предварително не изпада в ярост, когато става дума за духовност, ако човек допуска, че може да се говори и за духовното, вече може да му се открие нещо – даже ако той още не може да използва духовните изследвания, които се провеждат в антропософията. Помислете за това, че ако искате да усещате, трябва да имате в себе си топлина! Жабата усеща много по-малко интензивно, по-малко живо, отколкото човекът, доколкото тя няма топла кръв. За да чувства, човек трябва да има в себе си истинска топлина. Но тази топлина, която ние имаме в себе си, идва от Слънцето! Може да се каже: сетивата също са свързани със Слънцето, само че по духовен начин. Физическата топлина е свързана със Слънцето, а усещането, свързано с физическата топлина, стои във връзка с духовното Слънце. Тази втора йерархия, имаща работа с усещането, живее на Слънцето. Несъмнено може да се стигне до това – ако само не страдаш от слабоумие, срещащо се днес в мнозина, особено при учените, – може да се стигне до знание, че втората йерархия представлява слънчеви същества. Вътрешността на Слънцето не я познава нито един човек. Защото ако фи-

зиците действително биха могли да попаднат на Слънцето, те биха били крайно удивени от факта, че то изглежда съвсем не така, както обичайно си го представят! Доколкото Слънцето се проявява външно само като светлина и топлина, те мислят, че то се явява нагорещено газово кълбо. Обаче то не е такава. Всъщност то се състои от изключително всмукващи сили. То е кухо, не просто празно, но и засмуква. Бихме могли да кажем: външно то се проявява като светлина и топлина. Съществата, намиращи се вътре, са били наричани от гърците «същества на откровението». Тогава все още са знаели нещо за тях.

Съществата – защото древната инстинктивна мъдрост е била доста по-разумна от днешната, – които са се намирали на Слънцето, са ги наричали Ексузиаи. Ние бихме могли да добавим също и «слънчеви същества». Трябва да знаем, че говорейки за сетива, встъпваме в царството на слънчевите същества. Както казвам: човек има в себе си силите на растежа и храненето, тоест има в себе си растителното царство, трябва и да кажа: човек носи в себе си силите на сетивата, тоест силите на духовното слънчево царство, на втората йерархия.

И, трето, има първа йерархия, имаща работа с човешката воля – в което човек е най-силен, – посредством която човек не само се движи, но и реализира своите дела. Волята е свързана със същества, духовно присъстващи навън в целия свят, въобще явяващи се висшите духовни същества от тези, с които ние можем да се запознаем. Наричаме ги с гръцки или древноеврейски имена, доколкото нямаме немски и изобщо още нямаме подходящ езиков израз за тях: престоли, херувими, серафими. Това е най-висшето царство.

По такъв начин в духовното, както и в природата има по три царства. Както човек има работа с трите природни царства, така той има работа и с трите духовни царства.

Вие ще кажете: да, но в това аз мога да вярвам или да не вярвам, защото тези три царства са невидими, невъзприемаеми. Но, господи, на мен ми се е налагало да говоря с човек, на когото е трябвало да доказвам, че има въздух! Човекът не

вярваше, че съществува въздух. Когато му кажа: тук се намира дъска – той вярва, доколкото ако той дойде тук, може да чукне по дъската, или ако погледне с очите си, ще види дъската, но по въздуха не може да чукне. Той гледа и казва: тук няма нищо. И въпреки това днес всеки признава, че има въздух. Него действително го има тук. Ще стане така, че хората ще признаят и духовното. Днес те все още казват: никакво духовно начало няма тук – както казваха селяните: тук няма никакъв въздух, за него говорят тези градски умници, на които толкова им се иска да се покажат умни; щом може да се мине, значи тук няма нищо! – а въпреки това въздухът е отдавна тук. Днес даже селяните знаят, че въздух има. Но даже най-разумните хора днес още не знаят, че навсякъде се намират духовни същества! Впрочем, като му дойде времето, те ще признаят това, тъй като иначе няма да им се отдаде да обяснят определени неща, обяснението на които е просто необходимо.

Понякога някой казва: във всичко, което е природа, дух няма, защото там има само това, което е известно за природата на естествознанието, в природата няма нищо друго. Да се говори така, господа, е подобно на следното: представете си, че тук лежи умрял, мъртвец, а аз идвам и казвам: «Хей, лентяй, защо не се изправиш и не ходиш?» Аз полагам усилие, за да му дам да разбере, че не трябва да бъде лентяй и трябва да стане. Да, в този случай бих проявил несхватливост, тъй като погрешно бих счел, че това е жив човек. Същото е и това: всичко, което естествоизпитателят може да намери, го намира не в живото, а в мъртвото. Навсякъде в природата намира, открива само мъртвото, а това, което живее, той не го намира. Духовното той не намира по този път, но въпреки това него го има там.

Ето какво исках да ви кажа в отговор на въпроса, поставен във връзка с йерархиите.

Господин Бурле: В минали лекции господин докторът говори за знанието на духовната наука при древните народи. Днес човечеството е изгубило това знание. Не би ли могъл господин докторът да

ни обясни как е станало това? Само материализмът ли е виновен?

Доктор Щайнер: Как е пропаднало древното знание? Виждате ли, господа, това е твърде забележително събитие. В дълбока древност древните хора, нашите предци са притежавали велико знание, не такова, каквото имаме днес, а в художествена, поетична форма, което, както съвсем правилно каза господин Бурле, е загубено от човечеството. Бихме могли да попитаме защо е било загубено това знание. Разбира се, не можем да кажем, че само материализмът е виновен за това. Защото ако всички хора още притежаваха тази древна мъдрост, материализмът въобще не би възникнал. Именно поради факта, че древната мъдрост е била изгубена и в духовен смисъл хората станали инвалиди, те са открили материализма. Следователно самият материализъм е обусловен от загубата на древните знания, а не обратното, както понякога се говори, тоест гибелта на древната мъдрост не е обусловена от разпространението на материализма. Така че от какво в действителност е била предизвикана гибелта на древното знание?

Да, господа, причината е, че човечеството се намира в развитие. Разбира се, сега може да подложим човека на патологична дисекция. Ако той е умрял, вие можете да му направите дисекция. По такъв начин можете да получите сведения за това, как е устроен човекът днес. От древните времена са се запазили сравнително добре мумиите в Египет, за които неотдавна говорихме, но те са напълно балсамирани и да се подложат на правилна дисекция вече не е възможно. Как е изглеждал човек преди, а именно тогава, когато той е бил организиран по-фино, хората днес не могат да добият никаква научна представа на основата на чисто външните изследвания. Да се разбере е възможно само с помощта на духовни изследвания. Но по този път ние стигаме до факта, че човек в древността е бил съвсем не такъв, какъвто е днес.

В древността на Земята е имало време, когато човек не е имал никакви твърди кости, както сега. Тогава хората са имали такива кости, както при болните от рахит деца, имащи

меки кости, краката им са с Х- или О-образна форма и въобще са слаби. Фактът, че такива кости по принцип съществуват, вие можете да видите например при хрущялните риби, съществуващи и до днес. В този случай костите имат хрущялен характер. Такива кости някога са имали и хората, защото скелетът някога е бил мек. Ще кажете: но тогава всички хора биха ходили на Х- и О-образни крака, всички би трябвало да са криви, ако костите им са били меки!

Именно така и би станало, ако на нашата Земя въздухът винаги е бил същият като днес. Но това не е било така. В древните времена въздухът е бил много по-плътен. Сега е значително по-разреден. В древността въздухът е съдържал в себе си много повече вода от днес. Въздухът е съдържал също така много повече въглероден двуокис, въглена киселина. Целият въздух е бил по-плътен. Сега разбирате, че тогава хората с техните меки кости също са можели да живеят. Защото нашите сегашни кости ние ги имаме заради факта, че въздухът не може повече да ни носи. По-плътният въздух е носил хората. Ходенето в древни времена е приличало повече на плуване. Днес ходенето е станало страшно механично, машинообразно: поставяме крак – той трябва да се постави като опора, – после поставяме втория крак. В най-дълбока древност хората не са ходили така. Те усещали, че наситеният с вода въздух им позволява да се носят като във вода. И са можели да имат меки кости. Когато въздухът станал по-разреден – за това може да се узнае с помощта на външната наука, че въздухът е станал по-разреден, по-фин, – тогава и твърдите кости станали необходими, едва тогава възникнали тези твърди кости. Разбира се, дотогава въглената киселина е била навън, тя се е съдържала във въздуха. Днес ние носим в себе си солите на въглената киселина. Именно благодарение на това обстоятелство нашите кости са се ствърдили. Така са свързани тези неща.

Но ако костите са станали твърди, в човека са станали твърди и други части, така че човек, имайки меки кости, е имал значително по-мека мозъчна маса. Въобще в древността

черепът и главата на човека също са били формирани съвсем различно. Виждате ли, те в по-голяма степен са били формирани така, както днес се формира главата при болните от воднянка. Наистина тогава това е изглеждало прекрасно, но днес съвсем не е така. Главата на човека се е поддържала в състояние като при съвсем малко дете, като при ембрион, в тялото на майката, тъй като човек е имал мека мозъчна маса и мекият мозък е бил изместен в предната част на черепа.

Господа, когато човек е бил мек, неговите душевни способности са били различни. С помощта на мекия мозък е можело да се мисли доста по-духовно, отколкото с помощта на твърдия мозък. Древните хора все още са чувствали: човек, който винаги е мислел за едно и също, който малко е възприемал, но е бил упорит и е държал на своето, е бил наричан твърдоглав, дебелоглав. Смисълът на чувството се е състоял в това, че ако имаш мек мозък, можеш по-добре да мислиш и по-добре да формираш представи. Ето такъв мек мозък са имали древните хора.

Но тези древни хора са имали и нещо друго. Ние действително можем да кажем: ако се роди дете, неговият череп с мек мозък и меки кости още прилича – костите не така силно, но мозъкът много прилича – на това, което е било при древните хора. Но пробвайте да сложите да лежи или да седи такова малко дете. То не може да мръдне от мястото си, не е в състояние да се храни и други подобни. То нищо не може! Затова за него трябва да се грижат по-висши същества, както и за хората, имащи мек мозък. Оттук и следствието: тогава хората не са имали никаква свобода воля. Тези хора са притежавали повече мъдрост, но те са нямали никаква свободна воля. Обаче при развитието на човека постепенно се е появила свободната воля. Така че костите и мозъкът е трябвало да се втвърдят. Но заедно с втвърдяването на древното съзнание му дошъл краят. Ние не бихме станали свободни хора, ако не бяхме станали «дебелоглави», твърдоглави, ако не бяхме получили череп с по-твърд мозък. Но за нашата свобода ние сме

задължени именно на този процес. Ето така всъщност залезът на древните знания настъпил едновременно с появяването на свободата. Това е. Разбрахте ли го? (*Отговор*: Да!) Залезът на знанията настъпил с появяването на свободата!

И ето, сега хората, достигнали свободата, но изгубили древното знание, изпаднаха в материализъм. Но материализмът не е истинен. Затова ние трябва отново да стигнем до духовното познание, въпреки че днес имаме много по-твърд мозък от древните хора. Това ние можем да направим само благодарение на антропософската духовна наука, която стига до познания, независими от тялото, достигани изключително с помощта на самата душа. Древните хора са притежавали своите познания благодарение на факта, че техният мозък е бил по-мек, тоест е бил по-подобен на душата. Ние имаме нашия материализъм, доколкото мозъкът ни, станал по-твърд, вече не приема душата. И ние трябва посредством душа, която мозъкът не приема, да достигнем духовното познание. Това прави духовната наука. Човек отново се връща към духовното познание. Но ние живеем сега в такава епоха, когато човечеството с помощта на материализма купува свободата. Затова не трябва да се казва, че материализмът е лош, макар и да не е истинен. Материализмът, ако не е прекален, не е нещо лошо, благодарение на материализма човечеството може да се научи на много неща, които по-рано не е знаело. Това е така.

Има още един въпрос, зададен по-рано в писмена форма: Във вашата «Философия на свободата» прочетох фразата: «Едва когато направихме мировото съдържание⁶⁴ наше мисловно съдържание, ние отново намираме тази връзка, от която сами сме се освободили».

И така, господинът е чел «Философия на свободата». Той поставя въпрос: «Какво принадлежи към това съдържание на света, защото всичко, което виждаме, съществува само дотолкова, доколкото то е мислимо». И след това той добавя: Кант е пояснил, че разсъдъкът не е способен да разбира това, което се явява причинен свят, предшестваш света на опита.

Виждате ли, господа, работата стои така: когато ние се родим, когато сме малки деца, имаме очи и уши, виждаме и чуваме, тоест възприемаме неща, намиращи се вън от нас. Столът, стоящ тук, детето още не може да го мисли, то само го възприема. Столът изглежда за детето така, както и за възрастния, само че детето още не мисли за стола. Да допуснем, че с помощта на някакво устройство съвсем малко дете, още нямащо мисли, би започнало да говори. Тогава би се случило така, че това малко дете би проявило склонност да критикува наред, всичко някак да го критикува. Защото ние днес сме привикнали към факта, че даже глупавите хора се стремят да критикуват колкото може повече. Даже съм убеден, че ако на малкото дете, което още не може да мисли, му се даде възможност да говори, то би станало крупен критик. В древна Индия да критикуват, да съдят са смеели само тези, които са достигнали шестдесет годишна възраст. Другите не смеели да произнасят съждения, защото тогава казвали: те още нямат жизнен опит. Не искам нито да защитавам, нито да критикувам, искам само да ви кажа, че това го е имало. Днес всеки, достигнал двадесет години, би се разсмял, ако биха му казали, че трябва да почака до шестдесет със своите съждения! Днешните млади хора не правят така. Без въобще да чакат, едва научили се да държат писалката, започват да пишат във вестниците и да осъждат всичко наред. В това отношение днес сме отишли далеч. И аз съм убеден, че ако младенецът можеше да говори – о, какъв строг критик би бил той!

Дявол го взел, ако шестмесечен получи дар слово, той също би почнал да критикува всичко в нашите действия!

Господа, виждате ли, ние започваме да мислим едва по-късно! Какъв образ обаче описахме? Представете си шестмесечно дете, което още не може да има мисли за стол, но вижда стол, както ние го виждаме. Представете си, че детето би подхванало дискусия за стола. Тогава бихте казали: аз също имам мисли за стола. Столът притежава тегло, сила на привличане, за да стои на пода, стола са го изрязали и струговали, благода-

рение на което той има форма. Столът притежава определена вътрешна еластичност, благодарение на което аз мога да седя на него, без да падам долу, като сядам, и т. н. Аз имам мисли за стола. Имам някакви мисли за стола! Половингодишният младенец не мисли за всичко това. Аз идвам и казвам така: столът има твърда форма, има тежест. Младенецът, който още няма такива мисли, казва така: ти си глупак, ти си изкуфял от старостта. Ние знаем какво е стол, когато сме на половин година, но по-късно той предизвиква у нас всевъзможни фантастични мисли. Ето какво би било, ако дете на половин година би могло да говори. Ето какво би казало то: това, което придобиваме с възрастта, е способността не само да говорим за нещо, но и да мислим за него. При това самите мисли се отнасят именно към стола. По-рано аз ги нямам. Аз осъзнавам мислите, когато достигна определена зрелост за това. Но здравината на стола се намира все пак извън мен. Защото не моята собствена здравина ми позволява да седя, когато сядам на стола, в противен случай бих могъл да седя на самия себе си. Столът притежава тежест не благодарение на мен, не защото аз съм седнал върху него, защото той и сам по себе си е тежък. Всичко, което «улавям», което разбирам мисловно, се съдържа вече в самия стол. Аз «схващам», разбирам реалността на стола, когато в хода на своя живот посредством мислите отново се свързвам със стола. Отначало аз виждам само цвета и т. н., чувам, ако някой шумно движи стола, чувствам също така дали той е студен или топъл. Това мога да възприема със сетивните си органи. Но какво представлява столът вътрешно, аз научавам едва след като порасна и започна да мисля. В този случай човек отново се свързва с него, установява обратна връзка.

Кант, за когото неотдавна говорих, е допуснал голяма грешка. Той е смятал, че още невъзприемаемото от детето, а възприемаемо едва по-късно мисловно съдържание, самият човек първо привнася в нещата. Всъщност Кант казва: ако тук стои стол – този стол има цвят, столът трополи при местене. Но ако кажа, че столът притежава тежест, това не

се явява свойство на стола, с такова аз самият го дарявам, когато мисля, че той е тежък. Столът има здравина, но я има не сам по себе си, с нея аз го дарявам, придавам му я, когато мисля, че той е здрав. Да, господа, макар учението на Кант да се разглежда като велика наука, всъщност то е велика безсмислица, глупост. Това е от случаите, когато поради своеобразното развитие на човечеството, една велика безсмислица е приета за велика наука, за висша философия. И при това Кант са започнали да го наричат «всесъкрушител», «всесъкрушаващия». Аз също винаги съм виждал в него «съкрушителя» – от най-ранната си младост отново и отново изучавах Кант, – иначе нямаше да мога да си задам въпроса: кой все пак е по-велик: този, който «съкрушава» чинията със супата, или този, който я произвежда? На мен винаги ми се е струвало, че по-велик е този, който я произвежда! Кант всъщност е «съкрушил» всичко. Така че направеното по-горе възражение от името на Кант не трябва особено да ни безпокои. Нещата са такива, че ние, раждайки се, сме освободени от тези неща, доколкото нямаме с тях никаква връзка. Ние отново вращаваме в нещата едва тогава, когато си съставяме понятия. Затова на поставения тук въпрос би следвало да отговорим така: какво принадлежи към съдържанието на света? В моята «Философия на свободата» казвам: едва когато направим съдържанието на света наше мисловно съдържание, ние отново намираме тази връзка, от която сме били освободени, когато сме били деца. Бидейки дете, всеки от нас притежава не съдържанието на света, а само сетивно-възприемаемата част от съдържанието на света. Обаче мисловното съдържание действително се намира в състава на мировото съдържание. Така че, бидейки дете, всеки от нас притежава само половината от мировото съдържание и едва по-късно, когато дорастем до нашите мисли, ние имаме мисловното съдържание не само в нас, а знаем, че то присъства в самите неща, обуславяйки нашите мисли, при това така, че знаем, че те са присъщи на нещата, намират се в нещата. По такъв начин възстановяваме връзката с нещата.

Виждате ли, в осемдесетте години на XIX век, когато всичко беше проникнато от кантианството, когато всички говореха, че учението на Кант се разглежда като нещо висше и все още никой не беше се престашил да каже нещо против Кант, на мен ми беше много трудно да изляза и да обясня, че философията на Кант всъщност е безсмислена. Но за начало аз трябваше да обясня именно това. Защото ако някой, като Кант, смята, че ние допълнително досъздаваме към нещата мисловно съдържание, тогава той вече не може да дойде до простото съдържание, тогава в душата присъстват мислите само за сетивно-възприемаемите, външните неща, което само задълбочава материализма. Кант е многократно виновен за това, че хората не могат да се измъкнат от материализма. Кант въобще е виновен за много неща. Говорих ви за това, когато ми зададохте въпроса за Кант, но от друга страна. Други са създали материализма, доколкото не са могли да измислят друго. Но Кант е казал така: за духовния свят въобще нищо не можем да знаем, в него можем само да вярваме. С това е казано: може да се знае нещо само за сетивно-възприемания свят, доколкото само в този сетивно-възприемаем свят могат да се промъкнат мислите.

Материалистически настроените се чувстват все по-уверени в своята правота, когато се позовават на Кант. Човечеството трябва да се отучи от този предразсъдък – тоест тази част от човечеството, която най-малко знае за Кант, трябва да отвикне от привичката да се позовава на Кант всеки път и особено в случаите, когато иска да каже: «За духовния свят въобще нищо не може да се знае». И така, мировото съдържание се състои от сетивно съдържание и мисловно съдържание. Но до духовното съдържание се стига едва в течение на живота, когато се развият мислите. Тогава се възстановява връзката между природа и дух, докато в началото, докато сме деца, имаме пред себе си само природа, а духът постепенно се изработва от собствената природа.

Може би някой има някакъв малък въпрос?

Господин Бурле пита за косата на човека и казва: Днес много девойки си отрязват косите. Може ли господин докторът да каже полезно ли е това за здравето? Моята малка дъщеря също охотно би си подстригала косата, но аз не ѝ разрешавам. Бих искал да знам вредно ли е това или не?

Доктор Щайнер: Работата тук стои така. Растежът на косата толкова малко е свързан с останалия организъм, че не зависи толкова от това, човек дълга коса ли има или се подстригва късо. Вредата е толкова малка, че не може да бъде възприета. Но в това отношение има разлика между мъжете и жените. Едно време беше така – сега вече е по-различно, – че много често виждахме как антропософи ходят един с друг, господа и дами – господата с неподстригани коси, с дълги къдрици, а дамите – късо подстригани! Хората, разбира се, говореха за това: тези антропософи обръщат света наопаки. При тях дамите се подстригват късо, а мъжете пускат дълги коси. Сега това вече не е така, най-малкото, не се набива на очи, не е толкова забележимо. Но може да се попита как стои работата с различието между половете при рязането на косите.

Общо казано, при мъжете пищният растеж на косата е нещо прекалено, докато при жените е нещо необходимо. В косата винаги се съдържа сяра, желязо, силициева киселина и още някои други вещества. Тези вещества също са нужни на организма. Например на мъжете силициевата киселина е много нужна, доколкото мъжът, заради това, че в тялото на майката е придобил мъжки пол, губи способност самостоятелно да произвежда силициева киселина. Прясно подстриганата коса винаги всмуква силициева киселина, намираща се във въздуха. Чрез подрязването на косата мъжете поглъщат силициевата киселина от въздуха. Следователно в този случай в подрязването на косата няма нищо лошо. Лошо е само ако опада, защото тогава нищо не може да всмуче. Затова ранното оплешивяване, което отчасти е свързано с начина на живот на човека, не е за предпочитане.

Но за жените отрязването на косата все пак не е съвсем

добре по причина, че жената притежава способност да произвежда силициева киселина в своя собствен организъм и следователно няма необходимост да се подстригва късо, доколкото в дадения случай косата допълнително ще всмуче от въздуха силициева киселина, която жената и така има, и ще върне тази силициева киселина в организма. Тогава жената става вътрешно «космата», бодлива. На нея ѝ «израства коса на зъбите», тоест тя става устата, бойка. Но това не е много очебийно. Трябва да притежаваш определена чувствителност, ако искаш да го забележиш, но все пак нещо става. Начинът на действие става по-чепат, жената става вътрешно «космата», бодлива. Така че отрязването на косата, особено в юношеска възраст, също оказва влияние.

Но тази история може да се погледне и от другата страна, нали така, господра? Може би е така, че появяващото се в нашето обкръжение днешно, ново поколение хора – защото децата днес са организирани по-различно от нас в нашата младост – са хора, на които не им стига вътрешната силициева киселина, тъй като им се иска да бъдат по-нахакани, да бъдат по-бодливи. Те искат да бъдат леко бодливи и свадливи. Затова придобиват инстинкт да си подрязват косите. Впоследствие това става мода: един подражава на друг и тук цялата история се обръща наопаки. На децата им се иска да станат бодливи и те си стрижат косите. Ако някой иска да се бори с тази мода, няма нищо лошо, стига модата да не преминава мярката. В крайна сметка въпросът се решава така: на един му отива мекотата, нежността, а на друг – нещо бодливо. Това може да се променя в зависимост от вкусовете. Но особено голямо влияние това няма. Обаче ако някой има дъщеря и тя иска да си избере партньор, който харесва «бодливи», по-добре да ѝ остриже косата. Вярно, че тогава пък няма да може да завладее мъж, който не е равнодушен към нежните. Може и така да се случи. И така, тази история в голяма степен обхваща перипетиите на живота.

БЕЛЕЖКИ

Източници на текста: лекциите са били синхронно стенографирани от професионалната стенографка Елена Финкх (1883–1960) и след това разшифровани. В основата на настоящото издание е била положена нова разшифровка на първоначалните стенограми. Отклоненията от текста, допуснати в по-ранни издания, са поправени.

1. *малко селце*: Нойдорфл до виенския Нойщат, в тогавашна Унгария.
  2. *Обаче ако ние не бихме имали никакви разрушаващи сили*: виж лекцията от 23 февруари 1924 г. в том 6 от тези лекции (Събр. съч. 352).
  3. *Близко до това селище се намираше друго*: Зауербрун.
  4. *това вече го рисувах, когато говорих за човешките раси*: В лекцията от 3 март 1923 г. в т. 3 от тези лекции (Събр. съч. 349).
  - 4а. *Махатма Ганди* (1869–1948), индийски реформатор и държавен деец.
  5. *Неотдавна стана дума за това*: В лекцията от 21 февруари 1924 г. в т. 6 от това издание (Събр. съч. 352).
  - 5а. Вярвания от такъв род съществуват от дълбока древност и са запазени даже и досега. Менли П. Хол съобщава: «Разпространеното убеждение за това, че египтяните мумифицирали своите мъртви, за да запазят формата им до възкресението, е неприемливо в светлината на съвременното знание за тяхната философия за смъртта». По-нататък същият пише: «Ранните християни, следвайки Светото Писание, съхранявали тялото на мъртвите в солена вода, за да могат мъртвите в деня на възкресението да се изправят в добре запазено тяло. Вярвайки, че отварянето на трупа, необходимо за извличане на вътрешностите и по-нататъшното балсамиране, възпрепятства връщането на духа в тялото, християните погребвали мъртвите без използване на щателно разработена процедура за мумификация, приета от египтяните». По тази причина съвременните християни избягват кремацията и патоанатомичното отваряне на тялото. Освен това, пак там се казва: «Сервий, коментирайки «Енеида» на Вергилий, прави следното наблюдение: «Мъдрите египтяни се грижели за балсамирането на своите тела, поставяли ги в катакомби, за да може душата още дълго да бъде в контакт с тялото и да не се отчужди от него... » Рудолф Щайнер съобщава в Събр. съч. 216, че главна причина за мумифицирането е било поддържането на връзка с демоничните лунни същества, заселващи се в мумиите и съобщаващи на жреците чрез двойника КА и душата БАЙ на умрелия сведения от духовния свят.
- Бел. пр.

6. Но даже и днес в случая с английския шиллинг: Английската валута беше приведена към десетичната система.

6а. Египтяните даже вярвали: Според мнението на редактора на германското издание, дадената фраза е в очевидно противоречие с казаното на стр. 57: «Тяхното намерение е било да възпрепятстват необходимостта за човека да се спуска долу, на Земята». Във връзка с това е необходимо да се приведат ред указания по тази тема както на самия Р. Щайнер, така и на други автори. Е. Блаватска в т. 1 на «Тайната доктрина» привежда думите на френския египтолог г. Масперо: «Всеки път, когато чувам обсъждания за религията на Египет, ми се иска да попитам, за коя от египетските религии става дума? За египетската религия от четвъртата династия или за египетската религия от епохата на Птолемиите? За религията на масите или за религията на учените? За религията, преподаваща се в училищата на Хелиополис, или за тази, която е живяла в умовете и мировите съзерцания на жреческото съсловие в Тива? Защото промеждутъкът от време между първата гробница в Мемфис, съдържаща гроба на царя от третата династия, и последните плочи, гравирани в Еснех при Цезаря Филип Арабски, се изчислява най-малко на пет хиляди години. Оставяйки настрана нахлуването на племето на хиксосите, етиопското и асирийското владичество, персийското завоевание и гръцката колонизация, и хилядите революции в политическия му живот, Египет претърпял множество сътресения и превратности, както в нравствения, така и в умствения живот. Глава XVII в *Книгата на мъртвите*, съдържаща описание на тази милова система, която е била приета в Хелиополис в епохата на първата династия, известна ни по няколко списъка, отнасящи се за XI и XII династии. Всеки неин стих вече е бил изтълкуван по три или четири различни способа, толкова различни, че съобразно с една или друга школа, Демиургът се явява ту огънят на Слънцето-Ра-Шу, ту изначалната Вода. Времето в своя ход силно е изменило представите за Вселената и силите, които я управляват. Ако християнството в продължение на осемнадесет века от своето съществуване е изработило, развило и преобразувало повечето от своите догми, колко ли пъти египетските жреци са могли да изменят своите догми в продължение на тези петдесет века, които отделят Теодосий от строителите на пирамидите». Р. Щайнер подчертава, че казаното от него в дадената лекция се отнася за IV хилядолетие пр. Р. Хр. Причините за мумифициране са били много. Главната – да се поддържа общуването с умрелите и общуването с духовния свят посредством мумиите и души-те БА и ХУ на умрелия, и неговия двойник, наричан КА, встъпващи на свой ред, в общение с лунните демонически духове. – Бел. пр.

7. *по-добре просяк в горния свят*: – Омир, «Одисея», 11 Песен.
8. *Платон* (427–347 пр. Р. Хр.).
- 8а. *Ромул* (VIII в. пр. Р. Хр.), основател на Рим (ок. 751 г. пр. Р. Хр.).
9. *Тацит* – Публий Корнелий Тацит (ок. 55–120 г. пр. Р. Хр.).
9. *една-единствена фраза*: «Първооснователят на християните, именуван Христос, е бил осъден на смърт от прокуратора Понтий Пилат при управлението на Тиберий.» – *Анали*, книга 15, 44.
10. *Емил Дюбоа Раймонд* (1818–1896), немски естествоизпитател от швейцарски произход, професор по физиология в Берлин; за негови изказвания виж в «За границите на естествознанието», 7, Лайпциг, 1916, стр. 46.
11. *Густав Шреземан* (1878–1929) е бил райхсканцлер през 1923 г.
12. *Фердинанд Август Луви*: «Сфинксът и т. н. във *Фауст* на Гьоте; резултати от рационалния метод на изследване» (в 2 тома), Берлин, 1887.
13. *Орлеанската дева*: Жана д-Арк (1412–1431) е била причислена към светците през 1920 г.
14. *един немски историк*: Людвиг Квиде, «Калигула», Лайпциг, 1894 г.
15. *Вилхелм Втори* (1859–1941), император от 1888 до 1918 г.
16. *Юлиан Отстъпник* (332–363 след Р. Хр.), император от 361 до 363 г.
17. *Хайнрих Втори* (973–1024), крал от 1002, император от 1014, причислен към светците от папата през 1146 г.
18. *кръстоносните походи*: първият кръстоносен поход се е състоял през 1096/99 г. и довел до основаването на Йерусалимското кралство от Готфрид Буйонски (умрял през 1100 г.).
18. *Петър Амиенски* (умрял през 1115 г.).
- 18б. *Валтер фон Хабенихт*: френски рицар, през 1094 г. се отправил на кръстоносен поход, загинал в Никея през 1096 г. в битка със селджукските турци.
19. *Готфрид Буйонски*: един от водачите на първия кръстоносен поход, син на Евстафий, граф Буйонски, от 1089 г. херцог Лотарингски; под Йерусалим избран за крал, но приел само титлата «защитник на Гроба Господен», умрял през 1100 г.
- 19а. *Ото фон Гуерике* (1602–1686).
- 19б. *Николай Коперник* (1473–1543), настоятел на Фрауенбургската катедрала, астроном.
20. *Вулфила, Улфила* (310–383 сл. Р. Хр.)
- 20а. *превод на Библията на готски език*: «Сребърният кодекс», готско ръкописно Евангелие от V век, написано със сребърни и златни букви на пурпурен пергамент, възникнало в Горна Италия, съдържа Евангелието в превод на Вулфила
21. *Атила*: цар на хуните, 434–453.

- 21а.** *«Германия»*: «De origine et situ germanorum», «За произхода и местообитанията на германците», латинско съчинение на Тацит в проза, известно под името «Германия», възникнало вероятно през 100 г. сл. Р. Хр.
- 22.** *Мохамед*: пророк, основател на исляма (570–632 сл. Р. Хр.).
- 23.** *Карл Велики* (742–814 сл. Р. Хр.).
- 23.** *Харун ал Рашид* (786–809), халиф на Багдад.
- 24.** *Мартин Лутер* (1483–1546).
- 25.** *Ян Хус*: чешки реформатор (род. 1369, изгорен на клада през 1415).
- 26.** *бих искал да поговоря с вас в събота*: предполагаемата лекция в събота, на 22 март, не се е състояла, а се е състояла в сряда, на 26 март.
- 27.** *на един от Съборите*: 869 г. сл. Р. Хр., на така наречения Осми екуменически мнимо-вселенски Събор в Константинопол.
- 28.** *Както съм ви казвал*: в лекцията от 12 март 1924 г.
- 29.** *Отфрид фон Вайзенбург* (ок. 800–870), елзаски монах. Неговата «Евагелическа книга» представлява римувана на древнонемски език транскрипция на Евангелието.
- 29.** *«Хелианд»*: транскрипция на Евангелието, римувано и алитерирано, възникнала между 822 и 840 г.
- 30.** *Св. Августин Аврелий* (354–430 сл. Р. Хр.), един от великите отци на църквата, на младини е бил манихей, кръстил се е и е станал епископ.
- 31.** *една статия*: досега не е установена.
- 32.** *Константин Велики*, светец, римски император (306–337), с миланския едикт от 312 г. прекратил гоненията на християните, след това направил християнството държавна религия, инициатор и ръководител на първия Вселенски Събор през 325 г. в Никея.
- 32.** *Юстиниан I* (482–565), управлявал 527–565, византийски император, преследвал инакомислието, закрил Атинската философска школа, изгонил от империята философите и учениите. При него Византия възстановила своите владения в пределите на бившата Римска империя.
- 33.** *Тяхното намерение е било да възпрепятстват необходимостта за човека да се спуска долу, на Земята*: това изказване видимо противоречи на казаното по темата в лекциите от 1 март 1924 г. и от 5 март 1924 г. от този том. Вж. бел. ба.
- 33.** *вие имате работа с разрушителни сили в най-чист вид*: следва да се има предвид, че става дума за изкуствени мумии, а не за мощи; мумията принадлежи на непречистен вътрешно човек, в нея се заселват демонични лунни същества, докато мощите остават, като правило, от благочестиви хора, светци, които, по мнението на Р. Щайнер, са били въплъщение даже не на хора, а на същества от висшите ангелски Йерархии. Ето защо ролята на мумиите е разрушителна, докато ролята на

мощите във висша степен е благотворна. – Бел. пр.

34. Елизабет Вреде (1879–1943), член на учредителното Управление на Всеобщото Антропософско Общество и ръководител на Математическо-астрономическата секция.

34. например Русо съобщава следното: има отношение към следното място в «Разбулената Изида» на Е. П. Блаватска: «Жак Пелисер казва, че хората, гледайки от упор животните с враждебен поглед, *oculis intentis*, могат в течение на четвърт час да станат причина за тяхната смърт. Русо твърди това на базата на своя собствен опит в Египет и на Изток, където той по такъв начин убил много жаби. Обаче когато той се опитал да направи същото в Лион, жабата, почувствала, че не може да се изплъзне от неговия поглед, се надула и вперила в очите му застинал огнен поглед, при което той усетил слабост и даже изпаднал в несвяст, така че за известно време го смятали за мъртъв». (Е. П. Блаватска, «Разбулената Изида», т. 1) Гореспоменатият Русо няма отношение към Жан-Жак Русо. Жан-Жак Пелисер (1794–1864), херцог Малаховски, маршал на Франция, участвал в завоюването на Алжир през 1830 г. и 1839–1855 г., през 1858/59 г. е бил посланик в Англия, а през 1860 г. – генерал-губернатор на Алжир.

35. Ван Хелмонт: Йоан Баптист Ван Хелмонт, холандски лекар (1577–1644).

36. Той взел едно известно растение: аконит, *Aconitum*; вж. И. Б. Ван Хелмонт, «*Demens Idea*», § 12.

37. Луций Домиций Нерон (54–68), римски император, потомък на Юлий Цезар, племенник на Клавдий. Роден през 37 г. сл. Р. Хр. След смъртта на Клавдий (54 г.), станал император, Нерон се държал като безумен, радвал се на пожара в Рим, избивал родственици, убил майка си Агрипина Младша през 59 г., осъдил на смърт своя възпитател философа Сенека през 65 г., избил популярни пълководци, развратничил, започвал безумни проекти. Строи «златен дом», искал да докара морето до стените на Рим и т. н., изявявал се като певец и музикант в театъра. По време на въстанието на Сервий Галба се самоубива с думите: «Какъв велик артист умира». В поведението на Нерон Р. Щайнер вижда последствия от неправомерно посвещение.

37. Луций Елиус Аврелиус Комод (161–192), от 180 до 192 г. римски император от династията на Антонините, син на императора-философ Марк Аврелий Антонин и Фаустина. След смъртта на баща си купил унижителен мир с германците и след като се върнал в Рим, се отдал на своите низки наклонности, актьорствал, публично пеел, състезавал се с колесници, излизал като гладиатор. Страхлив, жесток, скотски сладос-

трастен, той заслужил дълбоката ненавист на народа и Сената. Покровителствал земеделците, обявил се за Херакъл, построил флот за превоз на африканско зърно в Италия. Убит през 192 г. Един от неговите приемници – Септимий Север – обявил Комод за бог.

38. *Парацелз*, Филип Ауреол Теофраст Бомбаст фон Хохенхайм (1493–1541), лекар и естествоизпитател, «баща на медицината».

39. *един шведски учен*: Теодор Шведберг (1884–1971), вж. неговия труд «Материя», 1912 г., на немски 1914 г.

40. *този въпрос също много, много силно ме е занимавал*: вж. лекциите от 2 октомври и 18 декември 1913 г., Събр. съч. 148, «От изследванията на Акаша. Петото Евангелие».

41. *Фридрих Ницше*, философ (1844–1900).

42. *съотношението между единственото Божество*: в смисъл на едно Божество.

43. *един от най-значителните държавни дейци на XIX в. е бил евреин*: Бениамин Дизраели, лорд Биконсфилд (1804–1881), английски държавен деец и писател.

44. *Мозес Маймонид* (1135–1204), еврейски философ.

44а. *Раймонд Лулий* (1235–1315), каталонски философ.

45. *Александър Велики* (Александър Македонски) (356–322 пр. Р. Хр.), син на Филип II Македонски и Олимпиада, ученик на Аристотел, велик завоевател, походите му довели до елинизация на Изтока, основател на 12 града, наречени Александрия.

45а. *Аристотел* (384–322 пр. Р. Хр.), велик философ на античния свят, създател на логиката, възпитател на Александър Македонски.

46. *Имануел Кант* (1724–1804), немски философ, родоначалник на агностицизма.

47. *Артур Шопенхауер* (1788–1860), немски философ, основен труд «Светът като воля и представа».

48. *«Философия на свободата»*: основен философски труд на Р. Щайнер, Събр. съч. 4.

49. *Готфрид Вилхелм Лайбниц* (1646–1716), немски философ.

49а. *Християн Волф* (1679–1754), немски философ.

50. *Валентин Томберг* (1900–1973), антропософ, председател на Естонското Антропософско общество, впоследствие се отдръпнал от антропософията, автор на многочислени трудове по окултизъм, херметика и Таро.

51. *Едуард фон Хартман* (1842–1906), немски философ.

51а. *Веднъж написах статия за Едуард фон Хартман*: «Едуард фон Хартман. Неговото учение и значението му». Отначало се появила в

ежемесечника «Немско слово» (Виена), 11 книжка, януари 1891, вторично е публикувана в «Методологически основи на антропософията 1884–1901», Събр. съч. 30.

52. *Това действително е учението на Едуард фон Хартман:* в неговата «Философия на безсъзнателното», т. 2, *Метафизика на безсъзнателното*, гл. 14: «Цел на мировия процес и значение на съзнанието».

53. *Ернст Хекел* (1834–1919), известен естествоизпитател.

53а. *Оскар Шмид* (1823–1886), зоолог, ученик на Хекел.

53б. *се появила книгата:* (анонимно) «Безсъзнателното от гледна точка на физиологията и учението за произхода на видовете. Критика на естествена научната част от философията на безсъзнателното от естествена научна гледна точка», Берлин, 1872.

53в. *се появило второ издание:* «Безсъзнателното от гледна точка на физиологията и учението за произхода на видовете». 2-ро допълнено издание, публикувана анонимно през 1872 г. с приложение: «Критика от Оскар Шмид на естествена научните основи на философията на безсъзнателното», Берлин, 1877.

54. *всяка звезда изгрява и отново залязва:* освен околополярните.

55. *Тихо де Брахе* (1546–1601), датски астроном.

55а. *Клавдий Птолемей* (87–165 сл. Р. Хр.), египетски географ, математик и астроном, един от основоположниците на астрологията, автор на книгите «Тетрабиблос», «Алмагест» и др.

56. *Едмунд Халей* (1656–1742), английски астроном.

57. *беше казано от мен в Париж през 1906 година:* в цикъла лекции за «Космогонията», изнесени от 25 май до 14 юни 1906 г.

58. *Мойсей* (ок. 1300 пр. Р. Хр.), основател на юдаизма, пророк, автор на редица книги в Библията, така нареченото Петокнижие Мойсеево.

59. *Чарлз Дарвин* (1809–1882).

60. *Веднъж писах за Ницше:* «Фридрих Ницше, борец срещу своето време», Ваймар, 1895, Събр. съч. 5.

60а. *След това по същия начин писах за Хекел:* «Хекел и неговият противник», 1900, Вестфалия, вторично публикувано в «Методологически основи на антропософията», Събр. съч. 30.

61. *Освалд Шпенглер* (1880–1936), «Залезът на Европа», в 2 тома, Мюнхен, 1918–1922.

62. *Удроу Уилсън* (1856–1924), президент на САЩ от 1913 до 1921 г., под негово управление САЩ достигнали политическо могъщество и диктували волята си на следвоенна Европа. През януари 1918 г. издигнал така наречените 14 точки – програма за мирното преустройство на Европа, съдействал за разпада на Австро-Унгария и Руската империя.

По настояване на най-близкия му съветник полковник Хаус е бил освободен Л. Бронщайн-Троцки, задържан на канадско пристанище с 200 млн. долара, получени от американския банкер Яков Шиф за поддръжка на революцията в Русия.

63. *веднъж*: в лекцията от 21 април 1923 г. в том 3 от тези лекции.

63а. *така наречената венерина мухоловка*: *Dionaea muscipula*, сем. росянкови, принадлежи към насекомоядните растения, ендемичен вид за топлата зона на Северна Америка. Вж. «Насекомоядни растения». Превод на Карис, Чарлз Дарвин, Съб. съч., том 8, Щутгарт, 1876, стр. 259.

64. *Едва когато направихме мировото съдържание*: вж. «Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед», Събр. съч. 4.

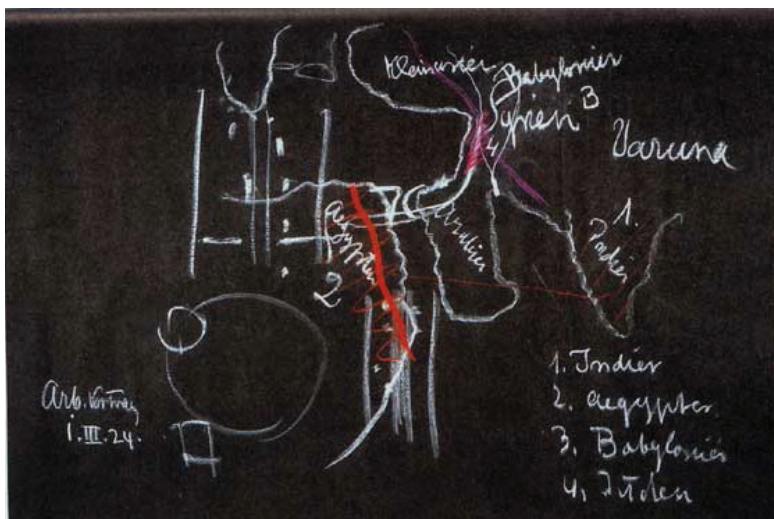
ЦВЕТНИ ДЪСКИ

Към цикъла лекции за строителите на Гьотеанума *История на човечеството и светогледите на културните народи* при разшифровката на стенограмите не винаги се е удавало точно да се възстанови на кой именно фрагмент от изобразената на дъската рисунка се позовава докладчикът. Затова текстът съдържа места, където би трябвало да има илюстрация, която обаче отсъства.

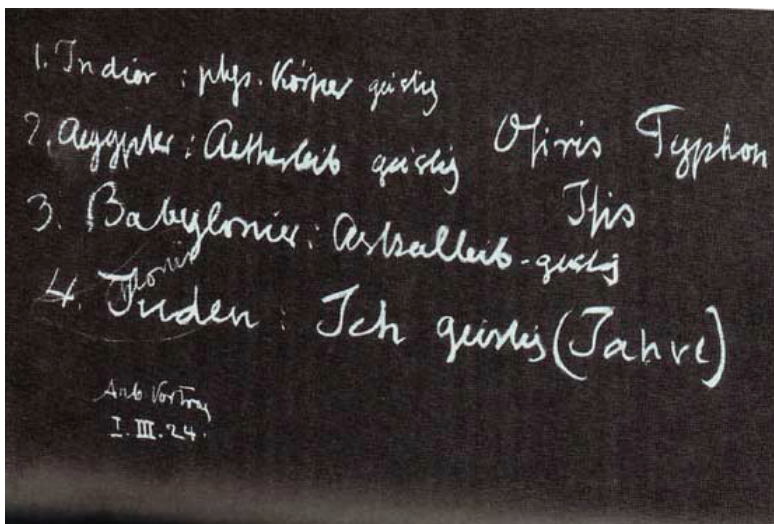
Запазили са се оригиналните рисунки и надписи, направени от Рудолф Щайнер по време на тези беседи-лекции. По онова време е било прието дъската да се покрива с черна хартия. Репродукциите на всички запазени «рисунки» са поместени в отделно многотомно издание: Rudolf Steiners «Wandtafelzeichnungen zum Vortragswerk» (Rudolf Steiner Verlag, Дорнах, Швейцария).

Даже при повърхностно сравнение на посочените репродукции със стандартните илюстрации в изданията на трудовете на Рудолф Щайнер става очевидна определената бедност и непълнота на вторите. Освен това, отчитайки личността на лектора, предмета на докладите и обстоятелствата, при които са се правели рисунките, може да се предположи, че съзерцанието на репродукциите като цяло, а не просто на техните черно-бели фрагменти, може да даде на читателя нещо повече.

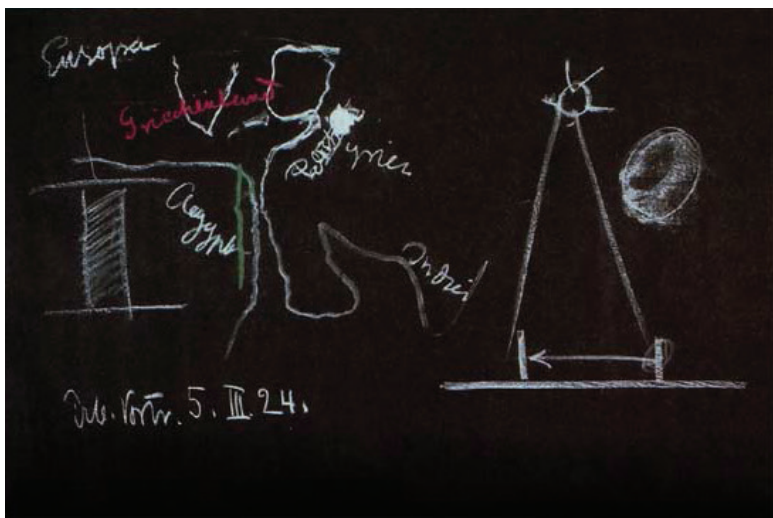
Изхождайки от казаното, издателството е счело за целесъобразно да помести в настоящата публикация както фрагменти (както те са дадени в оригинала), така и подборка от репродукции на цветните рисунки от дъските.

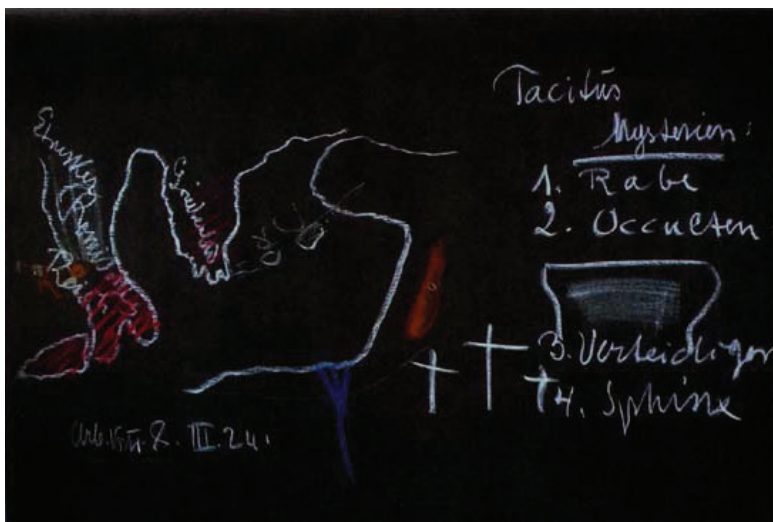
Дъска 1 към лекция 1, 1 март 1924 г.

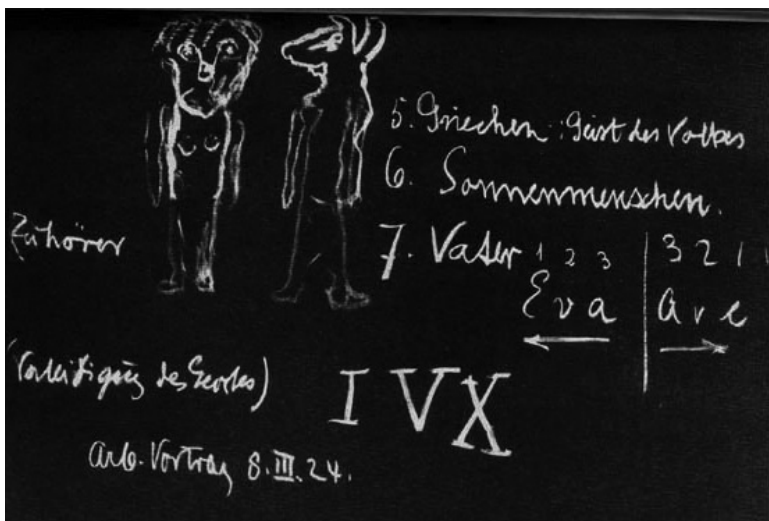
Дъска 2 към лекция 1, 1 март 1924 г.

Дъска 3 към лекция 2, 5 март 1924 г.

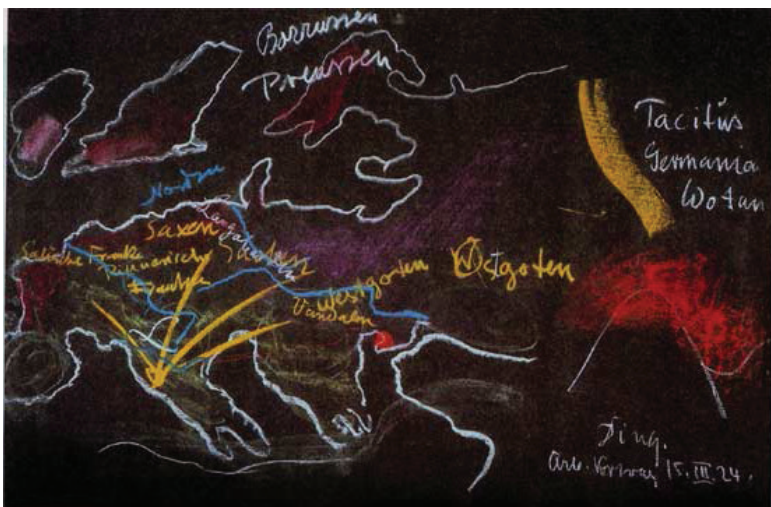
Дъска 4 към лекция 3, 8 март 1924 г.

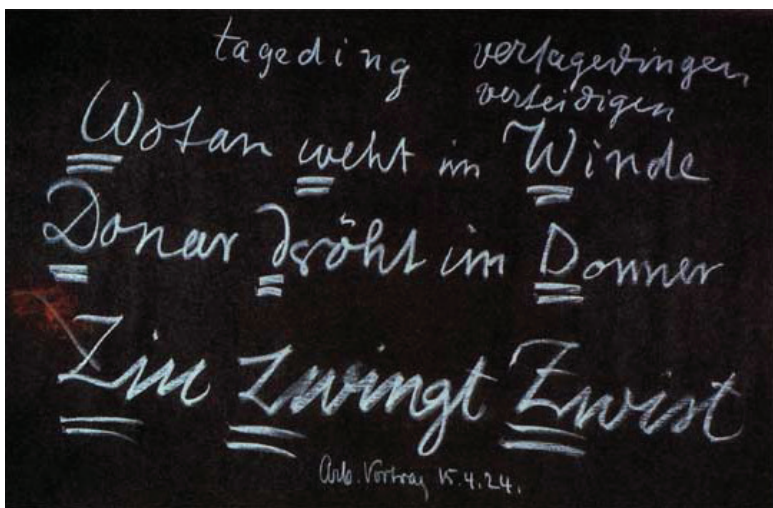
Дъска 5 към лекция 3, 8 март 1924 г.

Дъска 6 към лекция 4, 12 март 1924 г.

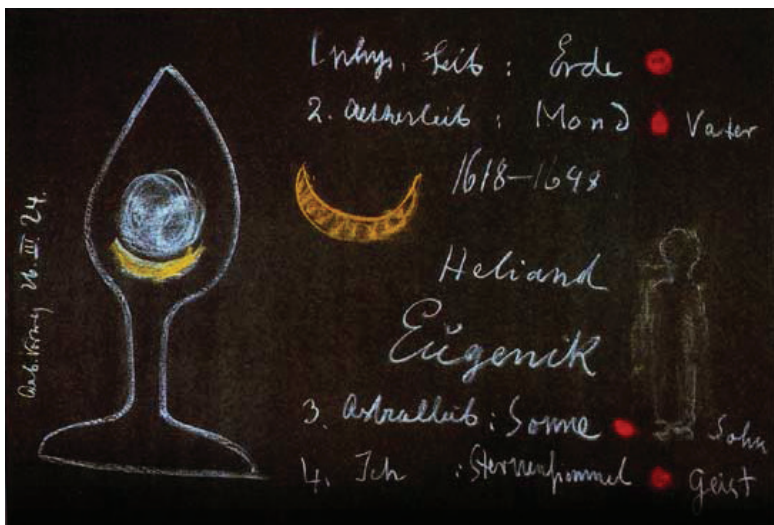
Дъска 7 към лекция 5, 15 март 1924 г.

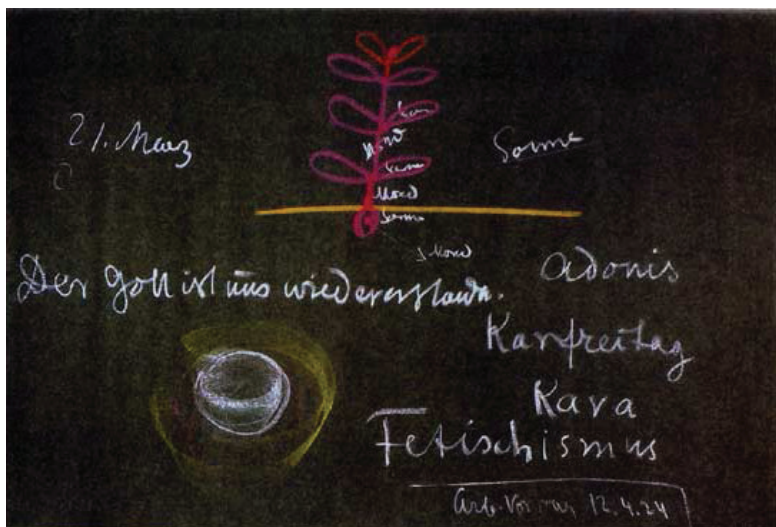
Дъска 8 (продължение на дъска 7) към лекция 5, 15 март 1924 г.

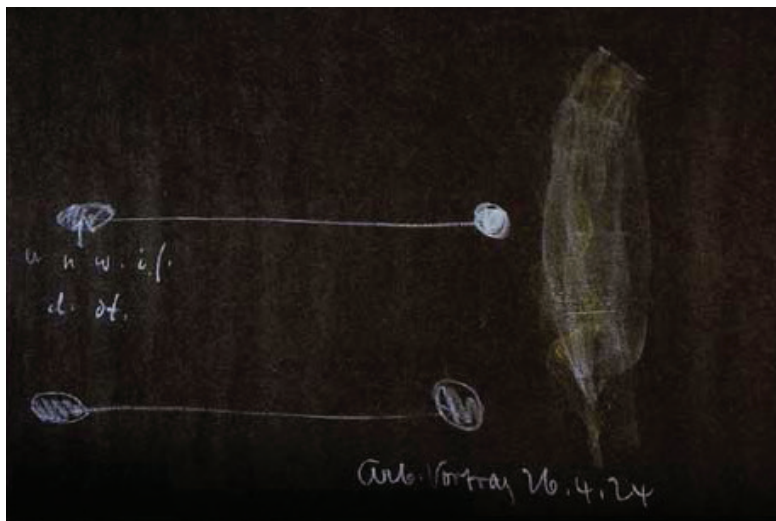
Дъска 9 към лекция 6, 19 март 1924 г.

Дъска 10 към лекция 7, 26 март 1924 г.

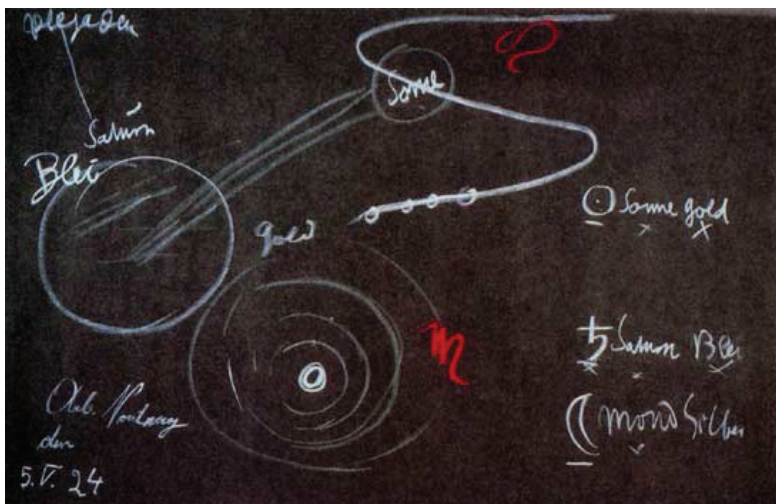

Дъска 11 към лекция 8, 12 април 1924 г.

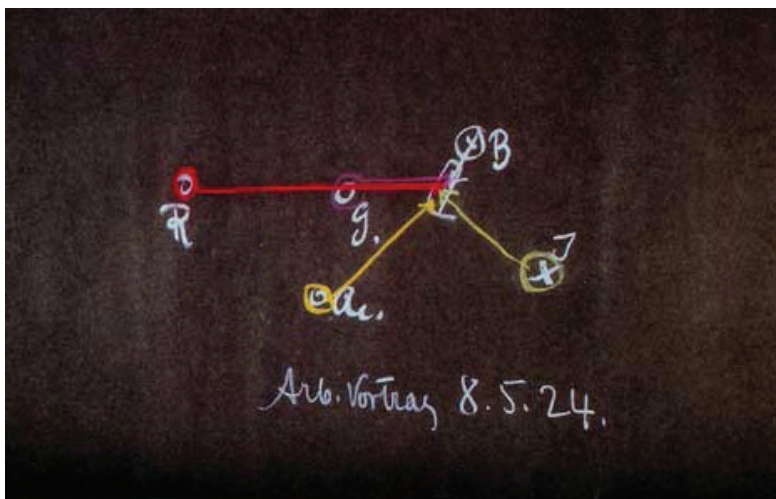

Дъска 12 към лекция 9, 26 април 1924 г.

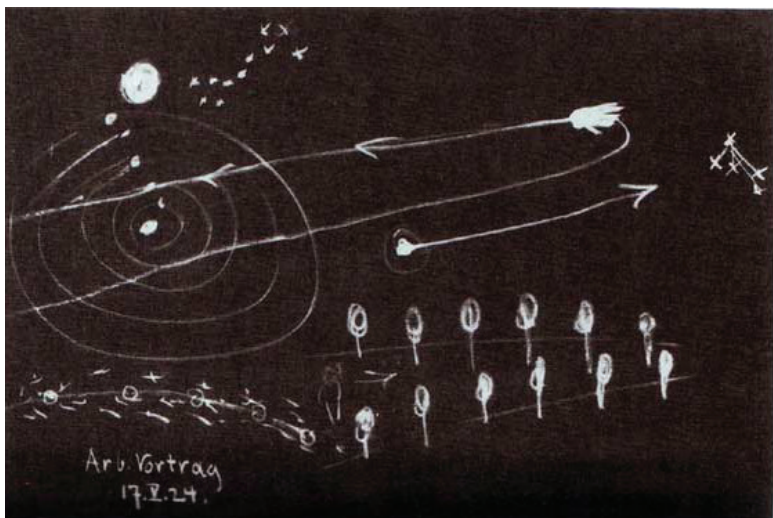

Дъска 13 към лекция 10, 5 май 1924 г.

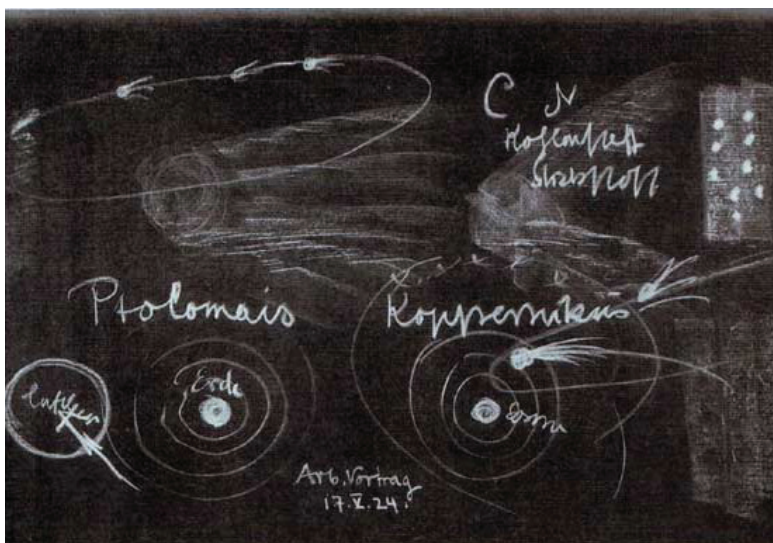

Дъска 14 към лекция 11, 8 май 1924 г.

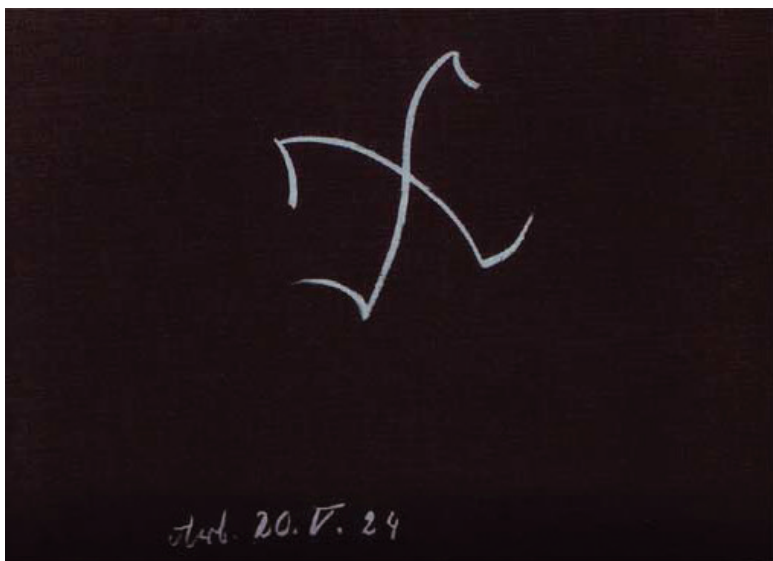

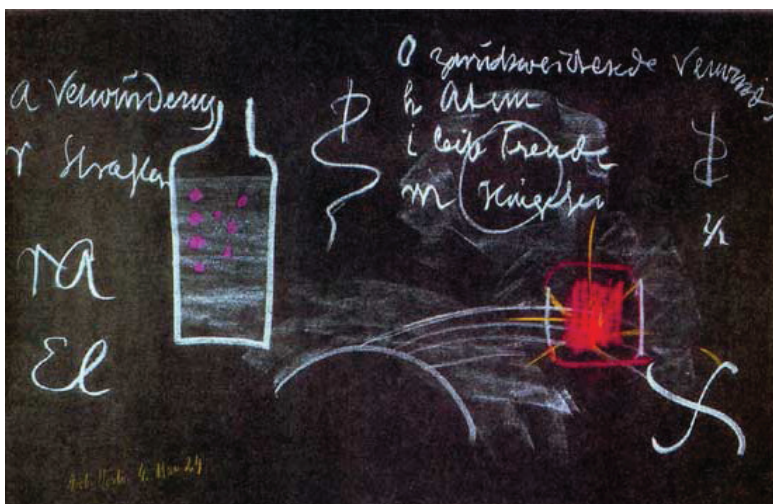
Дъска 17 към лекция 14, 17 май 1924 г.

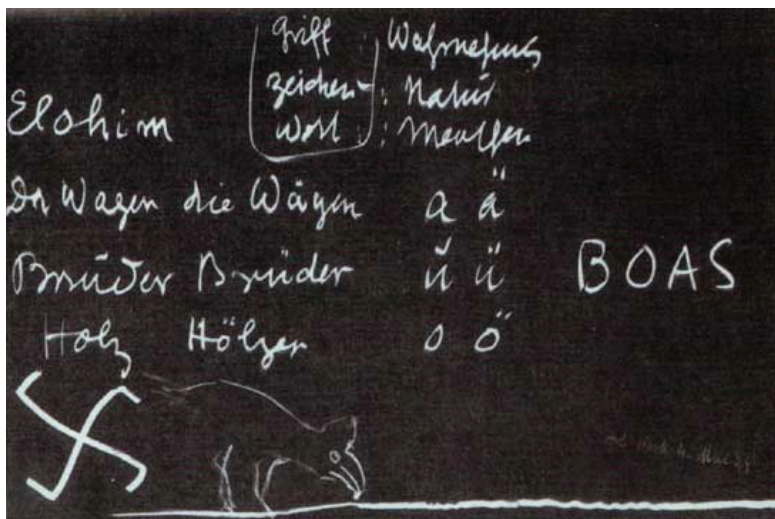
Дъска 18 към лекция 14, 17 май 1924 г.

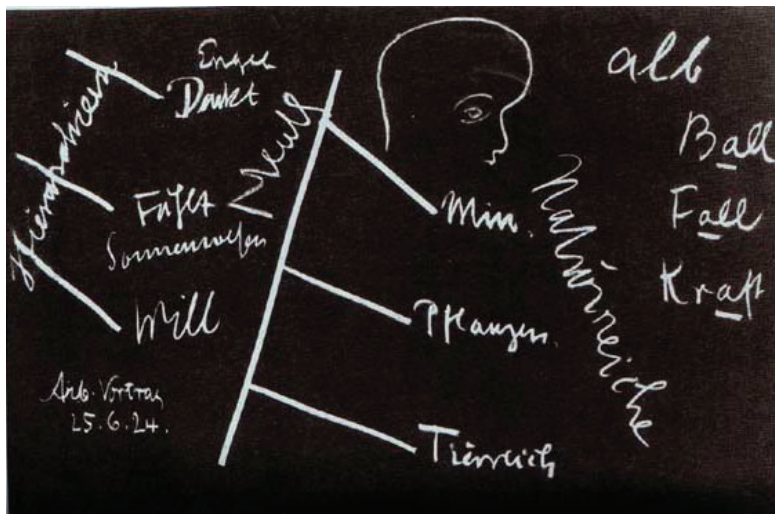
Дъска 19 към лекция 15, 20 май 1924 г.

Дъска 20 към лекция 15, 4 юни 1924 г.

Дъска 21 към лекция 16, 4 юни 1924 г.

Дъска 22 към лекция 17, 25 юни 1924 г.

РУДОЛФ ЦАЙНЕР ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

- 1861 г. Роден на 27 февруари в Кралевец (тогавашна Австро-Унгария) като син на служител в австрийските железници. Родителите му произхождат от Южна Австрия.
- 1872 г. Гимназия до 1879 г. във Винер Нойшат.
- 1879 г. Обучение във Виенското висше техническо училище: математика и естествознание, литература, философия, история. Основно запознаване с Гьоте.
- 1882 – 1897 г. Издава естественонаучните трудове на Гьоте (5 тома) в «Немска национална литература» на Кюршнер. Самостоятелно издание на уводите – през 1925 г. под заглавие «Въведение в естественонаучните съчинения на Гьоте» (Събр. съч. 1).
- 1884 – 1890 г. Частен учител във Виена.
- 1886 г. Привлечен като сътрудник при издаването на Гьотевите съчинения. «Основни насоки в теорията на познанието върху Гьотевия светоглед, съпоставен с Шилер» (Събр. съч. 2).
- 1888 г. Издава списанието «Немски седмичник». Лекции в Гьотевото общество, Виена: «Гьоте като баща на новата естетика» (Събр. съч. 30).
- 1890 – 1897 г. Ваймар. Сътрудник в Архива на Гьоте и Шилер.
- 1891 г. Докторат по философия в Университета Росток. През 1892 г. излиза разширената дисертация «Истина и наука». Увод към «Философия на свободата» (Събр. съч. 3).
- 1894 г. «Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед» (Събр. съч. 4).
- 1895 г. «Фридрих Ницше, борец срещу своето време» (Събр. съч. 5).
- 1897 г. «Гьотевият светоглед» (Събр. съч. 6). Преместване в Берлин. Издава «Списание за литература» и «Драматургични свитъци» с О. Хартлебен. (Избрани статии в Събр. съч. 29–32).
- 1899 – 1904 г. Преподавателска дейност в основаното от В. Либкнехт «Общообразователно училище за работещи», Берлин.

- 1900 г. «Възгледите за света и живота през деветнадесети век», по-късно излиза с разширения като «Загадките на философията» (Събр. съч. 18). Начало на антропософските лекции по покана на Теософското Общество в Берлин. «Мистиката в зората на съвременния духовен живот» (Събр. съч. 7).
- 1902 – 1912 г. Изграждане на антропософията. Редовни публични лекции в Берлин и лекционни цикли в различни градове в Европа. Мари фон Сиверс (от 1914 г. Мари Щайнер) става негов близък сътрудник.
- 1902 г. «Християнството като мистичен факт и Мистериите на древността» (Събр. съч. 8).
- 1903 г. Основава и издава списание «Луцифер», по-късно «Луцифер-Гнозис» (Статии в Събр. съч. 34).
- 1904 г. «Теософия». Въведение в свръхсетивното познание на света и човека (Събр. съч. 9).
- 1094 – 1905 г. «Как се постигат познания за висшите светове?» (Събр. съч. 10), «Из хрониката Акаша» (Събр. съч. 11), «Степени на висшето познание» (Събр. съч. 12).
- 1910 г. «Въведение в тайната наука» (Събр. съч. 13).
- 1910 – 1913 г. Премиера на «Четири мистерийни драми» (Събр. съч. 14).
- 1911 г. «Духовното ръководство на човека и човечеството» (Събр. съч. 15).
- 1912 г. «Антропософски календар на душата», «Максими» (Събр. съч. 40), «Път към себепознание на човека» (Събр. съч. 16).
- 1913 г. Отделяне от Теософското общество и основаване на Антропософското общество. «Прагът на духовния свят» (Събр. съч. 17).
- 1913 – 1923 г. В Дорнах, Швейцария, е изградена от дърво сградата на първия Гьотеанум.
- 1914 – 1923 г. Из цяла Европа, но най-вече в Дорнах и Берлин, Рудолф Щайнер дава основополагащи познания за обновление в областта на изкуството, педагогиката, естествените науки, социалния живот, медицината, теологията. Доразвива новото изкуство «евритмия», чиито първи стъпки датират от 1912 г.
- 1914 г. «Загадките на философията» (Събр. съч. 18).
- 1916 – 1918 г. «Върху загадките на човешкото съществуване» (Събр. съч. 20). «Върху загадките на душата» (Събр. съч. 21). «Духовният облик на Гьоте в откровенията на

- неговия «Фауст» и в «Приказка за зелената змия и красивата лилия» (Събр. съч. 22). Р. Щайнер формулира идеята за «троичното устройство на социалния организъм», «Основи на социалния въпрос» (Събр. съч. 23). Статии върху троичното устройство на социалния организъм (Събр. съч. 24). В Щутгарт се открива първото Валдорфско училище, което Рудолф Щайнер ръководи до своята смърт.
- 1920 г. Лекционни цикли и художествени представления в сградата на недовършения Гьотеанум.
- 1921 г. Започва да излиза списание «Гьотеанум».
- 1922 г. «Космология, религия и философия» (Събр. съч. 25). През Новогодишната нощ (31.XII.1922 г.) изгаря първият Гьотеанум. Р. Щайнер изработва модела на втория Гьотеанум, построен по-късно от бетон.
- 1923 г. По време на Коледата на 1923 г. «Антропософското общество» прераства в «Единно антропософско общество» под председателството на Р. Щайнер.
- 1923 – 1925 г. В седмични продължения излиза (останала незавършена) автобиографията му «Моят жизнен път» (Събр. съч. 28), както и «Ръководни антропософски принципи» (Събр. съч. 26). Съвместна работа с д-р Ита Вегман върху «Предпоставки за разширяване на лечебното изкуство според духовнонаучните познания» (Събр. съч. 27).
- 1924 г. Непрекъснатата лекторска дейност и последни пътувания с тази цел из Европа. На 28 септември е изнесена последната лекция пред членовете на Антропософското общество. Начало на боледуването.
- 1925 г. На 30 март Рудолф Щайнер умира в Дорнах.

В първоначалното християнство хората още си казвали: за да стане безсмъртен, в течение на живота човек трябва да пробуди в себе си душата. Но по-късно Църквата започнала да проповядва друга гледна точка. Църквата не искала повече да позволи на човека сам да се грижи за своята душа, тя пожелала да поеме цялата грижа за неговата душа! Във все по-голяма степен Църквата е трябвало да осъществява тази грижа за душата на човека, вместо той сам да прави това. Резултатът бил, че в човека престанали да виждат откъде би трябвало по правилен начин да произтича такава грижа за душата, престанали да виждат, че в душата се ражда духът, че в душата се ражда слънчевото начало. А за слънчевото начало е невъзможно да се проявява грижа по материалистичен начин...

Виждате ли, господа, казвам ви всичко това, за да покажа как в хода на времето материализмът завзел около себе си все повече и повече, така че съвсем престанало да се разбира кое в човека е духовното начало. В настоящето работата стои така, че горепосоченият принцип, непозволяващ на човек сам да се грижи за душата си и възлагащ тази грижа на Църквата, още не е довел до умъртвяване на човешката душа. Но ако този принцип продължи да доминира и по-нататък, няма да мине много време и душата ще започне да умира заедно с тялото. Днес човешките души още живеят. Те все още могат да бъдат пробудени, ако дойде истинската духовна наука. Но след едно или две столетия душите вече няма да могат да живеят, ако не дойде духовната наука, ако всичко продължи както преди.

Рудолф Щайнер